

Doktori (PhD) értekezés

**2001. szeptember 11-e és az új típusú terrorizmus
nemzetközi összefüggései**

Krasznai Andrea

Debreceni Egyetem

BTK

Debrecen, 2011.

2001. szeptember 11-e és az új típusú terrorizmus nemzetközi összefüggései

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a történettudomány tudományágban

Írta: Krasznai Andrea okleveles református lelkipásztor, okleveles Európa-szakértő

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(Történelmi Programja) keretében

Témavezető: dr. Pallai László

Társtémavezető: dr. Szilágyi Tivadar

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: dr.

tagok: dr.

dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20

Az értekezés bírálói:

dr.

dr.

dr.

A bírálóbizottság:

elnök: dr.

tagok: dr.

dr.

dr.

dr.

A nyilvános vita időpontja: 20

Én Krasznai Andrea teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Krasznai Andrea

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
A témaválasztás aktualitása	8
Az értekezés célkitűzései	9

A terrorizmus történeti áttekintése és természetrajza

1.1. A terrorizmus színeváltásai – a genezistől napjainkig	13
1.2. Repülő célpontok	18
1.3. A terroristák új eszköze: a média	26
1.4. Kritikus infrastruktúra-védelem	28
1.5. 2001. szeptember 11-e előzményei	30
Következtetések	34

Az új típusú terrorizmus

2.1. Az új típusú terrorizmus motivációs tényezői	35
2.2. A hírszerző szolgálatok szerepe: az információ-negligálás következményei	41
2.3. A 2001. szeptember 11-i mérföldkő	47
2.4. A „tett propagandája”	50
2.5. Az al-Kaida – a láthatatlan ellenség	54
2.6. Újraértelmezett fogalmak – a kétpólusú világ: „jó” és „rossz”	60
2.7. Az új típusú terrorizmus eszköztára	62
2.7.1. A tömegpusztító fegyverek	62
2.7.2. A webalapú tudatformálás	65
2.8. Az átpolitizált iszlám – a radikális iszlamizmus	67
2.9. Az extrémizmus, a terrorizmus és a dzsihád fogalmi megközelítése	68
Következtetések	70

A Szeptember 11-e utáni aszimmetrikus hadviselés

3.1. A tiltott kijárat: az öngyilkos exit	72
3.2. Az egyszemélyes hadsereg: a <i>shaida</i>	74
3.3. Reguláris versus irreguláris harcmodor	77
3.4. Az afganisztáni és az iraki intervenció	79
3.4.1. Birodalmak sírkertje – Afganisztán	79
3.4.2. Demokrácia-deficit	84

3.4.3. Korrupciós háló.....	89
3.4.4. Ópium- és herointermelés	92
3.4.5. Az afganisztáni háború helyzete	93
3.5. Irak és az Egyesült Államok kapcsolata	99
3.5.1. A második öböl-háború.....	103
3.6. Erőszakmentes eszközhasználat az erőszak ellen	107
Következtetések	111

Európa biztonsága

4.1. Közös biztonság- és védelempolitikai kezdeményezések	112
4.2. Az európai uniós szerződések.....	115
4.3. A schengeni vívmányok.....	119
4.3.1. A Szigorított biztonsági terület	121
4.4. A szeptember 11-e utáni európai uniós intézkedések	122
4.5. Radikalizmus és terrorizmus Európában	127
4.5.1. Al-Kaida-terrorizmus: a madridi és a londoni merényletek.....	127
4.5.2. Az „öreg kontinens” új lakói – a muszlim kisebbség	129
4.5.3. Terrortevékenység Nagy-Britanniában	134
4.5.4. Az európai dimenzió a brit oktatásban.....	139
4.5.5. Az oktatás európai dimenziója – a békességszerzés egyik eszköze ..	142
4.6. Németország török kisebbsége	144
4.6.1. A „keresztyén klub” és Törökország	147
4.7. Hollandia muzulmán kisebbsége.....	153
4.8. A keresztyén egyház békességszerző történelmi küldetése	155
4.8.1. A keresztyén egyház hivatása: az erőszak elleni küzdelem.	155
4.8.2. A repülőtéri lelkésziségek feladata az iszlámmal folytatott dialógusban	157
Következtetések	160
Összegzés	162
Mellékletek	167
1. számú melléklet.....	167
2. számú melléklet.....	170
3. számú melléklet.....	172
4. számú melléklet.....	175
Irodalomjegyzék	180

Bevezetés

Az emberiség történetében ismert jelenség, hogy egyének, csoportok, szervezetek, államok a terrorizmus eszköztárához folyamodtak céljaik elérésére. Ez az érdekérvényesítési eszköz, taktika és technika már a lét kezdeteit is jellemezte. Az erőszakos cselekmények természetrajzi változásai, sajátosságai, módszerei, valamint ideológiai irányultságai, mérföldkőként határolják el a terrorizmus történetének különböző szakaszait, korszakait. Míg a modern kori merénylők viszonylag körültekintően, a kiválasztott áldozatok sérelmére hajtották végre akcióikat, addig a legújabb kori, új típusú terrorizmus képviselői tömeges halálozási mutatóra, a lehető legtöbb ártatlan ember életének kioltására töreksenek.

2001. szeptember 11-én az erőszak új arcot öltött. Leplezetlenül és pőrén szembesítette a mérhetetlen katonai és védelmi képességekkel felvértezett Amerikai Egyesült Államokat, valamint a világot, legfőbb céljával – a pusztítással. A terrortámadás nyílt állásfoglalás, hadüzenet volt az észak-amerikai és a nyugati életformának, értékrendnek és szemléletmódnak. A szuperhatalmat ismeretlen, addig nem tapasztalt intenzitású agresszió érte, amelyre nem volt felkészülve – jóllehet a megváltozott biztonsági szférának komoly és érzékelhető előjelei voltak. A hidegháború lezárulásával posztbipoláris kényelem lett úrrá az ország vezetőin, valamint a sérthetetlenség hamis tudata és illúziója dominálta a biztonság- és védelempolitika dimenzióit.

Az *al-Kaida* – a kritikus infrastruktúra védelmi sebezhetőségét kihasználva – az Egyesült Államok elleni támadásban, szofisztikált csapásméréssel jelölte ki a terrorcselekmények történetében az összetett külső és belső motivációs tényezőktől vezérelt, ideológiai töltetű, etnikai, történelmi, kulturális, vallási sajátosságokkal bíró új típusú terrorizmus helyét és korszakhatárát. A nemzetközi biztonságot veszélyeztető terrorfenyegetettség következtében az emberek a világ számos pontján a szeptember 11-e utáni lét valóságában kényszerülnek élni.

Az értekezés szerkesztési elvének jellemzői: a fejezetvégi következtetéseken összefoglalom a fejezetre vonatkozó megállapításaimat. Az értekezés végén pedig az összegzés tömöríti gondolataimat.

Végezetül köszönetem szeretném kifejezni témavezetőmnek, *Pallai Lászlónak* és társtémavezetőmnek, *Szilágyi Tivadarnak*, hogy javaslataikkal, építő szándékú kritikáikkal segítettek az értekezés megírásában. Tiszteletteljes köszönetet mondok a személyes interjút adó *Bruce Hoffmannak*, a Georgetowni Egyetem professzorának,

Kelemen József nyugállományú altábornagynak, volt helyettes államtitkárnak, *Simon Sándornak*, a Nemzetbiztonsági Hivatal volt főigazgatójának, *Szászvári Lajosnak*, a titkosszolgálatokat felügyelő miniszter főtanácsosának és *Vágó József* légügyi igazgatónak, hogy tanácsaikkal gazdagítottak választott témaköröm kifejtésében, és figyelemmel kísérték munkámat.

A témaválasztás aktualitása

Az értekezés megírásának alapgondolata a XIII. Római Katolikus Repülőtéri Lelkipásztorok Nemzetközi Találkozóján elhangzott római előadásom kapcsán fogalmazódott meg. A konferencia *A repülőtéri lelkészségek dialógusa a terrorizmus megválaszolásában* mottó köré építkezett.

A 2001. szeptember 11-i merényletsorozat okainak lajstromozása és a tragédiához vezető út mérföldköveinek számbavétele a megváltozott biztonsági környezetben kiváltképp releváns. A New York-i és washingtoni merényletek után az al-Kaida, a madridi és a londoni támadásokkal jelezte, hogy az új típusú terrorizmussal Európában is korszakváltás következett be. A nemzetközi terrorszervezet nem ismer sem etnikai, sem társadalmi, sem morális határokat.

2001. szeptember 11-ét a polgári légi közlekedés biztonsági dimenziójában precedens nélküli intézkedések, visszafordíthatatlan változások követték. A Repülőtéri Lelkészek Nemzetközi Szövetségének elnökeként (*International Association of Civil Aviation Chaplains – IACAC*) lehetőségem nyílt bepillantani a különböző légikikötők életébe. E látogatásokon különös figyelmet szenteltem a védelem- és biztonságtudatosság szempontjainak. Hétköznapijaimat egyfajta állandó készenlét jellemezte. Bármilyen történet is a repülés világában – akár egyházi, akár szekuláris vonatkozásban –, arra hivatalból reagálnom kellett. A világ százhetvenkilenc repülőtéri lelkészségének lelkipásztoraival folytatott rendszeres kommunikáció, tapasztalatcsere és szakmai egyeztetés, jelentős információs bázist biztosított. Ezen időszak releváns dokumentumai értekezésem mellékleteiben találhatóak, és betekintést engednek a nemzetközi kapcsolatok világába. Disszertációm további tapasztalati háttérét a birminghami és cambridge-i ösztöndíjasként eltöltött időszak tanulságai adják. Missziológiai tanulmányaim mellett nagymértékben támaszkodom a szigetországban szerzett ismereteimre, valamint észak-amerikai és nyugat-európai biztonságpolitikai konferenciák ismeretanyagára. Washingtoni kutatásaim szintén hozzájárulnak választott témaköröm sok szempontú kifejtéséhez, csakúgy, mint a katonai és biztonságpolitikai szakértőkkel folytatott személyes beszélgetéseken elhangzottak. A kézirat lezárásnak ideje: 2011. május 31-e.

A transznacionális terrorizmus térképén hazánk jelenleg nem minősül célpontnak. 2001. szeptember 11-én hirtelen megváltozott világunkban azonban

szükség van a megelőzésre és a felkészülésre. A lakosság biztonság- és védelemtudatosságának fokozása a biztonság- és védelempolitika egyik alappillére.

Az értekezés célkitűzései

Kutatásom a modern kori és az al-Kaida típusú terrorizmus természetrajzára és irányultságaira fókuszál. A légi közlekedés elleni merényletek jellemző sajátosságainak górcső alá vételével a terrorizmus színeváltásait igyekszem körvonalazni. Elemzem a terror orientációjának, motivációinak, módszereinek és működési mechanizmusának módosulásait. A repülés biztonságának sérelmére elkövetett cselekmények áttekintésével mutatom be a légi közlekedés ellen irányuló merényletek arculati változásait.

Hangsúlyt helyezek a kritikusan érzékeny rendszerek sérülékenységének, sebezhetőségének ismertetésére. A terrorizmus fogalmának jogi tisztázására, minősítésére és definiálására nem térek ki. Az ENSZ-ben mindmáig nem született konszenzus, amely képes lenne harmonizálni a különböző államok eltérő állásfoglalását – hiszen *aki az egyiknek terrorista, a másinak nemzeti hős*. A terrorcselekmények közös nevezőjének az erőszakot és a törvényellenességet tekintem. Értekezem azonban a fundamentalizmus, az extrémizmus és a dzsihád fogalmi tisztázásáról.

A terrortevékenységek, valamint az új típusú terrorizmus mechanizmusának ok-okozati viszonyait feltárva, a komponensek együttthatását, összjátékát, egymást erősítő konstellációját elemzem. Analizálom a Washington jellemző magatartásmódot, amelyet a hírszerzés információinak negligálásával 2001. szeptember 11-e előtt tanúsított.

Az al-Kaida céljait, sajátosságait feltárva kutatásom középpontjába állítom az új típusú terrorizmus eszköztárát. Tanulmányozom humánerőforrás-bázisának „hatékony” alkalmazási képességét, mind a muszlim országok emberanyagának, mind pedig az európai másod- és harmadgenerációs ifjak aspektusából. Vizsgálom a terrorizmus magas, közepes és alacsony technológiaigényű kelléktárát – a tömegpusztító fegyverektől kezdve a házilag gyártott robbanószerkezetekig – és azok alkalmazási lehetőségeit. Kitérek az internetben rejlő veszélyekre, továbbá a terrorizmus média-orientáltságára, azaz a nyilvánosság bevonásával történő manipulálás jellegzetességeire.

Bemutatom az iszlám világ és a zsidó–keresztény fundamentumú Nyugat eltérő fejlődésének, civilizációs, kulturális és társadalmi szerkezetének különbözőségét. Feltárom a nyugati identitás és az ezzel élesen szembenálló, szélsőséges iszlám szemléletmód összeilleszthetetlenségét. Bizonyítom a huntingtoni tétel civilizációk harcának felvetését a muszlim világ és a Nyugat összecsapása vonatkozásában. Ideológiák, elméletek, vélemények, feltételezések vizsgálatával támasztom alá véleményemet és fogalmazom meg álláspontomat, az európai és észak-amerikai értékelvűség alapján. Értékelésem és következtetéseim kialakításában az antik nyelvek és a civilizációs ismeretek segítenek.

Tanulmányozom a *George W. Bush* elnök indította afganisztáni és iraki intervenciókat, valamint az aszimmetrikus hadviselés jellemző manifesztációit. A birodalmak sírkertjének nevezett Afganisztánt a nagyhatalmi törekvések érdekszférájának ütközőzónájában mutatom be. A történelmi múlt és napjaink eseményeinek összefüggésében kutatom bevehetetlenségének karakterisztikumait, hangsúlyt helyezve a hétköznapi létet meghatározó korrupcióra és a drogtermelésre.

Különös fókuszba állítom a Washingtonban kialakult hezitációs időszakot, amely *Stanley A. McChrystal* tábornok csapatnövelési kérelme után következett be. Minthogy Afganisztánt a szó katonai értelmében leigázni nem lehet, hangvételem alaptónusát a nem katonai megoldások lehetőségei határozzák meg.

Kutatásom európai dimenziójának középpontjában állnak az Európai Unió alapszerződésai, a szignifikáns erőfeszítések, amelyek a közös kül- és biztonságpolitika keretében a bel- és igazságügyi együttműködés, illetve a különböző csúcstalálkozókon a biztonság megvalósulását munkálták. Értekezésem alaphangja az európai szempontú kitekintés és értékelés. A megoldáskeresés a nemzetközi közösség határain belülre irányul. Analizálom a terrorizmus elleni „szérum” komponenseit, amelyek közül különös nyomatékot helyezek a koordinált, internacionális válaszra.

Bemutatom három nyugat-európai ország – Nagy-Britannia, Németország és Hollandia – muszlim kisebbségét a szélsőségek iránti nyitottság és a mélyreható demográfiai változások aspektusából. Az egykori gyarmattartó nagyhatalom Nagy-Britanniát a posztgraduális tanulmányaim idején szerzett személyes tapasztalataim okán választottam. Hollandia mellett a muzulmánok iránti társadalmi nyitottság szempontjából megfigyelhető fordulat miatt döntöttem. A metamorfózis *Theo van Gogh* halála után, példanélküli gyorsasággal történt Európa nyugati részén. Németország kiválasztásában legnagyobb lélekszámú kisebbsége (török) motivált.

Törökország európai uniós csatlakozásának esélyei adják vizsgálódásom egyik fő irányát.

Elemzem az európai eszmeiség, illetve az Európa-tudatosság deficitjének problematikáját és lehetséges következményeit. Kitérek az európai dimenzió megfogalmazásának és beillesztésének esélyeire az iskolai oktatás keretei között. A jelen megoldatlanságának és a jövő neuralgikus gócainak lehetséges orvoslását az iskolapadban keresem. Az esettanulmányok annak a jobb megértését szolgálják, hogy mi vezérel és irányít egy másod- vagy harmadgenerációs fiataalt az extrémizmus útján. Kutató, elemző munkámban a statisztikai módszer alkalmazása az adatelemzést, az összefüggések feltárását és a következtetések levonását segíti.

Az Európában és a világban zajló eseményeket – biztonságpolitikai és szociológiai szempontból – globális kontextusba helyezve vizsgálom. A nagy ívű folyamatok, tendenciák vonatkozásában kísérletet teszek egyfajta jövőbeni kitekintésre a világpolitikai összefüggések és a nagyhatalmi intenciók figyelembevételével.

Kutatásom nagyban fókuszál az új típusú terrorizmushoz és az öngyilkos akciókhoz vezető út lélektani irányultságaira. Megkísérlek bepillantani az öngyilkos merénylők lelkivilágába, a tudatos és tudatalatti motivációik mozgatóelemeibe. A *shaid* és a *shaida* – a férfi és a női „mártírok” – jellemrajzával személyiségjegyeik feltérképezésére törekszem.

Az öngyilkosságot – mint társadalmi jelenséget, amelyet a társadalomtudományok gazdag szakirodalma tárgyal – nem kívánom tanulmányozni. A terroristák vallási indítékaihoz a lelki motivációkat érintve az érteni és „megérteni” akarás szándékával közeledem. Jóllehet nincs érv és indok, amely adekvát módon magyarázhatná a gyilkos indulatot és igazolhatná az ártatlan emberek halálát okozó cselekményeket. Napjaink történéseinek és az öngyilkos merényleteknek az összefüggésében kitérek a vallás politikai célú felhasználásának következményeire, a tévútra terelő eszmék szekuláris és vallási megalapozottságára.

A polgári légi közlekedésben eltöltött több mint egy évtizedes lelkipásztori szolgálatom során megtapasztalhattam a különböző civilizációk és kultúrák sokszínűségét és különbözőségét. A legtávolabbi földrészekről származókkal érintkezve, népek, nemzetek történetét, történelem ütötte sebeit, generációkon átívelő, a tudatos énben megfogalmazódó vagy a kollektív tudattalamból felszínre kerülő reflexiókkal, véleményekkel, szándékokkal és szempontokkal szembesülök. Értekezésem a repülés speciális interkulturális környezetében a muszlimokkal

kapcsolatosan szerzett ismereteimet tükrözi. Az iszlám korántsem homogén lelkeségének, spirituális vonásainak, mozgatóinak bemutatását az iszlám tanok, a hitbeli megnyilvánulások, továbbá a társadalmi normák, beidegződések és modellek megvilágításával, magyarázatával kísérem meg.

Megváltozott mikro- és makrokörnyezetünkben tanulmányozom az egyházak szerepét és lehetőségeit küldetésük teljesítésében, egy békésebb világ megteremtéséért. Mérvadónak az *Egyházak Világtanácsának* állásfoglalásait, megnyilatkozásait tekintem. Az egyháznak – mint az emberi jogok és értékek elkötelezett védelmezőjének – megkerülhetetlen szerepe van az iszlámmal folytatott dialógusban. A párbeszéd lehetőségeit az európai identitás kontextusába helyezem. Következtetéseimet, ajánlásaimat összetett szempontok (vallási, szociológiai, gazdasági, biztonsági, védelmi stb.) alapján fogalmazom meg.

1. A terrorizmus történeti áttekintése és természetrajza

1.1. A terrorizmus színeváltásai – a genezistől napjainkig

A terrorizmus árnyékként kíséri az emberiség történetét. Gyökerei a bibliai időkben is fellelhetők. A zelóták (ζηλωτής) politikai motivációktól és a pogány uralommal szembeni vallásos buzgóságtól vezérelve vakmerően küzdöttek római megszállók ellen. A szabadságharcosokat törös harcmódor jellemezte, és nem riadtak vissza semmilyen áldozattól. – A *zeal* terminus technicus eredetileg a hellenizmus korának integráló hatása elleni törekvést jelentette.

A hírhedt síita titkos társaság, az asszaszinok eredete a XI. századra tehető. A fiatal gyilkos fanatikuskok befolyása és hatása túljutott a közel- és közép-keleti határokon. A középkori Európában legendák övezték tetteiket, amelyeket politikai okoknál fogva és/vagy az ölés szándékától vezérelve, megrendelésre hajtottak végre. A gyilkolást vallási kötelezettségnek tartó szektától nem voltak biztonságban sem a keresztyén, sem a muszlim vezetők. Mesterüknek feltétlen engedelmességgel tartoztak, aki a paradicsom ígéretével bátorította őket az orvgyilkosságra.

A terror az igazságos és jó ügy védelmezőjének álruhájában igyekszik megfelelő érvet és/vagy ideológiai alapot találni az erőszak alkalmazásának jogosságára. Jóllehet, a terror nem feltétlenül tart igényt ideológiára, rendszerint földhözragadt motivációk táplálják: hatalom-, terület- és vagyonszerzés.

A terror fogalmának eszmei és politikai megalapozása a francia forradalomhoz kötődik (1789–99).¹ A jakobinusok pozitív felhanggal használták az új kifejezést, amely emberek tömegében keltett és tartott fenn félelmet. A terror uralma (*régime de la terreur*) és a tudatos gyűlöletkeltés új ellenségképet formált – a „*nép ellensége*” képét. *Maximilien Robespierre* az erény és a terror nevében gyakorolta hatalmát. Ellenfeleit félreállította vagy a forradalmi terror jelképévé vált guillotine alá juttatta. Végül maga a terror irányítója is, társaival együtt, a vesztőhelyre került. 1794. július 28-án a nép tetszésnyilvánítása kísérte Robespierre nyaktilós kivégzését.

A modern kori terrorizmus kezdetei, egy újabb fejezet nyitányaként, Oroszországba vezetnek. A kései XIX. században az anarchisták politikai gyilkosságainak a cár vezető tisztségviselői estek áldozatul. A *Narodnaja Volja* (*Népakarát*) 1881. március 13-án *II. Sándor* cár ellen bombamerényletet hajtott

¹ A jakobinus terror módszerei, eszközei és céljai számos eltérést mutatnak napjaink terrorcselekményeinek jellemző sajátosságaitól.

vége. A reformok iránt elkötelezett uralkodó elleni támadásokat mindaddig a „sikertelenség” jellemezte.

A történelem e korszakában a koronás fők, a hatalom letéteményesei, illetve az őket kiszolgáló elit tagjai lettek a gondos tisztogatás áldozataivá. A konkrét és prominens személyek elleni akcióktól távol állt az esetlegesség, mivel a merénylők az élet kioltását nem tekintették magától értetődőnek. A költő *Ivan Kaljajev*, 1905. február 2-án, *Szergej* nagyherceg életét a vele lévő gyermekek miatt kímélte meg. Két nappal később azonban már semmi sem fogta le a kezét, hogy a bombát elhajítsa és a kiszemelt célpont halálát okozza.

Gavrilo Princip nagyszerb-érmű bosnyák diák vezérelve is az volt, hogy a szükségesnél ne legyen több áldozat. A szarajevói merényletben, amelyben 1914. június 28-án meggyilkolta *Ferenc Ferdinánd* osztrák–magyar trónörökösét és feleségét, *Chotek Zsófiát*, nem a tömeges vérontás ösztönözte. *Gavrilo Princip* egyes történészek feltételezése szerint, kapcsolatban állt a cári titkosszolgálattal. Az *Egyesülés vagy halál (Fekete kéz)* szervezet tagjaként „Nagyszerbia” létrejöttéért küzdött. Ez a gyilkosság volt az utolsó mozzanat, amely a nagyhatalmakat az első világháború kirobbantásához vezette.²

Az első világháború után, elsősorban a vesztes országokban, az államhatalom szétesése miatt, hiányzott a jogrend, a vagyon- és a személyi biztonság. Radikális eszméktől vezérelt bal- és jobboldali szervezetek jöttek létre. Többek között Oroszországban és Magyarországon is baloldali militáns ideológiától motivált csoportok (vörös katonai szervezetek, *Lenin-fiúk*, *Kun Béla martalócai*) támadások tömeges végrehajtásával szereztek meg a hatalmat.

A vesztes hatalmak országaiban, kiváltképp Németországban és Olaszországban katonai szabadcsapatok, paramilitáris egységek jöttek létre, amelyek az uralomra jutás érdekében terrorcselekménynek is nevezhető akciókat hajtottak végre. Hazánkban 1918-ban *Gömbös Gyula* megalapította a *Magyar Országos Véderő Egyesületet (MOVE)*, majd különítmények alakultak, amelyeket *Prónay Pál*, *Ostenburg-Moravek Gyula*, *Héjjas Iván* és mások vezettek.

A második világháború katonai cselekményei mellett, Oroszország és Európa megszállt országaiban kibontakozó nemzeti ellenállási mozgalmak módszereit, eszközeit, tapasztalatait (konspiráció, házilag készített fegyverek/szerkezetek, rejtőzködés, azaz az inkognitó megőrzése) a háború után megjelenő – elsősorban európai – terrorista csoportok vették át és alkalmazták.

² May, Ferdinand: A „Fekete kéz”. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979.

A hatvanas évek végi Nyugat-Európában a kapitalizmus és imperializmus legyőzésének gondolatától áthatott baloldali csoportok születtek. Németországban megalakult a *Vörös Hadsereg Frakció*, Olaszországban pedig a *Vörös Brigádok*. E szervezetek korántsem tudhattak magukénak tömeges taglétszámot. (A baloldali ideológia az Egyesült Államokban is mozgalmakat szült.) 1968-at, a modern kori terrorizmus mérföldkövét, a diáktüntetések is emlékezetessé tették. Nyugat-Európa fiataljait világforradalmat kirobbantani akaró világjobbító és világmegváltó eszmék fűtötték. A marxista tanok értelmiségiek tömegét babonázták meg a nyugati befolyástól mentes, magasabb társadalmi szintre emelkedés reményében. A legnagyobb diáklázadások Nyugat-Belinben és Párizsban törtek ki. A kurzusváltás azonban elmaradt – az új világ víziója és a valóság, a remény és a realitás, a van és a legyen, egyre távolabb került egymástól. *„A terrorizmus hirtelen sokféle formában és igen ellentmondásos célokkal és eszmékkel jelentkezett. 1968 a modern társadalom történetének egyik sorsfordulója. A nyugati társadalmak kulturális átalakulásával, a hagyományos ideológiák kimerülésével, relativizálódtak az addig követett értékek mind a bal-, mind a jobboldalon. [...] A materiális szegénységgel szemben a jóléti fogyasztó struktúrák váltak az elégedetlenség tárgyaivá. [...] A 68-as mozgalmakban ismét szóhoz jut az anarchizmus, a baloldali megmozdulások elcsendesedésével pedig a változások radikálisabb menetét kívánók terrorizmusa. Ez utóbbiak terrorakciókkal próbálják '68 általuk értelmezett üzenetét a társadalom számára továbbítani.”*³

Ezekben az években a terrorszervezetek támadásainak fókuszában a tárgyi környezet, a statikus világ javai álltak. Figyelmük a materiális lét jelkép értékű objektumaira, épületeire, valamint személygépkocsikra irányult, amelyek ellen robbantásos merényleteket hajtottak végre.

A terrorizmus modern kori történetének újabb fejezete a célszemély-gyilkosságoké. Az áldozatok a hatalom, a politikai, a diplomáciai, a gazdasági élet és a pénzvilág meghatározó aktoraiként tekintéllyel, értékkel bírtak. 1978. március 16-án a Vörös Brigádok terrorszervezet elrabolta az ország miniszterelnökét, *Aldo Morót*, és az életéért cserébe tizenhárom társuk szabadon bocsátását akarták kieroszakolni. A Moro-gyilkosságban, csakúgy, mint az IRA *Margaret Thatcher* kormányfő elleni 1984-es brightoni merényletkísérletben a VIP-orientáltság figyelhető

³ Haskó Katalin: A terrorizmus történeti fejlődése. A modern terrorizmus történelmi megjelenése és társadalmi kötődései. In: Tóth Péter (szerk.): Válaszok a terrorizmusra – avagy van-e kiút az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal–Chartapress, Budapest, 2002, 23. o.

meg. A terrorizmus természetének újabb változását jelzi, hogy célkeresztje a kiszemelt személyiségekről, az egyes emberről egyre inkább a tömeges halálozási rátával járó merényletek irányába mozdult.

A történelemben a totalitárius hatalmak rendszeresen éltek a félelemgenerálás eszközeivel. Az állami szerepvállalású terrorizmus gyökerei az antikvitásban keresendők: a görög és a római történelemben. A régi idők szellemeinek ismérve, hogy időről időre felbukkannak és kísértenek. A XX. század fasiszta diktátorainak rémuralma idején a halál mündérba bújva aratott. *Benito Mussolini* antik világot megelevenítő új birodalma, Olaszország földrajzi expanziója és politikai újrapozicionálása révén jött volna létre.

Az abszolút diktatúrát építő *Adolf Hitler* nemzetiszocializmusa és új világrendje ártatlan emberek millióinak életét követelte. *Joszif Sztálin* „úgy gondolta, hogy a terror akkor éri el hatását, ha egy csoport adott hányadát elfogják és agyonlövik, ezzel a többit is úgy megfélemlítik, hogy azok feltétel nélkül engedelmeskedni fognak”.⁴ A személyi kultuszt és egyszemélyes diktatúrát építő Sztálin semmibe vette mások életét és az élethez való jogát. Paranoiás óvatossága, mérhetetlen, mindenhol ellenséget gyanító bizalmatlansága, a szó és a tett hitelességének kényszeres kutatása, elemzése vezérelte ok-okozati összefüggésen alapuló állásfoglalását, tudniillik „a halottak nem lehetnek többet veszélyesek. Jobb inkább eggyel többet, mint eggyel kevesebbet kivégezni”.⁵ Nem volt olyan társadalmi réteg, amelyen „nagy terrorjának” hullámai végig ne söpörtek volna. Új típusú rendszerének és az „új stílusú terrornak” milliók estek áldozatul. „Az erőszak nagy tehetetlenségi erővel zúdult a társadalomra, s ez a folyamat szinte termelte a feljelentéseket, az elvtelenséget, a rágalmazást, a tömeges hazugságot.”⁶

Sztálin emberek tömegét telepítette ki Szibéria lakatlan vidékeire, de Kazahsztán sivatagos területei is kedvelt célállomásaihoz tartoztak. Az etnikai kérdés „sikeres” megoldását a vagonok számának függvényeként értelmezte. Kegyetlenkedések, válogatott kínzások, koncepciós perek, munkatáborok és tömeggyilkosságok jellemezték rémuralmát.

Sztálin halála után újabb véreskezű politikai vezető emelkedett fel, a fő ideológus *Mao Ce-tung* személyében, aki a marxizmus kínai továbbfejlesztett változatával új embereszményt teremtett. Az „új embert” formáló kulturális forradalma

⁴ Conquest, Robert: A nagy terror. AB Független Kiadó, Budapest, 1989, 33. o.

⁵ Uo. 65. o.

⁶ Bokor Pál – N. Sándor László – Szaniszló Ferenc (szerk.): Sztálin. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest, 1988, 102–103. o.

a saját népére, elsősorban az értelmiségi és a tudományos élet képviselőire jelentett veszélyt.

A maoista ideológián építkező *Pol Pot*-rezsim Kambodzsa népességének egynegyedét kipusztította. A vörös khmerek négy évig (1975–79) tartó terrorja elnéptelenítette a városokat, kiirtotta az intellektuális réteget és a szakembereket.

A zsarnoki hatalomgyakorlás saját népére veszélyes folyamatokat generál. „*A terror olyan, mint egy zenemű. Sok hangszer összehangolt, tökéletes együttjátéka, hogy megteremtse a kívánt hatást: a fájdalmat, a horrorrt és a félelmet.*”⁷

A terrorizmustörténet önálló, megkerülhetetlen fejezete az állam pénzelte terrorizmus, amely a hetvenes évek végét és a nyolcvanas éveket jellemezte. Az állam indította és irányította akciók az adott ország intencióit, törekvéseit és céljait szolgálták. A renegát országokat lajstromozó, szenátusi nyomásra készült amerikai listára a szponzortevékenységet folytató államok kerültek: Észak-Korea, Irak, Irán, Kuba, Líbia, Szíria és Szudán.

A nyolcvanas évek iszlám szélsőségesének merényletei fókuszváltást mutatnak: a gyújtópontba Nyugat-Európa és az Amerikai Egyesült Államok került. A kilencvenes években az erőszak radikalizálódott, az iszlám extrémizmus ideológiai háttere erősödött, vallási felhangja mind jobban hallhatóvá vált.

Poszt-posztmodern világunk erőszakformációja ideológiai, politikai, vallási, nemzeti, faji, nacionalista indíttatású taktika, amelyet gazdasági, szociális, társadalmi motivációk színeznék tovább. Természetesen ezen alkotóelemek konstellációja nem feltétlenül áll minden esetben együtt. 2001. szeptember 11-én azonban a világ a komplex jelenségek egymásra hatásával szembesült.

Az al-Kaida típusú terrorizmus áldozatait rendszerint ártatlan civilek, célja pedig a minél nagyobb halálozási mutató elérése. Az új típusú fenyegetettség léte és jellege a bizonyosság, hogy a terrorcselekmények kivitelezési módjai az idők során változnak, de az örök emberi indulatokon és szándékokon mit sem fog az idő.

⁷ *Time Magazine*, A 2001. szeptember 11-i események kiadványa.

1.2. Repülő célpontok

A Wright fivérek 1903. december 17-én hódították meg az eget, végérvényesen felülírva a hagyományos közlekedési struktúrát. Az ember a lét határait feszegető kíváncsiságával, a *creatio ex nihilo* képességének birtokában a kezdetektől igyekezett a magasba emelkedni és meghódítani az eget – akár felfelé szökő építményeivel: Bábel tornya; akár Ikarosz módjára magának „szárnyat növesztve”.

Ikarosz-ábrázolás

Forrás: <http://www.google.hu/search?q=ikarosz>

A felfedezés vágyát, az ismeretlen megismerésének és meghódításának természetes igényét megmételyezte az emberi természet árnyoldala. A polgári légi közlekedés dinamikusan fejlődő világa – sebezhetősége következtében – mindig is vonzotta a megfélemlítés és a pusztítás szándékától vezérelt merényletöket. A „vasmadarak” ellen elkövetett terrorcselekmények a repülés történetének önálló fejezetét alkotják. Az első szállítóeszköz elleni akciót 1931. február 21-én perui lázadók hajtották végre, hatalmukba kerítve a Pan Am postagépét, hogy Lima fölött propagandakiadványt (röpcédulákat) „kézbesítsenek”.

A második világháború lezáródása után az erőszak új formációi körvonalazódtak. A fenyegetettség intenzitását, a szaporodó gépeltérítések és

bombamerényletek jelezték. A kétpólusú világrend valósággal inspirálta a *Fidel Castro* vezette Kuba disszidenseinek szárnypróbálgatásait és légikalóz-akcióit, amelyek az Egyesült Államokba irányultak.

A hatvanas évektől – a légi járatok szaporodásával és az utazóközönség számának növekedésével – emelkedett az utasszállítók ellen elkövetett merényletek száma, amelyek indítéka alapvetően a zsidó–palesztin (arab, muzulmán) ellenségeskedés volt. Az évtized végétől a cselekmények célkeresztjében a „kis sátán”, Izrael állt. A palesztin terroristák így akarták nemzeti ügyüket a nemzetközi figyelem középpontjába állítani. A géprablók hamar ráeszméltek az emberi élet értékére. A túszerzés elsősorban nem pénzt, hanem izraeli és nyugat-európai börtönökben fogva tartott társaik szabadon bocsátását követelték.

Markánsan körvonalazódott a modern nemzetközi terrorizmus addig ismeretlen jelensége, amelynek egyik mérföldkövét, 1968-at, az új korszak „*adventjeként*” tartjuk számon. Július 23-án az El Al 426-os, Róma–Tel-Aviv járata a *Népi Front Palesztina Felszabadításáért* terrorszervezet (továbbiakban: *NFPF*) három jól öltözött tagjának kezébe került.⁸ A merénylők a gépet Algírba parancsolták, ahol – az izraeliek és a légénység kivételével – az utasokat elengedték. A negyven napig tartó maratoni túszerzés akció azzal ért véget, hogy a zsidó állam beleegyezett tizenhat, terrorizmussal vádolt és bebörtönzött palesztin fogoly szabadon bocsátásába.

Az NFPF állt a tragikus lodi mészárlás háttérében is. 1972. május 30-án a *Japán Vörös Hadsereg* három tagja tüzet nyitott Tel-Aviv légikikötőjének utascarnokában. A tűzharcban huszonnégyen életüket veszítették, hetvenhatan megsebesültek.

A hetvenes években, a repülésbiztonsági regulák utas- és csomagellenőrzési hiányosságait kihasználva, megszorodtak a támadások. A nemzetközi tömegtájékoztatás és a nyilvánosság figyelmére aspiráló gépeltérítők, a megfélemlítés szándékával, a terrorizmus eszköztárának bevetésével, hatékony módszerre találtak. A kommunikáció hathatós eszközeként a hírközlő csatornák juttatták célba üzeneteiket, de az is többször megesett, hogy a média közvetítette a légi járművek felrobbantását.

1970 a repülés történetének egyik legsötétebb esztendeje. Hetvennégy repülőgép lett terroristák martalékává. Szeptember 6-án az NFPF terrorszervezet –

⁸ A *Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)* merényletei elsősorban utasszállítók eltérítésére irányultak.

egyetlen nap alatt – összehangolt támadásban négy New York desztinációval felszálló légi közlekedési eszközből hármat hatalmába kerített. A Trans World Airlines Boeing–707-es utasszállítója Frankfurtból, a Swissair DC–8-as gépe Zürichből indult az Egyesült Államokba. A terroristák mindkét járatot *Dawson Fieldre* kényszerítették. Az Ammantól északra fekvő sivatagi leszállópályát a második világháború idején a britek építették. A Pan Am Amszterdamból New Yorkba tartó személyszállítóját először Bejrútba, majd Kairóba irányították, ahol szeptember 7-én felrobbantották. Az El Al 219-es Tel-Aviv–Amszterdam–New York között repülő gépe elleni akció a fedélzeten tartózkodó izraeli biztonsági emberek beavatkozása következtében meghiúsult.

Szeptember 9-én a terrorszervezet a BOAC–775-ös Bombay–London járatát térítette el, amely menetrend szerint Bahrein érintésével repült. A szigetországból történő felszállás után a terroristák átvették az irányítást, és a légi járművet ugyancsak az elhagyatott jordán katonai repülőtérré terelték. Miután a merénylők a túsok nagy részét szabadon bocsátották, az üres légi járművet – a már korábban Dawson Fieldre irányítottakkal együtt – szeptember 12-én, a média jelenlétében, felrobbantották. A géprablók a pusztítás mértékét erődemonstrációnak szánták, valamint Nyugat-Európában bebörtönzött terroristák szabadon bocsátását követelték. A merényletsorozatban a terrorizmus hatékonyságának egyre nyilvánvalóbb sajátossága, rendkívüli kommunikáció-függősége érhető tetten.

A légi közlekedés biztonsága sérelmére elkövetett merényletek közvetítése roppant lélektani hatást gyakorolt és gyakorol mindmáig. A terroristák célja, hogy önnön létüket, erejüket és tetteiket demonstrálva, felnagyítsák a történeteket. A merénylők gyorsan ráébredtek a médiajelenlét előnyeire, mint a véleményközlés és gondolatmanipuláció hathatós eszközére. A kamera azonban nem feltétlenül tükrözi a valóságot, hiszen azt láttatja, amit rajta keresztül látni engednek.

A *Palesztin Felszabadítási Szervezetet (PFSZ)*, amely a NFPP ernyőszervezete (is) volt, a repülőgép-eltérítések és -robbantások után *Husszein király* csapatai – súlyos harcok árán – 1970-ben kiűzték Jordániából. Innen ered a *Fekete Szeptember* elnevezés.

Az erősödő terrorizmus nemzetközi válaszreakciókat, dokumentumokat sürgetett. 1963. szeptember 14-én írták alá a tokiói egyezményt, amely a légi járművek fedélzetén végrehajtott támadásokkal, bűncselekményekkel szemben foglalt állást. 1970. december 16-án megállapodás született Hágában, a légi közlekedési eszközök jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről. 1971.

szeptember 23-án Montrealban a polgári repülés biztonsága ellen elkövetett jogellenes cselekmények visszaszorításáról fogadtak el konvenciót, amely a repülőgép-robbantások, illetve a légi úton közlekedőkkel szembeni erőszak alkalmazása esetén lépett fel. 1979-ben túszszedés elleni egyezményt fogadtak el.⁹

A legemlékezetesebb túszmentő akció *Villámcsapás-hadművelet (Operation Thunderbolt)* néven vonult be a repülés történetébe; sebészi pontossággal megtervezetten és összehangoltan zajlott. 1976. június 27-én az Air France 139-es Tel-Aviv–Athén–Párizs járatát, a NFPPF terrorszervezet és a *Baader–Meinhof*-csoport négy fegyverese eltérítette. Az Airbus – menetrend szerint – Athénban szakította meg útját, hogy további utasokat vegyen fel. A görög főváros repülőtéri dolgozóinak sztrájkja megkönnyítette a merénylők fedélzetre jutását. A légi járművet, amin kétszáznegyvennyolc utas és a tizenkét fős személyzet utazott, hatalmukba kerítették, és először Bengázi légikikötőjébe, majd az ugandai Entebbe repülőterére kényszerítették. A túszoikat egy használaton kívüli terminálépületbe terelték, majd faji alapon szelektálták. A nem izraeli származásúakat elengedték. A százhárom zsidó utas megkülönböztetése a koncentrációs táborok hangulatát idézte. *„Mintha újrakezdenék a holokauszot”* – emlékezett Sara Davidson.¹⁰

Simon Peresz védelmi miniszter katonai beavatkozást sürgetett. A figyelem elterelésére Tel-Aviv kapcsolatba lépett a korábban Izrael-barát politikát folytató ugandai diktátorral, *Idi Amin Dadával*, akinek a katonái mindenben asszisztáltak a terroristáknak. A tábornok a zsidó állammal kapcsolatos nézeteit időközben revideálta.

Az izraeliek a grandiózus akció előkészületeiben, a rajtaütés előtti napon, az *Idi Amin Dada* gépjárművéhez hasonló szállítóeszközt igyekeztek találni, amivel megteveszthetik az ugandai biztonsági erőket. *„Pénteken tudomást szereztünk róla, hogy Idi Amin – aki külföldön tartózkodott – szombat éjjel tervezte visszatérését, talán épp akkor, amikor a műveletnek kezdődnie kellett. A fiúk elhatározták, hogy megteremtik a saját Idi Aminukat. A »mi« Idi Aminunkról elhatározták, hogy a legújabb és legdrágább Mercedes limóban utazik. Egy számítógépes ellenőrzés kiderítette, hogy Izraelben milyen Mercedesek találhatók. Találtak egy az ugandai elnökéhez hasonló járművet, de az világos színű volt. Idi Aminnak viszont a sötét autó volt a gyengéje. Joni és emberei – a művelet előtti napon – megszerezték a*

⁹ A polgári légi közlekedés biztonságát érintő dokumentumok már korábban is léteztek: a párizsi, a varsói és a chicagói szerződés.

¹⁰ National Geographic Channel, Terrorizmus-maraton, 2008. augusztus 2.

gépjárművet, amelyet sikerült feketére festeni és a festéket megszáritani.¹¹ [Azt tervezték, hogy] az autóban ül majd egy izraeli katona, aki Idi Aminnak adja ki magát. Mindezzel az ugandaiak és a terroristák meghökkenését, zavarodottságát kívánták fokozni.”¹² Időközben azonban a diktátor a sötét Mercedesét világosra cserélte. Az entebbei repülőtéren két őrszem – akik életükkel fizettek „éleslátásukért” – fel is figyelt a színbeli eltérésre.

A terminálépületbe behatoló *Sayeret Matkal* elitalakulat kommandósainak vakmerő akciója nyolc napig tartó fogolydrámának vetett véget. A sikeres Villámcsapás-hadműveletről, amelyet Izraeltől 4023 km-re hajtottak végre, Simon Peresz így nyilatkozott: *„Elméletileg a túsok megmentésének nem volt katonai esélye. Elméletileg a terroristák szabadon és önelégülten sétálhattak a repülőtéren. Izrael nem tudta elérni őket Idi Amin védelme alatt – de csak elméletileg.”¹³*

A Sayeret Matkal elitalakulat hazatérése a Villámcsapás-hadművelet után
Forrás: <http://israelmatzav.blogspot.com>

Az entebbei rajtaütés a titkosszolgálati információk mesteri értékeléséről és bravúros felhasználásáról tanúskodik. A géprablók a túsok életét értékesnek tartó szemléletmódot követve, ötvenhárom bebörtönzött társuk szabadon bocsátását követelték.

¹¹ Jonatan (Joni) Netanjahu a későbbi miniszterelnök, Benjamin Netanjahu testvére.

¹² Cohen, Aaron – Century, Douglas: Brotherhood of Warriors. Harper-Collins Publishers, New York, 2008, 135–136. o.

¹³ Uo. 134. o.

A terrortámadások sorában különös súllyal esnek latba az államhatalom erőteljes fellépéséhez köthető akciók. 1985. június 23-án az Air India Toronto–Montreal–London–Újdelhi–Bombay járata – úton London felé – a levegőben felrobbant. A merénylet visszavágás volt, amiért az indiai adminisztráció túlzott katonai erőt alkalmazott a szikhek ellen. 1984-ben az indiai csapatok, hogy megakadályozzák a militáns szikh szeparatista törekvéseket, elfoglalták vallási szentélyüket az Aranytemplomot (*Darbar Sahib*). Míg hivatalos adatok szerint a rajtaütésben négyszázkilencvenkét szikh vesztette életét, nem hivatalosan háromezer zarándok halálát tartják számon. Válaszcsapásként – 1984. október 31-én – két szikh testőre megölte *Indira Gandhi* miniszterelnököt. A kormányfő meggyilkolására a hinduk bosszúhadjárral reagáltak.

Az államérdek vezérelte terrorizmusnak a polgári légi közlekedés többször lett célpontjává. 1985. december 27-én a római és a bécsi légikikötőt érte párhuzamos terrortámadás, amelyek hátterében Líbia állt. A római Leonardo da Vinci repülőtéren négy, a schwechati nemzetközi repülőtéren három *Abu Nidal*-fegyveres tüzet nyitott az El Al légitársaság *check-in* pultjánál várakozó utasokra.

Az állami megrendelésű terrorcselekmények jellemző példája a Pan Am 103-as légi járatának esete. 1988. december 21-én a londoni Heathrow-ról a John F. Kennedy nemzetközi repülőtérre tartó személyszállító, a skóciai Lockerbie városa felett, a levegőben felrobbant. A merényletet egy kíséret nélküli útipoggyászba rejtett bombával hajtották végre.

A terrorcselekményért a líbiai titkosszolgálat embere(i) a felelős(ek). Líbia éveken át nem engedte két ügynökét, *Abdelbaset Ali Mohamed al-Megrahit* és *Al Amin Kalifa Lamen Fimahot* nemzetközi bíróság elé állítani. Végül 1999-ben kiadta a gyanúsítottakat, s a per 2001. január 19-én kezdődött meg Hollandiában. A Lockerbie-ügy 2007-ben ismét szalagcím lett. Megkérdőjeleződött az életfogytig tartó büntetését töltő Abdelbaset Ali al-Megrahi szerepe. A bíróság helyt adott az eset dossziéinak megnyitására. Végül al-Megrahit 2009-ben egészségi állapota okán, szabadlábba helyezték.

Moammer Kadhafi – 2009. szeptember 24-én – a New York-i székhelyű Külkapcsolatok Tanácsában falláciának minősítette, hogy országának köze lett volna a Lockerbie-merényletkez.¹⁴ Az elnök elismerte, hogy a terrorakciót egy líbiai állampolgár hajtotta végre, de ellentmondást nem tűrve leszögezte, hogy a

¹⁴ *Council on Foreign Relations – CFR.*

cselekmény nem állami megrendelésre valósult meg. Jóllehet Líbia kártérítést fizetett az áldozatok hozzátartozóinak.

Kadhafi ezredesnek az előző napon, szeptember 23-án, az ENSZ-ben tartott kilencvenhat perces beszédével egy időben, líbiai disszidensek és a Lockerbie-katasztrófa áldozatainak családtagjai a nemzetközi szervezet székháza előtt demonstráltak.¹⁵

A Lockerbie-precedenst, amely az új típusú erőszak előhírnöke, szigorú biztonsági intézkedések követték. Megvalósult az *utas és poggyász együtt utazik* elve. Szigorodtak a kíséret nélküli csomagok (*rush baggage*) kezelésének szabályai, valamint fejlesztették a robbanóanyagok megbízható érzékelését (utasbiztonsági és áruröntgen, robbanóanyag-felismerő berendezés, kutyákkal történő keresés...).

A bőrönd, ami a Toshiba típusú rádiómagnóba plántált robbanószerkezetet tartalmazta, valószínűleg Frankfurtban került a poggyászterébe. A fedélzeten egyetlen elkövető sem tartózkodott. A túlélő nélküli katasztrófában kétszázötvenkilenc ember lelte halálát. Mivel a roncsok lakott területre zuhantak, Lockerbie lakosai közül tizenegyen vesztették életüket. A halállistán, többek között, negyvennégy brit és négy magyar állampolgár neve olvasható. A Lockerbie-merénylet *„nagy megdöbbenést váltott ki, részben mert nagyon sok ártatlan (véletlenül azon a gépen utazó) ember esett áldozatul. A tragédia két dologra irányította rá a figyelmet: a légi közlekedés biztonságának hiányosságaira, valamint arra, hogy a terroristák (sajnos) megtalálták a figyelemfelkeltés egyik leghatásosabb módját.”*¹⁶

A Lockerbie-akcióra kísértetiesen hasonlít a Brazzaville–Párizs között közlekedő utasszállító 1989. szeptember 19-i katasztrófája. A líbiai titkosszolgálat állományába tartozó tettesek bőröndbe rejtett bombával robbantották fel a repülőgépet. Az UTA járata elleni merénylet is azt jelzi, hogy az állam irányította és finanszírozta terrorizmust politikai intenciók mozgatják.

A kilencvenes években a gépeltérítési akciók száma mutatja, hogy egyének, csoportok és szervezetek továbbra is polgári légi járművek fedélzetén vívták harcukat. 1990–1996-ig százharminc személyszállító került géprablók hatalmába. 1990-ben negyven, 1992-ben tizenkét, 1993-ban harmincegy, 1994-ben huszonnégy, 1995-ben kilenc, 1996-ban tizennégy gépet térítettek el.¹⁷

¹⁵ Kadhafi 7,77 trillió amerikai dollárt követelt a Nyugattól és az Egyesült Államoktól – kompenzáció gyanánt –, a gyarmatosítás idején okozott károkért és a harmadik világ kifosztásáért.

¹⁶ Rimington, Stella: Nyílt titok. Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2004, 246. o.

¹⁷ Sweet, Kathleen M.: Aviation and Airport Security. Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2004, 20. o.

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények előképe az algériai radikálisok terve, akik az Air France 8969-es Algír–Párizs járatát – 1994. december 24-én – a francia főváros ellen akarták fordítani és a levegőben felrobbantani. A New York-i és washingtoni merényletekkel több párhuzamosságot mutat a Bojinka-terv is. 1995 januárjában *Ramzi Ahmed Juszeif* arra készült, hogy tizenkét amerikai utasszállítót amerikai objekumokba röptet (CIA főhadiszállása, Pentagon...). A terv akkor ment füstbe, amikor a robbanószer lángra kapott Juszeif manilai lakásának konyhájában. A lelepleződött terrorista Pakisztánba menekült. A washingtoni és New York-i események után, titkosszolgálati körökben az érdeklődés középpontjába kerültek a Bojinka-terv porosodó aktái.

Az indiai szubkontinensen is muszlim elkövetők vívták harcukat, amikor 1999. december 24-én az Indian Airlines IC–814-es járatát eltérítették. A Katmandu–Újdelhi közötti egy és negyedórás út nyolcnapos túszejtő drámává lett. A felfegyverzett támadók India légterébe érve kezdték meg műveletüket, és végállomásként Lahort jelölték meg. Pakisztán, hogy elkerülje a terrorcselekményben való érintettség pusztá gyanúját is, lezárta légterét. *Devi Sharan* kapitány a géprablókkal hosszasan alkudozva elérte, hogy az utasszállítót indiai területen, a pakisztáni határnál fekvő Amritsarban tehesse le. A kapitány arra számított, hogy a katonaság megrohamozza az üzemanyagra várakozó légi járművet, és kiszabadítja a túszoikat. A stratégiai fontosságú lehetőséggel India rosszul sáfárkodott és elszalasztotta a honi területen történő beavatkozás utolsó esélyét. A személyszállító Dubajban vett fel ismét kerozint, majd a gépeltérítők – Afganisztán második legnagyobb városát – Kandahárt jelölték meg úti célként. Az utasok szilvesztereste hagyhatták el repülő börtönüket, amikor az indiai kormány teljesítette a terroristák feltételeit, akik a túszoikért cserébe három bebörtönzött társuk (*Maulana Maszud Azhar, Ahmed Omar Szajed sejk, Mushtak Ahmed Zargar*) elengedését követelték. Igényt tartottak továbbá kétszázmillió amerikai dollárra is, de a tálibok figyelmeztették a merényletkeket, hogy a materiális javak motiválta gondolkodásmód összeegyeztethetetlen az iszlám tanokkal.

Az indiai kormány többszörös tehetetlensége két év múlva, 2001. szeptember 11-én is megbosszulta magát. A börtönből szabadon bocsátott Omar sejk volt ugyanis *Mohamed Atta* egyik legbőkezűbb pénzügyi támogatója. Az egyiptomi származású terrorista vezette a második eltérített utasszállítót, az American Airlines 11-es járatát, a Világkereskedelmi Központ északi tornyába.

1.3. A terroristák új eszköze: a média

A releváns médiapolitika az események azonnali tudósítására törekszik. A friss információközlésért vívott küzdelemben azonban korántsem garantált a pontos tájékoztatás, mivel a tudósítás rendszerint a nézettségi mutató emelésének függvénye. A hírversenyben a média, ha kell, a rémhírkeltés szolgálatába állítja tevékenységét, és asszisztál a félelemérzet erősítéséhez, hiszen az elborzasztó tudósításokat, képsorokat több érdeklődés övezi, mint a pozitívakat. Az életben maradásért a hírközlő csatornák a pillanat és a negatív események mágiájában élnek.

A tömegtájékoztatás híréhségére apellálva, a terrorizmus a militáns iszlamista propaganda szócsöveként, a saját céljaira használja fel a közszolgálati médiumokat. Margaret Thatcher 1985-ben igen élesen fogalmazott: *„Meg kell találnunk a módját, hogy a terroristát és a gépeltérítőt elvágjuk a nyilvánosság oxigénjétől, amelytől függ.”*¹⁸ A terroristák roppant innovatívak a tudat- és véleményformáló eszközök alkalmazásában. A hírközlés, mint rendkívül tudatos műfaj, hatásosan képes középpontba állítani és felnagyítani az eseményeket. Az új típusú terrorizmus ellen vívott irreguláris küzdelemben, amit nem jeleznek egyértelmű frontvonalak, a harcok tér- és időbeli kiterjedtsége, a média segítségével globális dimenziót sejtet.

A terrorizmus kommunikációja és médiahangja erős. A terrorcselekmények a széles nyilvánosságnak, a társadalomnak adresszált üzenetek. A média ugyanakkor azzal védekezik, hogy nem engedi magát üzenőfelületként használni, hiszen *„ha a hírek belső arányait elemezzük, akkor elvileg az a látszat, hogy visszaszorul a terroristák akcióinak konkrét akarati oldala, és inkább tetteik és cselekedeteik lépik el a médiát. A média szakemberei úgy fogalmazznak, hogy a média kvázi törbe csalja a terroristát, mivel csupán a cselekedetnek szentel figyelmet, a mögötte rejlő üzenetnek nem.”*¹⁹ Meglehetősen ellentmondásos és ingatag érv, hogy a média kihasználja a terrorcselekmények tudósításának lehetőségét. Míg egyéb események kapcsán képes váratlan fordulatot előidézni, a terrorizmusra gyakorolt hatása meglehetősen korlátozott. E speciális kontextusban súlya, befolyása és nyomása egészen másként esik latba. Rosszul értékeli és/vagy túlértékeli szerepét, hatalmát, mivel koránt sincs abban a helyzetben, hogy a merénylőt befolyásolhatná. A

¹⁸ Shafritz, Jay M. – Gibbons, E. F., Jr – Scott, Gregory E. J.: Almanac of Modern Terrorism. Facts on File, New York, 257. o.

¹⁹ Szabó János: Média és erőszak. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, 170. o.

terrorista „az arctalan, névtelen helyzetéből adódóan az erejében, a megfoghatatlanságában, felsőbbrendűségében magabiztos fellépésű”.²⁰

Az elmúlt években a nemzetközi média (CNN, BBC) azonnali, egyenes adásban közvetített haditudósításait – a NATO balkáni műveleteit, az afganisztáni és iraki háborúk képsorait – az állampolgárok biztos távolságból követhették nyomon. A nézőkben védekező mechanizmusok indultak be – hozzászórtak a látványhoz.

Korunk gyökértelen társadalmi rétegeinek gyakran sekélyes életfilozófiájában roppant nagy a közszolgálati média tömeghatása. Értékközvetítő, útmutató képességével, a pozitív maradandót propagáló lehetőségével, hogy tudniillik az egyén milyen paraméterek alapján rendezze értékrendjét, gyakran rosszul sáfárkodik. Megváltozott világunk megváltozott körülményei közepette az élet szolgálata, a negatív tendenciák ellensúlyozása, nem pedig azok erősítése a cél. Az emberek gondolkodásmódjának jó irányba terelése, a békés egymás mellett élés lehetőségének bemutatása nagy médiafelelősség, különösen az ifjúság körében. Mindez különös éberséget követel.

A paradigmaváltás elkerülhetetlen a megrázó és felzaklató hírek háttérbe szorítását preferáló trendben. A terrorizmus elleni eredményes küzdelemhez a tömegtájékoztatás „DNS-konfigurációjának” megváltoztatása elemi szükség. Elszántabban kellene törekedni a hírhajhászó attitűd felülírására és a valódi értékkel, tartalommal bíró tömegtájékoztatás presztízsének tudatos emelésére. A végső cél, hogy a média – valódi hivatását felismerve – újradefiniált elvek alapján készítse híradását.

A hírpiaci szenzációhajhász magatartás helyett ésszerű tájékoztatásra, alternatív látásmód kialakítására, valamint egy hitelesen tudósító szervezetre van szükség. Ráth Tamás vészhelyzeti irányítóközpont létrehozásában látja a megoldást. Az önálló intézmény feladata lenne a lakosság vészhelyzet esetén történő pontos tájékoztatása. Az önmagát jól megjelenítő és közvetítő indulatok, szándékok ellensúlyozása összetett feladat, amely szakmaiságot, elszántságot, kitartást követel.

A hírcsatornáknak, mint kommunikációs eszközöknek, jóval nyomatékosabb szerepük lehetne a pozitív véleményformálásban, a kultúra közvetítésében, a közjó és a társadalmi összefogás szolgálatában. Sürgető feladat a civil lakosság biztonság- és védelmi tudatosságának növelését célzó oktatóműsorok sugárzása, továbbá a veszély- és katasztrófhelyzetekre történő felkészítés. A hiteles

²⁰ Máramarosi Zoltán: A századvég terrorizmusának természetrajza. Rendészeti Szemle, 1992/2., 19. o.

tájékoztatni, tanítani és segíteni akarás széles spektrumú lehetne, hiszen nagy szükség van a megelőzésre, felkészítésre és ismeretátadásra.

1.4. Kritikus infrastruktúra-védelem

A hatvanas évekre kialakult a modern állam és a fejlett társadalom függése, kiszolgáltatottsága az érzékeny infrastrukturális hálózattól. A túlzott technika- és technológiaorientáltság egyben nagyobb sebezhetőséget jelent. A kritikus infrastruktúra olyan sérülékeny rendszerek összessége, amelyek pontos és hatékony működése egy-egy ország biztonságának a záloga. A minőségi létet, a hétköznapiakat meghatározó területek együttese. Az ellene irányuló támadás az állam hatalmának meggyöngyítését, destabilizálását célozza.

A 2001. szeptember 11-i merényletsorozat a globalizált világ globális sebezhetőségét tudatosította. A Világkereskedelmi Központ, a Pentagon és a légi közlekedés elleni terrorcselekmények demonstrálják a kritikus infrastruktúra rendkívüli érzékenységet. A globalizált gazdaság és az Egyesült Államok hatalmi jelképe, a World Trade Center lerombolása a sebezhetőséget reprezentálja. E speciális területen a pénz- és tőkevilág neuralgikus pontjait megtámadók célja a finansziális folyamatok, az adat- és információs bázisok megzavarása és blokkolása. A pénzügyi és kormányzati rendszerek adatbázisai, valamint a nagy sebességű kommunikáció „inspiráló” támadási felület, hiszen gyorsuló világunkban elengedhetetlen a kommunikációs intenzitásra törekvés.

A kritikus infrastruktúra rendszerét képezi: az informatikai technológia, a kibertér, a telekommunikáció, az állami létesítmények, kormánynegyedek, intézmények, a kormányzati, államigazgatási, diplomáciai és külképviseleti objektumok, az energetikai és közműrendszerek, a közlekedési szektor. Különösen veszélyeztetettek az informatikai, a kommunikációs, a hír-, táv- és adatközlési rendszerek, valamint a kritikus infrastruktúra további elemei: a lakosság ellátásáról gondoskodó hálózatok, a különböző szolgáltatások – élelmiszer, ivóvíz, egészségügy – rendszere, és egy-egy ország stratégiai tartalékainak bázisa. Az egészségügyben a gyógyszerek, oltóanyagok és vérkészítmények tárolása, készletezése, illetve utánpótlása különösen szenzitív terület. A szállodaipar, a menekülttáborok szintén a kritikus érzékeny kategóriába tartoznak.

A terrorizmus egyrészt követi a hagyományos utakat és modelleket, másrészt roppant „innovatív”. Csapásirányához újabb és újabb áldozatokat, létesítményeket és sérülékeny rendszereket keres. Módszereiben és kivitelezési technikáiban hatékonyan képes megújulni.

A kritikus infrastruktúra elleni támadásnak minősül a közlekedés informatikai rendszerének megzavarása. A szállítási és közlekedési hálózatok – szárazföldi, vasúti, vízi és légi – a támadások kiemelt célpontjai, hiszen informatikai és kommunikációs elemeik károsításával, megzavarásával kaotikus állapotokat lehet előidézni.

Az információs és a *hacker*hadviselés a hálózatok biztonsági réseinek kihasználására törekszik – célja az informatikai rendszerek adatainak megszerzése, esetleges törlése, működésének megakadályozása, vagy a dezinformálás (téves adatbevitellel a működés megzavarása). 2005-ben, kihasználva a repülés világának sérülékenységet, vírustámadás bénította meg több észak-amerikai légikikötő – Dallas/Fort Worth, Houston, Los Angeles, Miami, New York és San Francisco – informatikai rendszerét.²¹ Különösen nagy kockázatot jelent a biztonsági rések kihasználása, amelyek lehetővé teszik a hálózatok, illetve az azok által vezérelt *hardver* feletti irányítás átvételét.

Az internetes rendszerek feltörése és a biztonsági hálózatok sebezhetősége hathatós kiberstratégiát sürget. A virtuális világból indított *online* támadások arra engednek következtetni, hogy a polgári légi közlekedés sebezhető, kritikus infrastrukturális hálózata továbbra is „ideges” piac marad.

A kiberhadviselés kétélű fegyver. A *Washington Post* 2007-ben internetes támadásról tudósított, amelyet ismeretlen *hackerek* hajtottak végre, és több tucat al-Kaidát támogató weblapot tettek elérhetetlenné.²²

Az információs társadalom léte az információs forradalomban gyökerezik. A társadalmi haladás és a technikai, kommunikációs fejlődés egymás függvényei. A szofisztikált hálózatok és a sebezhetőség ugyancsak egymás következményei. „Az azonnali kommunikáció, a nagy mobilitás és a növekvő interdependencia világában ez a sérülékenység konstans módon növekszik.”²³

A kritikus infrastruktúra elleni merényletek a jövőben is a biztonságos működést szavatoló rendszerek gyenge pontjain igyekeznek fogást találni.

²¹ <http://www.sg.hu/cikkek/38891> (Letöltés: 2007. november 4.)

²² The Washington Post, 2007. szeptember 12.

²³ Commission of the Churches on International Affairs of the World Council of Churches: Report. Consultation on Terrorism, Human Rights and Counter Terrorism. Geneva, 2005, 27. o.

Ötletszerűen lokalizált csapások várhatók, amelyekkel sérülékeny szektorokat és általuk teljes rendszereket béníthatnak meg. A kritikus infrastruktúra célpontjai elleni támadásban újabb eszközök kerülnek bevetésre. Az NBV-képességek (nukleáris, vegyi és biológiai) – különösen a két utóbbi – alkalmazása elleni védekezés új dimenziót sejtet. A terrorizmus elleni küzdelemben elsőbbséget élvez a kritikus infrastruktúra elemeinek békeidejű védelme – elengedhetetlen az szjt-tisztek alkalmazása.

A támadók a nemzetközi sajtó- és médiafigyelem látószögébe eső létesítményeket, objektumokat és struktúrákat célba véve mérhetnek csapást a Nyugatot és az Egyesült Államokat jelképező célpontokra. A kritikus infrastruktúra-védelem (*Critical Infrastructure Protection – CIP*) a modern társadalmak biztonsági és védelmi prioritáslistájának fokozottan érzékeny területe.

A sérülékeny rendszerek elleni támadás horderejével Európa lakói a madridi és londoni merényletek idején szembesültek. A két főváros tömegközlekedése elleni cselekmények kitörölhetetlen nyomot hagytak az emberek emlékezetében, és felhívták a figyelmet az új típusú terrorizmus könyörtelen eszközválasztására. A kritikus infrastruktúra sérülékeny bázisai és rendszerei fokozott biztonsági és védelmi képességeket igényelnek.

1.5. 2001. szeptember 11-e előzményei

A 2001. szeptember 11-i támadásról paradox lenne azt állítani, hogy a hír az Egyesült Államok legfelső szintű politikai vezetését váratlanul érte – mindenesetre kirobbantotta posztbipoláris nyugalmi állapotából. A *Clinton*-kormány a politikai kurzusváltáskor felhívta a Bush-adminisztráció figyelmét a növekvő terrorveszélyre. Az új elnök azonban a rakétavédelmi programban látta a védekezés módját.

A New York-i és washingtoni merényletsorozatot számos amerikai célpont elleni támadás előzte meg, amit a világ legerősebb katonai hatalma nem kezelt megfelelő súllyal. Az Egyesült Államok jelképeinek minősülő helyszíneket és objektumokat érintő akciók szalagcímes híreiről, a tudósítások képsorairól a polgárok gyorsan megfélekeztek, a hétköznapi valóságától messze űzve a szárazföldi támadás eshetőségét.

Hiányzott az események egymáshoz illesztéséhez szükséges stratégiai gondolkodás és rendező elv. Ez a fogyatékoság egy tét nélküli játékban

megengedhető magatartásforma, a védelem- és biztonságpolitikában azonban következményekkel járó, súlyos hiba. Washington sorozatos figyelmetlensége és gondatlansága nem maradt következmények nélkül.

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények előhírnöke volt az Egyesült Államok repülő államterülete ellen irányuló Lockerbie-merénylet. Az agresszió egyértelmű megnyilvánulása volt az 1992. december 29-én történt robbantásos akció az ádeni *Gold Mihor Hotel*ban. A támadás időpontjában azonban a Szomáliába tartó amerikai katonák már nem tartózkodtak a szállodában. Két osztrák turista vesztette életét.

1993. február 26-án a Világkereskedelmi Központ parkolójában az épület egyik tartópillérének álló teherautóban robbant bomba, ami hét emeletet szakított át. A merénylők olyan katasztrófa előidézését tervezték, amelyben a Hudson folyó vize betör a sérült felhőkarcolóba, majd az rádől a másik ikertoronyra. A teherautó rakománya azonban nem bizonyult elég nagy teljesítményűnek. A terroristák célja a minél nagyobb emberáldozattal járó akció végrehajtása volt. Hat ember életét vesztette, a sérültek száma meghaladta az ezret. A detonáció félmilliárd dolláros kárt okozott a létesítményben.

A merénylet ötletgazdája *Kalid Sejk Mohammed*, a szeptember 11-i terrorcselekmények logisztikusa volt.²⁴ A New York-i ikertornyok elleni első támadás fő kivitelezője pedig Kalid Sejk Mohammed unokaöccse, az a Ramzi Ahmed Juszeif, akitől a polgári utasszállító gépek amerikai célpontokba röptetésének gondolata származott.

Juszeif az 1993-as terrorcselekmény előtt évekig egy *Oszama bin Laden* által finanszírozott vendégházban élt. Jelenleg Colorado állambeli cellájában, életfogytig tartó büntetését tölti. Kalid Sejk Mohammed 2003-ban, Ravalpindiben került az amerikaiak fogságába.

1996-ban a növekvő biztonsági kockázat és az erősödő terrorveszély miatt bezárták az Egyesült Államok kartúmi nagykövetségét.²⁵ „Visszatekintve, ez hiba volt, amelynek következtében értékes kitekintési pozíciót veszítettünk az ott zsendülő terrorista környezetre.”²⁶ A követség felszámolását a szélsőségesek a gyengeség jeleként értékelték. A terrorizmus elleni küzdelemben azonban már a gyengeség látszata is megbosszulja magát. Oszama bin Ladenben – egyebek között – az ilyen

²⁴ Kalid Sejk Mohammed több terrorcselekmény, illetve merényletkísérlet kitervelését vallotta be. Lásd *Az al-Kaida – a láthatatlan ellenség* című fejezetet.

²⁵ Szudán jelenleg is rajta van a terrorista államokat felsoroló amerikai listán.

²⁶ Tenet, George: *At the Center of the Storm*. Harper Press, London, 2007, 102. o.

döntések erősítették meg azt a gondolatot, hogy az Egyesült Államok nem más, mint „*papírtigris, amelyet könnyebben le lehet győzni, mint a szovjeteket Afganisztánban*”.²⁷ Bin Laden akkor is kritikával illette az Egyesült Államokat, amikor Bill Clinton 1993-ban kivonta a Szomáliában állomásozó amerikai csapatokat. A visszavágás, úgy tűnik itt sem szerepelt az ágendában, mivel az elnök nem akart belebonyolódni a katonai válaszcsepítésbe, amelyben az erőszak eszkalálódik. Oszama bin Laden a következőképpen reagált a döntésre: „*az amerikaiaknak nincs gyomruk a háborúhoz*”.²⁸

1996. június 25-én tizenkilenc ember vesztette életét a Szaúd-Arábiában található amerikai *Kobar Towers* elleni bombatámadásban. A merényletet a *Hezbollah* követte el, de megkérdőjelezhetetlen az al-Kaida szerepe is. Oszama bin Laden ezt a napot jelölte meg a muszlimok és az amerikaiak közötti háború kezdetének.

1998. augusztus 7-én Nairobi és Dar es-Salaam amerikai követségeinél zajlott összehangolt akció. A kenyai fővárosban robbanószerrel megrakott teherautó érkezett az objektum hátsó bejáratához. Az egyik terrorista fenyegetőzve igyekezett a kenyai őrt kapunyitásra bírni. Kísérlete hibaválónak bizonyult, ezért az őrnök dobta és felrobbantotta a házi készítésű gránátot, amit további detonáció követett. Végül a teherautó rakománya repült a levegőbe. Tíz percen belül a Dar es-Salaam-i nagykövetséget is támadás érte.

A diplomáciai létesítmények elleni szimultán merényletben kétszázhuszonnégyen vesztették életüket, köztük tizenkét amerikai. A sebesültek száma meghaladta a négyezer-ötszázat. A terroristák azt akarták demonstrálni, hogy a saját népük terhére is végrehajtják tervüket. Az életüket vesztett, valamint megsérült muszlim áldozatok magas aránya jelezte, hogy senki nem gátolhatja nagyszabású terrorcselekményeik kivitelezését. A támadások az al-Kaida képességeit és erősödését igazolták. Bill Clinton még augusztusban rakétatámadást indított a *Bázis* afganisztáni kiképzőtáborai ellen.²⁹ A közép-ázsiai ország a „terrorizmus nagyáruházának tűnt. Minden kapható volt itt: tudás, eszme, önkéntesek, sőt még pénz is. Mindebből ibn Ládin és csoportja rendelkezett a legnagyobb, legjobban tárolt és legjobb minőségű készlettel. [...] Ládin »nagyáruháza« Afganisztánban igen népszerű volt. A világ minden sarkából

²⁷ Uo. 103. o.

²⁸ National Geographic Channel, i. m.

²⁹ Az Egyesült Államok az al-Kaida szudáni kiképzőbázisait is bombázta.

*megfordultak ott a harci szervezetek képviselői.*³⁰ Az al-Kaida-vezér 1999-ben felkerült az FBI tíz legkeresettebb terroristát megnevező feketelistájára.

A kelet-afrikai terrorakciók sikerén felbuzdulva, bin Laden figyelme még inkább az Egyesült Államok felé fordult. Régóta foglalkoztatta egy Amerikára mérendő csapás gondolata. Kalid Sejk Mohammedet bízta meg a szeptember 11-i merényletek megtervezésével.

1999 decemberében *Ahmed Resszam* az Egyesült Államokba próbált robbanószert csempészni. Három Los Angeles környéki légikikötőben tervezett merényletet. Az algériai férfi végül december 31-én, „csak” Los Angeles nemzetközi repülőterét robbantotta volna fel.

2000. október 12-én a *USS Cole* hadicirkáló ellen az al-Kaida kamikáze akciót hajtott végre a jemeni partoknál. A robbantásos merényletben egy kisméretű csónak csapódott az amerikai romboló oldalának. Tizenhét tengerész vesztette életét, harminckilencen megsebesültek. A terrorcselekmény elkövetői a szovjet–afgán háború afganisztáni veteránjai voltak.

2001. augusztus 6-án a *George Tenet* vezette CIA írásos dokumentumban hívta fel George W. Bush figyelmét arra, hogy az al-Kaida repülőgép-eltérítésre készül az Egyesült Államokban. Az elnök épp szabadságát töltötte crawfordi ranchén, Texasban.

Szeptember 11-én az addig sérthetetlennek hitt szuperhatalom szárazföldi területén csapott le a terror. *„Most először fordult elő, hogy egy nemzetközi terrorszervezet a világ legfejlettebb, legkiemelkedőbb védelmi potenciállal rendelkező országának belsejében lévő célpontok ellen hajtott végre sikeres támadást.”*³¹ Elérkezett az idő, hogy a szuperhatalom *„végre visszatérjen a posztbipoláris korszak 12 éves történelmi vakációjáról.”*³² Washington nem megfelelő biztonság- és védelempolitikája megbosszulta magát. *„A hidegháború végével az Egyesült Államok a domináns katonai szereplő pozíciójában maradt. Jóllehet, egyetlen ország sem képes egyedül napjaink komplex problémáival megbirkózni.”*³³

³⁰ Burke, Jason: Al-Kaida. HVG Kiadói Rt., Budapest, 2004, 31–34. o.

³¹ Rostoványi Zsolt: A terrorizmus és a globalizáció. In: Tóth Péter (szerk.): i. m. 76. o.

³² Tóth Péter: A terrorizmus elleni küzdelem, mint a háború új formája. In: Tóth Péter (szerk.): i. m. 57–58. o.

³³ A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. Brüsszel, 2003. december 12.
<http://www.delpak.ec.europa.eu/WHATSNEW/European%20Security%20Strategy-12-3.htm>
(Letöltés: 2005. április 25.)

Következtetések

A terrorizmus történetét kutatva és a terrorcselekmények enciklopédiáját vizsgálva, a merényletek kivitelezési technikáinak agyafúrtsága, brutalitása vonatkozásában egyenes irányú mozgásnak vagyunk tanúi. A terror egykor elsősorban a tárgyi világ javaira csapott le, majd gondos célszemélyválasztással szelektált. A pusztítás szándékával íródó scénáriókat egyre inkább az ártatlan civilek magas halálozási aránya jellemzi. A támadók – nem válogatva a potenciális áldozatok között – erőszakos cselekményeiket, járulékos veszteséggel, a muszlimok élete árán is végrehajtják.

A terrorizmus színeváltásai a polgári repülés biztonságának sérelmére végrehajtott akciók kronologikus sorrendiségében is megmutatkoznak. A közlekedési infrastruktúra elleni merényletek esetében a határ valóban a csillagos ég. A repülés biztonságát következőes nemzetközi egyezmények, intézkedések igyekeznek szavatolni. A terroristák minél dominánsabb pozíciót igyekeznek kiharcolni maguknak. Bebörtönzött társaik szabadlábra helyezését követelve, hatékony zsarolási érvre találtak.

A nemzetközi érdeklődésre aspiráló merénylők egyik legfontosabb prioritása a tömegtájékoztatás figyelmének felkeltése. A média „szemének” látványos támadásokkal, minél erőteljesebb, sokkolóbb érzelmi reakció kiváltására, manipulálásra törekсенek. A terrorcselekményekkel a széles nyilvánosságnak és a társadalomnak üzennek. A híradás és -közvetítés – a nézőszámnövelés intenciójától vezérelve – gyakran a tárgyilagosság rovására történik.

A vészjósló jelek és folyamatok ellensúlyozása, továbbá az ezek elleni védekezés összehangolt stratégiát sürget, amelynek megkerülhetetlen szegmense a tömegtájékoztatás. A médiának a társadalomra gyakorolt hatása vitathatatlan, éppen ezért a benne rejlő lehetőség egyben roppant nagy felelősség is.

Általános tapasztalat, hogy a negatív események több figyelemre tartanak számot. Ebben a klímában valódi médiabravúr érdekessé, eladhatóvá tenni a pozitív felhangú híreket, és jól élni a tájékoztatás lehetőségével. A sekélyes életfilozófiáktól vezérelt társadalmi rétegekben a média roppant tudat- és véleményformáló hatással bír.

Az Egyesült Államok ellen irányuló terrorisztikus és terrorcselekmények indikálják a biztonsági környezet változásait. A technikai és technológiai fejlődéssel módosul, erősödik a terrorizmus módszertára. Az elkövetők elszántságát,

„kreativitását” a kritikus infrastruktúra sebezhetőségét és sérülékenységét kihasználó akciók demonstrálják. A terrortámadások tudatosítják, hogy a célpontok kiválasztásának módja, a harcmodor vagy a taktika változhat, de az új típusú terrorizmus – intencióit és céljait tekintve – mégiscsak a régi marad.

2. Az új típusú terrorizmus

2.1. Az új típusú terrorizmus motivációs tényezői

Az Egyesült Államokat ért 2001. szeptember 11-i csapás világszerte megdöbbenést keltett és sokkolta a közvéleményt. E tétel igazsága azonban korántsem egyetemes, hiszen muszlimok sokaságában ellentétes érzelmi reakciót váltott ki. Az iszlám országokban – a média híradásán keresztül – tömegek örömdemonstrációjának lehettünk tanúi. Elismerésük, nagyrabecsülésük jeleként, a tizenkilenc öngyilkos merénylet a „nagyszerű 19” (*magnificent 19*) méltóságjelzővel tüntették ki. A mások tragédiája feletti spontán pozitív érzelemkitörés a méltóságában megsértett lélek ismérve. Rendszerint a hirtelen megnyilvánulások leplezik le az egyén vagy egy közösség valódi indulatát, véleményét. Az iszlám világ jelentős részének önlepleződése több mint elgondolkodtató, ugyanakkor hiba lenne általánosítani. A jó érzésű muzulmánok részvétellel viseltettek az áldozatok és hozzátartozóik iránt.

A terrorizmus külső és belső motivációs tényezők, oksági viszonyok generálta jelenségegyüttes. Az okokat lajstromozó listán az elsődleges külső indok az idegen katonai jelenlétben keresendő. A Szaúd-Arábia földjén állomásozó nem muszlim harcoló alakulatok pusztán léte is vörös posztó, ami bősztítette Oszama bin Ladent. A történelmi múltból a keresztes háborúk korára emlékeztették. Meggyőződéssel hitte, hogy amint a Szentföldet meggyalázták a kereszteslovagok, a koalíciós erők is úgy szentségtelenítik meg *Mohamed prófétát* szülőhazáját, az iszlám szent földjét.

Miután *Szaddám Huszein* megszállta Kuvaitot, a hazája biztonságát féltő Oszama bin Laden felajánlotta szolgálatait a hadügyminiszternek. A monarchia vezetése azonban a külső haderő igénybevétele mellett döntött. „*Sok szaúdi megdöbbenett azon, hogy a kormány elfogadta az amerikai katonai segítséget. [...] Holott maga Mohamed prófétát rendelte el egy gyakorta idézett hadíth szerint, hogy »ne legyen két vallás Arábiában«.* [...] Most viszont a Kába-kő védelme is amerikai

kézbe került.³⁴ Bin Laden képtelen volt tolerálni ezt a helyzetet, és 1991-ben titokban elhagyta a királyság területét.

Az amerikai titkosszolgálatok egyértelmű állásfoglalása szerint Szaddám Huszeinnek nem állt szándékában Szaúd-Arábia ellen katonai műveletekbe kezdeni.³⁵ *„Bagdadnak valóban nem állt szándékában megszállni a monarchiát – emlékszik vissza Kelemen József. – A lakosság megfélemlítésének, elrettentésének céljából az iraki hadsereg azonban Scud-rakétákkal lőtte a rijádi lakótelepek négy-ötmeletes házait. Láttam a megfélemlítő csapások nyomát és a rakétabecsapódások helyét.”*³⁶

Bin Laden haragját fokozta, hogy az amerikai csapatok az első öböl-háború után nem távoztak Szaúd-Arábiából. Egyre nyomatékosabban hívta fel a figyelmet, arab-félszigeti jelenlétük nemkívánatos voltára. Azért küzdött, hogy *„elűzze az Egyesült Államokat, megingassa a régió jelen vezetőinek pozícióját, létrehozza az iszlám fennhatóságot egy új, [...] Marokkótól Közép-Ázsiáig terjedő kalifátus égisze alatt – ahol a saria nevében ítélkeznek –, Izraelt elpusztítsák és az olaj ára az egekbe szökik...”*³⁷

A kalifátus létrejötté a szunnita irányzat – amelyhez bin Laden is tartozik – egyik legfőbb célja. A kalifát, aki egy személyben politikai és vallási vezető, Mohamed próféta leszármazottjának tartják. A kalifátus intézményétől a muszlim világközösség (*umma*) és egység megvalósulását várják. Az új rendben az ember alkotta törvénykezési struktúra helyébe a saria alapú igazságszolgáltatás lépne. *„1996-ban Omar molla Mohamed köntösét öltötte magára, amely egy afgán zarándokhelyen található, mire a tálibok az »új kalifának« kiáltották ki.”*³⁸

A politikai ambícióktól fűtött terrorizmus szekuláris intenciókat dédelget. „Jobbító” szándéktól vezérelve egy adott ország államrendje ellen tör – legyen az akár nyugati berendezkedésű, akár iszlám fundamentumú –, és politikai nyomásgyakorlással gyengíti az adott kormány működési hatékonyságát.

Az al-Kaida a bukott (*failed states*) és gyengülő államok (*failing states*) társadalmi szövetében megtelepedve bázisokat, sejteket hozott létre. A világ e régióit a szegénység, a munkanélküliség és a tanuláshoz hozzá nem férés jellemzi. A

³⁴ Burke, Jason: i. m. 150–151. o.

³⁵ Darwish, Adel – Alexander, Gregory: *Unholy Babilon*. Victor Gollanz Ltd., London, 1991, 54. o.

³⁶ Személyes interjú Kelemen József nyugállományú altábornaggyal, volt helyettes államtitkárral. 2011. január.

³⁷ Gordon, Philip H.: Can the War on Terror be Won? *Foreign Affairs*, 2007. november/december, 57.

³⁸ Spencer, Robert: *The Politically Incorrect Guide to Islam*. Regnery Publishing, Inc., Washington D.C., 2005, 189. o.

kormányozhatatlanná vált vagy váló országok, biztos menedéket jelentenek a terroristák számára.

A motivációs lista egyik legérzékenyebb pontja a palesztin–izraeli konfliktus, amelynek megoldatlanság-halmazában az iszlám világ dühét csak fokozza Washington zsidó államot preferáló politikája, amely nemkívánatos a muszlimok szemében. Az al-Kaidát irritálja az arab világ közepébe beékelődő ország léte. A terrrorszervezet működésének kezdeteitől Izraelt tette hadműveleteinek elsődleges célpontjává – lázító hangú szólamaival korbácsolva indulatokat –, célkeresztje mégis egyre inkább az Egyesült Államok irányába mozdult. A kelet-afrikai támadások utáni éra e tendencia bizonyossága.

A szeptember 11-i agresszió intencióinak egyike, hogy provokáció útján – a muzulmánok összefogásának reményében – visszavágásra bírja Washington. Az al-Kaida nem érte el a muszlimok egyesítésének célját, de az Egyesült Államokat mindenesetre megosztotta. Az elmúlt évek történései nyomán – a katonai és külpolitikai akciók következtében – társadalmi törésvonalak jöttek létre. A kérdés, hogy *Barack Obama* politikája képes-e a sebek orvoslására.

A terroristák elutasítják Washington külpolitikáját. Az amerikai kettős mérce, az agresszív akarat- és érdekérvényesítés, valamint a diszkriminatív megkülönböztetés a motivációk nyomós indoka. A szeptember 11-i terrorcselekmények előzményei és kiváltó okainak tisztázása folyamán lényeges szempont, hogy az Egyesült Államok érdekérvényesítése függvényében szövetkezik a támogatására méltatlan politikai erőkkal, hatalmakkal. *Ted Kennedy* álláspontja, hogy a „szerencsétlen intézkedések Amerikát még jobban meggyűlöltették a világgal”.³⁹ A jelen háborús eseményeinek és katonapolitikai irányultságának kontextusában a demokrata szenátor gondolatai különös súllyal esnek latba, hiszen bin Laden leplezetlen célja, hogy az Egyesült Államokat szembeállítsa a muzulmán nemzetekkel. A muszlim világ azonban korántsem homogén. A kalifátus uralma alatti *umma* megvalósulása egyre távolibbnak tűnik.

Az Amerika-ellenesség eszkalációjának további indoka az afganisztáni és az iraki háborúban keresendő. Az al-Kaida típusú terrorizmus ifjú szimpatizánsaiban a katonai intervenciók ugyanazt az effektust válthatják ki, mint az afganisztáni szovjet hadműveletek. A következő években lesz nyilvánvaló, hogy megismétlődik-e Afganisztán esete, és fiatal szélsőségesek serege termelődik-e ki, mint ahogyan a

³⁹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4781185.stm> (Letöltés: 2007. január 15.)
Ted Kennedy szenátor 2009. augusztus 25-én hunyt el.

szovjet–afgán háború után történt. Ne feledkezzünk meg azonban arról a tényről, hogy ezeket a hadműveleteket is megelőzték terrorista merényletek. A terrorveszély a nemzetközi erők kivonulásával sem múlik el, hiszen a terror nehezen megzabolázható.

Véleményem szerint az afganisztáni intervenció, az iraki háborúhoz hasonlóan, nem fogja a várt eredményt hozni. Elgondolkodtató, hogy 2010 karácsonyán Irakba, ahol demokratizálás okán dollármilliárdokat költöttek el, nem lehetett postai küldeményt feladni.⁴⁰ Az irakiak úgy vélik, hogy a Szaddám-diktatúra idején az élet kiszámíthatóbb, az ország biztonságosabb volt.

A palesztinok, az afgán és az iraki nép szenvedése az ok-okozati összefüggések meghatározó elemei. A létében megalázott, önmagának kiszolgáltatott státust tulajdonító traumatizált közösségek az erőszak „ideális” táptalajai. Az afganisztáni háború kitolódása és a civil áldozatok növekvő száma további ellenséges indulatokat gerjeszt. A gyűlöletkeltés ideológiai alapjainak erősödésével fokozódik a radikalizálódás. A motivációs tényezők listája minden békétlen nappal hosszabbá válik.

Az afganisztáni *Bagram légibázis* vallatókamráiban és az *Abu Graib börtönben* folyó kínzások az ellenséges indulatok eszkalálódásához vezettek, csakúgy mint a bombázások, az emberrablások, az emberi jogok megsértése vagy egy nemzet infrastruktúrájának lerombolása. E jelenségegyüttes a terroristáknak kedvez. Barack Obama elnökaspiránsként ígérte, hogy megszünteti a *quantánamói fogolytábor*t. A 2009-ben beiktatott Obama erőfeszítései ellenére a kubai börtön még mindig működik. Bezárása, úgy tűnik, sokáig várat magára.

Bruce Hoffman az Obama elnök beiktatása utáni hónapokban terrortámadás veszélyére figyelmeztetett. Az akciók célja, hogy a terroristák „*teszteljék az új elnököt*” – hangsúlyozta a professzor.⁴¹ Az elnökválasztási kampány – terrorfenyegetettség szempontjából – mindenesetre békésen zajlott.

Bin Laden 2001. szeptember 11-én a népharag mobilizálására törekedett az Egyesült Államokkal és a Nyugattal szemben. Méltóságukban megsértett muszlimok sokasága érezte úgy, hogy az al-Kaida-vezér elégtételt vett történelmi és napjainkban esett sérelmeikért. A merényleteket önértékelésük és nemzeti büszkeségük helyreállító cselekményeként értékelték.

⁴⁰ A Magyar Posta tilalmi listáján szerepelt még Irán és Szudán is.

⁴¹ Személyes interjú Bruce Hoffman professzorral a Georgetowni Egyetemen. Washington D.C., 2008. október 21.

Az extrém tanok követői számára az Egyesült Államok a gyűlölt nyugati életforma megtestesítője, a materializmus és a szabadság szimbóluma. Az al-Kaida célja, hogy megszabadítsa a muszlim országokat a társadalmat mérgező, korcsosító poszt-posztmodern befolyástól. A nyugati és észak-amerikai értékelvűségben kulturális, civilizációs örökségüket veszélyeztető hatást látnak. Megvetik az idegen modellt, amely szerint a világ egy része él és rendezi hétköznapijait. Valós tény, hogy a nyugati értékszemlélet és életvitel sok nemkívánatos elemet és „szennyeződést” tartalmaz, amelyek Európa és Észak-Amerika sorsát, jövőjét is negatívan befolyásolják. Az európai kontinensen önveszélyes folyamatoknak és tendenciáknak vagyunk tanúi. A Nyugat démonizálása és az uniformizálás jól szimbolizálja az iszlám társadalom deficitjét: a felvilágosodás hiányát. Képtelenek elfogadni, hogy a Nyugat létezik és geográfiailag körülhatárolható.⁴² A jövőben dől el, hogy biztonságpolitikai és védelmi aspektusból beigazolódnak-e *Samuel P. Huntington* jóslata: a fenyegetettség új veszélyforrása a civilizációs törésvonalak között tátongó mélység. A kulturális és civilizációs különbségek új konfliktusokat gerjesztenek, vagy elmélyítik a már meglévőket. Az Egyesült Államok iraki offenzívájával, amely egy több ezer éves kultúra és civilizáció ellen indult, sokan a huntingtoni tételt látták igazolódni. *„Amerika a civilizációt veszélyeztető tendencia megfékezésére indított harcnak nem csak az élére állt, de jelentős mértékben magára vállalta azt.”*⁴³

A huntingtoni prognózisnak a legtöbben ellentmondanak, így *Tony Blair* is: *„a szélsőségesek rájöttek, hogy egy teljesen más csatát kell kikényszeríteni: muszlimok a Nyugat ellen. [...] Ez nem a civilizációk összecsapása. Ez a civilizációról szóló összecsapás. A demokrácia és az erőszak küzdelme. [...] Fájdalmas irónia, hogy az extrémisták tisztábban látják, mi forog kockán, mint sok nyugati ember. [...] Végül soron ez a csata a modernitásról szól.”*⁴⁴ Blair félreérthetetlenül fogalmaz: a küzdelem nem a keresztyénség kontra iszlám korrelációban és dimenzióban folyik, mivel az ellenség nem az arab nép, hanem a transznacionális terrorizmus.

⁴² 2001. szeptember 11-e utáni amerikai tartózkodásom idején számtalanszor szembesültem az emberek tekintetében ülő értetlenséggel, félelemmel. Gyakran szegeztek nekem *miértekkel* kezdődő kérdéseket, remélve, hogy aki messziről jött, talán birtokában van a válasznak. A leggyakoribb kérdőjeles mondat így hangzott: *„Miért gyűlölnék bennünket?”* A felvetés egyszerűen hangzik, a válasz azonban összetett. A kérdés mindenesetre rávilágít arra, hogy az Egyesült Államok elleni támadásig az átlag amerikai polgár milyen kevés ismerettel bírt országa és népe megítéléséről a világ adott régióiban. Többször hallottam megfogalmazódni önértékelő véleményüket: *„Mi jó emberek vagyunk.”*

⁴³ Deák Péter: A biztonságpolitika kihívásai. Új Mandátum Kiadó–Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2005, 131. o.

⁴⁴ Blair, Tony: A battle for Global Values. Foreign Affairs, 2007. január/február, 81–87. o.

A szélsőséges ideológia képviselői a globalizációt az amerikai életfilozófia és kultúra közvetítő rendszereként értelmezik, amelynek exportját nem tűrik tétlenül. Álságosságukat tükrözi azonban, hogy ennek ellenére a globalizációt és annak minden vívmányát a szolgálatukba állítják. *„A globalizáció negatívumai semmiképpen sem fogadhatók el a terrorakciók magyarázataként. [...] A nemzetközi terrorizmus, még ha globalizáció-ellenesként tünteti is fel magát, valójában a globalizáció haszonélvezője. Kihaszználja annak gazdasági és technikai vívmányait, a globalizált gazdaságot és pénzügyi rendszert, a technikát, a kommunikációs világhálót.”*⁴⁵

A terrorizmus burjánzása és a gyors ütemben globalizálódó világ közötti összefüggések – ha csak közvetve is – vitathatatlanok. Emberek milliói rajtuk kívül álló paraméterek ok-okozati konstellációjában látják a szegénységcsapdát, amelyből képtelenek kitörni. A pillangó-effektus hatásait érzékelik, amikor egy tőlük távoli földrészen meghozott döntés negatív következményei náluk (is) lecsapódnak. A globalizáció disszonanciája kétségkívül, amelyben *„benne rejlik a kétpólusú világrendet követő kvázi-unipoláris nemzetközi rendszer visszassága”*.⁴⁶

A globalizációnak vannak pozitív és negatív következményei. Míg a világ egyik része a poszt-posztmodern jóléti modell szerint él, a másik premodern körülmények között túlélni igyekszik. Azon régiókban, amelyeket vaskori vagy középkori viszonyok jellemeznek, széles néprétegek az univerzális folyamatoknak csak neutrális vagy kedvezőtlen hatásait tapasztalják meg. Az önmagukat gyakran másodlagos polgárként értékelő muszlimok nem látják sem saját sorsuk, sem pedig gyermekeik jövőjének jobbra fordulási esélyét. Növekszik a Föld éhezőinek, a humanitárius katasztrófa potenciális áldozatainak tábor, akik helyzetükért az országhatáron kívül keresik és vélik megtalálni az okokat, valamint a felelősöket. Az önhiba keresése vagy lehetősége az ok-okozati összefüggések saját politikai, gazdasági, társadalmi rendszerükben történő megtalálása nem jellemző. *„Széles társadalmi rétegek, [...] akik a globalizációnak csak a negatívumait érzékelik, s akik a globalizációt azonosítják a Nyugattal, illetve az Egyesült Államokkal, egyfelől a Nyugatot hibáztatják rossz társadalmi, gazdasági helyzetükért, másfelől könnyen fogékonnyá válnak a radikális, szélsőséges nézetek és módszerek iránt”* – véli Rostoványi Zsolt.⁴⁷ Mégis, Tony Blair szerint *„ostobaság azt sugallni, hogy az iszlamista terrorizmus a szegénység produktuma. Természetesen, cselekedetei*

⁴⁵ Rostoványi Zsolt: i. m. 78. o.

⁴⁶ Tóth Péter: i. m. 9. o.

⁴⁷ Rostoványi Zsolt: i. m. 78. o.

*igazolására használja a szegénységet, mint okot.*⁴⁸ Véleményem szerint az igazság Rostoványi Zsolt és Tony Blair állásfoglalása között található. Tapasztalat, hogy a szegények leszakadásuk, marginalizálódásuk következtében kiszolgáltatottabbak az extrémizmusnak, de korántsem egyetemes igazság, hogy a nyomor a terror melegágya, és az öngyilkos merénylők perifériára szorult egyének. Az új típusú terrorizmus minden társadalmi rétegből toboroz – nem csak a muszlim országokban. A rekrutálásnak ez a jelensége – szórványosan – már a hatvanas évek végi Európában is megfigyelhető volt a baloldali eszméktől vezérelt értelmiségi fiatalok között. A modern kori terrorizmust viszont korántsem jellemezte olyan mértékben a jól szituált merénylő szerepvállalása, mint annak legújabb típusú változatát.

A terror szeptember 11-én a globalizált világ és a gazdaság szimbólumai, a Világkereskedelmi Központ tornyai ellen fordította csapásmérő képességeit. Oszama bin Laden látványosan prezentálva akarta megrendíteni az Egyesült Államok világpolitikai hatalmát, tekintélyét, rávilágítva sebezhetőségére. Kiss J. László a terrortámadást háborús cselekményként definiálja. *„A történelemben ez volt az első alkalom, hogy egy terrorista merényletnek álcázott háborút indítottak egy világhatalom ellen, konkrét követelések nélkül, s az Egyesült Államoknak és a világnak engedték át, hogy következtetéseket vonjanak le a támadás tulajdonképpeni okait illetően.*”⁴⁹ Az al-Kaida típusú terrorizmushoz vezető oksági viszonyokat vizsgálva le kell vonni a következtetést: az ártatlan emberekkel szembeni erőszak alkalmazására nem létezik elfogadható indok vagy érv.

2.2. A hírszerző szolgálatok szerepe: az információ-negligálás következményei

Sorscsapások és tragédiák közepette az ember – legyen akár államfő, akár hétköznapi polgár –, hajlamos a bűnbakkeresésre, s ez többnyire sikerül is neki. A bűnbaktalálás ősi intézmény, mivel az egyénből gyakran hiányzik a felelősségvállalás. A szeptember 11-i merényletekhez vezető motivációkon, ok-okozati összefüggéseken túl, a figyelmeztető jelek és az információk negligálásáért az amerikai nép előljárói okolhatók. A rendelkezésre álló ismereteket az Egyesült Államok legfelső szintű vezetése nem kezelte a helyén. Meggyőződésem, hogy

⁴⁸ Blair, Tony: A battle for Global Values: i. m. 82. o.

⁴⁹ Kiss J. László: Az „új terrorizmus”, avagy a biztonság és a háború metamorfózisa. In: Tóth Péter (szerk.): i. m. 47. o.

képtelenek voltak hinni a tényeknek, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a terrorizmus hamarosan új és tömegmészárló módon csap le. A nagyhatalmi látószög hamis biztonságtudatot kölcsönzött. *„Valaki meg merészelte támadni Amerikát”* – merült fel az Egyesült Államok elnökében az első gondolat, amikor *Andy Card*, a Fehér Ház stábfőnöke a második repülőgép becsapódásáról tájékoztatta.⁵⁰

*„A szeptember 11-i támadások – olvashatjuk a nyugati sajtóban –, felkészületlenül érték a titkosszolgálatokat, a rendfenntartó erőket és a hadseregeket is.”*⁵¹ Kétségtelen tény, hogy a vasfüggöny leomlása után az Egyesült Államok biztonság- és védelempolitikája elkényelmesedett, a politikacsinálás arénáiban a megpihenés jelei mutatkoztak. Véleményem szerint nem egészen helytálló *Szabó János* állítása, amikor a hírközlés írott formájára hivatkozva úgy véli, hogy a titkosszolgálatokat felkészületlenül érte a terrortámadás híre. Ez a hivatkozás csak megerősíti, hogy az újságírók és a közszolgálati médiumok korántsem tévedhetetlenek. A terrorizmus elleni küzdelem alapfeltétele, hogy a félrevezető információk elkerüléséhez, a biztonsági és védelmi erők ne utólag, a médiából értesüljenek az eseményekről, hanem adekvát hírszerzési és felderítési hálózatok álljanak rendelkezésre – megelőzés céljából.⁵²

A 2001. szeptember 11-e óta nyilvánosságra hozott tények felfedik, hogy a nemzetközi és az amerikai szakszolgálatok megbízható, ám részleges értesülésekkel rendelkeztek a terrortámadásról.⁵³ Az al-Kaida gyakran a személyes összeköttetésen alapuló kommunikációt, információcserét alkalmazta. Ezekre az ismeretekre csak beépüléssel lehet szert tenni – márpedig a terrorszervezet zártsága miatt ez nehéz feladat.

George Tenet visszaemlékezésében nyomatékosítja, hogy a CIA információbősséggel bírt és terrortevékenységet prognosztizált. A *külföldi terroristaveszély az Egyesült Államokban (The Foreign Terrorist Threat in the United States)* című 1995-ös jelentés a *„nemzeti szimbólumok, a Fehér Ház, a Capitolium, az amerikai kapitalizmus szimbólumai és a Wall Street”* elleni támadás veszélyére hívta fel a figyelmet.⁵⁴ Kitért a polgári repülés érintettségére, mint sérülékenyen vonzó

⁵⁰ Bush, George W.: *Decision Points*. Crown Publishers, New York, 2010, 127. o.

⁵¹ Szabó János: Szeptember 11-e után: kihívások és választendenciák a biztonság nemzetközi és hazai intézményeiben. In: Tóth Péter (szerk.): i. m. 27. o.

⁵² A műveleti területeken nélkülözhetetlen az új technológiák és technikai eszközök alkalmazása, amelyek már a legkisebb egységnél, a katonánál megtalálhatók kell, hogy legyenek. A katonák digitalizált eszközökkel történő felszerelése, valamint egymás közötti kommunikációjuk technikai védelme (információvédelem) elengedhetetlen, ugyanis az ellenfélnek is korszerű eszközei vannak.

⁵³ Az Egyesült Államokban több mint ötven speciális hírszerzési és elhárítási szervezet működik.

⁵⁴ Tenet, George: i. m. 104. o.

szférára. George Tenet CIA-igazgató nyilvános kongresszusi meghallgatásán (1998) a polgári célpontok elleni merényletek valószínűségét hangsúlyozta. Az 1998. december 4-én Bill Clintonnak írt tájékoztatójának már a címében is egyértelműen fogalmaz: „*bin Laden amerikai repülőgép-eltérítésre és egyéb támadásokra készül*”.⁵⁵ Ugyanakkor polgári utasszállító gép alkalmazása a terror eszközeként, a későbbiekben sem merült fel a CIA-ban.

A központi hírszerzés első embere, George Tenet az Egyesült Államok elnökének tett jelentésekről számol be. Állítása szerint 2001. augusztus 6-i titkos feljegyzése al-Kaida-sejtek létezésére és repülőgép-eltérítésekre figyelmeztet. Az irat több emberre is utal, köztük Ahmed Resszamra.⁵⁶ George W. Bush azonban másként emlékszik a terrortámadást prognosztizáló tényekre. Életrajzában szakmaiatlanságra és tévedések sorozatára hívja fel a figyelmet: „*A szeptember 11-i terrortámadás előtt a CIA-t aggasztotta az al-Kaida, de tengerentúli támadást jelzett*.”⁵⁷ A hírszerzés roppant technikai és humanerőforrás-bázisa dacára, külhoni amerikai érdekeltségű objektumok ellen számított merényletekre.

A CIA szeptember 11-i írásos jelentésében, amelyet az elnök kézhez kapott, még csak utalás sem történt a terrortámadás veszélyére. A dokumentum Oroszországról, Kínáról és a palesztin zavargásokról számolt be, amelyet miután George W. Bush elolvasott, elindult az *Emma E. Brooker Általános Iskolába*, ahol második osztályos tanulók olvasásóráján vett részt. Útközben telefonon értesült arról, hogy egy gép ütközött a Világkereskedelmi Központ tornyának. Az elnökben fel sem merült a szándékosság eshetősége. Egy kisgép balesét tartotta valószínűnek, aminek pilótáját szívinfarktus érthette. Egy újabb telefonhívás, ezúttal Condoleezza Rice-től, nyilvánvalóvá tette, hogy egy utasszállító gép csapódott az ikertornyok egyikébe. Az elnöki program azonban mit sem változtatott. *Michael Moore Fahrenheit 9/11* című filmje mutatja be a világhatalom első emberének első reakcióját, amint hírt vesz a második gép becsapódásának. Hosszú percekig tartó mozdulatlansága, tétlensége kételyeket ébreszt életrajzi írásának, a terrortámadás eshetőségével számoló passzusai iránt. 2001 nyarán George W. Bush azt kérte a központi hírszerzéstől, hogy „*ismét vizsgálják meg az al-Kaida képességeit az*

⁵⁵ Uo. 105. o.

⁵⁶ CBC News, 2004. április 11.

http://www.cbc.ca/news/background/osamabinladen/ressam_timeline.html (Letöltés: 2008. április 2.)

⁵⁷ Bush, George W.: i. m. 135. o.

Egyesült Államok területén lesújtó csapásokat illetően.⁵⁸ Az elnök vélelmezhetően korántsem tekintett ilyen következetes éleslátással a jövőbe.

Vlagyimir Putyin a szeptember 11-i eseményekre reagálva, újságírói kérdésre így válaszolt: „Azt hiszem, ez az időpont nem alkalmas a kárörvendésre, és hogy azt mondjuk: lám-lám, mi előre szoltunk, de önök nem hallgattak ránk, s ezért következett be ez a tragédia. Beszéltem a volt amerikai adminisztrációval, és felhívtam a figyelmet a bin Laden-problémára. Meglepett a reakciójuk. Tehetetlenül széttárták karjukat, és azt mondták: mit tehetünk – a tálibok nem adják ki. Emlékszem, mennyire meglepődtem. Ha nem adják ki, akkor el kell gondolkodni, és cselekedni kell. Ilyen Amerikát vett át Bush.”⁵⁹ A fenyegetettséget komolyan kell venni és fellépni ellene.

Oroszország az Egyesült Államok elleni támadás áldozataira emlékezik. Félárbocra eresztett lobogó a moszkvai „Fehér Ház”, a Legfelsőbb Tanács épületén.

Forrás: <http://nytimes.com>

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Póti László: Az Északi Szövetségtől az Észak-atlanti Szövetségig: Oroszország politikája szeptember 11-e után. In: Tálás Péter (szerk.): i. m. 227. o.

A merényletek felhívták a figyelmet, hogy a cizellált technika és technológia nem helyettesítheti az eseményeket értékelő, az információkat elemző humán oldalt.⁶⁰ A szakszolgálatoknál nélkülözhetetlen a küldetéstudattal, elhivatottsággal rendelkező emberek alkalmazása, hiszen csak azok tudnak hatékonyak lenni a minden áldozatra kész militáns iszlamizmus követői ellen, akik hivatásukat missziónak tekintik. „A terrorista alapvetően altruista: hiszi, hogy »jó« ügyet szolgál.”⁶¹ Ez a szemléletmód és meggyőződés kell, hogy vezérelje a titkosszolgálatok alkalmazottait is. A jó nevében bátran és felelősségteljesen cselekvők szakmai kompetenciája, elszántsága a transznacionális fenyegetettség erőterében elengedhetetlen feltétel, hiszen a küzdelem erőfeletti helytállást követel. Az önálló és önmagukat építő al-Kaida, valamint az al-Kaida típusú sejtekbe történő beépülés a terrorizmus elleni küzdelem alapja.

Gary Bernstein az emberi faktor fogyatékoságait az információ- és adatgyűjtés hiányosságaiban véli felfedezni. A merényletsorozat okait az e téren felmerülő mulasztásoknak tulajdonítja.⁶² A nyugalmazott CIA-tiszt az információértékelés előtti fázisra irányítja a figyelmet: a minőségi, nem pedig a felületes, szerteágazó, alig kapcsolódó értesülések, adatok fontosságára. Az amerikai titkosszolgálatok ugyanis olyan hatalmas tömegű információt szereznek, gyűjtenek és tárolnak, amelyek feldolgozásához, értékeléséhez nincs kellő kapacitásuk. 2001. szeptember 11-e után a szolgálatokat az a kritika érte, hogy – a XX. század végétől, a technikai fejlődés következtében – szakmai irányultságukban jelentős eltolódás történt, a *SigInt* módszerek felé.⁶³ A változás eredményeként az ellenőrzött, célirányos, humán forrásból származó ismeretek részaránya folyamatosan csökkent. A *SigInt* módszerek alkalmazásával keletkezett adatmennyiség feldolgozása, az értékelő rendszer leterhelésén túl nehézkessé tette az információk ellenőrzését is. Az emberi kapcsolatokra (*HumInt*) épülő hírszerzést nem helyettesítheti sem az információvásárlás, sem az elektronikus információgyűjtés.⁶⁴

Egy olyan világban, amelyben az erőszak az élet velejárója, alapvető szükséglet a kulcsfontosságú adatok, értesülések átadása. A bekövetkezett tragédia egyik legfontosabb oka a szolgálatok közötti kommunikációs elégtelenségben is

⁶⁰ A legjobban felkészített katonai egységek sem tudnak eredményt elérni információ nélkül.

⁶¹ Hoffman, Bruce: A terrorizmus belülről. In: Tóth Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 70. o.

⁶² Gary Bernstein előadása. Middle East Institute, Washington D.C., 2008. október 17.

⁶³ *SigInt* (*Signals Intelligence*): technikai eszközök, illetve rendszerek használatával szerzett adat és információ.

⁶⁴ *HumInt* (*Human Intelligence*): a személyes kapcsolatrendszer célirányos alkalmazásával keletkezett adat és információ.

keresendő. A CIA és az FBI kapcsán nyilvánvaló lett, hogy az előbbi visszatartotta információit. Az adekvát tájékoztatás negligálása az alulinformáltságnál is rosszabb. A légvárépítés, a sérthetetlenség tudata, még egy magánember számára is megengedhetetlen. A tájékoztatás mellőzése, az információ elhallgatása súlyos következményekkel járt: egy világhatalom meggyengülését segítette elő.

A szeptember 11-e tragédiájához vezető utat sorozatos mulasztások szegélyezik. A terrorcselekmények után Susan B. Trento és Joseph J. Trento a még meglévő fogyatékoságokat tárják fel, amikor a repülésből biztonsági okok miatt kizárandók ötvenezres adatbázisának foghíjasságára mutatnak rá. 2006 májusában *„a Hezbollah és Abdul Kadir Khan nukleáris anyagot csempésző hálózatának néhány tagja – köztük olyanok, akik lojálisak voltak az al-Kaida iránt –, és más terroristákkal kapcsolatot tartó személy nem szerepelt a tiltólistán. [...] A tizenkilenc repülőgépet eltérítőből tizennégy, akik feltehetően mind halottak, rajta voltak a repülésből kizárandók listáján.”*⁶⁵

Stella Rimington idézi a KGB első számú vezetőjének véleményét: *„Vannak baráti országok, de nincsenek baráti titkosszolgálatok.”*⁶⁶ Az Egyesült Államok esetében ez a tétel a szaúdi uralkodócsalád kapcsán különösképpen igaz. A két ország között a kölcsönös érdekeken építkező kapcsolat legendás híré. A 2001-es merényletsorozat tizenkilenc gépetlérítője – négy terrorista kivételével – Szaúd-Arábiából származott.

*„Még nem tudunk olyan gyorsan reagálni a változó világ kihívásaira, ahogy azt a dinamikusabban változó biztonsági szükségszerűség kívánná. [...] Szeptember 11-e után visszavonhatatlanul bizonyosságot nyert, hogy a 21. század védelmi szisztémáját olyan integrált rendszerekben kell megépítenünk, amelyben a diplomácia, a belpolitika, a hadügy, a rendvédelem és rendfenntartás, a katasztrófavédelem, a határrendészet, a büntetés-végrehajtás, a pénzügyőrizet, a titkosszolgálatok, valamint a polgári védelem összefonódása soha nem látott integrációt kell, hogy mutasson. [...] Hatékony biztonsági garanciákat kell felmutatni a polgárok számára. Ezek pedig nem lehetnek mások, mint a polgárok által joggal elvárt védettség nemzeti és nemzetközi intézményesülései.”*⁶⁷ A terrorizmus elleni küzdelem harmonizált cselekvést igényel – lokálisan, regionálisan és transznacionálisan – a különböző szférák (politikai, biztonsági, védelmi) aktoraitól.

⁶⁵ Trento, B. Susan – Trento, J. Joseph: *Unsafe at Any Altitude*. Steerforth Press, New Hampshire, 2006, Előszó, XIII. o.

⁶⁶ Rimington, Stella: i. m. 270. o. Stella Rimington nem nevezi meg az idézet forrását. Az MI5 volt főigazgatójának véleménye a hidegháború lezáródása utáni években hangzott el.

⁶⁷ Szabó János (2002): i. m. 30–33. o.

2.3. A 2001. szeptember 11-i mérföldkő

A 2001. szeptember 11-i terrortámadásban négy légi jármű került az elkövetők hatalmába. A United Airlines 175-ös járata a bostoni Logan repülőtérrel Los Angeles felé tartott. Az American Airlines 11-es utasszállítója szintén Boston–Los Angeles között repült volna. A United Airlines 93-as járata a New York-i Newark Liberty nemzetközi légikikötőből San Franciscóba indult. Az American Airlines 77-es gépe Washington D.C.-ből, a Dulles repülőtérrel szállt fel Los Angeles desztinációval.⁶⁸

Az American Airlines nyugat felé tartó 11-es járata – Boeing–767-es – hirtelen délnek fordult, és a World Trade Center északi tornyába csapódott. A személyszállító tragédiája a United Airlines 175-ös légi járművén – ugyancsak Boeing–767-es – megismétlődött. A gép a Világkereskedelmi Központ déli tornyának ütközött.

A World Trade Center 110 emeletes felhőkarcolói egy óra alatt összeomlottak. 10.00-kor a déli torony, 10.29-kor pedig az északi torony vált romhalmazzá. Az Egyesült Államok hatalmát és globális pénzügyi képességeit szimbolizáló Világkereskedelmi Központ lerombolása, egy új korszak határvonala lett a légi közlekedés ellen irányuló terrortámadások történetében.

A második gépeltérítési akció után fél órával az American Airlines 77-es járata a védelmi minisztérium nyugati szárnyába csapódott. Az utasszállító hét mérföldre volt a Fehér Háztól és öt mérföldre a Pentagontól, amikor elrendelték az elnöki rezidencia evakuálását.

A United Airlines 93-as járata – Boeing–757-es –, amely a New York-i Newark légikikötőből szállt fel San Francisco desztinációval, Stone Creek mellett, Pennsylvániában zuhant le. Az utasok lélekjelenlétén és mindenre elszántságán múlt, hogy a repülőgép nem érte el feltételezett célállomását, a Fehér Házat.

Az Egyesült Államokban (is) kötelező oktatáson készítik fel a légi személyzetet, hogy gépeltérítés esetén hogyan bírják rá az utasokat a terroristákkal együttműködő magatartásra. A United Airlines 93-as járatán ellenben már nem volt értelme a protokoll tiszteletben tartásának. Az emberek és a légi jármű sorsa megpecsételődött.

A merényletsorozatban polgári repülőgépek, a terror eszközékként, élő emberi töltettel csapódtak be az ikertornyokba és a Pentagon nyugati szárnyába. A fegyvernemválasztás emberek millióit sokkolta. Muszlim öngyilkos terroristák

⁶⁸ A Dulles repülőtér – éves viszonylatban – húszmillió utasforgalmat bonyolít le. Ez a szám több mint kétszerese a Budapest Airport szolgáltatásait igénybe vevőknek.

amerikai utasszállítókat fordítottak amerikai célpontok ellen, kétezer-kilencszázhetvenhat ártatlan ember halálát okozva.⁶⁹ Légi szállítóeszközök esetén „sikeres” alkalmazása precedens nélkülinek számított. A transznacionális terrorizmus új szakaszba lépett.

George W. Bush parancsára először a New York-i, majd a washingtoni repülőtereken rendelték el légtérzárlatot. Végül az ország valamennyi polgári repülőtere elcsendesült – csak a katonai gépek közlekedtek. A terrortámadás paralizálta mind a belföldi, mind a nemzetközi légi közlekedést. Egy-egy merénylet vagy akciókísérlet átmenetileg vagy hosszabb távon okoz bénulást. Az Egyesült Államokban naponta ötvenezer polgári személyszállító startol és landol.

A prioritáslistán felértékelődött a védelmi és biztonságpolitikai dimenzió. A professzionalizmus alternatíva nélküli értéknek bizonyult. Az elnök szeptember 27-én indítványozta a repülőtéri biztonság szövetségi hatáskörbe utalását. A polgári légi szállítás addig virágzó ágazata, szigorú biztonsági intézkedéseket volt kénytelen elszenvedni. A korábbi viszonyokat jellemző formalitásnak nyoma sem volt többé. A nemzetközi légikikötőkben a tengerentúli utasokat módszeresen kikérdezték és csomagjaikat gyakran egyenként, manuálisan is átvizsgálták. Az új előírások betartása, a rigorózus biztonsági ellenőrzések és a nagyarányú létszámleépítések kaotikus állapotokat idéztek elő. A megváltozott munkakörülmények között a repülőtéri alkalmazottak heroikus küzdelmet folytattak. Utasok nagy tömege késte le járatát. Jellemző tapasztalat volt ugyanakkor, hogy a légi úton közlekedők – biztonságuk érdekében – nagyfokú türelmet tanúsítottak.

Egyes repülőterek munkavállalóik ötven százalékától voltak kénytelenek megválni. Az amerikai légitársaságok nyolcvanezer embert bocsátottak el és szállítóeszközeik húsz százalékát vonták ki a közlekedésből.

A biztonság- és védelemtudatosság növelésének szükségessége nemzetközi szinten 2001. szeptember 11-e után vált igazán nyilvánvalóvá. A Ferihegyi repülőtéren rendkívüli biztonsági intézkedéseket léptek hatályba, amelyek nem voltak összhangban a fenyegetettség mértékével. A terminálok épületébe az utasokon és a dolgozókon kívül senki sem léphetett be. A rigorózus védelmi szabályok következményeit a magyar utazóközönség korántsem tűrte megadással. Tapasztalataim szerint a külföldi utasok lényegesen együttműködőbben reagáltak a megváltozott helyzetre, mint a hazaiak. Az információt követelő utasokat a repülőtéri

⁶⁹ Lásd 1. számú melléklet.

alkalmazottak nem egy esetben bombariadóra hivatkozva tudták csak megnyugtatni. A történések sokat elárultak a toleranciahatárról és a biztonsági felkészületlenségről.

Hazánk a nemzetközi terrorizmus térképén egyelőre nem tekinthető célszágnak. Feltétlenül megjegyzendő azonban, hogy nemzetközi feladatrendszerben történő részvételünk okán, 2001. szeptember 11-e után, bizonyos fenyegetettségnek ki vagyunk téve. A külföldi katonai missziók révén, elsősorban afganisztáni szerepvállalásunk következtében, felkerültünk a tálibok térképére. Honi területünkön merényletet helyeztek kilátásba, amennyiben a magyar katonák a jövőben is támadásokat intéznek ellenük.

Nemzetközi politikai és diplomáciai találkozókra a fenyegetettségünk esetleges. A terroristák kényszerítő helyzetet alakíthatnak ki azzal, ha egy Magyarország ellen indított akcióval az országhatárainkon túli célpontokat szándékoznak elérni.

A terrorcselekmények hatása túlnőtt az Egyesült Államok határain, hiszen az a globális világ és gazdaság elleni merénylet is volt. A Swissair légitársaság 2001. október 2-án összeomlott. A támadás megadta a végső dőlést az egyébként is mérhetetlen pénzügyi és gazdasági nehézségekkel küszködő vállalatnak. Lelepleződött a párizsi amerikai követség felrobbantásának terve, valamint a NATO belgiumi székháza is a célpontok listáján szerepelt.

Napjaink történései további terrortámadásokat sejtetnek az óceán mindkét partján. Mivel a jelen tendenciái körvonalazzák és írják a jövő eseményeit, érdemes odafigyelni a másodlagos, sokadlagos vagy éppen jelentéktelennek látszó folyamatokra is. Világunk komplex valóságában a marginálisnak tűnő szimptómák egyvelege különös veszélyforrást jelenthet.

Szeptember 11-én a polgári légi közlekedés sérülékenysége, kiszolgáltatottsága még inkább nyilvánvalóvá lett. A megrendült biztonságtudat, az élethez való jog veszélyeztetettsége az egyénben felerősítette a félelmet. Hirtelen tudatosult a terrorizmus létének ismértve: a halál nem válogat a potenciális áldozatok között – szelekció nélkül arat. A légi országutakon közlekedők kénytelenek voltak leszámolni egy illúzióval, hogy tudniillik „elszállhatnak” sorsuk megoldatlanságai elől. Az emberi lét disszonanciái tízezer méter magasan – ég és föld között – vagy egy másik kontinensen gyakran távolibbnak tűnnek. A problémakezelésnek ez rendkívül elegáns, egyszersmind kevésbé hatékony módja, hiszen a realitások elől nem lehet „elrepülni”. Jóllehet a negatív érzelmek, képzettársítások napjainkra jelentősen

mérséklődtek, az Egyesült Államok elleni támadássorozat végérvényesen megváltoztatta az ember és a repülés viszonyát.

2.4. A „tett propagandája”⁷⁰

„A terroristák taktikája példa és utánzás révén terjed” – írja Brian Michael Jenkins.⁷¹ A XIX. század anarchistáit jellemző „tett propagandája”, azaz a merényletek utánzása, másolása 2001. szeptember 11-e után a polgári légi közlekedés elleni akciókísérletekben is megfigyelhető. 2001. december 22-én az American Airlines 63-as Párizs–Miami járatát *Richard Reid* kosárlabdacipőjébe rejtett bombával igyekezett felrobbantani. A gyújtózsínórt akarta lángra lobbantani, amikor a légi kísérők és az utasok megakadályozták a katasztrófát. A robbanószerben megtalálták a *sátán anyja* összetevőt, amelynek veszélyessége instabilitásában rejlik. A bomba alkotóeleme volt továbbá a *petn*, ami a cseh gyártmányú katonai robbanószer, a *semtex* komponense. Az utóbbit a Lockerbie-merényletben használták.⁷² Ez a bombakreáció, hatóanyagát tekintve, közkeletű európai al-Kaida-körökben.

Richard Reid megghiúsult vállalkozása után a titkosszolgálatok az Atlanti-óceán mindkét partján azon tűnődtek, hogy Reid tettét bin Laden követői hogyan fogják megismételni az utasszállító gépek elleni támadásaikban.⁷³ Az al-Kaida-vezér hívei újabb és újabb módokat eszelnek ki (ön)gyilkos akcióik elkövetéséhez. A pusztítás szándéka a régi, a forгатókönyvek elemei és az elkövetési módszerek azonban változnak.

2002. július 4-én Los Angeles nemzetközi repülőtérének Tom Bradley csarnokában az izraeli légi társaság pultjánál, az egyiptomi származású *Hesham Mohamed Ali Hadayet* hirtelen fegyvert rántott és lövöldözni kezdett. A Kaliforniában élő elkövetőt elsősorban személyes okok vezették, de a nyomozás bebizonyította, hogy Hadayetben az utóbbi években militáns személyiségjegyek alakultak ki. Az El Al biztonsági személyzetének közbeavatkozásán múlt, hogy akciója nem vezetett

⁷⁰ A kifejezést a XIX. századi orosz anarchisták használták.

⁷¹ Jenkins, Brian Michael: Amerika válasza a terrorizmusra és ennek hatása a transzatlanti viszonyokra. In: Tóth Péter (szerk.) (2006): i. m. 133. o.

⁷² Reeve, Simon: Shoe-bomb Flight – a Trial Run? <http://www.safegate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/c/a...> (Letöltés: 2008. március 21.)

⁷³ Uo.

tömegmészárláshoz a zsúfolt épületben. A támadásban két ember életét veszítette, négyen megsebesültek. Hadayetet egy biztonsági őr lőtte le.

A Los Angeles-i nemzetközi légikikötőt a világ legtekintélyesebb repülőterei között tartjuk számon. Éves viszonylatban hatvanmillió utast szolgál ki. A Tom Bradley nemzetközi terminál szolgáltatásait tizennégymillió utas veszi igénybe.

2002. november 28-án Mombasában öngyilkos merénylők támadtak az izraeli tulajdonban lévő *Paradise Hotel*-ra. Néhány perc elteltével a repülőtérrel felszálló izraeli járatot csaknem „sikeres” föld-levegő rakétatámadás érte. A terrorcselekményekért az al-Kaida vállalta a felelősséget.

Benjamin Netanjahu 2002. november 29-én diplomáciai testületek képviselői előtt, Jeruzsálemben tartott beszédében így fogalmazott: *„A civil utasszállítókat érő rakétatámadás a terrorizmus eszkalációjának új és különösen veszélyes fejlődési iránya. Ez a szeptember 11-e utáni második ébresztő hívás.”*⁷⁴

A katonai és civil légi járművek elleni támadás kis hatótávolságú rakétákkal, korántsem új jelenség – a szovjet–afgán háborúban a mudzsahedek hetvenkilenc százalékos sikerrátával pusztították a légi célpontokat. Használatuk azonban „meglehetősen nehézkes – nyilatkozta Bruce Hoffman. – Súlyuk 16 font, akkumulátoruk hamar lemerül. A célpontot nagyon gyorsan kell befogni. [...] A terroristák azért nem használják túl gyakran, mert számukra a biztos siker nagyon fontos. Ez a fegyver pedig nem feltétlen megbízható.”⁷⁵ (Véleményem szerint a 16 fontot nyomó, azaz kevesebb, mint hét és fél kilogrammos vállról indítható rakéták, egy harcedzett embernek nem jelentenek nehéz terhet.)

A légi járművek a háromezer méter utazómagasság eléréséig nagy kockázatnak vannak kitéve a földről indított rakétatámadások miatt. A DHL teherszállítójának esete demonstrálja eme akciók tragikus kimenetelét. 2003. november 22-én a bagdadi repülőteret elhagyó polgári légi közlekedési eszköz csaknem végzetes találatot szenvedett. A levegőbe emelkedő airbusra, amely amerikai katonák levelét szállította, két rakétát lőttek ki. Az egyik eltalálta a szárnyat és megbénította a hidraulikus rendszert. Csak a kapitány navigációs képességein és tapasztalatán múlt, hogy a kormányozhatatlanná vált gépet visszamanőverezte a kiindulási állomásra.

A jövőben megszorodhat a polgári légi közlekedés elleni támadásokban a föld-levegő rakéták bevetésének veszélye, amelyekben számolni kell a távvezérlés

⁷⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/speeches+by+Israeli+leaders/2002> (Letöltés: 2008. február 5.)

⁷⁵ http://www.pbs.org/newshour/bb/africa/july-dec02/kenya_11-29.html (Letöltés: 2008. február 5.)

alkalmazásával is. A földi irányítás és a pilótafülke közötti kommunikációs csatorna sérülékenységeinek következményei beláthatatlanok.

2006. augusztus 10-én sikerült megakadályozni öngyilkos merénylők tíz tengerentúli járat elleni merényletét. A folyékony halmazállapotú robbanószert (*liquid bombs*) a fedélzeten összeelegyítve akarták működésbe hozni. A brit légikikötőkből induló hét utasszállító a Csendes-óceán vagy amerikai nagyvárosok felett robbant volna. Az utóbbi scenárió szerint a skóciai Lockerbie-esethez hasonló katasztrófa történhetett volna. A lakott területre hulló géproncsok ugyanis még több áldozatot követelnek. Az összehangolt terrorcselekmény-kísérletben felismerhetők a Bojinka-művelethez hasonló módszerek, valamint a szeptember 11-i akcióorozat fegyvernem-választási elemei.

A megghiúsult merényletek után – augusztus 13-án – a BAA, amely világszerte számos légikikötőt üzemeltet, nagy fehér sátrat állított fel a Heathrow csarnokain kívül, ahol az utasok várakoztak. A British Airways vezérigazgatója, *Willie Walsh* nyilatkozata szerint: „Az emberek inkább rezignálnak, mintsem mérgesnek tűntek.”⁷⁶ Békés viszonyokról számolt be telefonbeszélgetésünkben *Janet Thomson*, a Heathrow egyik lelkipásztora is.⁷⁷

2007. január 9-én a madridi repülőtér új, 4-es terminálja melletti parkolóházban bomba robbant egy gépkocsiban. A támadásért, amelyben ketten veszítették életüket, az *ETA* vállalta a felelősséget.

2007. június 2-án három embert tartóztattak le, akik a John F. Kennedy nemzetközi repülőtérre érintő merényletet akartak végrehajtani. Szervezkedésük nem légi járművek, hanem üzemanyagot szállító csövek és üzemanyagtartályok megsemmisítésére irányult. Az akciókísérlet – habár az elkövetők muszlimok voltak – nem hozható összefüggésbe az al-Kaidával. Az egyik letartóztatott a guyanai parlament egykori képviselője volt.

2008. szeptember 26-án Köln légikikötőjében – néhány perccel a start előtt – német kommandósok rohamozták meg a KLM 1804-es repülőgépét. Az amszterdami járaton két utast vettek őrizetbe, mert a lakásukon öngyilkos merényletre utaló jegyzeteket találtak.

A híradás szerint a német titkosszolgálat így próbálta megakadályozni, hogy a húszas éveikben járó gyanús személyek Amszterdamban átszálljanak egy pakisztáni járatra. A két utas közül az egyik szomáliai állampolgár volt, a másik, bár német

⁷⁶ The New York Times, 2006. augusztus 14.

⁷⁷ Lásd 2. számú melléklet.

dokumentumai voltak, Mogadishuban született. Mind ez idáig kb. harminc német állampolgár hagyta el Németországot, hogy pakisztáni és afganisztáni al-Kaida-táborokba utazzon kiképzésre.

2009. december 25-én *Umar Farouk Abdulmutallab* meghiúsult akciója a North West Airlines 253-as Amszterdam–Detroit utasszállítója fedélzetén, hatást gyakorolt mind a repülőtéri biztonsági rendszerre, mind pedig a módszerekre. A nagy nemzetközi légikikötőkben felgyorsult a testszkennerek (*body scanner*) fejlesztése és üzembe helyezése.⁷⁸ Az Európai Unióban: Amszterdamban, Manchesterben, Párizsban és Rómában alkalmazzák ezeket az eszközöket.

Oszama bin Laden 2010. január 24-i audioüzenetében – Oszamától Obamának –, vállalt felelősséget a terrorcselekmény-kísérletért. Elismerően szólt a meghiúsult repülőgép-robbantási akcióról, és egyértelművé tette, hogy azt az al-Kaida tervelte ki. Bin Laden újabb támadásokkal fenyegette meg az Egyesült Államokat és jövőjének alakulását a palesztinok sorsának, ügyének függvényévé tette. Hangsúlyozta továbbá, hogy Washingtonnak számolnia kell az al-Kaidával, amennyiben folytatja Izrael Államot támogató politikáját.

Bin Laden beszéde nem csak Obama elnöknek, hanem a világnak is szólt. A muszlim világnak is. A terroristavezér célja az al-Kaida jelenlegi és leendő tagjainak bátorítása, a parázs szítása, a harcos iszlám szellemiségének életben tartása, revitalizálása. Az éterben felhangzó szavai egyben a toborzás percei is voltak – a potenciális követőknek szánt üzenet. A jövőbe investált, amikor gondolatait, fenyegetéseit, a muszlimok megnyerésének és egyesítésének szándékával, megfogalmazta.

Oszama bin Laden az al-Dzsazíranak eljuttatott hangfelvételt megelőzően négy hónappal korábban hallatta szavát. Akkor arra intette az európai országok vezetőit, hogy gondolják át részvételüket az afganisztáni háborúban.

A muszlim média az amerikaiak és szövetségeseik afganisztáni és iraki intervencióját a valóságosnál kedvezőtlenebb színben tüntette fel, ami fokozta az emberek ellenszenvét, gyűlöletét. A két meghatározó arab médium, az al-Dzsazíra és az *al-Arabíja* közül az utóbbit sokkal inkább jellemzi a valós tények közlése és a nyugati princípiumok követése. Nem véletlen, hogy bin Laden rendszerint az al-Dzsazíranak juttatta el üzeneteit.

⁷⁸ Az emberi testet átvilágító szkennerek egészségi kockázata nagy vitát vált ki.

Az Egyesült Államokban hol erősödik, hol mérséklődik a terrorcselekményektől való félelem. A paralel nélküli katonai képességekkel bíró ország elleni akciók nem értek véget. A *Dianne Feinstein* szenátor vezette bizottsági meghallgatáson 2010. február 2-án a titkosszolgálati vezetők hangsúlyozták, hogy az elkövetkezendő 3-6 hónapban merényletkísérletek várhatók.⁷⁹

Míg a modern kori terrorizmus rendszerint egy-egy állam határain belül lokalizálódott, annak legújabb kori mutációja, a hiperterrorizmus, transznacionálisan vívja harcát. Az Egyesült Államok és a Nyugat ellenségei nem adják fel!

2.5. Az al-Kaida – a láthatatlan ellenség

Az al-Kaida 2001. szeptember 11-én az ismeretlenségből robbant be a köztudatba és lett a nemzetközi tudósításokat domináló hír. Az új típusú terrorizmussal új szavakat, kifejezéseket voltunk kénytelenek megtanulni. A világ számos pontján terrorelhárítási központok jöttek létre.

2001. szeptember 11-e után az egykori bipoláris világ hajdani keleti pólusa ismét feltöltődött, mégpedig a transznacionális terrorizmus ellenségképével. Az al-Kaida az 1979 és 1989 között zajló szovjet–afgán háború komplex és speciális körülményeinek ivadéka. Oszama bin Laden a hitetlenek (*kufarok*) feletti győzelem kivívására, külföldi mudzsahedek élet-halál harcot folytató tömegét toborozta. Szilárdan meg volt győződve arról, hogy a háborús vereség az *Allah* törvénye iránti engedetlenség következménye. Mivel felhatalmazásának transzcendens forrást tulajdonított, félelemmel töltötte el saját engedetlenségének eshetősége.

Nemzetközi híresztelések szerint a későbbi terroristavezér ekkor került az amerikaiak látószögébe. George Tenet – bár nehezen hihető –, mégis azt állítja, hogy „CIA-nak nem volt kapcsolata bin Ladennel a szovjetek afgán balszerencséje idején”.⁸⁰ Még akkor is kételyeket ébreszt ez az állítás, ha más információk szerint Oszama bin Ladent nem az amerikaiak, hanem az angolok képezték ki a gerilla-hadviselés módszertanára.

⁷⁹ CNN, 2010. február.

⁸⁰ Tenet, George: i. m. 101. o.

„Ezzel a kezemmel kilenc szovjet katonát öltem meg” – mondja egy afgán veterán.

Fotó: ifj. Kelemen József főhadnagy⁸¹

A *Bázis* irreguláris harcmodorával hirtelen szembesülő Egyesült Államokat olyan típusú háborúra kényszerítette, amire az abszolút haditechnikai és technológiai fölényrel bíró katonai hatalom nem volt felkészülve. Washington kénytelen volt stratégiát váltani, de óriásgépezete mindmáig képtelen felvenni az aszimmetrikus hadviselés ritmusát. A katonai elitnek ugyanis rosszul felszerelt, kiszámíthatatlan harcosok diktálnak, és ismeretlen területre kényszerítik őket.

Az al-Kaida típusú terrorizmus alapvetően pszichológiai háború. A merényletek egyik legfontosabb motivációs tényezője, a megfélemlítés. A légi közlekedés speciális környezetében, amelyben az egyén intenzíven éli meg kiszolgáltatottságát, a pszichikai energiákkal való operálás igen hathatós taktika.

A szeptember 11-i merényletek után – a Magyarországi Református Egyház delegációjának tagjaként – az Egyesült Államokba utaztam, ahol a keleti és a nyugati part között légi úton közlekedtem. A kis repülőtereken kongó csarnokok, a nagy

⁸¹ Ifj. Kelemen József összekötőcsoport-tárgyalóként szolgált az afganisztáni háborúban.

légikikötőkben zsúfolt terminálepületek fogadták az utazóközönséget. Az emberek újabb merényletektől tartottak.⁸²

Napjainkra hozzászoktunk a nemzetközi terrorizmus létehez és kihatásaihoz. Sőt, egyes szakértők mellett érvelnek, hogy az al-Kaidát meg kell tartani, mert annak céljai és taktikája ismereteseek. Új szervezetek létrejöttével előlről kellene kezdeni módszereik feltérképezését.

Az al-Kaida létének, szerepének megítélésében egyre több józan, megfontolt gondolat és érv lát napvilágot, amelyek segítenek a hálózatot a maga súlyának megfelelően értékelni. Az elmúlt években a tudományos és a szakmai érdeklődés különös fókuszba állította a szervezetet, felnagyítva annak létét és működési hatékonyságát. *John Müller* viszont a Bázis képességeinek korlátozottságára hívja fel a figyelmet: „az Egyesült Államokban szinte nem élnek terroristák. Kevés külföldön élő terrorista bír megfelelő eszközökkel és mutat hajlandóságot, hogy lecsapjon. [...] Ha az al-Kaida-tagok olyan elszántak és leleményesek, mint ahogy azt róluk feltételezik, mostanra már itt lennének. Ha még nincsenek itt, bizonyára nem próbálkoznak eléggé, vagy bizonyára kevésbé elszántak, ördögiek és kompetensek, mint ahogy azt róluk képzelik.”⁸³

Vakmerő feltételezés, hogy az Egyesült Államokban gyakorlatilag nem találhatók terroristák, kétségbe vonva az alvó sejtek létezését – mindez nem más, mint amerikai álom. Az ilyen és ehhez hasonló vélekedések szeptember 11-e után több mint illuzórikusak. Az új típusú terrorizmust a militáns sejtek és báziscsoportok, „leányszervezetek” franchise hálózata jellemzi, amelynek tagjai évekig, sőt évtizedekig is képesek észrevétlenek maradni. A többségi társadalomba integrálódó jegelt terrorista a konvencióknak, a külső elvárásoknak megfelelően olvad be környezetébe. Az aktiváló parancs megérkeztéig éli a tisztas állampolgár életét. Környezete sokszor későn ébred rá valódi kilétére. Az autonóm sejtek autonóm tagjai jó rejtőzködő képességgel álcázzák valódi intencióikat.

Fawaz A. Gerges is Müllerhez hasonlóan vélekedik a terrorszervezet operációs képességeiről. „Az al-Kaida lehet, hogy dominálja az amerikaiak gondolatait és a szalagcímeket, de tagjai kisebbséget képeznek, és sokkal kevesebb

⁸² Szélsőséges ellentmondásokat és végleteket tapasztaltam. Miközben az ország gyászolt, a játékkaszinókat megtöltötték a szórakozni vágyók. A Las Vegas-i járaton, jóllehet a félelem is útítársul szegődött, mégsem volt üres hely. A wisconsini szerencsebarlangok is eleven életet éltek. A második világháborús Magyarország – hallomás utáni – emléke ötlött fel bennem: az éjszakai élet, a kaszinók világa pezsgett, miközben a harctéren emberek vesztették életüket.

⁸³ Müller, John: Is There Still a Terrorist threat? The Myth of the Omnipresent Enemy. Foreign Affairs, 2006. szeptember/október, 2–3. o.

*hatalommal rendelkeznek, mint általában róluk gondolják.*⁸⁴ Michael Sheehan a New York-i rendőrség egykori biztosa 2008-ban így nyilatkozott: „Az al-Kaida gyengeségének jelét mutatja, hogy az Egyesült Államok ellen hat és fél éve nem követett el merényletet. [...] Amerikában hat és fél évente történő merénylet nem képez stratégiai fenyegetést. [...] Az al-Kaida meggyöngült, de még mindig veszélyessé teszi féktelen szándéka, hogy tömegeket gyilkoljon.”⁸⁵

2001. szeptember 11-e óta a terrrorszervezetnek nem sikerült merényletet végrehajtania sem az Egyesült Államokban, sem pedig repülő felségterületén. Nagy felelőtlenség azonban negligálni az al-Kaida-szimpatizánsok vagy a szervezettel kapcsolatban álló személyek akciókísérleteit. Nem az ő lelkesedésükön múlt, hogy igyekezetük nem a várt eredményt hozta. A New York-i és washingtoni támadás óta bin Laden követői – 2009 októberéig – huszonhat merényletet kíséreltek meg az Egyesült Államok területén: a Brooklyn híd, a chicagói Sears-torony felrobbantása stb.⁸⁶

A Világkereskedelmi Központ elleni támadások (1993 és 2001) szellemi atyja, Kalid Sejk Mohammed, az al-Kaida *Forrest Gump*-ja, ahogyan titkosszolgálati körökben nevezik, a guantánamói börtönben tett vallomásában, egyebek között, a következő terrorcselekmények kiterveléséért vállalt felelősséget: a Bali szigeti robbantások, Richard Reid megghiúsult merénylete, a Big Ben, az Empire State Building és a Panama-csatorna felrobbantásának terve, továbbá ő állt a Bill Clinton és a II. János Pál pápa meggyilkolására irányuló akciók mögött is.⁸⁷

Kalid Sejk Mohammed (KSM) a *Mastermind* című könyv borítólapján

Forrás: <http://uk.news.yahoo.com>

Jessica Stern az ellenség alábecsülésének biztonsági kockázata mellett érvel: azok, akik „nyilvánosan alulértékelik a fenyegetettséget, jóval sérülékenyebbek, mint akik felnagyítják. [...] Jóllehet a [...] fenyegetettség felnagyításának is roppant nagy

⁸⁴ Gerges, Fawaz A.: A Nuisance, Not a Strategic Threat. http://www.foreignaffairs.org/special/9-11_roundtable/9-11_roundtable_gerges (Letöltés: 2008. március 11.)

⁸⁵ Fidler, Stephen: Down but Dangerous. Financial Times, 2008. június 10., 9. o.

⁸⁶ A légi közlekedés elleni terveket értekezésem részletesen tárgyalja.

⁸⁷ Miniter, Richard: Mastermind. Sentinel, New York, 2011. 2. o.

ára lehet.”⁸⁸ A terrorveszélynek és a sérülékenységeknek ekkénti értelmezése a jobb félni, mint megijedni alapbölcsségben gyökerezik.

A nemzetközi sejtálózat távolról sem egységes „szövetállomány”. A megosztottság jeleit mutatja. A transznacionális terrorizmus zászlaja alá korántsem állnak be tömegével a lelkes követők. Fawaz A. Gerges hangsúlyozza, hogy a *„helyi terroristák többsége – legalább kilencvenöt százalékuk –, nem csatlakozott az al-Kaidához. [...] Szeptember 11-e szertefoszlatta a helyi és a nemzetközi terroristák hatékony együtt dolgozásának lehetőségét”*.⁸⁹ Tény továbbá, hogy az al-Kaida a muszlimok elleni kegyetlenkedéseivel mérhetetlen tekintélyvesztést könyvelhet el az iszlám világban.

Gerges úgy véli, hogy Washington téved, amikor az al-Kaidában stratégiai fenyegetettséget lát, hiszen az nem több mint *„veszélyes kellemetlenség”*.⁹⁰ A hálózat korántsem olyan fajsúlyos, mint ahogyan a híradások erre következtetni engednek. A paranoia-politika, a tömegtájékoztatás túlzó fókusza torz képet alakított ki.

Az elmúlt évek eseményeit áttekintve nyilvánvaló, hogy valószerűtlen még egy, a szeptember 11-éhez hasonló összehangolt támadás. Más, kisebb mértékű terrorcselekmények prognosztizálhatók. Az akciókat a nyílt fegyverhasználat helyett egyre inkább az alattomoság jellemzi majd. A cipőbe, alsóneműbe rejtett robbanóanyagok jól érzékeltetik az egyéni szereplők „kreativitását”. A jövőben a rejtett technikák és „leleményesen” felhasznált eszközök számos variációja jelenik meg (például biofegyverek, vagy az emberi testbe implantált robbanószerkezetek).

A terrorszervezet egyik legfőbb ismérve humánerőforrás-bázisának sokfélesége, amely kiterjed nőkre, gyerekekre, fogyatékosokra. Taglétszámáról, amely több ezerre tehető, nincsenek statisztikák. A dzsihádjukat életük árán is megvívni kész elkövetők útmutatása sokak számára követendő „dicsőséges” példa, hiszen nem földies motivációktól vagy pénzügyi érdekektől vezéreltek. A paradicsomba akarnak eljutni.

Az al-Kaida ereje hívei elszántságában rejlik. Itt keresendő az ok, hogy Oszama bin Ladent csaknem tíz éven keresztül miért nem sikerült felkutatni. Az Egyesült Államok titkosszolgálatának roppant hírszerzési kapacitásával sem tudták adekvát információkkal meghatározni a tartózkodási helyét. A politikai arénákban mintha megfeledkeztek volna a bin Laden-problémáról. A médiában sem hangzottak

⁸⁸ Stern, Jessica: The Song Remains the Same. http://www.foreignaffairs.org/special/9-11_roundtable/9-11_roundtable/9-11_stern-2... (Letöltés: 2008. március 21.)

⁸⁹ Gerges, Fawaz A.: A Nuisance, Not a Strategic Threat. i. m.

⁹⁰ Uo.

el a hollétét firtató disputák. „Arra a kérdésre, hogy hol van bin Laden, akkor kapunk választ, ha a közvetlen környezetéből valaki elmondja. Az információforrás megszerzése nélkül a harc megnyerhetetlen. A legfejlettebb technikai eszköz sem tudja helyettesíteni a személyi feltételeket – vagy hiába költöttek dollármilliárdokat információkat szerző műholdakra.”⁹¹ A CIA 2010 augusztusában lokalizálta a pakisztáni Abbottabadban rejtőzködő Oszama bin Laden tartózkodási helyét. A terroristavezért az amerikai haditengerészet (Navy Seals) kommandósai 2011. május 2-án likvidálták. A sikeres akció után Leon E. Panetta igazgató azt nyilatkozta, hogy a CIA alkalmazottainak „minden okuk megvan arra, hogy büszkék legyenek a bin Laden-műveletre”.⁹²

A terrorszervezet akciói azonban nem szűnnek meg vezérük halálával. A terrorizmus amely „ót és újat” hoz elő, egyrészt követi a régi, bevált trendeket, másrészt viszont módszereiben és stratégiájában ördögi agyafúrtsággal képes megújulni. A jól képzett al-Kaida-tagok vagy képzetlen szimpatizánsok, egyszemélyes hadseregek minél nagyobb pusztításra törekvő (öngyilkos) merényleteire kell felkészülni. A támadók célja, hogy a terület, amelyre csapást mérnek, háborús zóna benyomását keltse. A civil áldozatokkal járó és a tárgyi környezetben kárt tevő csapások tervezése megvalósulhat akár precíz időigényességgel, akár kevés alapossággal. Az al-Kaida-cselekményeket jellemzi, hogy az első bombatámadást egy vagy több robbanás követi. A másodikat rendszerint a helyszínre érkező mentőalakulatoknak szánják. Az akciók a szervezet ismertetőjegyeit hordozzák magukon. Eszközülasztási képességei, módszerei, jellemző sajátosságai feltárhatók, bárhol kövessenek is el merényleteket.

Afganisztánban a tálib kormányzás kiiktatásával az al-Kaida, vélhetőleg, elvesztette ottani életterét, bázisát. „A globalizálódott terrorizmusnak is szüksége van hátszágai támogatásra. [...] Amennyiben a hátszágai támogatás megszűnik, az komoly csapást jelenthet a szervezet működésére.”⁹³ A 2001. szeptember 11-e után elkövetett merényletek jelzik, hogy a terrorista sejtek a világ különböző pontjain újratermelődtek. Új tagok új, autonóm, decentralizált egységeket hoztak létre.

Az új típusú terrorizmus megjelenése előtt egy-egy terrorcsoport jellemzően egy-egy földrajzi helyhez kötődött. Báziscsoportjain keresztül az al-Kaida a világ legalább hatvan országában létezik. Ideológiájának erőteljességét jelzi, hogy

⁹¹ Személyes interjú Simon Sándorral, a Nemzetbiztonsági Hivatal volt főigazgatójával. 2011. január.

⁹² Miller, Greg: Panetta Warns CIA Workers against Leaks on bin Laden. The Washington Post, 2011. május 20.

⁹³ Rostoványi Zsolt: i. m. 82. o.

nemzetiségek, nyelvek és vallásgyakorlatok sokszínűsége jellemzi, s még minden bizonnyal félelmetes meglepetéseket tartogat.

2.6. Újraértelmezett fogalmak – a kétpólusú világ: „jó” és „rosszak”

A jó és rossz egymásnak feszülése egyidős a világmindenség történetével. A gonosz elleni küzdelem, hogy cselekedeteit és eszköztárát legitimálja, gyakran ölt vallási és/vagy morális köntöst.

A sokkoló események, a nemzetet ért trauma hajlamossá teszi az egyént, hogy fekete-fehér, jó-rossz/gonosz sémákban gondolkodjon – legyen akár vezető, akár átlagember. Ekkor kiváltképp fontos a felelősen és tisztán mérlegelő politikai magatartás.

2001. szeptember 11-e a jó és a rossz/gonosz fogalmának újradefiniálásához vezetett. Az új típusú terrorizmus elleni küzdelemben új típusú félelem költözött a politikai és diplomáciai arénákba, ami determinálta mind a hangvételt, mind pedig a döntéseket, élve az érzelemkeltés mesterséges eszközeivel mind hazai, mind pedig nemzetközi szintén. Az Egyesült Államok elleni támadás után különös jelentéstartalommal telt meg a *Franklin Delano Roosevelt*-féle jelszó: *semmitől sem kell félnünk, pusztán magától a félelemtől (we have nothing to fear, but fear itself)*.

A démonizált terrorizmus képe a gonosz elleni küzdelem logójává lett. George W. Bush a terrorcselekmények napján a nemzethez intézett beszédét a 23. zsoltárból vett idézettel zárta: „*Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy.*” A merényletsorozat után Washington külpolitikai dimenziójában és nemzetközi kapcsolataiban egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a *vagy velünk, vagy ellenünk* elve. Az elnök kijelentette: „*Most minden nemzetnek döntenie kell. Vagy velünk vagytok, vagy a terroristákkal.*”⁹⁴ Az elnök hangsúlyozta, hogy a *war on terror* (a terror elleni harc) „*azok harca, akik a haladásban, a pluralizmusban, a toleranciában és a szabadságban hisznek.*”⁹⁵ Történelmi felelősségének és küldetésének tarotta, hogy hazáját és a világot megszabadítsa a gonosztól. A terrorizmus elleni küzdelmet globális kontextusba

⁹⁴ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/200109/print/20010920-8.html> (Letöltés: 2007. október 2.) A szaúdiak George W. Bush e kijelentésére állítólag azt válaszolták, hogy *mi sem veletek, sem pedig a terroristákkal nem vagyunk*. A két ország kapcsolatai tükrében ez a kijelentés meglehetősen nehezen hihető.

⁹⁵ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/200109/print/20010920-8.html>. i.m.

helyezte: „Ez [...] nem csupán Amerika harca. Ami kockán forog, nem pusztán Amerika szabadsága. Ez a világ harca.”⁹⁶

George W. Bush 2001. szeptember 14-ét tartja élete leginspirálóbb napjának. Így emlékszik a washingtoni katedrálisban tartott beszéde után történetekre: „Apa [...] gyengéden megszorította a karom. Néhányan azt mondják, ez volt az a pillanat, amikor egyik generáció szimbolikusan átadta a másiknak a fáklyát. Egy apa megnyugtató érintése volt ez. Egy apáé, aki tudta mi a háború.”⁹⁷ Úgy vélem, az elnök itt a katedrálisban „kapta meg” háborús mandátumát és erősödött meg a fegyveres válaszlépés iránti elszántságában.

George W. Bush életrajzi írásából (is) nyilvánvaló, hogy nem kérte a volt elnök, édesapja tanácsát sem az afganisztáni, sem pedig az iraki háborús döntése előtt, amit azzal magyarázott, hogy ő jóval nagyobb információs bázissal rendelkezett. Véleményem szerint ez csupán részigazság. George Bush, aki CIA-igazgató volt, mindmáig él az Egyesült Államok exelnökeinek lehetőségével: megkapja a titkosszolgálati jelentéseket.

George W. Busht nemzetközi híresztelések szerint gyakran érte a vád, hogy döntéseit nem maga alakította ki, hanem túlzottan engedett tanácsadói véleményének. Életrajzi visszatekintésében, talán ezt a hírt igyekszik kompenzálni.

A vallási inspiráció jelen van mind a terrorizmusban, mind pedig az ellene irányuló küzdelemben. George W. Bush és Oszama bin Laden is felhatalmazva érezte magát a „szent” háborúra. Sokatmondóak megnyilatkozásaik párhuzamosságai: mindketten úgy hitték, hogy igaz missziót teljesítenek, továbbá meg voltak győződve arról, hogy a megfelelő eszközökkel küzdenek a jó ügyért, amelyben Isten támogatását bírják. UBL, ahogyan a CIA nevezte bin Ladent, a hitetlenek elleni harcban látta küldetését. Egy 1988-as interjúban beszélt a szovjet aknatöltetről, amely a lábánál landolt és nem robbant fel. „Tudta, jelet kapott, hogy az iszlám összes ellenségével harcoljon.”⁹⁸

A kiválasztottság- és küldetéstudattal felvértezett terrorista igyekszik az ellenséget személytelen jelzőkkel, negatív fogalmakkal aposztrofálni. „Annál kevésbé kell mások [...] jogaira figyelni, minél inkább sikerül azokat nem személyekként, hanem a »Gonosz« megtestesítőjeként [...] beállítani. Az eredmény aztán

⁹⁶ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/200109/print/20010920-8.html>. i.m.

⁹⁷ Bush, George W.: i. m. 147. o.

⁹⁸ Tenet, George: i. m. 101. o.

*legtöbbször a válogatás nélkül végrehajtott gyilkosságok sorozata, [...] repülőgép-robbantások vagy egyéb erőszak.*⁹⁹

Fawaz A. Gerges gondolatai, véleményem szerint, vallási dimenzióban is értelmet nyernek: ha a Bush-adminisztráció jobban értette volna a „*muszlim világ belső politikai és ideológiai dinamizmusát*”, akkor nem játszott volna az al-Kaida kezére.¹⁰⁰ Mindenesetre tény, hogy van, akinek a vallás kardot ad a kezébe – van akit bosszúállásra serkent, míg másokat a béke munkálására ösztönöz.

2.7. Az új típusú terrorizmus eszköztára

2.7.1. A tömegpusztító fegyverek

Az emberi találékonyság és alkotóképesség kétélű: a pusztítás szolgálatába is állítható. Ez a negatív inspiráció a történelemben – a rombolás génuszainak megjelenésével – számtalanszor manifesztálódott. Egyetlen korszak sem élvez immunitást, hiszen a negatív szándék és életellenes akarat ismétli önmagát – újratermelődik.

A terrortámadások kapcsán a cizellált emberi elme, a technika és technológia versenyfutásának vagyunk tanúi mind a terroristák, mind pedig az ellenük fellépők oldalán. A tömeges pusztítás szolgálatában, az új típusú terrorizmus fegyverarzenáljában megtalálhatók mind a szofisztikált, mind pedig az egyszerű eszközök, módszerek is. A titok „*nem a technika fejlettségi szintjében, hanem használatának rafinériájában rejlik*”.¹⁰¹ Elgondolkodtató és aggasztó a nem jogellenesen, kereskedelmi forgalomban beszerezhető materiákból készített, primitív összetételű robbanószerkezetek népszerűsége és bevetési gyakorisága. A 2005. július 7-i londoni merényletben használt bomba egyik komponense a *chapati* liszt volt.

2007-ben a glasgow-i Prestwick nemzetközi repülőtér elleni robbantási kísérlet egyszerű scénárióval készült. A támadás ott mondott csődöt, hogy nem jól gyártották le a házilag összebarkácsolt bombát. Glasgow-ban viccek születtek a

⁹⁹ Tomka Miklós: Vallás, erőszak, terrorizmus. Rendészeti Szemle, 1992/12., 71–72.o.

¹⁰⁰ Gerges, Fawaz A.: A Nuisance, Not a Strategic Threat. i. m.

¹⁰¹ Ráth Tamás: A terroristák elleni harc és a modern technika. In: Tóth Péter (szerk.) (2002): i. m. 147. o.

céltévesztő két „akcióhősről”, akik – elvétele a bejáratot – dzsipjükkal a *check-in* pultok helyett a terminálpület falának ütköztek.¹⁰²

A terrorizmus csapás- és irányvonalának meghatározására törekvő *Peter D. Zimmerman*, a világ nagyvárosaiban a nukleáris fenyegetettség potenciális célpontjait látja, és egy esetleges támadás veszélyét prognosztizálja. A tömegpusztító eszközök bevetése következtében 2020-ig akár „terrorcselekmény áldozatává válhat Rijád, Washington vagy Moszkva”. Teóriáját nem tudományos alapvetésekkel, hanem *Murphy* törvényével indokolja: *ami elromolhat, az el is romlik*.¹⁰³ Jóllehet a professzor elmélete korántsem higgadt következtetéseken, okfejtésen vagy egy esetleges nukleáris csapás effektivitásának kiszámításán alapszik, gondolatai mégis azt sejtetik, hogy a világban zajló globális folyamatok robbanásszerű változásokat idézhetnek elő. A kataklizmát prognosztizáló professzori állásfoglalás túlzónak tűnik. Úgy vélem kevés a valószínűsége, hogy rövid időn belül elveszíthetünk egy világvárost. A terroristák kezében nincs olyan technikai, technológiai eszköz, amivel egy időben ekkora pusztítást végezhetnének. Ilyen típusú csapást csak úgy lennének képesek előidézni, ha például sugárzó anyaggal (atomhulladék, piszkos bomba vagy gyógyászati, ipari felhasználású eszközök) tömeges megbetegedést tudnának okozni. E tekintetben különös figyelemben részesítendő a kettős felhasználású termékek exportja. Toxikus hatású anyagokkal súlyos járványok alakulhatnak ki.

A nukleáris képességek illegitim alkalmazásánál sokkal valószínűbb a biológiai és/vagy a vegyi fegyverek bevetése. Míg a nukleáris eszközök gyártása nagy szaktudást igényel, és az alapanyag nehezen hozzáférhető, lépfenevírust jóval szerényebb ismeretek birtokában, egyszerű laboratóriumi körülmények között, a harmadik világbeli országok utcaporát felhasználva is elő lehet állítani.

A szofisztikált csapásmérő képességek vonatkozásában az ABC-fegyverekben – atom, biológiai és vegyi anyagokban (*atomic, biological, chemical*) – rejlő lehetőségek korántsem megnyugtatóak.¹⁰⁴ Tömegpusztító jellegük miatt tömeges halálokozásra képesek. George Tenet leszögezi, hogy már 1996-ra

¹⁰² Lásd 3. számú melléklet.

¹⁰³ Peter D. Zimmerman professzor elméletét az EastWest Intézet V. Biztonsági Világkonferenciáján (*The 5th Annual Worldwide Security Conference*) ismertette a nemzetközi diplomáciai testületek delegáltjai és biztonságpolitikai szakemberek körében. Brüsszel, 2008. február 19–21.

¹⁰⁴ Az atommal és a nukleáris anyagokkal illegitim módon történő visszaélés szempontjából, az NBV-eszközökről *A kritikus infrastruktúra-védelem* című fejezetben már említést tettem. Az atommal és a nukleáris anyagokkal illegitim módon történő visszaélésben, a sebezhető infrastruktúra vonatkozásában különösen a nukleáris képességekben rejlő lehetőségek a relevánsak. A nukleáris technológia az atomképességeken alapuló, szélesebb, szofisztikáltabb megjelölés.

nyilvánvalóvá vált, hogy bin Laden több mint pusztán pénzügyi forrás. Egy volt al-Kaida-tag információi szerint a terrorszervezet „megkísérelt hozzájutni olyan anyaghoz, amelyek kémiai, biológiai, radiológiai vagy nukleáris fegyverek kifejlesztésére használhatók. Bin Laden egy egyiptomi fizikust alkalmazott, hogy nukleáris és kémiai terveken dolgozzon Szudánban. Az ottani al-Kaida-táborokban az emberei a Szaúd-Arábiában állomásozó amerikai csapatok ellen használható mérgező gázok előállításán kísérleteztek”.¹⁰⁵

A bioerőszak, a mikroorganizmusok manipulálása nem precedens nélküli. Totalitárius hatalmak és szekták többször alkalmaztak tiltott fegyvereket. Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-e után pánikot keltettek az anthraxot tartalmazó postai küldemények. Los Angeles polgármestere az ivóvízvezeték-rendszer lépfenevírussal történő megfertőzésének veszélyére hívta fel a figyelmet. Ez a bejelentés, úgy vélem, inkább csak arra szolgált, hogy nagyobb óvatosságra intse a lakosságot és a kritikus infrastruktúra-védelem felelőseit. Az anthrax nem alkalmas tömeges halálozás előidézésére. Valós veszély esetén a vízvezeték-hálózat megmérgezése, feltételezhetően kis mennyiségben is hatékony anyagok alkalmazásával történne. „A biológia-tudományokban elért fejlődés a következő években, a biológiai fegyverek hathatóságát növelheti. [...] A rakéta technológia terjedése további tényezővel járul az instabilitáshoz. A legelrettentőbb forgatókönyv az, amelyben terrorista csoportok tömegpusztító fegyverekhez jutnak.”¹⁰⁶ Ha terroristák egyelőre nem is rendelkeznek tömegpusztító fegyverekkel, bizonyosak lehetünk, hogy szert fognak tenni rájuk – és be is vetik azokat.

Meggyőződésem, hogy a jövőben a támadásokat elsősorban a terrorizmus hagyományos, egyszerűbb arzenáljának darabjaival hajtják végre. Technológia-orientált világunkban azonban számolnunk kell a közepes és magas gyártási eljárással készülő eszközök bevetésének eshetőségével. Egyebek mellett a légi közlekedés sérülékeny infrastruktúrája, a repülőgépek utasai és személyzete továbbra is támadások célpontja lehet. A nem túl gyakori, de annál nagyobb veszteséget okozó terrortevékenység valószínűsíthető.

¹⁰⁵ Tenet, George: i. m. 102. o.

¹⁰⁶ A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy.

<http://www.delpak.ec.europa.eu/WHATSNEW/European%20Security%20Strategy-12-3.htm>. i. m.

2.7.2. A weblapú tudatformálás

A hazafias törvény, amelyet George W. Bush 2001. október 26-án írt alá, az interneten található veszélyes, anonim individuumok felderítését segítette. A világháló láthatatlanul kötötte össze az egymással nyilvános helyeken, például könyvtárakban kapcsolatot tartó terroristákat.

A terrorizmus mindig az adott kor eszközeit alkalmazta eszméinek terjesztésére, buzdításra, rekrutálásra. Az al-Kaida képmutató jellemvonása, hogy miközben globalizációellenes meggyőződését hangsúlyozza – hiszen a terrorizmus egyben az egyetemes folyamatokra adott extrém válasz (is) –, paradox módon, mint minden egyéb globalizációs eszközt, az internetet is felhasználja. A terrorizmus ősrégi taktika, amely érdekei okán és céljai eléréséhez bármit képes alkalmazni. Az információk, tervek, gondolatok, üzenetek a világhálón – határok nélkül – szinte azonnal eljutnak a felhasználóig. Költséghatékonyság szempontjából is páratlan kommunikációs eszköz. Erős, egységes mozgalmat képes létrehozni, az elektronikus *umma* tagjainak összekapcsolására.

George Orwell 1984 című könyvében illusztrálja, hogyan férkőzik be a hatalom az egyén magánszférájába, a diktatúra, illetve a gondolat- és tudatkontroll erői hogyan járnak át a létet.¹⁰⁷ *Omnipotens* és *omnipraesens* látszatot keltve, a terrorizmus ugyanezt igyekszik sugallni. A hitetés virtuális világában a transznacionális hálózat megtévesztő információkat bocsát ki és hamis látszatot kelt.¹⁰⁸ A harcukat a kibertérben is vívó terroristák figyelmének középpontjában az ifjúság, az útkeresők, a hitükben megerősítésre vágyók állnak. Kiszemeltjeik azok a fiatalok, akik weblapokon és virtuális iskolákban eleinte biztonságos távolságból tájékozódnak. A webkaland ártalmatlannak tűnik és veszélytelenül indul. Az extrém gondolatok azonban táptalajt, befogadó bázist keresve vírusként járnak át és módosítják a tudatot. Veszélyes folyamat ez, hiszen azok, akiknek nincs kiforrott világképük, nézeteikben befolyásolhatók, könnyen manipulálhatók. A megtévesztés és áldozatszedés magasiskolája ez. Az egyén, aki szabad akaratából csatlakozik a világhálóra, egy eszme foglyává válik, és a konvencionális, az addig meghatározó sémák Allah nevében újrakódolódnak vagy törlődnek. Sorsa minden korábbi

¹⁰⁷ Orwell, George: 1984. Európa Kiadó, Budapest, 1989.

¹⁰⁸ A keleti ember kiváltképp fogékony a vizuális ismeretek befogadására, a képekben történő önkifejezésre – miközben beszél és gondolatot közvetít, egyben láttat is. A keleti képes kommunikáció és a nyugati elvont fogalmi rendszerek nem kompatibilisek. A nyugati gondolkodásmód eklatáns példája a német, amely elvont fogalmi rendszerekből áll.

nevelést, családi és baráti kötődést felülíró program alapján rendeződhet át. Kényszerpályára kerül, amelynek mozgatóerőit ő maga sem feltétlenül képes definiálni – beindul a minden más gondolatot kiszorító láncreakció.

Az al-Kaida a virtuális világban kiképzőtáborokat működtet. Terrorista-kézikönyvekkel, az extrémizmust propagáló honlapokon adja tudtul, hogy a valóságban is elérhető. Az internet közegéből kilépve, az egyén könnyen a militáns idea követőinek közösségében találja magát. Az internetes képzés végállomása egy terrorista-kiképzőközpont is lehet.

A fiatalok szárnyaikat próbálgatják és határaikat feszegetik az önmegismerés és önfelfedezés természetes útján. Ezt az utat hivatott védeni a család, az iskola, a szűkebb és tágabb közösség, továbbá a társadalmi háló megtartó ereje. Az extrémizmus és a terrorizmus elleni küzdelemben elengedhetetlen a makro- és mikrokörnyezet erősítése. Az itt jelentkező deficit sokszorososan bosszulja meg magát.

A webalapú tudatmanipuláció folyamatait ellensúlyozni és visszarendezni emberpróbáló feladat. A militáns gondolatok átprogramozása szinte képtelenség – ráadásul a szisztematikus újrakódolás időigényes és hálátlan feladat. Ha van is némi eredmény, az korántsem az, amit remélnénk és várnánk.

Aggasztó jelenség az al-Kaida propagandaháborúja: kommunikációs eszközeivel (arab és helyi médiumok, rádióállomások), különböző nyelveken hozzáférhető sajtótermékekkel a nyugati országokban élő, muszlim gyökerű fiatalokhoz szól. Mindez egy intelligens, tudományosan képzett, mindmáig pénzügyi bázissal rendelkező militáns szféra létezésének a lenyomata. Az *Inspire* online magazin terrorcselekmények végrehajtáshoz szükséges tanácsokkal látja el olvasóit. A szerkesztője egy amerikai állampolgár, *Samir Khan*. Az online-terrorizmus hatékony fegyvere a megújulási képesség. A terroristák érzelmileg túlfűtött, többnyelvű videofelvételeken (angol, német, francia, olasz, pasztu, török...) a meggyőzés, a motivációkeltés, a lélektani hadviselés elemeivel „operálnak”.¹⁰⁹ Különös hatást gyakorolnak az öndicsőítő tálib weblapok, amelyeken szuperlatívuszokban tudósítanak győzelmeikről. Az erőszakra felhívó weboldalak száma többszöröse a pacifikálás szándékával írottaknak – jóllehet az internet a béke munkálásának határtalan felülete kellene, hogy legyen. A gondolatokat, képeket továbbító eszközök adottságaival élni vagy visszaélni egyéni döntés kérdése – mind a kibocsátó, mind a felhasználó számára roppant nagy lehetőség és felelősség.

¹⁰⁹ Volt idő, hogy a legtöbb videofelvétel Irakban készült. Az internetes és a papíralapú kiadványok mellett, népszerűek a lemezre írt anyagok. DVD-k már önköltségi áron, néhány amerikai centért is megvásárolhatók. Az árlista másik vége azonban a négyjegyű számok világába vezet.

2.8. Az átpolitizált iszlám – a radikális iszlamizmus

Az ember ember voltából fakad, hogy szeretne egy nagyobb egység része lenni. Az egészséges személyiséget a biztos báziskeresés, a kötődni, a tartozni vágyás vezérli. A történelemben számtalanszor bizonyosságot nyert, hogy kohéziós képessége nem csak pozitív szándékoknak és eszméknek van. Az átpolitizált, harcoss iszlám új személyiségtípus kialakítására törekszik – aki, hogy küldetését beteljesítse, önmaga feláldozására is kész.

A szélsőséges irányultság bármely ideológia és/vagy vallás esetében tévútra terelheti a lelket. Az iszlám extrémizmus intenciói eléréséhez nemes és tiszta motivációkat mótelyez meg. A kiválasztottság- és küldetéstudattól vezérelt hívőt politikai céljaira használja fel. A militáns ideológia vallásos „áruhában” ejti csapdába az individuumot, aki az integráció élménye helyett elszigetelt, magányos (öngyilkos) merényletként is végezheti. „*A fanatikus embereket valamilyen mély áramlat hajtja.*”¹¹⁰

Sajnálatos, hogy az új típusú erőszakáradat „akcióhősei” a fiatalok számára követendő eszmény- és példaképet teremtettek. Elgondolkodtató, hogy Európa másod- és harmadgenerációs muszlimjai divatos és szalonképes önkifejezési módnak tartják az al-Kaida típusú merényleteket. Az öngyilkos cselekmények elkövetésére sarkalló szélsőséges ideológia burjánzásával szemben, úgy tűnik, nincs immunitás. Aggasztó jelenség az al-Kaida megifjodása – bár nem kéri a fiatalok tömegesen a tagfelvételt.

Napjaink új típusú merényleteinek öngyilkos elkövetői esetében tévhit, hogy klinikai szempontból (elme)betegsége lennének. Az egészségében megroppant, mentális zavarban szenvedő terroristajelölt képtelen elviselni a mártírképzőben ránehezedő nyomást. Pszichikailag és fizikailag ugyanis egyaránt megterhelő folyamat szimpatizánsból terroristát faragni, attitűdváltozást elérni, új személyiségjegyeket kialakítani. „*Ezek azok a fickók, akik Google-térképeket használnak támadásaik tervezésénél*” – nyilatkozta Pandzsáb tartomány egyik vezető rendőrtisztviselője. „*Jobb kiképzést kapnak, mint amelyet a mi nemzeti rendőrakadémiánk nyújt.*”¹¹¹

A diktatúrák jellemvonása, hogy azokra, akik politikai motivációktól vezérelve, a regnáló hatalommal szembeni tiltakozásuk kifejezéseként, látványosan vetnek véget életüknek, a *megzavarodott* bélyeget nyomja. „*A terrorista nagyon különbözik*

¹¹⁰ Süle Ferenc: A fanatizmus mélylélektana. Rendészeti Szemle, 1992/12., 75. o.

¹¹¹ Tavernise, Sabrina – Gillani, Waqar: Frustrated Strivers in Pakistan Turn to Jihad. The New York Times, 2010. február 28.

az elmeháborodott merénylőtől, aki lehet, hogy ugyanolyan taktikákat alkalmaz (például rálő valakire, vagy bombával támad), sőt, esetleg ugyanarra a célra is törekszik (például egy ismert politikai személyiség meggyilkolása). Ha azonban a terroristák és a magányos gyilkosok taktikái és célpontjai gyakran azonosak is, a céljuk más.”¹¹²

Máramarosi Zoltán úgy véli, hogy a terrorizmus mint jelenség és a „terrorcselekmény-fajták jobban vizsgáltak, mint az a lelki motivációs komplexum, amely alapján a terrorizmus is és a terrorista is jobban megérthető lenne”.¹¹³ Kétségtelen, hogy a vallási komponens erőteljes motivációs tényező az iszlám harcos ágában, az átpolitizált iszlamizmusban. A lelki mozgatóerőknek nagy szerepük van a merénylők személyiségének, tudatának formálásában és az erőszak féktelen használatában. Az iszlám és a szélsőséges iszlamizmus fogalma és léte azonban nem identikus.¹¹⁴

2.9. Az extrémizmus, a terrorizmus és a dzsihád fogalmi megközelítése

Szeptember 11-e óta az iszlám és az erőszak közé egyenlőségjel került. Az extrémizmus, a terrorizmus és a dzsihád kifejezések tisztázása és egyértelmű meghatározása napjaink fogalomzűrzavarában különös jelentőségű. A kuszaság egyrészt a manipulatív extrémizmus hitető szólamainak és retorikájának tulajdonítható. Másrészt a nyugat-európai és észak-amerikai demokratikus értékek alapján nevelkedett polgárt hidegen hagyja a fogalmi tisztázás.

Az extrémizmus, a terrorizmus és a dzsihád a leggyakrabban tévesen citált kifejezések, amelyek jelentéstartalma nem azonos. Az extrémizmus nem csupán iszlám sajátosság – bármely vallásban, így a keresztyénségben is fellelhető. Szélsőséges nézetek mindig is léteztek – nincs nemzeti, vallási identitásuk, és rendszerint „magasztos” célok szolgálatában állnak. Az így gondolkodók azonban nem feltétlenül terroristák.

¹¹² Hoffman, Bruce: i. m. 69. o.

¹¹³ Máramarosi Zoltán: i. m. 19. o.

¹¹⁴ Az iszlámmal történő dialógus kapcsán világos és egyértelmű különbségtétel szükségeltetik az iszlám és iszlamizmus fogalmának definiálásában és szétválasztásában. Az iszlám – a vallás, a kultúra és azok értékeinek rendszere. Az iszlámizmusban azonban az iszlám, mint politikai ideológia fogalmazódik meg, és két ágra tagolódik: az egyik békés, a másik militáns, terrorista.

A vallás nevében történő erőszak alkalmazása szekuláris intenciókból táplálkozik, hatalmi törekvések manifesztációja és külső erők bábja. A politikai iszlám létének, működésének, cselekedeteinek igazolását és a felmentő ítéletet a vallásból igyekszik eredeztetni. Az extrémizmus manipulációja, hogy magára vallásos álcát öltve, szélsőséges gondolatokkal és szólamokkal fertőz. Vallásos érzületet gerjesztve ad kardot szimpatizánsai, hívei kezébe – Allah nevében dzsihadra szólít fel. A fiatalság ideákra, világjobbító törekvésekre különösen nyitott lelkiállapotában igen veszélyes irányvonal ez.

A dzsihad elsődleges jelentése az egyén belső harcára, küzdelmére utal a benne rejlő gonosszal szemben. A szent háború az árnyékszemélyiség legyőzésének eszköze. A fogalom tágabb értelmezése engedi, sőt külső támadás, agresszió esetén kötelezővé teszi a defenzív harcot. Az iszlám tanok szellemében a fizikai erő alkalmazása, amely egyaránt vonatkozik nőkre és férfiakra, a védekezés eszköze.

A szent harcosok muszlim testvéreiket abban az esetben támogatják, ha hitük miatt támadás éri őket. A humánerőforrás-importnak a szomszédos balkáni háború idején lehettünk tanúi. A volt Jugoszláviába afgán és csecsen mudzsahedek érkeztek a muzulmánok megsegítésére.

A dzsihadista nem azonos a terroristával. A hitét komolyan vevő és megélő muszlim számára a terrorista és dzsihadista megjelölés azonosítása bántó, sőt egyenesen sértő. A terroristák *Allah akbart* kiáltva ártatlan emberek életét követelő cselekményeket hajtanak végre.

Az új típusú terrorizmus új ellenségképet kreált, és relokalizálta azt. A közeli ellenség helyett, a távolban keresi célpontját. „Az elmúlt évtizedben [...] a dzsihadisták elkeseredett harcot folytattak, követve a bin Laden és al-Zavahiri kezdeményezte kampányt, hogy eltérítsék a mozgalmat, és megváltoztassák útirányát, vagyis az *al-Adou al-Kareeb*, a »közeli ellenség« (a muszlim aposztaták) helyett az *al-Adou al-Baeed* »távoli ellenségre« (az Egyesült Államokra és szövetségeseikre) támadjanak.”¹¹⁵

Sajnálatos, hogy a terrorizmus és az iszlám szinonim fogalommá lett a közgondolkodásban. A legtöbb ember számára a muszlim hitgyakorlat és az erőszak identikus kifejezések. A cizellált gondolatvezetés az eligazodni vágyók számára inkább kuszaságot indukál, és nem a tisztánlátást segíti elő.

¹¹⁵ Gerges, Fawaz A.: A Nuisance, Not a Strategic Threat. i. m.

A terrorizmus napjainkban egyértelműen negatív felhangú és jelentéstartalmú. *Thomas Jefferson* elnök idején kalóznak nevezték a szélsőséges ideológiától vezérelt embereket. *Janet Napoletano*, az amerikai nemzetbiztonsági hivatal vezetője, a terrorizmust emberi eredetű katasztrófának nevezi, a politikai korrektség nevében. Hiába azonban az eufemizáló árnyalás, a neutralizáló megfogalmazás – értelmetlen és fölösleges a terroristák szándékát szépíteni.

Az iszlám vallás, valamint kultúra sajátosságai és belső mozgatói között a nyugati ember eligazodásra képtelen. A finom distinkciók rendszerint közömbösen hagyják – csupán a 2001. szeptember 11-e előtti biztonságát akarja visszakapni. Makrokörnyezetének visszásságait igyekszik mikrokörnyezetéből kizárni. A poszt-posztmodern embernek azonban szembe kell néznie megváltozott külső környezetének létét, hétköznapijait érintő realitásaival.

Elgondolkodtató tény, hogy a második világháború idejének tapasztalata volt a szavak és fogalmak ilyen gondos megválogatása. Mindenesetre a megfelelő terminológia-használat nélkülözhetetlen.

Következtetések

2001. szeptember 11-ig az átlag amerikai polgár számára a hazáját célkeresztbe vevő terrortámadás valószínűsége elképzelhetetlennek tűnt. Országá sebezhetetlensége tudatában élte napjait. Washington szintén messzire űzte magától azt a gondolatot, hogy az al-Kaida az Egyesült Államok szárazföldi területére is képes csapást mérni. Érthetetlen, hogy a politikai vezetés miért nem reagált megfelelő körütekintéssel a merényletsorozatot megelőző intő jelekre és a hírszerzés információira.

A sérthetetlenség hamis biztonságtudata korántsem dominált azonban a hírszerzés köreiben. Az amerikai titkosszolgálatoknak tudomásuk volt arról, hogy az al-Kaida az Egyesült Államokban terrorcselekmények végrehajtására készül. A CIA és az FBI közötti adekvát információcsere tudatos elmulasztása, a bekövetkezett terrortámadás okai között lajstromozandó.

A transznacionális terrorizmus külső és belső motivációk ok-okozati összefüggésének együttese. A különböző faktorokat, mozgatóelemeket, sajátosságokat számba véve leszögezhető, hogy a „kis” és a „nagy sátán”, Izrael léte, valamint az Egyesült Államok világpolitikai szerepe erős indulatokat kavart.

További inspiráló tényező Washington sokszor nem megfelelő közel-keleti kül- és gazdaságpolitikája, a gyűlölt nyugati értékmodell, valamint az iszlám szent földjén állomásozó idegen katonák jelenléte.

Ha a világot győztesekre és vesztesekre osztanánk – számos szemponttól vezérelve –, a muszlimok zöme az utóbbiak közé sorolná magát. Azt gondolják, hogy tőlük független, egyetemes folyamatok kárvallottjai. A szegénységcsapdát rajtuk kívül álló tényezők következményének tartják. A nincstelenek, az éhezők tömege a terrorizmus kezére játszik. Az al-Kaida a bukott és a gyenge államokban önálló bázisokat, autonóm sejteket hozott létre.

2001. szeptember 11-én nemzeti és globális érdekeltségű objektumokat ért terrortámadás. Oszama bin Laden az Egyesült Államoknak és a világnak adresszált hadüzenete célba juttatásához – élő emberekkel a fedélzeten – repülőgépeket változtatott fegyverré, amelyek szárazföldi célpontokba csapódtak. Ez eddig példátlan jelenségnek számított. Kendőzetlenül táruultak fel a polgári légi közlekedés elleni összehangolt akciók főbb jellemzői: a megfélemlítés, a pusztítás és a gyilkolás. Az al-Kaida típusú terrorizmus a vértlen/védetlen civilek biztonságát fenyegeti, hiszen célja a minél nagyobb halálozási mutató elérése. Fókusz a nem harcoló polgári célpontokra irányul. Érdeklődése középpontjában állnak az Egyesült Államokat és a Nyugatot jelképező létesítmények, objektumok.

A jelen trendet figyelembe véve nyilvánvaló, hogy a tíz évvel ezelőtti eseményekhez fogható nagyszabású tervek kivitelezésére nem kerül sor. A polgári légi közlekedésben a tömegpusztításra alkalmas technológiák alkalmazása várható, valamint a biológiai és vegyi fegyverek bevetésének eshetősége körvonalazódik.

A militáns iszlám hívei a konvencionális módszerek alkalmazása mellett szolgálatukba állítják az információs forradalom és társadalom (*high-tech*) vívmányait. Személyes kapcsolattartással vagy a legkorszerűbb kommunikációs technikákkal terjesztik nézeteiket, „hasznos” ismeretekkel látva el követőiket és szimpatizánsaikat. A globalizáció disszonanciája benne rejlik szeptember 11-e üzenetében.

A kibertér a láthatatlan emberek találkozási helye, valamint kiemelt hatékonyságú vélemény- és tudatformáló képzési hely. A webalapú *brainstorming* a találékonyság, fanatizálás, az ötletek kimeríthetetlen forrása. Márpedig a harc virtuális változatában is csak egy „húzóágazat” létezik – a halál. Az iszlamisták marketingjének egyik legfőbb célja, hogy a szimpatizáns fiatalokat megnyerjék.

Különös hangsúlyt helyeznek a poszt-posztmodern társadalmakban élő muszlimok megszólítására és meggyőzésére.

Az elmúlt évek a szunnyadó harci kedv hevüléséről tanúskodnak. Mivel az al-Kaida a 2001. szeptember 11-i cselekményekhez hasonlót nem képes produkálni, a személyi feltételek vonatkozásában egyre jellemzőbbek lesznek a két-három főből álló csoportok vagy az egyéni elkövetők egymerényletes akciói. Már eddig is megmutatkozott az *egyszemélyes hadseregek* alattomosága, mind a szofisztikált eszközhasználatban, mind pedig a házi praktikák bevetésében. Az új típusú erőszakáradat a következő nemzedékek életének valósága marad.

A terrortámadások a jövőben is elsősorban a terrorszervezetek tagjaihoz, szimpatizánsaihoz köthetők, de változni, árnyalódni fog a terroristák profilja. Az al-Kaida „letisztult” ideológiáját követők mellett feltűnnek egy új generáció karakterarcai – azoké, akik különböző eszmékből „alkotják meg” tetteiket legitimáló, egyéni, sajátos elméleteiket.

3. A Szeptember 11-e utáni aszimmetrikus hadviselés

3.1. A tiltott kijárat: az öngyilkos exit

Az öngyilkos szó gyökereinek eredete a latin *sui caedere*-ben keresendő. Az öngyilkos elkövető archéja a Szentírásban is fellelhető Sámson alakjában, aki életének önszántából vetett véget. A vak, rabszolgamunkára kényszerített és méltóságában megalázott bíra népe számára hős, míg a filiszteusok szemében öngyilkos merénylő, aki ellenségei közül *„többet ölt meg halálával, mint ahányat megölt életében”*.¹¹⁶ Egyazon cselekedet megítélése a csoport- és nemzetérdek függvényében minősül hőstettnek vagy merényletnek. Valóban igaz az a tétel, amint azt már hangsúlyoztam, hogy *aki az egyiknek terrorista, az a másiknak nemzeti hős*.

Adott történelmi viszonyok közepette az életáldozat további követőket inspirál. A keresztyének, akiknek a *„vére magvetés lett”,* hitük megvallásaként, bátran vállalták a mártírhálált a Római Birodalomban. A szekuláris és/vagy az egyháztörténeti krónikák *Dávidjai* számtalanszor néztek szembe koruk *Góliátjával* – egyenlőtlen küzdelemben vesztek el, hiszen nem minden *Dávid* kerül ki győztesen a csatából. Tudatos áldozatvállalásuk és mártíromságuk okainak és körülményeinek részletes tárgyalását az értekezés terjedelmi keretei nem teszik lehetővé.

¹¹⁶ Bírák könyve 16,30.

A keresztyénség tiltja, hogy valaki önkezével vessen véget az életének. A nagyegyházi felfogás napjainkra sokat változott, finomult a tiltott kijáratnak minősülő öngyilkosság kapcsán. A cselekményt elítéli, de az elkövetőt nem bélyegzi meg. Ez az állásfoglalás a közgondolkodásból eredeztethető: „Isten a bűnt gyűlöli, de a bűnöst szereti.”

Az iszlám, a keresztyénséghez hasonlóan, mélyen helyteleníti az öngyilkosságot. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az al-Kaida „mártírjai” Allah nevében és dicsőségére hajtják végre akcióikat, és erősítik magukra a robbanószerkezetet. Céljuk nem az öngyilkosság elkövetése, hanem az iszlám ellenségeinek meggyilkolása. A maguk és mások ellen forduló „harcosok”, népük javára viszik véghez terrorcselekményeiket. Tettük jutalmaként, a paradicsomi lét reményében távoznak a földön túli létbe. Allah kebelén túl a hetvenkét szűz léte is motivációs tényező számukra. Robert Spencer azt állítja, hogy Mohamed Atta az ikertornyok elleni merényletek egyik tettese, a „paradicsomban használandó esküvői öltönyt tett be a csomagjába azon a végzetes napon”.¹¹⁷

A biztonsági kamera felvétele Mohamed Attáról. Portlandi nemzetközi Jetport repülőtér, 2001. szeptember 11-e.

Forrás: <http://whatreallyhappened.com>

Tény, hogy a terrorizmus az iszlám társadalomban és politikai kultúrában nagyobb szerepet játszik, mint például az európaiban. Távol legyen azonban, hogy ebből bárki is a gyakran citált „iszlám terrorizmus” fogalmi definíciójához eljusson, amely meghatározás szakmaiatlan és téves.

¹¹⁷ Spencer, Robert: i. m. 99. o.

3.2. Az egyszemélyes hadsereg: a *shaida*

Vészterhes időkben, a gyengébb nem, kezdetektől fogva részt vett és helytállt a csatákban. Számottevő erőnek minősülnek az árnyékhadseregekben, a terrrorszervezetekben is. A női terroristák („női ördögök”) bizonyítani akarása rendszerint felülmúlja a másik nem képviselőinek eltökéltségét. Megalkuvás nélküli könyörtelenségük a repülés világában is megnyilvánult. Az *először a nőket lőjétek le (shoot the women first)* alapelv sejteti, hogy régen idejétmúlt az a felfogás, hogy a nő nem jelent fenyegetést.

A légi országutakon férfikísérő nélkül utazó, tradicionális muszlim öltözetet viselő, fejkendő vagy befedett nők, gyakran méltatlankodva konstatálják, hogy fokozott biztonsági figyelemben részesülnek, holott ők nem terroristák.

Az elsődleges tényezők, amelyek a nőkből öngyilkos elkövetőt, mártírt (*shaida*) formálnak, a férfi családtagok elvesztésének tényében, a létbizonytalanságban, a kilátástalanságban és az elkeseredettségben keresendők. A merev iszlám szabályokat betartó közösségekben a képzetlen, tanulatlan nők helyzete kritikussá válik. Férjük vagy férfi hozzátartozóik halálával egzisztenciálisan kerülnek veszélybe.

Napjainkban a női öngyilkos merénylők száma növekvő tendenciát mutat. Az egyéni érdektől mentes, szent harcot vívó *shaidát* különös megbecsülés övezi. Az idealizált mártír eszményképe roppant társadalmi támogatottsággal bír. Az iszlám világban nem csak az öngyilkos merénylő, hanem a mártír(ok) anyja is részesül a kiemelt tiszteletben, különösen az iszlám síita ágában. Az anyák, akiket büszkeséggel tölt el gyermekük halála, az életáldozatban Allahnak tetsző cselekedetet látnak, és a dzsihád szeretetére nevelik fiaikat, leányaikat. A szocializációs körülmények és a környezet talán mindennél jobban befolyásolja a harcrakésztséget. Az öngyilkos akciók társadalmi elfogadottsága, megbecsültsége nagy inspiráló erő – ezért a nyitottság és odaszántság az ilyen terrorcselekmények kivitelezésére. E felfogás szerint valaki akkor szolgálja igazán a közösséget, ha magából bombát csinál. A történelem azonban bebizonyította, a háború nem csupán pusztít, hanem a traumát szenvedett embert ahelyett, hogy megkeményítené, arra ösztönzi, hogy népe és nemzete javára tegyen. Életmentésre, alkotásra késztet. A szenvedés, a háború minden borzalma ellenére jót is kiválhat az emberből. Emberpróbáló, nehéz út ez. E gondolkodásminta és magatartásmód hiányában a felnövekvő generációknak férfi (*shaid*) és női (*shaida*) példaképek mutatják az utat.

A terrorizmus elleni küzdelemben a berögzült társadalmi normák helyes irányba terelésében az anyák meggyőzése az egyik legfontosabb feladat. Megnyerésüknek különösen fontos szerepe van a pacifikálás civil alapokon építkező folyamatában. Ősi beidegződéseket csak szisztematikus törekvésekkel, belülről meginduló folyamatokkal lehet újrakódolni. A terrorizmus elleni hadviselésben a békességszerzés útja az, ami hosszú távú eredményre vezet. Az afganisztáni és iraki intervenciók következtében az egészséges személyiség kialakulását segítő, a reakciókat, a viselkedésmintákat korrigáló, átgondolt programokra van szükség.

Afgán háborús mindennapok

Forrás: <http://www.guardian.co.uk>

A háború jellemzője, hogy a létcsíra egészséges növekedését akadályozva rombolja a lelket, új szemléletmódot és szellemiséget adhat. A katonai műveleti területeken a gyermekek személyiségében, lelkiületében torzulások alakulhatnak ki, és hamarabb felnőnek, mint azt biológiai életkoruk diktálná. *„Bizonyos gyermekek [...] teljes háborús miliőben nevelkednek. Ez az, amit látnak és belélegeznek. A körülöttük zajló háború meghatározza az egymással folytatott játékukat. Az egyik gyermek öngyilkos merénylő, a másik pedig egy fiát sirató édesanya. Nem szükséges parancsnok, [...] aki kényszerítse, hogy civilek életére törő öngyilkos merénylők legyenek, hiszen az erőszak gyermekkoruktól része a világszemléletüknek.”*¹¹⁸ Az érzelmi traumát szenvedett gyermekek, fiatalok egy napon a terrorakciók elkövetésében látják önértékelésük, emberi tisztességük,

¹¹⁸ Marvasti, Jashmid A.: Psycho-Political Aspects of Suicide Warriors, Terrorism and Martyrdom. Charles C Thomas Publisher, Ltd., Springfield, 2008, 18. o.

becsületük helyreállítását, hogy a szégyenfoltot letöröljék magukról és népükről. A legendásan hírhedt palesztin *Leila Kaled*, gyermekkori traumáját felidéző emocionális történettel világított rá egyik gépeltérítése okára. Az NFPP szervezet egy férfi tagjával 1969. augusztus 29-én hatalmukba kerítették a Trans World Airlines Los Angeles–Tel-Aviv utasszállítóját, amelyet Damaszkuszba kényszerítették, és miután a túszoikat szabadon bocsátották, a gépet felrobbantották. A terrorcselekményt propaganda-célokra felhasználó Kaled elmondta, hogy négyévesen a családjával együtt el kellett menekülnie Haifáról. Hazáját csak az eltérített légi jármű ablakából, huszonegy év múltán, Izrael fölött elrepülve láthatta viszont. A mindenre elszánt terrorista történetét, aki az első általa használt kézigránát kioldóját ékszer gyanánt viselte az ujján, a tömegtájékoztató messze földre vitte. A médianyilvánosságra számot tartó terrorhálózatok tisztában vannak azzal, hogy a nők „sikeres” akciói még inkább a figyelem középpontjába állítják tevékenységüket. Szívesen veszik, ha táboruk *shaidákkal* erősödik.

Shaida

Forrás: http://www.theexclusivenews.com/baquba_iraqi_mom.html

Az öngyilkos akciók egyik legerősebb belső indítéka a megalázottság és a tehetetlenség állapota. A *shaidot* vagy *shaidát* a bosszúvágy, a revánsvétel hajtja. Tettével népében, társaiban, továbbá a potenciális követőkben revitalizálja a nemzeti büszkeséget, és szítja, táplálja a harci szellemet.

Az elnyomott fájdalom, az elfojtott indulat, amelyről nem beszélnek és amelyet nem kezelnek, nem jelenti azt, hogy nem létezik. Egy szélsőséges tanokat hirdető közösség vagy egy tekintélyes, karizmatikus egyéniség aktiválhatja, berobbanthatja. A fájdalom, a traumák feltárása és kezelése elengedhetetlen, hiszen a pszichét ért „találatok” is háborús sebek, amelyek maradandóbbak és sokszor fájdalmasabbak a testi sérüléseknél.

A lélek nehezen vagy egyáltalán ki nem bogozható gordiuszi csomói tovább öröklődhetnek mind a tudatos énben, mind pedig a kollektív tudatalattiban. Népek tudatos vagy ösztönös megnyilvánulási formái, beszédes lenyomatai, hogy milyen normák szerint élnek és milyen gondolkodásmintákat, tapasztalatokat adnak tovább. Egy-egy nemzedék önsorsrontó örökséget hagyhat maga után. Létüket a megalázottságban megélő nemzedékekben, beláthatatlanok a trauma-átörökítés következményei.

Egy olyan világban, amelyben újabb és újabb háborúk keletkeznek, kollektív feladat és felelősség meghallani a nemzetek segélykérését, hiszen egy globális létformában a pillangóeffektus nem csak a gazdasági szférában létezik. A prevenció és a konfliktuskezelés befektetés a jövőbe, az élhetőbb emberi lét reményében.

3.3. Reguláris versus irreguláris harcmódor

Az emberiség történetében ismert jelenség, hogy „magányos farkasok” vagy kisebb-nagyobb szervezeti egységek a terrorizmus kelléktárához folyamodtak céljaik elérése érdekében. Míg az előző korszakok terrorizmusát egyfajta kiszámíthatóság és kombattáns jelleg jellemezte, addig annak legújabb kori változata az aszimmetria mentén íródik.¹¹⁹ A brutalitás kelléktárát szofisztikáltan vagy primitív módon használja a félelemgerjesztés és pusztítás szándékával. 2001. szeptember 11-én a terror új arcot öltött, és professzionális precizitással csapott le.

A terrorizmus a demokrácia pilléreire építkező országok alapjait és értékeit támadja. Aknamunkájának végső célja az állam hatalmának, szuverenitásának megrendítése, társadalmi berendezkedésének és az emberi együttélés normáinak megingatása.

¹¹⁹ Kombattáns az a gerilla, partizán harcos, aki nem álcázza magát civilnek, hanem láthatóan viseli a fegyverét vagy öltözködésében hovatartozásának jelképét. Ez lehet a reguláris katonáéktól eltérő komplett egyenruházati felszerelés (például a szovjet partizánoké a második világháborúban), de elegendő például egy jellegzetes sapka is, amelyet a Tito szabadcsapataihoz tartozók hordtak.

Az új típusú terrorizmus elleni erőfeszítések egyaránt szükségessé teszik a katonai elemeken építkező formációkat és a nem katonai módszerek alkalmazását. A reguláris és az irreguláris képességek a láthatatlan ellenséggel vívott küzdelem komplementer tartozékai. Az új típusú fenyegetettség erőterében *„az ellentétek felülete fizikailag nem kitapintható, nincs klasszikus harcérintkezési vonal”*.¹²⁰ A támadó fél nehezen azonosítható, így a konvencionális ellenség-definíció nem alkalmazható a láthatatlan veszélyforrással szemben. *„A katonák [...] megszokták, hogy többnyire ugyancsak katonák, katonai szervezetek ellen kell tevékenykedniük, amelyek létszámáról, fegyverzetéről, képességeiről, az általuk alkalmazott eljárásokról többé-kevésbé pontos információikkal rendelkeznek. Az ellenfél egyenruhát visel, határozott magatartási szabályok vonatkoznak rá, amelyeket bizonyos helyzetekben nem hagyhat figyelmen kívül, ráadásul ugyanazok a törvényszerűségek határozzák meg tevékenységét, mint a sajátját. Ezzel szemben a terrorista ismeretlen, nehezen azonosítható, célja és módszerei irracionálisak, normái elfogadhatatlanok és követhetetlenek. Egészséges lelkű ember számára rendkívül nehéz megemészteni, hogy az eredményesség érdekében esetleg élete és hivatása alapvető normáit kell felrúgni, jobb esetben újfogalmazni.”*¹²¹

Az aszimmetria mentén vívott háború nem pusztán katonai eszközöket és képességeket igényel, jóllehet a konvencionális aktorok szerepe semmiképpen sem negligálható. Ujj András azzal érvel a reguláris katonaságot háttérbe szorítani igyekvő szemléletmóddal szemben, hogy *„[nem] tudunk az elmúlt évtizedből szinte egyetlen olyan esetet sem megemlíteni, ahol a problémamegoldás során ne vettek volna igénybe katonai erőt. [...] A politika eszköztárában tehát változatlanul előkelő helyen szerepel a fegyveres erő. [...] A fegyveres erők eszköztárának klasszikus darabjai alkalmazásával vívják harcukat egy korántsem hagyományos ellenfél ellen. Igaz ugyan, hogy a szárazföldi erők zömét elsősorban a különleges körülmények között megvívandó harcra kiképzett alakulatok adják, és kötelékeik mérete is a helyi viszonyokhoz, illetve az ellenség által alkalmazott harcmodorhoz szabott, de tevékenységük tervezése, végrehajtása és biztosítása egyáltalán nem újszerű, bár nem nélkülöz eredeti elemeket.”*¹²²

A pacifikálás nem pusztán katonai feladat. Az új típusú fenyegetettség ellen a szövetséges hatalmak nem csak konvencionális módszerekkel küzdenek. A hagyományos hadviselési modellel szemben a nem katonai alapokon, elemeken

¹²⁰ Ráth Tamás: i. m. 147. o.

¹²¹ Ujj András: A terrorizmus és a haderő-átalakítás. In: Tóth Péter (szerk.) (2002): i. m. 141. o.

¹²² Uo. 137–139. o.

építkező biztonság- és védelempolitika párhuzamosan kombinálja a „rendészeti-adminisztratív-jogi, hírszerzési-titkosszolgálati, politikai-diplomáciai, gazdasági-pénzügyi, társadalompolitikai, katonai és kommunikációs eszközöket”.¹²³

2001. szeptember 11-én a terrorizmus új formája robbant be, és az Egyesült Államok védtelennek bizonyult. Az amerikai biztonsági kézikönyvekből hiányoztak az ilyen típusú agresszió elleni védekezés fejezetei. A Világkereskedelmi Központ és a Pentagon elleni merényletek megkövetelték a hagyományos biztonsági és védelmi beidegződések, reakciók újraértékelését. A nem konvencionális ellenségkép determinálta a válaszlépés műfaját, metodikáját. A katonai és a nem katonai képességek bevetése közötti egyensúly megtalálása, illetve az eddigi trendek felülírása a nem katonai elemeken építkező szemléletmód javára – ott ahol a helyzet megkívánja, sőt egyenesen szükségessé teszi, mint például Afganisztán esetében –, úgy tűnik, még várat magára.

3.4. Az afganisztáni és az iraki intervenció

3.4.1. Birodalmak sírkertje – Afganisztán

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények Afganisztánt a nemzetközi figyelem középpontjába állították. Az ország, amely 1996-ban a fundamentalista iszlám szunnita irányzatának megerősödésével, a tálibok hatalomra jutásával szinte a világtérképről is lekerült, ismét politikai tényezővé vált. Az al-Kaidával szimbiózisban élő tálibok megtagadták Oszama bin Laden kiadását Washingtonnak. 2001. október 7-én az Egyesült Államok bevonult a szeptember 11-i merénylettervek szülőhazájába. A sikeres hadjárat reményében George W. Bush – miközben a válaszcsepás megindításáról tájékoztatott – magabiztosan hirdette, hogy levadásszák (*hunt down*) az ellenséget.

Afganisztánban az amerikaiak előtt a szovjetek vívtak vesztes háborút, amikor a Vörös Hadsereg több mint százezer katonája rohanta le az országot. A roppant haderő, amely a törzsekkel találta magát szemben, minden katonai fölénye ellenére sem tudott győzelmet aratni. A mudzsahedek szerint ez a háború vezetett a szovjet nagyhatalmi lét meggyengüléséhez és a birodalom végső bukásához.¹²⁴ Az

¹²³ Tálas Péter: i. m. 59. o.

¹²⁴ Nem mintha kisebbíteni szándékoznék az Afganisztánban harcolók és életüket áldozók érdemeit, de mindenképpen megjegyzendő, hogy a Szovjetunió felbomlása elsősorban a belső erodálódás

afganisztáni háborúban megkérdőjelezhetetlen az Egyesült Államok primátusa, továbbá a pakisztáni és a szaúdi kormány elkötelezett szerepvállalása. Jason Burke az ISI egykori főigazgatójától, Hamid Gullaltól szerezte azon értesülését, hogy a szaúdi légitársaságok hetvenöt százalékkal olcsóbban értékesítették a szent harcosok repülőjegyét – csak oda: Pakisztánba.¹²⁵

Az afgánok elszántan küzdöttek a szabadságukért. Állhatatosságuk, lelki tartásuk és felőrölhetetlenségük bámulatot ébresztett azokban, akik odafigyeltek az eseményekre. A történelem viharai, a kedvezőtlen természeti környezet, a hegyi és barlangi létforma és a premodern viszonyok, az évezredek folyamán megedzették őket. A természetföldrajzi körülményekben keresendő, hogy kialakultak az életben maradáshoz az embereket jellemző sajátosságok. A puszták létért és a fennmaradásért küzdő nép, fizikai források híján, mindig is pszichikai tartalékokból élt. Itt keresendő az ok, hogy miért vallott kudarcot akár a brit, akár a szovjet intervenció, és miért nevezik Afganisztánt a birodalmak sírkertjének.

A szovjet–afgán háború több mint egymillió afgán életét követelte és több mint ötmillióan veszítették el az otthonukat. A háborúban a földben rejtőző taposóaknákkal és az égből hulló bombazáporral, a halál napról napra aratott. „A pillangóbombák – a légi bombákkal egyetemben – Moszkva népiirtási stratégiájának legfontosabb eszközei voltak.”¹²⁶ Az amerikai propagandaalapú nemzetközi híresztelések szerint, a Vörös Hadsereg a gyermekek ellen vetette be a pillangóbombát (bababombát), amivel a gyerekek már csak a formája miatt is szívesen játszottak.¹²⁷ Peter Jouvenal brit operatőr azzal cáfolja a hírt, hogy „a szovjetek annyi mindenért bűnösök voltak Afganisztánban. Minek nagyítani?”¹²⁸ A támadók a hadműveleteken kívüli, elrettentést célzó akcióikban (például csapdatelepítés) nagymértékű járulékos veszteségre és a halálozási arány fokozására törekedtek.

A bombatámadások afgán sérültjeinek jellemrajzát jól illusztrálja Robert D. Kaplan, aki a pakisztáni Pesavar és Kvetta kórházaiban tapasztaltakról – amelyek felszereltségét és ellátottságát inkább jellemezte a nincs, mintsem a van – így ír: „a betegségnek vagy általános fizikai gyengeségnek jele sem mutatkozott a sérültek arcán, jóllehet a legtöbben nem csak súlyos vérvesztést szenvedtek, [...] hanem

következménye. A birodalom belülről esett szét. A világhatalmi lét múlttá válásának komplex magyarázatárán az 1956-os magyar forradalom is a rendszer üszkösödését prognosztizálta.

¹²⁵ Burke, Jason: i. m. 288. o.

¹²⁶ Kaplan, Robert, D.: *Soldiers of God*. Vintage Departures, New York, 2001, 5. o.

¹²⁷ A pillangóbombát a németek vetették be a második világháborúban.

¹²⁸ Kaplan, Robert, D.: i. m. 6. o.

el kellett viselniük az öszvéren vagy lollopingon¹²⁹ való többnapos utazást is, [...] mielőtt megfelelő egészségügyi intézményhez értek. [...] A fájdalom és a hiányzó végtagok ellenére, a betegek egészségesnek és átlagos állapotban lévőnek tűntek. Valamiféle elevenség, sőt a humor jele és a zavar teljes hiánya tükröződött az arcukon. »Allahnak adtam a lábam« – mondta egy huszonhét éves férfi, akinek csak egy szeme maradt, és egy megégett, deformálódott keze. »Mostantól más módon folytatom a dzsihádom.«¹³⁰ A testileg megnyomorított ember nem érezte szerencsétlen sorsúnak magát. Nem kerítette hatalmába a búskomorság, nem süllyedt önsajnálatba, siratva önmagát és jövőjét. Nyoma sincs kétségbeesésnek. Hite, meggyőződése megnyomorodva is töretlen. Nem vádolja az ideát, amiért elvesztette testi épségét, és még nagyobb gazdasági nyomorba került. Nem értékeli át és nem tagadja meg azt, ami addig vezette. Nem kéri számon Allahot, és nem kérdezi, hogyan és miért történt, ami történt. Nem hibáztat, nem keres okokat, csak teszi a kötelességét. Ez a teljes odaszánás és mindenre elszántság a nyugati ember számára gyakran felfoghatatlan és zavarba ejtő. Az egészség- és létminőség-központú életvezetés képtelen megérteni, hogy az élet értelmét nem a fizikai valóság határozza meg.

Az afgán ember mindaddig, míg meg van győződve róla, hogy Allahnak tetszenek cselekedetei – márpedig hite szerint a dzsihád igenis neki tetsző –, nem adja fel a harcát, és megtalálja annak megfelelő formáját. Ez a motivációs erő kizárja az önös érdekeket, mellőzi az egót. A hit mélységei ámulatot ébresztenek – ebben a lelki, szellemi tartalékban keresendők az idegen hatalmak kudarcának további okai.

Az elmúlt tíz év háborús eseményei is arról tanúskodnak, hogy nincs az a katonai erő, amely az afgán lélek felett győzelmet aratna. „A vallás bizonyos fokig még ma is olyannyira része az afgánok világnézetének és önképének, hogy azt egy világias, ateista nyugati szinte föl sem foghatja.”¹³¹ Ez az egyik legfontosabb oka az Egyesült Államok és szövetségesei elhúzódó háborújának – tudniillik nehezen bírnak a képzetlen, rosszul felszerelt, gyakran pontosan célba lőni sem tudó ellenséggel, akik meg vannak győződve arról, ha Allah akarja, a golyó célba talál. Egy-egy ideológia vallási indíttatása legyőzhetetlenné teszi követőit. Ha az egyén elvész is, a harc tovább folytatódik, mert mások lépnek a helyére.

Robert D. Kaplan így összegzi tapasztalatait az afgánok küzdelméről, amely egyúttal szakmai önkritikájának is lenyomata, hiszen professzionális tudósító nem

¹²⁹ A lolloping négykerék-meghajtású közlekedési eszköz.

¹³⁰ Kaplan, Robert, D.: i. m. 7.o.

¹³¹ Burke, Jason: i. m. 82. o.

engedhet meg magának ekkora részrehajlást és elfogultságot: „Az afgánok voltak az első gerillák, akikkel az újságírók nem csak együtt éreztek, hanem fel is néztek rájuk. [...] Nem mi voltunk az egyetlen nyugatiak, akiket a bűvölet hatalmába kerített. Brit gyarmati tisztek nemzedékei, akik az afgánok ellen harcoltak, és akik Brit India északnyugati határát védték, megtanulták csodálni ellenségeiket és megtanultak azonosulni velük.”¹³²

Az afgán törzseket jellemző harci szellem a nép XIX. és kora XX. századi történetében is tükröződik, amikor a közép-ázsiai ország az orosz és a brit intenciók és vetélkedések többszöri ütközőzónája lett. A britek politikai, gazdasági és kereskedelmi tervektől motivált intervencióinak sorában az egyik legmeghatározóbb érv az volt, hogy Brit India mai pakisztáni része felé észak-északnyugat irányából biztonságos útvonal vezessen számukra.

Nagy-Britannia háromszor indított háborút afganisztáni területek birtokbavételéért (1838–42, 1878–80, 1919), de képtelen volt győzelmet aratni. „A briteket speciális nézőpont jellemzi: minden hibát, amit az Egyesült Államok mostanság elkövet, ők már 150 évvel ezelőtt elkövették.”¹³³

A brit–afgán háborúkat a hódítók feletti legendás győzelmek és csaták híre övezi. Az első afgán háború idején, amikor a britek visszavonulni kényszerültek, Kabulból 16 500 városlakó és katona indult útnak. A Dzsalálábádba tartó tömegből hozzávetően harmincan érkeztek meg. A legenda szerint azonban egyetlen túlélő maradt csupán: *William Brydon*, akinek az életét azért kímélték meg, hogy beszámoljon a történekekről.

A második brit–afgán háború a Gandamak-szerződéssel zárult (1880), az afgán külügyi dimenzió sérelmével, amelyben az emír beleegyezett a britek külpolitikai gyámságába. A „nagy játszmák” korának történelmi fordulata a Durand-szerződés. 1893-ban Afganisztán az indiai–afgán határt kijelölő dokumentum aláírására kényszerült, amelynek révén a közép-ázsiai ország többségében pastu népessége Nyugat-Bangladesbe, a mai Pakisztánba került át.

1919-ben Afganisztán kikiáltotta függetlenségét, amit a britek nem fogadtak el, és megindították harmadik háborújukat. Támadásuk kudarcot vallott. 1919. március 27-én a szovjetek elsőként ismerték el az ország szuverenitását. A britek az 1919. augusztus 8-i ravalpindi szerződésben végül ugyanígy tettek.

¹³² Uo. 19. o.

¹³³ Ignatius, David: Britain's Afghan Wisdom. The Washington Post, 2009. szeptember 24.

A britek víziója az volt, hogy gyarmatbirodalmukban nemzetállamokat hozzanak létre. Ezt a törekvést nem mindenhol koronázta siker. Afganisztánban egyértelműen nem.

Afganisztán, mint ország és mint állam, soha nem volt nemzetközi biztonsági kockázati tényező. Nincsenek meg hozzá az adottságai. A veszélyt az al-Kaidának menedéket nyújtó tálibok jelentik.¹³⁴

A szerencsétlen sorsú ország legújabb kori történetében a Vörös Hadsereg visszaverésével polgárháború alakult ki, amelyet fundamentalista tálib regnálás követett. A gyenge és szétrepedezett államigazgatás szöveteiben megtelepedtek az új rezsim keményvonalas urai.

2001. szeptember 11-e és napjaink történéseinek komplexitása a bizonyosság arra, hogy a sorsára hagyott Afganisztán micsoda biztonsági vákuumot idézett elő. A szomszédos Pakisztán hegyes vidékei mindmáig az al-Kaida kiképzőbázisainak nyújtanak menedéket.

A vörös csillag árnyékának szertefoszlásával, a külső hatalmak támogatta hatékony oktatás- és iskolapolitikai stratégiával, a menekülttáborokból visszatérő fiatalok „visszakódolásával” elkerülhető lett volna, hogy a nyomor eszkalálódását okozó és a gazdasági nihilt hozó talibanizmussal, az ország a radikális iszlamista ideológia hatása alá kerüljön. Afganisztán közelmúltjának históriája nem más, mint az előző korszakok történéseinek lineáris folytatása. A lét attribútumává vált a középkori körülményeket idéző vidéki sors, az eldugott, poros falvak élete, a háború dúlta ország képe és a mindennapokat megmértelyező erőszak. A különböző generációk állandó kísérlőjévé szegődött kiszolgáltatottság és nincstelenség, ma is árnyékként kísért.

Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy a megroppant Afganisztánban a Szovjetunió után, egy másik szuperhatalmi törekvés végkifejlete is kétséges. Az Egyesült Államoknak és koalíciós partnereinek, az al-Kaida és a tálibok elleni aszimmetrikus háborúja, nem az ígért sikert hozta. Szászvári Lajos szerint *„le kell vonni a következtetést. Elhibázott volt az amerikaiak és szövetségeseik által követett stratégia, hiszen eleve tudható volt, hogy ezt az országot a szó hagyományos katonai értelmében sem legyőzni, sem megszállni nem lehet. Afganisztánt nagyon sok hódító kísérelte meg birtokba venni. Legnevezetesebbek az ókori perzsák, a középkori kínaiak, az újkori britek és a legújabb kori szovjetek kísérletei.*

¹³⁴ Afganisztán népességének több mint ötven százalékát a pastuk alkotják. A tálibok többnyire közülük kerülnek ki.

*Mindegyiknek beletörött a bicskája. Miért gondolnánk, hogy ez éppen az amerikaiaknak és nem túl ambiciózus szövetségeseinek sikerülhet? Feltéve, ha legalább néhány száz évet nem óhajtanak ott tölteni.*¹³⁵ Mindenesetre, minél tovább várat magára Afganisztán stabilizálása és a béke megteremtése, annál valószínűbb távlatokba kerül a megbékélés.

A XIX. századi Anglia legkarizmatikusabb miniszterelnökének, *William Gladstone*-nak a gondolatai ma is üzenetértékűek: „*Jusson eszünkbe, hogy az Afganisztán hegyi falvaiban lakók életének szentsége éppoly sérthetetlen a Mindenható szemében, mint a miénk. Jusson eszünkbe, hogy ő, aki mindnyájunkat ugyanolyan hús-vér emberi lénynek teremtett, a kölcsönös szeretet kötelékével kötött össze bennünket... amelyet nem korlátozott a keresztyén civilizációra.*”¹³⁶

3.4.2. Demokrácia-deficit

2009. november 2-án a nemzetközi híradások arról számoltak be, hogy november 7-én elmarad az afgán elnökválasztás második fordulója. Az augusztus 20-án tartott megmérettetésen *Hamid Karzai* a leadott voksok 54,6 százalékát szerezte meg, amelynek negyedét – a sorozatos csalások miatt – érvényteleníteni kellett.

A második forduló előtt – Karzai egykori külügyminisztere, *Abdullah Abdullah*, nem látva garantáltnak az átlátható választási procedúrát és a tiszta megmérettetést, visszalépett, jöllehet az ő első fordulás szereplése sem bizonyult makulátlannak.¹³⁷ A fő rivális is elismeri százezer voks kétes eredetét. A *New York Times* ezzel szemben két-háromszázezer meghamisított szavazatról tud. Az augusztus 20-i fordulóban mindkét elnökjelölt tisztességtelen módon manipulált. A *Gallup Intézet* 2008. decemberi felmérésében azon kérdésre, hogy kiben bíznak leginkább az afgánok, a válaszadók huszonöt százaléka Karzait jelölte meg, míg *Abdullah Abdullah* csupán egy százalékot kapott.¹³⁸ Az elnök egykori külügyminiszterének népszerűsége azonban folyamatosan nőtt a választásokig.

¹³⁵ Személyes interjú Szászvári Lajossal, a titkosszolgálatokat felügyelő miniszter főtanácsosával. Budapest, 2009. október 26.

¹³⁶ Idézi: Kissinger, Henry: *Diplomácia*. Panem-Grafo, Budapest, 1998, 154. o

¹³⁷ *Abdullah Abdullah* 2001-től már az ideiglenes Karzai-kormányban is tagja volt. 2006-os menesztéséig a külügyi tárcát vezette. Afganisztánban 2004-ben tartották az első elnökválasztást.

¹³⁸ Brown, Ian T.: *Afghans Name Karzai, 'No One' as Most Trusted*.

<http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx> (Letöltés: 2009. október 3.)

Abdullah Abdullah visszavonulásával Hamid Karzai öt évre ismét mandátumot szerzett. Így dőlt el a 2009-es elnökválasztás egy olyan országban, amelynek nincsenek európai és észak-amerikai értelemben vett demokratikus hagyományai. A régi-új elnök győzelmének híre – november 2-án – szárnyra kelt. A nyilvánvaló csalásokkal szerzett pozíció megkérdőjelezi a választások legitimitását. A végkimenetel mindenesetre az amerikaiak és szövetségeseik akaratát tükrözi, jóllehet ezt ódzkodtak megfogalmazni.

Peter W. Galbraith, az ENSZ afgán missziójának helyettes vezetője, az augusztus 20-i sorozatos visszaélésekre nyomatékosan kívánta felhívni a figyelmet, ami miatt felettesével – az egykori norvég diplomatával –, *Kai Eidével* szakmai vitába bonyolódott. A misszióvezető – beosztottjával ellentétben – korántsem szándékozott nyilvánosságra hozni a voksok leadása körüli anomáliákat, amelyeket az ENSZ feltárt. A nemzetközi szervezet inkább elfedni akarta, mintsem hozzáférhetővé tenni az elcsalt választásról birtokában lévő információkat, adatokat. Galbraith-ot 2009. szeptember 30-án menesztették. Elbocsátása jól körvonalazta a hatalom letéteményeseinek állásfoglalását. Jóllehet az elnökválasztások előtt *Richard Holbrooke* – annak kapcsán, hogy negyvenegy jelölt indult az afgán elnöki posztért – a NATO brüsszeli főhadiszállásán újságírók előtt hangsúlyozta, hogy Washington egyetlen jelöltet sem részesít előnyben. „Csakugyan, ténylegesen semlegesek vagyunk.”¹³⁹

Az afganisztáni demokrácialecké aggályosra sikeredett, pedig Washington prioritáslistáján a demokráciaexport az egyik legfontosabb alapelv. Ha demokráciából nem is, demokrácia-deficitből mindenesetre leckét kapott a nép. A demokrácia meggyökereztetése a demokratikus örökséggel nem bíró, törzsi viszonyok között élő országban meglehetősen valószínűtlen, hiszen a demokrácia-építéshez a társadalomnak el kell érnie azt a fejlettségi szintet, amikor e vívmányokra befogadó lesz.

¹³⁹ <http://www.zeenews.com/news551014.html> (Letöltés: 2009. augusztus 27.)

Afgán hétköznapiak

Fotó: ifj. Kelemen József

Meglátásom szerint a demokráciaexport propagandafelhangú üzenet, mind a nyugati értékek alapján civilizálódott társadalmak, mind pedig Afganisztán számára. Sokáig volt hathatós argumentum a háború folytatására, amelyből az Egyesült Államok – szövetségeseivel egyetemben – egyre inkább kihátrálna.

Történelmi tény, hogy nem csak a demokratikus berendezkedésű struktúrák életképesek. A demokrácia nem az egyetlen és egyedüli berendezkedési forma, amelyet globalizálni kellene. A demokratizálódás folyamatának előmozdítása a terrorizmussal szemben, akár még működőképes is lehetne, ha Afganisztánban eltökélt demokratizálási kísérlet folyna.

Az elmaradt második forduló hírére Washington és London sietve gratulált Hamid Karzainak, elismerve az elnökválasztás legitim voltát. A magas szintű politikai

akarat kifejezésére, *Ban Ki Mun* ENSZ-főtitkár meglepetéslátogatásra érkezett Kabulba, így köszöntve a régi-új elnököt.

A tálibok Karzait a nyugati hatalmak marionettbábujának tekintik, aki pozícióját mindenáron prolongálni akarva, mandátumát fiktív választóhelyeken leadott hamis szavazatokkal nyerte. Mivel az elnök csalással szerezte meg a győzelmet, a tálibok a végeredményt illegitimnek tartják. A november 7-i második forduló elmaradása óta azzal érvelnek, hogy *„Afganisztánról a döntések Washingtonban születnek, de azokat Kabulban jelentik be. [...] A választásoknak az volt a céljuk, hogy port hintsenek az emberek szemébe. [...] A demokrácia-szlogenekről bebizonyosodott, hogy üres és értelmetlen szólamok.”*¹⁴⁰

Sajnálatos, hogy az elnökválasztás anomáliái a tálibok kezére játszottak, és az elmaradt második fordulóval épp a demokráciakártya hiányát tudták kijátszani. A demokratikus reformok jellemzője a szabad, tiszta választás. A tálibok kezdetektől a demokrácia intézményének lejáratására törekcszenek, és az elnökválasztás bojkottálására szólították fel a népet. Az augusztus 20-i szavazás után több tucat tintába mártott ujjat vágtak le.¹⁴¹ A közép-ázsiai országban, ahol minden harmadik ember írástudatlan, a tinta egyértelműen jelezte, hogy ki nem engedelmeskedett a felhívásnak. A régi rezsim urai semmiképp sem akarták az elnökaspiránsok demokratikus megmérettetését, de a nyugati típusú demokráciát sem óhajtják. Akarják viszont „szent háborújuk” mindenáron való megnyerését. Az afganisztáni iszlám emirátus megvalósítása lebeg a szemük előtt.

2001. szeptember 11-e óta csaknem tíz év telt el. A világ közvéleményét meglepte, amikor mind Washington, mind Kabul a politikai színpalak mögött titokban, majd nyíltan a mérsékelt tálibokkal tárgyalt. *James F. Amos* tengerészgyalogos tábornok Afganisztánról tartott előadásában, különös tekintettel Helmand tartományra hangsúlyozta, hogy az eddigi eredmények alapján *„van ok az optimizmusra”*.¹⁴² A tálibok hatalomra kerülve, egy megváltozott országot találnak majd, ugyanis az emberek gondolkodás- és szemléletmódjában visszafordíthatatlan változás történt. Az Oszama bin Laden halála utáni közvélemény-kutatáson a megkérdezett afgánok hatvannyolc százaléka, „jó hírként” értékelte a terroristavezér meggyilkolását.¹⁴³

¹⁴⁰ <http://www.alerमारah.info/english/index.php?option=com-content&view=article...> (Letöltés: 2009. október 27.)

¹⁴¹ <http://www.foxnews.com/world/afghanistan/index.html> (Letöltés: 2009. október 27.)

¹⁴² Elhangzott *James F. Amos* tábornok Afganisztán jövőjéről tartott előadásán, a *Brookings Intézetben*, Washington D.C.-ben, 2011. május 26-án.

¹⁴³ Ignatius, David: Signs of an Afghan deal. *The Washington Post*, 2011. május 26.

James F. Amos biztató tényként értékelte a helyi közösségek élén álló polgármesterek tevékenységét, akik az alapvető életfeltételek megteremtésén fáradoznak: a piacok újbóli megnyitásán és a kistelepüléseken az elemi egészségügyi ellátás biztosításán. Méltatta továbbá a leánygyermek iskoláztatásának ügyében tett erőfeszítéseiket, egy olyan társadalmi környezetben, ahol azok léte, oktatása és nevelése marginális szempont.¹³⁵

Iskolás lányok Afganisztánban

Fotó: ifj. Kelemen József

A legtöbb amerikai úgy véli, hogy Washingtonnak nem kell sztereotípiáknak, régi beidegződéseknek megfelelnie, mivel az országgal szemben támasztott nemzetközi elvárások, és a képességek között szakadék tátong (*capability-expectations gap*). Az Egyesült Államoknak a hazai politikára fókuszálva kellene újradefiniálnia és megőriznie világhatalmi szerepét. Obama elnök 2011. január 26-i *State of the Union* beszédéből azonban a „nép hangja” nem hallatszott. Az amerikaiak zöme kételkedik, hogy Afganisztánban valaha is megvalósulhat a jó és demokratikus kormányzás, az emberi jogok tiszteletben tartása, a méltóság védelme és a törvény uralma.

3.4.3. Korrupciós háló

Az ismét elnöki mandátumhoz jutott Hamid Karzai *minden afgánok* elnöke kíván lenni, és nemzeti egységkormányt ígért, amelyben az ország legtávolabbi pontjáról érkező politikusoknak is helyük van. *Gordon Brown* brit miniszterelnök – demokrácialeckét adva az elnöknek – nyilvánvalóvá tette, hogy kinek nincs helye a kabuli vezetésben.¹⁴⁴ Brown jó kormányzásra szólította fel Karzait, egyértelműen leszögezve, hogy az új kabinet megformálásakor nem lehet szempont a családi, baráti kötelékek dominanciája. A cél a jól képzett munkaerő (nők és férfiak) kulcspozícióba juttatása. A miniszterelnök hangsúlyozta továbbá, hogy a Karzai-kormányból ki kell szorulniuk a haduraknak. A kabuli realitás azonban távol esik a brit kívánalmaktól. Jól példázza ezt, hogy a látogatásra érkező Ban Ki Munt Karzai oldalán két alelnökével, a hajdani hadúr *Mohammad Kászim Fahim*mal és *Karim Kalil*ivel fogadta.

A Gallup Intézet 2008. decemberi kutatási eredményei beszédesen tükrözik az afgán nép kiábrándultságát a kormányból. A megkérdezettek csupán tíz százaléka vélekedett úgy, hogy a hatalmon lévőknek kellene irányítaniuk a jövőben is. A kormánytagokkal szembeni elégedetlenséget jelzi, hogy az emberek ötvennyolc százaléka egy újonnan választott testületre bízna az országot. Karzai kormányfői teljesítményével a válaszadók negyvenhét százaléka elégedett, míg negyvennyolc százalékuk elégedetlen.¹⁴⁵

Hamid Karzai győzelme kapcsán az az általános nagyhatalmi vélekedés, hogy az adott körülmények között, a jelen helyzetben ez a legjobb, ami történhetett. Az elcsalt választások okán (is) megkérdőjeleződik a szavak és a törekvések tisztasága. A parlamenti választások hitelessége már ekkor aggályos volt.

Az Egyesült Államok és a Nyugat a közélet mielőbbi megtisztítását várja el Hamid Karzaitól, továbbá hatékony korrupcióellenes intézkedéseket sürget. Barack Obama telefonon gratulált az elnök újráválasztásához, és nyomatékosan hangsúlyozta: *Washington tetteket és nem szavakat vár.* A régi-új elnök pedig ígér, ahogyan eddig is. Ismételten, sokadjára ígéri és fogadja, hogy kormányáról „eltávolítja a korrupció szennyfoltját”.¹⁴⁶

Richard Holbrooke arról biztosította Afganisztánt, hogy az Egyesült Államok nem hagyja magára, de a jövőben az ország újjáépítésében kíván segítséget

¹⁴⁴ BBC, 2009. november 6.

¹⁴⁵ Brown, Ian T.: i. m.

¹⁴⁶ CNN, 2009. november 3.

nyújtani. A korrupció árnyékában azonban nehéz újjáépíteni és egyáltalán, újról beszélni. A társadalom teljesen bebábozódott a mindent megvesztegetéssel, csúszópénzzel elintéző életmódba.

A közép-ázsiai ország gazdasági helyzete aggasztó. Ráadásul a korrupcióval átszőtt hálóba érkeznek a külföldi támogatások is. A folyamat visszaszorítását Karzai elnök sokáig a segélyek kormányzaton keresztüli eljuttatásától remélte. Azon a kormányzaton keresztül, amelynek megvesztegethetősége nyilvánvaló. Márpedig roppant nagy pénzmozgások vannak. Hamid Karzai ötéves programjának, a nemzeti fejlesztési stratégiának (*Afghanistan National Development Strategy*) előmozdításához például az Egyesült Államok 10,2 milliárd dollárral járult hozzá.

Az újjáépítés kapcsán meglepő tény, hogy Afganisztánban és Irakban kétszázezer amerikai alvállalkozó van jelen, ami sokat elárul a háború finansziális dimenziójáról. A két országban több vállalkozói alkalmazottat találunk, mint katonát. Tevékenységük és teljes létszámuk – 2009 novemberéig – még az amerikai szenátus tagjai előtt sem volt egyértelműen tisztázott. Létük, tevékenységük alapján három nagy csoportot alkotnak: az amerikai, illetve a szövetséges csapatok „logisztikai kiszolgálói”; fegyveres biztonsági osztagok őrzése-védése, szállítmányok biztosítása; valamint ipari, kereskedelmi vállalkozások munkatársai, elsősorban az energetikai szektorban.

A Blackwater biztonsági cég transzparensze

Forrás: <http://cdn.crooksandliars.com/files/uploads/2009>

Az újjáépítés kapcsán feltétlen megjegyzendő a humanitárius segélyszolgálatok kis létszámú, de korántsem veszélytelen szerepvállalása. Az ily módon szolgálatot teljesítő civilek elsősorban nem Észak-Amerikából, hanem Európából érkeznek.

A fejlesztésekben és a gazdasági szférában megkerülhetetlenek a hadurak, akik nem ismernek mértéket sem a külföldi források, sem pedig saját népük kizsigerelésében. Mohóságuk és hatalomvágyuk az afgán lét jellemző motívuma. Új projektek és beruházások csak az ő megvesztegetésükkel valósulnak meg. Jövedelmük nagysága nehezen megbecsülhető. Márpedig Afganisztán jövője a korrupció megfékezésén és a pénzmozgások átláthatóságán múlik, azaz a kabuli kormányzat szilárdságán és kompetenciáján. Az afgán jelen nagy kérdése, hogy Hamid Karzai mennyire lesz képes a stabil központi kormány és az erős államhatalom létrehozására, továbbá a korrupció leküzdésére. Ezek a faktorok határozzák meg ugyanis az Egyesült Államok további afganisztáni stratégiáját és politikáját. Abdullah Abdullah véleménye szerint a rosszul működő kabuli kormányzat az oka annak, hogy évekkal a háború megindítása után, az ország további külföldi haderőre szorul.

Afganisztánnak nagy szüksége van a nem katonai elemeken építkező szemléletmód hatékony megvalósítására, gyakorlására. A szociális és gazdasági fejlődés, az oktatás, a képzés, a nevelés előmozdítása, az átláthatóság, a jó kormányzás, mind-mind a változás lényeges eleme. Aki az emberekbe, a demokratikus intézményekbe investál, az a jövőbe fektet be.

A fogadalmak áradatában, hiszen nem csak Karzai ígér, hanem az Egyesült Államok és a Nyugat is, a nép egyre kiábrándultabb. Az ígérek mára kiüresedtek és tartalom nélkülivé váltak. A szavak devalválódtak, megkoptak. Az afgánok jövőbe vetett hite és reménye régen megrendült, nem látják sorsuk, létük jobbra fordulásának esélyét. A történelem viharaihoz jól adaptálódott népet nem ejti ámulatba a szebb holnap ígérete. A lassú gazdasági és szociális fejlődés útjára lépett országban, ahol a lakosság várható élettartama mindössze negyvenhat év, a lét realitásaitól távol áll az elképzelt jövő.

3.4.4. Ópium- és herointermelés

Afganisztánban a korrupció mellett a narkotikumültetvények is virágoznak. A tálibok, akik uralmuk idején az ország 90-95 százalékát irányításuk alatt tartották, megadóztatták az ópiumtermelésből és a kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelmet. Az ópiumüzlet a regnáló rezsim céljait szolgálta a terrorizmus támogatásában.

A mákmezők virágszirmait napjainkban is a „bódulat szele” lengeti. A drogbárók földjét bérlő és művelő parasztok egyetlen, szerény jövedelmi és bevételi forrása a máktermesztésből származik. Afgán családok sokasága állt rá erre a „mezőgazdasági tevékenységre”. A haszon lefölözése a drogbáróké és azoké a közvetítőké, bűnözőké, akik az ópiumot és annak továbbfinomított változatát, a heroint, amerikai és nyugat-európai piacokon értékesítik. *„Afganisztánból származik a világ heroinellátmányának kilencvenhárom százaléka.”*¹⁴⁷ Az ország első számú kábítószer-termelő vidéke a Helmand folyó völgye. Helmand tartomány a tálibok legfontosabb bázisa.

Az ópiumtermelés visszaszorítására az Egyesült Államok 2008-ban stratégiaváltást javasolt. Azt akarták, hogy a mákmezők kiirtása helyett a kábítószer előállító laboratóriumok kerüljenek a katonai akciók gyújtópontjába. A brit szövetségesek azonban – az ellenséges erők még vadabb ellenállásától tartva – nem támogatták az új stratégiát. *John Craddock* amerikai tábornok a tálibok és az al-Kaida elleni harcban azzal érvelt a laboratóriumok megsemmisítése mellett, hogy *„ha így cselekszünk, kihúzzuk a talajt a lábuk alól, mivel nem lesz pénzük a bombagyártók megfizetésére, és mindazon termékek megvásárlására, amelyek az ellenünk irányuló támadáshoz szükségesek.”*¹⁴⁸ A kábítószer-kereskedelemből befolyt jövedelem a terroristák anyagi bázisát hízlatja.

A drogpénz az amerikaiak és szövetségesek elleni harc egyik legfőbb eszköze. A tálibok első számú pénzügyi forrása azonban mégsem a mákmezők virágai között keresendő, hanem az országhatáron túl. *Richard Holbrooke* kijelentette, hogy a kábítószer-termelésből befolyó jövedelmet jóval meghaladja az olajban gazdag Perzsa-öböl államaiból, továbbá a Nyugat-Európából érkező bőkezű anyagi támogatás. Holbrooke nem nevezett meg konkrét országokat.¹⁴⁹

¹⁴⁷ John Ward Anderson: International Donors Pledge Additional \$21 Billion for Afghanistan. The Washington Post, 2008. június 13., 11. o.

¹⁴⁸ Boone, Jon: Call for Afghan Drug Crackdown. Financial Times, 2008. szeptember 26. 10. o.

¹⁴⁹ <http://www.zeenews.com/news551014.html>

Az ópiumtermelés és a narkotikumültetvények felszámolására léteznek tervek. A Karzai-kormányzat 2007-ben például facsemete-telepítési programot indított. Olcsóbb megoldást jelentene a mák felvásárlása és a nemzetközi piacon történő értékesítése, vagy gyógyszeripari hasznosítása, mint a mákmezők kiirtása a katonaság bevetésével.

Afganisztánban korlátozottak a mezőgazdasági termelési lehetőségek. A természeti viszonyok nem teszik lehetővé a talajművelést – csupán az alacsonyabb hegyek között meghúzódó völgyekben folyhat termelőtevékenység. Mivel kevés a megmunkálásra alkalmas terület, a földtulajdonnak nagy értéke van egy olyan országban, amelynek nincs sem infrastruktúrája, sem ipari bázisa.¹⁵⁰ Nincsenek korszerű mezőgazdasági eszközök, hiányzik az alkalmas technika, technológia. A mák felvásárlásának megszervezése és feldolgozása, a kiútkeresés egyik állomása lehetne. Legális munkahelyeket teremtené és segítené, hogy megvalósuljanak Afganisztánt a globális gazdaság keringésébe integrálni akaró intenciók és ígérek. A korrupcióval küszködő országban szinte lehetetlen az ehhez szükséges, államilag felügyelt rendszer kiépítése, amelynek hiányában releváns a külföldi nemzetközi szervezetek tevékenysége. A hosszú távú stratégiának a máktermesztés kényszerítő okainak felszámolására kellene irányulnia. Nyilvánvaló, hogy a közép-ázsiai országban nehéz feladat a gazdaság megtisztítása és stabilizálása.

3.4.5. Az afganisztáni háború helyzete

2009 őszén, amikor hatvannyolcezer amerikai katona és tengerészgyalogos, továbbá harmincnolcezer szövetséges katona teljesített szolgálatot Afganisztánban, fordulópontot jelentett, hogy *Stanley A. McChrystal*, az amerikai és NATO erők afganisztáni főparancsnoka, további negyvenezer fős csapatnövelést kért. Véleménye szerint e nélkül a háború kudarccal ér véget. *Anne Scott Tyson* így tudósít: „Jóllehet a több katona nem jelent garanciát a győzelemre, [...] hiányuk azonban vereséghez vezethet, mivel a tálib lázadás erőteljesebb annál, mint azt *McChrystal* és más amerikai parancsnokok várták.”¹⁵¹ A tálibok, akik az al-Kaidától független, erős mozgalom képét igyekeznek tudatosítani, fokozatosan szerzik vissza hatalmukat. A régi rendszer urai a világhálón naprakész helyzetjelentést

¹⁵⁰ Az országban csupán néhány ipari üzem létezik.

¹⁵¹ Tyson, Anne Scott: U.S. Military Leaders Discuss Troop Needs for Afghanistan. The Washington Post, 2009. szeptember 26., 4. o.

adnak a nemzetközi csapatok elleni merényleteikről, dicsfényben úsztatva tetteiket. A weboldalak az ország felszabadítására és egy iszlám kormány megalapítására hívják a népet.

A keleti országrészben – Kandahárban és vidékén – a tálibok látványos térnyerésének vagyunk tanúi. Kandahár a tálib mozgalom vallási, etnikai bölcsője és egyik fellegetője. Már a Bush-adminisztráció vezérkara is szembesült azzal, hogy a koalíciós erők elleni támadás 2008 áprilisában ugrásszerűen, ötven százalékkal növekedett. Az amerikai, kanadai és brit csapatoknak a régió stabilizálására irányuló törekvései – az ellenség Pakisztánból érkező utánpótlása következtében – akadályokba ütköznek.¹⁵² Pakisztán nyugati részéből, a hegyekből, az elmúlt esztendőben egyre intenzívebbé vált az afganisztáni tálibok támogatása. A pakisztáni hadsereg 2009 októberében, hadjáratot indított az országban élő keményvonalas tálibok ellen.

Barack Obama sokáig halogatta a döntést az amerikai katonai jelenlét növelésének kérdésében. Az elnök úgy vélte, előbb a pontos stratégiát kell meghatározni, és csak azt követően lehet cselekedni. Obamát egyre gyakrabban érte a vád, hogy nincs átfogó terve az afgán helyzet kezelésére. Az amerikaiakat megosztja az afganisztáni szerepvállalás, és növekvő aggodalommal figyelik a távoli hadszíntér történéseit. Az átlagpolgár szájából gyakran elhangzik: *elutasítjuk a háborút, de szeretjük a katonáinkat*.

A Gallup Intézet 2009. júniusi felmérése jelzi, hogy az afgánok negyvenkilenc százaléka támogatja a további amerikai csapaterősítést.¹⁵³ Megítélésem szerint ez a kutatási eredmény nem valósághű. Jóllehet, az egyes régiók adatai meglehetősen ellentmondásosak. A létéért küzdő afgán nép nem szíveli sem az al-Kaidát, sem a tálibokat, sem pedig a tőlük megszabadítani akaró idegen katonai erőt. Csupán békében, biztonságban szeretné tudni a sorsát, jövőjét.

Az Egyesült Államokban a 2009. szeptemberi kutatási adatok szerint a megkérdezettek negyvenegy százaléka támogatja, míg ötven százaléka ellenzi, hogy Barack Obama további harcoló alakulatokat küldjön Afganisztánba. A felmérés egyértelműen tükrözi a nép aggodalmát és szkepticizmusát.¹⁵⁴

¹⁵² Tyson, Anne Scott: A Sober Assessment of Afghanistan. The Washington Post, 2008. június 15., 16. o.

¹⁵³ Ray, Julye – Srinivasan, Rajesh: Nearly Half of Afghans Think More U.S. Troops Will Help. <http://www.gallup.com/poll/123335/Nearly-Half-Afghans-Think-Troops-Help.aspx> (Letöltés: 2009. október 3.)

¹⁵⁴ Newport, Frank: Americans Tilt Against Sending More Troops to Afghanistan. <http://www.gallup.com/poll/1231188/Americans-Tilt-Against-Sending-Troops-Afghanistan>. (Letöltés: 2009. október 3.)

Szűk időintervallumon belül, októberre hét százalékkal emelkedett (negyvennyolc százalék) a csapaterősítés mellett döntők aránya, ebből párthovatartozás szerint harminchat százalék demokrata. A megkérdezettek jelentős része (harmincnyolc százalék) látta elérkezettnek az időt a csapatkivonásokhoz, és ellenezte a további harcoló alakulatok bevetését. A demokraták ötven, a republikánusok tizennyolc százaléka képviselte ezt az álláspontot.¹⁵⁵

Nyilvánvaló, a republikánusok jóval inkább Barack Obama mögött álltak McChrystal tábornok kérésének teljesítésében. *John McCain* mielőbbi elnöki döntést sürgetett az afganisztáni misszió kapcsán. Már elnökaspiránsként is a harcoló alakulatok létszámának növelését és a háború folytatását hangsúlyozta. Ma sem mond mást.

A 2008-as amerikai elnökválasztás idejére nagyot változott a közfelfogás az afganisztáni szerepvállalás megítélésében. A nép ekkor már inkább a háború végéről, mintsem további katonai erő bevetéséről akart hallani. A terrorveszély korántsem akkora súllyal esett latba, mint George W. Bush második elnökválasztási kampánya idején.

A 2008-as elnökválasztás ralijának nem volt olyan szignifikáns eleme a félelemkeltés, mint az előzőnek, amelyben George W. Bush az amerikaiak biztonságtudatának megingására apellálva, a háború folytatásának argumentumával szerzett mandátumot. A szeptember 11-e utáni Egyesült Államokban a félelemkeltés hathatós politikai eszköznek bizonyult. A létét ösztönszerűen prolongálni igyekvő emberben fenyegetettségérzetet kelt, ha az élethez való jogát veszélyeztetni látja. George W. Bush ezt a természetes érzelmi reakciót fogta be vitorlájába. A politikai aréna roppant nagy és meggyőző eszköze az ellenségkép-kreálás, amely akár a Fehér Ház ovális szobájának elnöki székéhez vezető utat is egyengetheti.

John McCain – egyéb tényezők mellett – azzal az argumentummal vesztett, amellyel George W. Bush egykor nyert. Az amerikaiak változást akartak, amit Barack Obama meg is ígért. (Minden elnökjelölt így tesz.) Nem a háború elnökeként, hanem a béke embere nyelven kampányolt, és győzött. Hét évvel a szeptember 11-i merényletek után, az amerikaiakat kevésbé jellemezte a félelem.

John McCain hangsúlyozta, hogy történelmi hiba lenne, ha nem küldenének több harcoló csapatot a közép-ázsiai országba. A szenátor szerint az elnöknek a katonákra kellene hallgatnia, mert „a régióban lévő szövetségeseinknek az a

¹⁵⁵ Jones, Jeffrey M.: Americans Divided on Sending More Troops to Afghanistan. <http://www.gallup.com/poll/123521/Americans-Divided-Sending-Troops-Afghanistan...> (Letöltés: 2009. október 3.)

benyomásuk kezd támadni, hogy ingadozunk”.¹⁵⁶ A háborúban megengedhetetlen pozíció gyengeséget mutatni. Márpedig az Egyesült Államok és szövetségesei győzni akarnak. Csakúgy, mint a tálibok.

Philip H. Gordon a katonai misszióról úgy véli, hogy „a terror elleni harc több terroristát aktivált, mint likvidált. Mindez tovább folytatódik, hacsak az Egyesült Államok nem változtat a politikáján”.¹⁵⁷ A hadműveletek melletti érvek és ellenérvek megosztóak: a Demokrata Párt korántsem homogén az afganisztáni misszió és a további csapatnövelés kérdésében. A háború ellenzői azzal érvelnek, ha a koalíciós erők a közép-ázsiai országban maradnak, akkor az afgán nacionalizmus és a talibanizmus egymást fogják erősíteni.

Joe Biden a csapatcsökkentést és nem a -növelést szorgalmazta. Nem a háború feladása mellett foglal állást, hanem a stratégiai változtatásokat részesítette előnyben. *Robert M. Gates* védelmi miniszter óvatos volt az amerikai kontingens továbbduzzasztása kérdésében, attól tartva, hogy a nagy létszámú idegen katonai jelenlét, az afgánokban a megszállt ország képzetét kelti. Márpedig ebben a háborúban adnak a látszatra. A cél az afgánok támogatását bíró, felszabadító hadsereg imázsának erősítése. Ezért nemkívánatos az agresszor benyomását kelteni. Afganisztánról mint szuverén országról beszéltek, amelynek jövőjéről nem a nagyhatalmak döntenek, hanem az afgán politikai aréna történései.

Miközben Obama elnök – ahogy *Dick Cheney* fogalmaz – habozik (*dithering*), a tálibok egyre inkább magukra találnak. Az ENSZ kabuli vendégháza elleni 2009. október 28-i merényletben a világszervezet öt alkalmazottja vesztette életét. A támadásnak tizenkét halálos áldozata volt, köztük a három elkövető. A tálibok a terrorcselekményt erődemonstrációnak, illetve véleményük kifejezési módjának szánták az elnökválasztás második fordulójára előtt.¹⁵⁸ A tálibok minél nagyobb sajtó- és médiahírverésre törekedve, előszeretettel csapnak le civilekre, számolva azzal, hogy a vétlen emberek elleni támadás hírértékkel bír. Az akcióval meg akarták üzeni az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek, hogy a főváros sem az övék. Az ENSZ kötelékében ezerháromszáz ember dolgozik Afganisztánban. A merénylet után hatszázat – ideiglenesen – Kabulon kívül vagy külföldön helyeztek el.

Washington az afganisztáni csapaterősítés kérdésében – minden késlekedés ellenére – elszánnak tűnt. Nyilvánvaló azonban, hogy az Egyesült Államok katonai jelenléte nem vég nélküli, jóllehet Obama célja az, hogy leszámoljon az al-Kaidával.

¹⁵⁶ CNN, 2009. október 11.

¹⁵⁷ Gordon, Philip H.: *Can the War on Terror be Won?* i. m. 53. o.

¹⁵⁸ Amint azt korábban jeleztem, a második forduló elmaradt.

Gordon Brown 2009 októberében bejelentette, hogy a britek kilencezer fős missziója ötszáz katonával gyarapszik. Az Egyesült Államok után övék a második legnagyobb kontingens. A miniszterelnök november 11-én azonban azt is közölte, hogy nem küld több harcoló alakulatot Afganisztánba. Vállaljanak más NATO-országok is felelősséget, és vegyenek részt a hadjáratban.

Afgán harcállás

Forrás: ifj. Kelemen József

Az afganisztáni háború lélektani hatása roppant súllyal nehezedik a britekre. A szigetország népe nem érti, miért harcolnak a csapataik. A háború kezdete óta több mint kétszáz katonájuk esett el. Különösen megrázta a közvéleményt, amikor november 3-án egy afgán rendőr öt brit katonát gyilkolt meg Helmand tartományban. A tálibok állítása szerint a rendőr közülük tartozott.

Gordon Brown, akinek a háborúban képviselt politikája elenyésző társadalmi támogatottsággal bírt, a közép-ázsiai ország stabilizálása érdekében, az afgán biztonsági erők jóval intenzívebb képzését sürgette. Cél, hogy a helyi fegyveres erők, a rendőrség és a katonaság minél hatékonyabban kapcsolódjanak be a tálibok elleni küzdelembe, és mielőbb átvegyék az irányítást. A 2009. november 19-én beiktatott Karzai úgy vélte, hogy a következő öt év elegendő lesz, hogy az afgán biztonsági erők átvegyék az ország ellenőrzését. Mindenesetre Brown állásfoglalása

egyértelmű volt: „*Nem fogunk kivonulni ebből a harcból. [...] Küldetésünknek nem szabad megbuknia. Sikerrel fogunk járni.*”¹⁵⁹

Robert M. Gates védelmi miniszter jóval elővigyázatosabban fogalmazott a végkimenetelt illetően. A CNN-nek adott interjújában arra a kérdésre, hogy katonai győzelemmel végződik-e az afgán háború, kitérő választ adott. A Pentagon első embere elérhető, megnyerhető célokról beszélt, de óvakodott attól, hogy győzelmet prognosztizáljon.¹⁶⁰

Abdullah Abdullah nem bíz a tálibok és a talibanizmus felszámolására irányuló törekvések sikerességében. A megoldást az al-Kaidával kapcsolatot tartó kemény mag kiemelésében, elkülönítésében látja, amelynek mind a harmincnégy tartományban mielőbb meg kell történnie. Elérhető célnak tartja az ország építésében részt vállalni akaró mérsékelt tálibok megnyerését.

A keményvonalas tálibok már megmutatták, mire képesek a hatalom birtokosaiként. Az általuk vezetett országban két „húzóágazat” virágzott: az ópiumtermelés és a saját népük elleni intézményesült kegyetlenkedés. Uralmuk a saját nemzetükre is veszélyt jelentett.

A háború kapcsán a nagyhatalmak jelenlegi és volt vezetői is hallatják a hangjukat. *Mihail Gorbacsov* szerint az Egyesült Államoknak „*fel kellene készülnie a visszavonulásra*”.¹⁶¹ Gorbacsov a konfliktus megoldásának kulcsát a dialógusban látja. Véleményem szerint a kultúrák, a civilizációk és a vallások közötti párbeszéd a mérsékelt muszlimok körében pozitív előjelű lehet, de értelmetlen eszmecserét kezdeni azokkal a tálibokkal, akik öngyilkos merényleteiket a Koránból legitimálják.

A terrorizmus megosztja az iszlám társadalmat: mérsékeltekre (moderáltakra), szélsőségesekre és terroristákra. A mérsékelt elnevezést a muzulmánok negatívan értékelik. A megjelöléssel szembeni visszás érzéseket tiszteletben tartva azonban egyedül így tudjuk megkülönböztetni a moderáltakat a szélsőségesektől és a terroristáktól.

Omar molla egyik szóvivője, *Zabiulla Mudzsahid* szerint az öngyilkos akciók megengedettek, sőt további polgári áldozatokkal járó merényleteket helyezett kilátásba. A tálibok álságosságát mutatja, hogy miközben a civil lakosságot a kritikus helyszínektől távolmaradásra intik – ha intik –, műveleteikben habozás nélkül beáldozzák a vétlen embereket. Ugyanez jellemzi az al-Kaidát is. Merőben más volt az afgánok életét értékesnek tartó mcchrystali stratégia és szemléletmód, amely a

¹⁵⁹ BBC, 2009. november 6.

¹⁶⁰ CNN, 2009. október 10.

¹⁶¹ CNN, 2009. november 10.

polgári sebesültek és áldozatok számának csökkentésére törekedett. Ezt megelőzően, az amerikai és a szövetséges erők katonai műveletei, nagyszámú ártatlan lakos halálával jártak.

George W. Bush 2001. szeptember 14-én nagyhatalmi felfogásból fakadó optimizmussal így fogalmazott: *„Ez a konfliktus mások időzítésével és feltételeivel kezdődött. Véget azonban oly módon és akkor ér, ahogyan azt mi eldöntjük.”*¹⁶² A roppant áldozatokat követelő, csaknem tíz éve tartó harc mindenesetre nehezen akar befejeződni.

3.5. Irak és az Egyesült Államok kapcsolata

Az 1967-es hatnapos háborúban megromlott az amerikai–iraki diplomáciai kapcsolat, amely csak jóval később, *Ronald Reagan* elnöksége idején kezdett javulni. A világsajtót bejárta Szaddám Huszein és *Donald Rumsfeld* 1983. december 20-i történelmi kézfogásának fotója. Bagdad a későbbiekben is egyértelmű jeleit adta fegyverszállítójától, a Szovjetuniótól történő politikai elfordulásának.

Az iraki–iráni háborúban (1980–1988) az Egyesült Államok Szaddám Huszeint támogatta a perzsák ellen indított hadműveletekben, amelyek amerikai érdekeket szolgálták.¹⁶³ A háborúban, rövid időre ugyan, de Irán sem nélkülözte a szuperhatalom segítségét. Washington valójában azt szeretne volna, ha mindkét fél oly mértékben meggyengül, hogy regionális hatalomként nem kell számolni velük.

Az iraki haderő modern fegyverei ellen az irániak fanatikusan küzdöttek. Az abbahagyott, értelmetlen háborúnak Irak is vesztese volt, hiszen az ország eladósodott, elszegényedett. A felemelkedésre Szaddám Huszein egyetlen kivezető módot talált: a fegyveres megoldáskeresést. 1990. augusztus 2-án a világ negyedik legnagyobb hadserege, amelyben legalább egymillió háborús tapasztalattal bíró ember teljesített szolgálatot, 450 000 katonával annektálta és kifosztotta Kuvaitot, majd amikor a szövetséges csapatok támadásba lendültek, felgyújtotta az

¹⁶² Bush, George W.: i. m. 146. o.

¹⁶³ Az Egyesült Államok és Irán kapcsolatában az 1979. november 4-i teheráni túszdráma mindmáig gyógyíthatatlan sebet ejtett. Háromszáz felfegyverzett diák, Washington közép- és közel-keleti politikája elleni tiltakozásul, megszállta a teheráni nagykövetséget, amelynek alkalmazottait 444 napig tartották fogva. Az Egyesült Államokat a „nagy sátánként” aposztrofáló Khomeini ajatollah a lázadó fiatalokat egyetértéséről, támogatásáról biztosította. E naptól datálódik a két ország hagyományosan rossz viszonya. A túszejtő akció, továbbá a foglyok sikertelen kiszabadítási kísérlete, teljes mértékben aláásta *Jimmy Carter* népszerűségét és megalapozta Ronald Reagan választási győzelmét. Az új elnök beiktatásának napján, Teherán szabadon bocsátotta a fogvatartottakat.

olajkutakat.¹⁶⁴ Irak még további 250 000 fős haderő bevetését helyezte kilátásba. A diktátort hadműveletében, amelyben 3800 tank vonult át a határon, történelmi „igazságtétel” is vezette. Képtelen volt elfogadni, hogy az olajnagyhatalom tőle függetlenül, önálló államként létezik. Nem tudott az egykor vele területi egységben lévő emírségre másként tekinteni, mint Irak tizenkilencedik tartományára.

A racionális gazdasági, és téves katonai szempontokon túl, Szaddám Huszeint az érzelmei is erősen befolyásolták. Gyűlöletet érzett az Egyesült Államok iránt, az iraki–iráni háborúban tanúsított Janus-arcú politikája miatt. Elvárta volna, hogy Washington és a környező szunnita államok elismeréssel adózzanak irányába, amiért feltartóztatta a síita forradalmi eszmék terjedését. Holott csupán Irán területi követelései megtagadása vezetett a nyolcéves könyörtelen hadviseléshez, amiért valóban nem illette semmiféle elismerés. A háborúnak csak mellékterméke volt, hogy megfékezte Khomeini ajatollah radikális ideológiai exportját.

Az ENSZ-határozat értelmében Iraknak 1991. január 15-ig ki kellett volna vonulnia Kuvaitból. A következő napon megkezdődött az első öböl-háború. Az Egyesült Államok, amely az első világháború óta érzett erkölcsi indíttatást az agresszió elhárítására vagy az igazságtalanság visszaszorítására, harminckét szövetségesével megkezdte az iraki hadsereg szétverését.¹⁶⁵ Washington a kollektív biztonság alapelvét alkalmazta. Ezt az elvet *„arra hozták létre, hogy a békét fenyegető bármilyen veszélyt elhárítson, bárhonnan eredjen és bárki ellen irányuljon is”*.¹⁶⁶

Az Egyesült Államok saját érdekein túl, egy nagy nemzetközi közösség érdekeit is képviseli bizonyos cselekedeteivel, amikor a *„casus bellit az egész világ közös érdekének tartott vitás kérdések »békés« rendezése elv megsértése szolgáltatja. Ezért a szükséges erőt alkalmanként kell összehozni, a nemzetek egyre változó összetételű csoportjából, akiknek közös érdeke a »béke fenntartása.« [...] Amerika elveket védelmez, és nem érdekeket, a törvényességet óvja, és nem a hatalmat.*”¹⁶⁷

¹⁶⁴ A háború után a magyar szakemberek tizenegy olajkutát oltottak el. A délnyugat-ázsiai országban található – számos lelőhely mellett – a Burgan mező, ami a világ második legnagyobb feketearany-készletét rejt.

¹⁶⁵ Kissinger, Henry: i. m. 618. o.

¹⁶⁶ Uo. 243. o.

¹⁶⁷ Uo. 243., 464. o.

A Sivatagi vihar hadművelet

Forrás: http://steliq.com/c/elem/9/90/158/68272_desert-storm.jpg

A Sivatagi pajzs (*Operation Desert Shield*) és a Sivatagi vihar (*Operation Desert Storm*) hadműveletekben, az Egyesült Államok vezette nemzetközi haderő győzelmet aratott, és az iraki hadsereget kiűzte az országból. George Bush azonban nem tervezte Irak megszállását, jóllehet „megvolt az esélye arra, hogy egyszer és mindenkorra megszabadítsa Szaddámtól a világot. De megállt Kuvait felszabadításánál.”¹⁶⁸ Amit az apa nem végzett el, befejezte a fia. Három amerikai elnök viselt háborút a diktátor ellen: George Bush 1991-ben, George W. Bush 2003-ban és Bill Clinton, aki a Sivatagi róka (*Operation Desert Fox*) hadművelettel akarta meggátolni tömegpusztító fegyverek előállítását.

A második öböl-háború indítékeként az a vád szolgált, hogy Irak tömegpusztító fegyvereket állít elő, amivel veszélyezteti a nemzetközi békét. A hadműveletek kimenetele nem volt kétséges. A szövetséges csapatok gyors győzelmet arattak és birtokba vették az országot. Nagy erővel kutattak a nukleáris, biológiai és vegyi fegyverek után, de bebizonyosodott, hogy azok nem léteztek.

Az 1979-től hatalmon lévő Szaddám Huszein érdeklődése közismert volt a toxinfegyverek és a nukleáris képességek iránt. Emberiség és emberiség elleni bűntetteket követett el. Mérges gázt vetett be Irán, a saját népe, valamint a kurd

¹⁶⁸ Bush, George W.: i. m. 226. o

kisebbség ellen. A Szaddám-rezsimben, több nagyhatalmú rokon között, kitüntetett szerep jutott Vegyi Alinak, aki becenevét arról kapta, hogy ő vetette be a kémiai fegyvereket.

Míg Clinton elnök brit segítséggel vívott légicsapás-sorozata megalapozott volt, addig George W. Bush katonai gépezete téves állítások alapján lépett működésbe. Hamisnak bizonyultak, egyebek között, az olasz titkosszolgálati értesülések, amelyek szerint az iraki diktátor uránium-hidroxidot akart vásárolni.

A szakszolgálatok gyakran a politikusok meggyőzéséhez igazítják, a hírszerzési információkat. „A helyzetet [...] bonyolítja, hogy miközben a nyers hírszerzési adatok végigmennek a hivatalos hierarchián, sokszor átformálja őket azoknak a politikusoknak a meggyőződése, akik majd a hírek végső olvasói lesznek. Az ügynökségeknél a szerkesztők tudják, hogy politikai vezetőik mit akarnak olvasni, és ehhez igazítják a jelentéseket.”¹⁶⁹

George W. Bush, az édesapjának írott levelében, így vall az offenzíva megindításakor: „Azért imádkozom, hogy kevesen haljanak meg. A szabad Irakkal a világ lesz biztonságosabb.”¹⁷⁰

Az Arlingtoni katonai temető

Forrás: <http://4.bp.blogspot.com/>

Az első öböl-háborúban nyolcvanötezer és száztízezer között volt az iraki katonai áldozatok száma. Míg akkor az amerikai hadseregben négyszázharminchét ember vesztette életét, addig George W. Bush afganisztáni és iraki hadműveleteiben

¹⁶⁹ Suter, Keith: 50 fontos kérdés a világról. HVG könyvek, Budapest, 2007, 88. o.

¹⁷⁰ Bush, George W.: i. m. 223. o.

hatezer. Sajnos, azóta nyilvánvalóvá vált, sem Irak, sem pedig a világ nem lett biztonságosabb.

3.5.1. A második öböl-háború

Az Iraki szabadság hadművelet (*Operation Iraqi Freedom*) 2003-as kezdete óta, sokan megkérdőjelezték a közel-keleti ország lerohanásának legitimitását és szükségességét, továbbá a hadműveletek motivációinak tisztaságát. Napjainkra egyértelműen bebizonyosodott, és Washington kénytelen volt beismerni, hogy Szaddám Huszein nem rendelkezett tömegpusztító fegyverekkel, és az országában nem működtek al-Kaida-sejtek. Az Egyesült Államok afganisztáni intervenciója után azonban Irakba (is) „átköltözött” a terrorszervezet.

A katonai műveleti területek a terror melegágyává váltak. A háborús övezetben, mind a szövetséges csapatok jelenléte, mind pedig az al-Kaida kegyetlensége a lakosságot sújtotta. *Michael Yon* így ír a terrorszervezet pusztításáról: „...a házak teljesen üresen álltak. Elhaladtunk két nyakon lőtt számár mellett. Az al-Kaida leölte az állatállományt. Gyakran rejtenek bombát elpusztult állatokba vagy halott emberekbe. [...] Az iraki katonák számos sírt kiástak. A testek frissek voltak, a szag mindent elárasztott. Az amerikai katonák kis csoportja tiszteletteljes távolságot tartott. [...] Az egyetlen hang, amelyet hallani lehetett, a földhöz súrlódó ásó hangja volt, amint az iraki katonák folyamatosan ástak. [...] Az egyik sírban a katonák lefejezett gyermekek fejét találták. [...] Az iraki katonák elmondták, hogy az al-Kaida vágta le a gyerekek fejét. [...] Az irakiak szeretik, és nagyra értékelik gyerekeiket. Ez a gyerekeket különösen sebezhetővé teszi a terroristák célpontjaként.”¹⁷¹

Öngyilkos merénylők 2004. március 2-án, Ashura napján, a síiták ünnepén Mohamed próféta unokájának, *Huszein ibn Alinak* a 680-ban történt kerbelai lemészárlására emlékezve, Kerbelában és Bagdadban száznyolcvan zarándok életét oltották ki. Az al-Kaida kegyetlenkedéseiről számos megerősített hír és meg nem erősített, amerikai propaganda felhangú híresztelés látott napvilágot. Mindez sokat elárul a terrorszervezet „rettenetes reputációjáról a helyiek között”.¹⁷²

¹⁷¹ Yon, Michael: *Moment of Truth in Iraq*. Richard Vigilante Books, Printed in the United States of America, 2008, 132–136. o.

¹⁷² Uo. 136. o.

Az Egyesült Államok, iraki intervenciójának megindításakor, kiemelt érvnek minősítette Irak felszabadítását, a demokráciaexportot és a nők jogaiért folytatott küzdelmet. Az iraki asszonyoknak az egyenlőségért vívott évszázados harcát azonban megpecsételte a katonai beavatkozás. Mára a múlté az a társadalmi és politikai státus, illetve szerepvállalás, amelyet a nők magukénak tudhattak, és amely példa nélkülinek számított a Közel-Keleten. *„Az iraki nők mindent elvesztettek, amit elértek. [...] Az iraki menekültkatasztrófa [...] a legutóbbi nyilvánvaló jele az Egyesült Államok iraki projektje összeomlásának.”*¹⁷³ Több mint kétmillió ember hagyta el a szülőföldjét, és egymillió ártatlan civil vesztette életét. A háború apa és férfi hozzátartozó nélküli, csonka családokat hagyott hátra. A szunnita nyugatra és síita keletre szakadt Bagdadot az özvegyek és árvák városának nevezik. A társadalom széles rétegei lényegesen nehezebb körülmények között élnek, mint korábban.

Michael Yon a szemtanú hitelességével számol be arról, hogy annak idején az irakiak, a nők is, milyen lelkesedéssel fogadták és üdvözölték a „szaddámtalanító” amerikai csapatokat. Az újságíró így osztja meg tapasztalatait, az al-Kaida elűzése utáni, dicsőséges bakubai bevonulásról: *„A városban a helyiek egyfolytában azt ismételték nekem, hogy »köszönjük, köszönjük«. Sokkal többször mondták ezt, mint azt valaha is hallottam. A fiatal nők titokban flörtöltek az amerikai katonákkal, integettek és mosolyogtak. Nagyon szorosan tartották kezüket a testük mellett, így mások nem láthatták, hogy integetnek, sőt olykor puszit is dobtak a katonáknak.”*¹⁷⁴

Barack Obama elnökaspiránsi kampányában iraki csapatkivonásokat ígért. Obama exitstratégiájában többek a régió destabilizálását látták: *„Az Egyesült Államok egy generáción keresztül nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy elhagyja Irakot és a Közel-Keletet.”*¹⁷⁵ *„Az iraki katonaság többéves távolságra van attól, hogy képes legyen a külső támadással szemben megvédeni az országot.”*¹⁷⁶

Az iraki kormány 2008. november 17-én jóváhagyta az amerikai–iraki kétoldalú biztonsági megállapodást, az amerikai katonák iraki tartózkodásának idejét behatároló szerződést. A paktum értelmében, amelyet *Ryan Crocker*, az Egyesült Államok bagdadi nagykövete és *Hosjar Zebari* külügyminiszter írt alá, a harcoló alakulatoknak 2009 nyaráig ki kellett vonulniuk a városokból. A lejáró ENSZ-mandátum helyébe lépő megállapodást az iraki parlament hagyta jóvá.

¹⁷³ Zangana, Haifa: *City of Widows – An Iraqi Woman's Account of War and Resistance*. Seven Stories Press, New York, 2007, 16–17. o.

¹⁷⁴ Yon, Michael: i. m. 124. o.

¹⁷⁵ Galbraith, Peter W.: *Unintended Consequences*. Simon and Schuster, New York, 2008, 46. o.

¹⁷⁶ Sheridan, Mary Beth: *Iraq Agrees US Three-year Troop Stay*. Financial Times, 2008. november 17.

Irakban az egyik legfontosabb és legsürgetőbb feladat a civil szféra megerősítése és a polgári irányítás létrehozása, továbbá a lokális és regionális közigazgatás megteremtése. Michael Yon elismerően tudósított az amerikai parancsnokok civil társadalmat erősítő erőfeszítéseiről, feladatvállalásairól. A katonai előjárók a helyi vezetőkkel történő találkozókra sokszor a tűzharcból érkeztek, és a megbeszélések végeztével ugyanoda tértek vissza. *„A parancsnokot, aki egy amerikai katonai bázist irányít Irakban, polgármesterként is számon tartják. Tisztában kell lennie azzal, hogyan működik egy város. Ez egyebek között magában foglalja a víz- és áramellátás, a szennyvízrendszer, az élelemelosztás, a rendőrség, a bíróságok, a börtönök, a kórházak, tűzoltóság, az iskolák, a repülőterek, kikötők, a személyszállítás [...] működésének ismeretét.”*¹⁷⁷ A parancsnokokra helyi politikai teendők is hárultak, de megmérettek diplomáciai képességeik is.

Az elmúlt évek történései mérhetetlenül sokat ártottak az Egyesült Államok nemzetközi imázsának és státusának. A szuperhatalomnak iraki katonai hadműveletei során (is) igen kedvezőtlen színben sikerült feltüntetnie magát a világ közvéleménye előtt. Napjainkra jelentős morális és reputációs deficitet halmozott fel, erkölcsi autoritása mérhetetlen csorbát szenvedett. *„Amerika ereje nem csupán a katonai erőnkéből és a gazdaságunk méretéből fakad, hanem a tiszteletből is, amellyel az emberek az Egyesült Államok és vezetői irányába viseltetnek szerte a világon.”*¹⁷⁸

Harry Reid demokrata szenátor szerint *„Irak [...] csatakiállásnak bizonyult a nemzetközi terroristák számára”*.¹⁷⁹ Peter W. Galbraith véleménye szerint *„egy háború, amelynek az volt a szándéka, hogy leküzdje a terrort, segítette a terroristákat”*.¹⁸⁰ Galbraith hosszasan lajstromozza a katonai megszállás kihatásait. Szeptember 11-e következményeit vizsgálva abból a tételből indul ki, hogy *„George W. Bush elkezdte és elveszítette az iraki háborút. [...] A háborúnak, amelyet George W. Bush elvesztett, Irán a nyertese”*.¹⁸¹ A Szaddám-rezsim széttűzésát egy Washingtonhoz lojális kormányzat kiépítése követte, amely egyben Irán-barát is.¹⁸² A környező szunnita országok vezetői a Bush-adminisztráció felelősségének tartják, hogy a háborúval egy síiták dominálta állam jött létre a Közel-Keleten. Míg az arab

¹⁷⁷ Yon, Michael: i. m. 143. o.

¹⁷⁸ Galbraith, Peter W.: i. m. 9. o.

¹⁷⁹ The Wall Street Journal <http://www.opinionjournal.com/forms/printThis.html?id=110008785>. (Letöltés: 2008. április 2.)

¹⁸⁰ Galbraith, Peter W.: i. m. 1. o.

¹⁸¹ Uo. 1–7. o.

¹⁸² Irakot a perzsák a XVI. századig uralták, majd ottomán fennhatóság alá került.

világ elfogadta az Egyesült Államok afganisztáni katonai döntését, az iraki hadműveletekkel nem értett egyet.

Az Újbabiloni Birodalom uralkodójának palotaudvaraiban, téglákba vésetett üzenetek hirdetik *Nabukodonozor* örök élet és az örökkévalóság iránti vágyát: „*Én vagyok a halhatatlan. Isten kegyelme kísérfen mindörökké.*” Hasonlóan sokatmondóak a nagy előd nyomdokában igyekvő, személyi kultuszt és teljhatalmat építő Szaddám Huszein, utókornak szánt gondolatai: „*Köszönöm, Isten, Nabukodonozor győzelmeit. Áraszd kegyelmed királyságára. Isten tegyen engem is halhatatlanná.*”¹⁸³ Az iraki elnök versengett a múlttal, amikor Nabukodonozor birodalmának régi dicsőségét akarta helyreállítani, és vetélkedett azokkal a kortárs vezetőkkel, akiket rangban, tekintélyben maga fölött tudott. A diktátorok jellemző sajátossága, hogy kiszemelnek valakit, akihez ömagukat mérik, de az összehasonlításban rendszerint alul maradnak. Sztálin „*nehezen tudott elviselni olyasmit, mint például hogy Trockijt a Vörös Zászló érdemrenddel tüntették ki a polgárháborúban, őt viszont nem érte ilyen megtiszteltetés.*”¹⁸⁴ Az iraki diktátor Husszein királlyal rivalizált, akinek szava véleményformáló súllyal bírt, ugyanakkor nehezen viselte, hogy míg a jordán uralkodónak királyi méltóság, neki csupán elnöki rang adatott.

Szaddám Huszein domborműve

Forrás: <http://hg.hu/upload/images/photos/000/051/004>

¹⁸³ Blair, Jane: *Hesitation Kills*. Rowman and Littlefield Publishers, Inc., New York, 2011, 233. o.

¹⁸⁴ Conquest, Robert: i. m. 30. o.

Szaddám Huszein kétszer magasztosult mártírrá. Egyszer életében, Bill Clinton villámhadművelete idején, másodszor halálában. 2006. december 30-i kivégzése után tikriti sírhelye zarándokhelyé vált. Jelenünk történéseinek sodrásában a népek, kultúrák, vallások békés egymásmellettisége, a jövő vonatkozásában bizonytalannak tűnik.

3.6. Erőszakmentes eszközhasználat az erőszak ellen

Az ártatlanok vére „kiált”. *Salman al-Odeh* tekintélyes szaúdi hittudós, az NBC médiahatalmát kihasználva üzent Oszama bin Ladennek: „*Testvérem, Oszama, mennyi vér folyt. Hány ártatlan embert, gyermeket, öreget és asszonyt öltek meg [...] az al-Kaida nevében?*”¹⁸⁵ Stephen Fidler az egykori CIA-elemző Michael Scheuer megállapítására hivatkozik, tudniillik az ilyen polémia megszokott jelenség muszlim körökben. A szokás nagy úr, de úgy vélem, hogy a tartalom a fontos. A kritikai szemléletmódot gyakorló és a „hitközösségen” belüli szembenállást erősítő üzenetek – amelyek a média, valamint a sajtó segítségével célba érnek – az iszlám társadalomban a militáns ideológia bázisát gyengítve belső folyamatokat indíthatnak el. A média és a sajtó így válhat az al-Kaida egységet kovácsoló manipulatív erőivel szemben hatékony bomlasztó eszközzé. Az ilyen hangokat kellene felerősíteni, a megnyilatkozásoknak jóval nagyobb teret adva. Tény, hogy a tömegtájékoztatásban a negatív hírek több olvasót, nézőt vonzanak, ugyanakkor a muzulmán vezetők békés tartalmú üzeneteinek „eladhatóságára” követendő (iskola)példa az NBC tudósítása, amellyel hozzájárult az al-Kaidát és reputációját belülről erjesztő folyamatok erősítéséhez.

A terrorizmus ideológiai hátterének meggyöngyítésére szisztematikus, globális stratégiára van szükség. A terror elleni háború végidejét latolgatva *Philip H. Gordon* abból az egyetemes tapasztalatból indul ki, hogy egyszer minden háború befejeződik. Történelmi példákat említve utal a legrövidebb háborúra, az 1896-os angol–zanzibárirra, amely negyvenöt percig tartott. A százéves háború, amely 116 éven át folyt, szintén „nem tartott örökké”. Gordon úgy véli, hogy a hidegháború akkor ért véget, amikor a szovjet nép felhagyott egy életképtelen struktúra, eszme támogatásával, és nem asszisztált többé a regnáló hatalom létezéséhez. „Az

¹⁸⁵ Fidler, Stephen: i. m. 9. o.

emberek nem hittek tovább az ideológiában, amelyért [vezetőik] elvárták, hogy harcoljanak.”¹⁸⁶ Úgy vélem, az orosz lélekben a nagyhatalmi ambíciók mindmáig erősek, nem múltak el. Végso soron nem a nép döntötte el, hogy véget vet a hidegháborúnak, hanem az objektív politikai és gazdasági tényezők vezettek a birodalom bukásához. Elkövetkezett a történelmi pillanat, amikor értelmetlenné vált egy világméretű összeütközés kirobbantásának gondolata. A hidegháború elveszítette értelmét. Mindenesetre Gordon arra a következtetésre jut, hogy amikor a terrorizmus ideológiai alapja hitelét veszti és meggyöngül, akkor lesz vége az ellene folytatott háborúnak.

Ha az al-Kaida lokális szimpatizánsai elfordulnak a terrorszervezettől, akkor az bázis nélkül marad és a sejtek felbomlanak. Társadalmi támogatottság hiányában a Bázis végzetesen meggyöngül. Utópisztikus azonban arról ábrándozni, hogy a terrorizmus egy napon elhagy bennünket. *„Egy meghatározó arab ország új, dinamikus és elszánt vezetője, aki megnyitja a politikai erőteret és elősegíti a gazdasági reformokat – és prosperitásról, állampolgárai respektusáról és lehetőségek nyújtásáról gondoskodik –, nagyobb hatással lesz a terrorizmus elleni küzdelemre, mint bármi, amit az Egyesült Államok valaha is tehet. [...] A változások előmozdítói talán felülről jönnek, mint Gorbacsov, aki a szovjet hierarchia csúcsán élt pozíciójával, hogy megváltoztassa a Szovjetuniót, és véget vessen a hidegháborúnak. Jöhetnek azonban alulról is, mint 1989-ben a tiltakozók Budapesten, Gdańskban és Lipcsében, akik felkeltek az elnyomás ellen és visszakövetelték a jövőjüket.”*¹⁸⁷

A mérsékelt muzulmánok és a muszlim anyák, amint arra rámutattam, a belülről fakadó béketeremtés letéteményesei. Nélkülük elképzelhetetlen, hogy pozitív, ellensúlyozó társadalmi folyamatok menjenek végbe. A moderált muszlimok mobilizálása nehéz feladat. A megfáradás jeleit mutatják. Belefáradtak, hogy bizonygassák, ők jó emberek, nem pedig terroristák.

A hétköznapiakat békésen megélni akaró mohamedi tanításokat követőkre jelentős nyomás nehezedik. A terrorista bélyeg és az iszlamofóbia megpecsételte a létüket. Gyakran szembesülnek a minden arab terroristagyanús sztereotípiával. Börszínük, ruházatuk, másságuk kirekesztést, elutasítást vált ki. A terrorizmus elleni harcnak ők is áldozatai, pedig nagy szükség van a hitük irány- és példamutatására, valamint morális értékeik felmutatására. A kultúrák, a civilizációk és a vallások közötti

¹⁸⁶ Gordon, Philip H.: Can the War on Terror be Won? i. m. 55. o.

¹⁸⁷ Gordon, Philip H.: Can the War on Terror be Won? i. m. 64–65.o.

párbeszédnek jóval meghatározóbb komponensei lehetnének. *Proaktív* szerepvállalásuk szinte alternatíva nélküli.

“Kill Arabics” – írta valaki a hamuba a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után. A helytelen szóhasználat is az amerikaiak lelkiállapotára utalt. Nyelvtanilag helyesen: “Kill Arabs” – öljétek meg az arabokat.

Forrás: <http://nytimes.com>

A szélsőséges és terrorizmus elleni küzdelmet az interdependencia jellemzi, amelynek a párbeszéd, az együtt gondolkodás és a közös stratégiák megfogalmazása az alapmotívuma. Transznacionális formációkkal és erőkkel szemben csak nemzethatárokon átívelő stratégiával lehet eredményt elérni.

Egyes katonai szakértők és biztonságpolitikusok mellett érvelnek, hogy a nagy háborúk kora lejárt, tudniillik a folyamatok arra engednek következtetni, hogy a történelem túlhaladta és „kiírta magából” a hagyományos értelemben vett háborút. Napjaink fenyegetettségforrása az al-Kaida típusú terrorizmus.

A (közel)múlt történéseit, nemzetközi eseményeit és azok jövőbeni hatásait elemezve, meg vagyok győződve arról, hogy nagy háborúk kitörése előtt állunk, amikor „nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad”.¹⁸⁸ Az új típusú

¹⁸⁸ Máté evangéliuma 24,7a.

terrorizmus, annak jövőbeni mutációi vagy egyéb militáns ideológiai irányzatok nem zárják ki a bibliai prófécia beteljesedését – sőt megvalósulása irányába mutatnak.

Az iraki intervenciónak számos külpolitikai következménye van, amelyek közül az egyik, hogy Izrael ma sebezhetőbb, mint a háború kitörése előtt volt. Ugyancsak az iraki hadműveletek következménye, hogy a korábban Izrael-barát politikát folytató Törökország, mára elfordult a zsidó államtól. *Recep Tayyip Erdogan* miniszterelnök muszlim országának többé nem Európa a célja, hanem a régiós vezető szerepre törekvés.

A nukleáris eszközök iránti figyelméről (is) ismert *Mahmud Ahmadinezsád* jó kapcsolatokat ápol Törökországgal. Az iráni elnök valószínűsíthetően apokaliptikus forgatókönyvvel rendelkezik a *Mahdi* eljövetelének siettetésére, aki türelmesen várja földi visszatérésének idejét, amely várakozási idő mesterségesen keltett, világméretű katasztrófák előidézésével csökkenthető.

Gyorsan változó világunkban átértékelődött a nagy gazdasági tempóban növekvő, *BRIC*-országok¹⁸⁹ státusa, megváltoztatva geostratégiai szerepüket és helyzetüket. Oroszország, amely a Szovjetunió összeomlása után meggyengült, ismét megkerülhetetlen hatalmi tényező – hegemoniája visszaszerzésére törekszik. A korábban kevés figyelmet kapó Brazília és India, a feltörekvő országok közé tartozik. Kína Washington első számú hitelezője. Az Egyesült Államok után a világ második legerősebb gazdaságát tudhatja magáénak. Peking nagymértékben növeli haderejét a délkelet-ázsiai és a csendes-óceáni térségben. Az űrkutatásban elért eredményeivel közel került a kozmikus fegyverkezés lehetőségéhez.

Véleményem szerint a jövőben kiéleződnek, kiújulnak helyi és etnikai konfliktusok, háborúk. A fegyveres megoldáskeresést a stratégiai anyagok, tartalékok megszerzése (ivóvíz, természeti kincsek, termőföld) dominálja. A gazdasági megoldatlanságok mellett újjáélednek, teret nyernek a vallási indíttatású üldözések, növekszik a keresztyénellenesség. A reiszlamizálódó muszlim országokban a keresztyénség egyre kevésbé megtűrt vallási kisebbség lesz.

A területi, regionális bázisok dinamikus kiépítése a jövő konfliktusainak kezelésében, a felkészülés, a megoldáskeresés irányába mutatna és erősítené a stratégiai gondolkodást a politika, a katonapolitika és a diplomácia területén. A helyi és regionális politika előtérbe kerülésével, emelkedni fog az adott területre összpontosító szakmai tudás és képesség ázsioja.

¹⁸⁹ BRIC-országok: Brazília, Oroszország, India, Kína (*BRIC countries: Brazil, Russia, India, China*).

Következtetések

Washington a szeptember 11-i támadásra – azt az agresszió kategóriájába sorolva –, katonai válaszlépéssel reagált, és háborút hirdetett a terrorizmus felszámolására. Katonai gépezete először az afganisztáni intervencióval lendült mozgásba. Az al-Kaida típusú terrorizmus determinálta a válaszcsepás módját és irányát. A nemzetközi szervezet irreguláris harcmódorát sokáig a kiszámíthatatlanság jellemezte.

A terrorcselekmények bebizonyították, hogy a „kedvező” körülmények „kellő” konstellációjában „bárból” lehet öngyilkos merénylet, és bárból lehet áldozat. Az új típusú terrorizmus új, követendő eszmény- és példaképet teremtett. A radikális ideológia követői a befolyásolás eszközeivel élve, manipulálják a csapdájukba kerülő egyént – erősítve annak kiválasztottság- és küldetéstudatát. A *shaid* és a *shaida* áldozatvállalása másokat is cselekvésre készítet.

Az Egyesült Államok nagyhatalmi szemszögéből az afganisztáni hadműveletek optimizmusra engednek következtetni, jóllehet, a történelem arról tanúskodik, hogy az afgán törzsek felett képtelenség fegyveres győzelmet aratni, hatalmat venni. Az ország bevehetőségének objektív és szubjektív akadályai vannak. Az afgánokban minden háborús nap a katonai megszállás tudatát és nem a demokratizálás iránti elkötelezettséget erősíti. Csak remélni lehet, hogy nem termelődik ki egy erős szélsőséges réteg, mint ahogyan az megtörtént az ország tíz évig tartó szovjet megszállása idején.

Az al-Kaida elvesztette afganisztáni háterszágát, bázisát, mégis az elmúlt csaknem tíz év minden áldozatvállalása, ígérete és erőfeszítése ellenére sem a szabadság nem köszöntött be, sem a demokratikus értékek nem gyökereztek meg a közép-ázsiai országban. Be kell látnunk, hogy Afganisztánt – a szó klasszikus értelmében – nem lehet megszállni. Kiváltképp nem úgy, hogy ezért még a szeretetet is elvárjuk. A háború jelen állapotában nagy szükség lenne a katonai komponens átstrukturálására és a nem militáris eszközök alkalmazási egyensúlyának újragondolására.

Washington iraki hadműveleteinek céljául tűzte ki, hogy a Szaddám-rezsim diktatúrájától és tömegpusztító fegyvereitől megszabadítsa a népet. Napjainkra egyértelműen bizonyosságot nyert, hogy a diktátornak nem voltak tiltott fegyverei, és semmilyen szálak nem fűzték az al-Kaidához. A katonai intervenció megindítása után

azonban a terrrorszervezet megvetette a lábát Irakban, és a nép is nehezebb életkörülmények között él, mint a hadműveletek kezdetén.

Az új típusú terrorizmus új típusú eszközhasználatot követel. Csak a muszlim társadalmat átjáró belső folyamatok elősegítése vezethet tartós eredményhez, ezt azonban nem lehet sem katonai erővel, sem pedig külső kényszerítő eszközökkel elérni. A politikai és demokratikus intézmények, az NGO-k (nem állami szervezetek), a civil szféra törekvéseinek további erősödése tekintélyes bázisok létrejöttét eredményezheti a közép-ázsiai országban és az egész régióban. Mindehhez a muszlim társadalmi változásokat előmozdító hosszú távú stratégiára, elképzeléscsomagra van szükség. Az újjáépítésen túl számos diplomáciai lehetőség is feltárható, amelyekhez nem nélkülözhető az iszlám országok tevőleges hozzájárulása.

Afganisztán és Irak stabilizálásához vezetne a nemzeti önrendelkezés jogának garantálása, a paritásalapú, nemzetközi garanciákkal biztosított széles körű politikai és gazdasági együttműködés. Mivel nincsenek univerzális, bevált forгатókönyvek és módszerek, különösen releváns az összefogás szükségszerűsége. A működőképes államok nem csak a régióban, hanem nemzetközi viszonylatban is a megbékélést segíthetnék.

4. Európa biztonsága

4.1. Közös biztonság- és védelempolitikai kezdeményezések

1948. március 17-én öt állam – Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg – részvételével megszületett a brüsszeli paktum. Az aláíró felek a német újrafegyverkezés és agressziós politika meggátolása mellett kötelezték el magukat, valamint „a béke és a nemzetközi biztonság szavatolására és minden támadó politika megakadályozására”, amelynek esetén „kölsönös segítséget nyújtanak egymásnak”.¹⁹⁰ A szerződés a katonai együttműködésen túl, a gazdasági, szociális és kulturális kapcsolatokra is kitért.

A Nyugat-európai Unió (*Western European Union* – WEU; NYEU) Nyugat-Németországnak és Olaszországnak a brüsszeli paktumhoz történő csatlakozásával jött létre, 1954. október 23-án. A védelmi szervezet, a brüsszeli egyezményt

¹⁹⁰ Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985, 145. o.

módosító párizsi szerződések hatálybalépésével, 1955. május 6-án kezdte meg működését.

Jóllehet a maastrichti szerződés biztonságpolitikai, védelmi aspektusaiban kiforratlanságot tükrözött, a Nyugat-európai Unió szerepének és pozíciójának hangsúlyos megítélésével, a védelempolitikai dimenzió erősödni látszott. A maastrichti dokumentum a WEU-t az unió szerves részének tekinti, és feladatát a védelempolitikai döntések és akciók kidolgozásában, illetve végrehajtásában jelöli meg. A maastrichti szerződéshez csatolt nyilatkozat kimondja, hogy a Nyugat-európai Unió az *„Atlanti Szövetség európai pillére erősítése eszközének fejlesztése, [...] amely az Atlanti Szövetségben elfogadott álláspontoknak megfelelően fog eljárni”*.¹⁹¹ A WEU tehát egyrészt az EU védelmi szárnya, másrészt pedig a NATO európai pillére.

A NATO-központú biztonságpolitika árnyékában, azonban a WEU évtizedeken át képtelen volt markáns szerepvállalásra. A szervezet valójában a kilencvenes években kezdte betölteni küldetését, a Nyugat-európai Unió külügyminisztereinek 1992-es petersbergi nyilatkozata után. Kompetenciája humanitárius, mentési és békefenntartási feladatok ellátására, továbbá válságkezelés esetén, harcoló alakulatok bevetésére terjedt ki.

1952-ben Franciaország, Nyugat-Németország, Olaszország és a Benelux államok létrehozzák az Európai Védelmi Közösséget (*European Defence Community*). René Pleven francia miniszterelnök egy integrált haderő felállítására tett javaslatot (Pleven-terv) 1954-ben, amit a francia nemzetgyűlés nem ratifikált.

A hatvanas évektől a szervezett bűnözés és a nemzetközi terrorizmus erősödő jelensége, együttes és szervezett intézkedést követelt. Az Európai Tanács 1975. december 1–2-i római ajánlásában, hatékony, koordinált fellépést sürgetett a transznacionális terrorizmus ellen. Az európai politikai együttműködés égisze alatt, 1976 júniusában alakult meg a TREVI-csoport (*Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence International*; terrorizmus, radikalizmus, szélsőségeség, nemzetközi erőszak), amelynek működése az információ-, adat- és tapasztalatcserére, konkrét esetekben kölcsönös támogatásra, összekötők cseréjére, a rendőrségi képzés javítására, a polgári légi forgalom védelmére, a terrorizmus és a szervezett bűnözés leküzdésére irányult. Az 1980-as dublini akcióprogram cizelláltan részletezi a TREVI feladatvállalásait és kompetenciakörét. A TREVI-csoport, amelyre úgy is

¹⁹¹ Fazekas Judit (szerk.): Az európai integráció alapszerződései 1. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 328. o.

tekinthetünk, mint a harmadik pillér előhírnökére, kormányközi együttműködés alapján működött.

1977. január 27-én jött létre a terrorizmus visszaszorításáról szóló európai egyezmény. Az 1999. június 3–4-i kölni csúcstalálkozó használta először a védelempolitikai dimenzió megjelölésére a „közös európai biztonság- és védelempolitika” (*Common European Security and Defence Policy – CESDP*) kifejezést.

Az 1998. december 3–4-i Saint Maló-i francia–brit csúcstalálkozón, a két ország állam- és kormányfői, az unió önálló katonai fellépési képességének kialakítása ügyében tárgyaltak. Olyan szervezetet kívántak létrehozni, amely nemzetközi válságok esetén hatékonyan képes reagálni.

1999. október 15–16-án, a tamperei csúcstalálkozón, a figyelem a bel- és igazságügyi együttműködésre fókuszált, az amszterdami szerződésben megfogalmazott szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósításának szándékával. E célkitűzés teljesítésére jött létre a tamperei program. A tamperei csúcs a szervezett bűnözés visszaszorítására – a már meglévő *Europol* mellé –, az *Eurojust* (*European Judicial Cooperation Unit*) létrehozásáról döntött.

Az 1999. december 10–11-i helsinki Európai Tanács rendelkezései a NATO–EU-kapcsolatokra helyezték a hangsúlyt. Döntés született egy nem katonai válságkezelési mechanizmus létrehozásáról. Számszerűsítették a katonai képességbeli szükségleteket (*Helsinki Headline Goal*). A helsinki csúcs következtetései a közös európai biztonság- és védelempolitika terén leszögezték:

- „Az Európai Tanács hangsúlyozza eltökéltségét az önálló döntéshozó képesség kialakítása iránt az EU-vezette katonai műveletek indítására és lefolytatására vonatkozóan, azokra a nemzetközi válságokra válaszul, ahol a NATO egészében nem érintett. Ez azonban nem jelenti egy európai hadsereg létrehozását (27. pont).
- Az Európai Tanács egyetértett abban, hogy az EU irányítású műveletekben önkéntesen részt vevő tagállamok 2003-ra legyenek képesek egy 50-60 ezer fős haderő 60 napon belül történő bevetésére és legalább egy éven keresztül való fenntartására, amely a petersbergi feladatok teljes skáláját képes ellátni” (28. pont).¹⁹²

¹⁹² Póti László – Tóth Péter – Vincze Hajnalka (szerk.): Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai I. Charta Press Kft., Budapest, 2003, 89. o.

Az elmúlt évtizedekben az európai védelem- és biztonságpolitika, a kisebb-nagyobb megtorpanások ellenére, egyre inkább utat talált magának. Korunk kihívásai, a szervezett bűnözés és a transznacionális terrorizmus erősödése együttműködésre és változások kezdeményezésére indították a politikai aréna döntéshozóit.

4.2. Az európai uniós szerződések

Az Európai Közösség – a két világháborút átvészelt Európában – a hosszú távú, tartós béke garanciáit igyekezett megteremteni.¹⁹³ A római szerződés egyik célja a mobilitást, a személyek szabad áramlását gátló akadályok felszámolása. A személyek szabad mozgásának megkönnyítésével, a munkavállalók nyomában, az „árnyékvilág” is útra kelt. Az illegális migráció, a határokon átívelő szervezett bűnözés ellen, összehangolt együttműködésre volt szükség.

A maastrichti szerződés létrehozta a bel- és igazságügyi együttműködés harmadik pillérét, amelyről az európai uniós szerződés VI. fejezetének K1. cikke rendelkezik a következő területeken: bevándorlás- és menekültpolitika; a tagállamok külső határainak átlépése és ellenőrzése; a nemzetközi csalások elleni küzdelem; igazságügyi együttműködés polgári és büntetőügyekben; vámügyi együttműködés, valamint *„rendőrségi együttműködés a terrorizmus, az illegális kábítószer-kereskedelem és a nemzetközi bűnözés egyéb súlyos formái elleni küzdelem és megelőzés céljából, az [...] Europol keretein belül”*.¹⁹⁴

A közös kül- és biztonságpolitika megvalósítása (*Common Foreign and Security Policy – CFSP*) lehetővé tette az „EU külpolitikai identitásának kialakítását”.¹⁹⁵ Az V. fejezet J.1. cikkének első bekezdése értelmében *„az unió és tagállamai közös kül- és biztonságpolitikát határoznak és valósítanak meg, [...] amely a kül- és biztonságpolitika minden területére kiterjed”*.¹⁹⁶ A második bekezdés a közös külpolitika fő céljait határozza meg, az Egyesült Nemzetek alapokmánya a helsinki záróokmány és a párizsi charta alapelveinek megfelelően: *„Az unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek és függetlenségének védelme; az unió és tagállamai*

¹⁹³ Az Európai Uniót a maastrichti szerződés életbelépéséig Európai Közösségnek nevezték.

¹⁹⁴ Fazekas Judit (szerk.): i. m. 243–244. o.

¹⁹⁵ Kende Tamás – Szűcs Tamás – Jeney Petra (szerk.): Európai közjog és politika. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 65. o.

¹⁹⁶ Fazekas Judit (szerk.): i. m. 230. o.

biztonságának minden módon történő erősítése; a béke megőrzése és a nemzetközi biztonság erősítése; a nemzetközi együttműködés előmozdítása; a demokrácia és a jogállamiság fejlesztése és erősítése, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása."¹⁹⁷

A maastrichti szerződés hatálybalépése előtt, Brüsszelben, Kölcsönös Együttműködési Csoport (*Mutual Assistance Group – MAG*) néven tanácskozó testületek üléseztek. Tevékenységük a repülőtereken áthaladó utasok együttes ellenőrzésére, továbbá a légi küldemények és nemzetközi repülőgépek vizsgálatára irányult. Az európai uniós szerződés nyomán terrorizmus elleni munkacsoport alakult.

A maastrichti szerződés VI. fejezete rendelkezik (K1. cikk 9. pont) az Európai Rendőrségi Hivatal (*European Police Office – Europol*) létrehozásáról. Feladata a hatóságok és nyomozati szervek munkájának segítése; az információcsere; az információgyűjtés és -elemzés; a kábítószer-bűnözés, az illegális migráció, visszaszorítása; a pénzmosás elleni küzdelem; a radioaktív és nukleáris anyagok, valamint a lopott autók csempészetének megakadályozása. Az „európai FBI” azonban nem bír önálló nyomozati és bűnüldözési hatáskörrel. Az Interpolhoz hasonló jogosítványai sincsenek – kormányközi alapon működik. Az Europol létrejöttét az együttműködés-keresés és az információcsere nélkülözhetetlensége indukálta. A közös intézményekben és intézményrendszerekben történő gondolkodás készsége, az összehangolt módszerek alkalmazásának szükségessége mutatkozik meg a szervezett bűnözés és a nemzetközi terrorizmus elleni harcban. A szervezet feladatvállalási kompetenciája kiterjed a terrorizmus és a közös európai pénznemmel kapcsolatos visszaélések területére is.

Hazánk 2004. szeptember 1-jétől teljes jogú Europol-tag. Az Európai Unióhoz újonnan csatlakozni kívánó államok közül elsőként Magyarországgal született megállapodás, 2001. november 16-i hatállyal. Az első magyar összekötő tiszt 2002-ben kezdte meg szolgálatát Hágában.

Az amszterdami szerződés a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség (*Area of Freedom, Security and Justice*) fokozatos megteremtését helyezte kilátásba. A prioritások közé tartozik a szervezett bűnözés, a terrorizmus, az ember- és gyermekkereskedelem, a kábítószer- és fegyverkereskedelem, a csalás, valamint a korrupció elleni küzdelem.

A dokumentum a közös kül- és biztonságpolitika vonatkozásában ugyan nem hozott nagy ívű változásokat, mégis produkált új eszközöket és elemeket: az Európai

¹⁹⁷ Uo. 230–231. o.

Tanács alakítja ki a „közös stratégiákat, amelyeket az unió hajt végre azokon a területeken, amelyeken a tagállamoknak fontos közös érdekeik vannak. [...] A közös fellépések olyan speciális helyzetekre irányulnak, ahol az unió operatív cselekvését szükségesnek ítélik. A közös fellépések meghatározzák célkitűzéseiket, hatályukat, az unió számára biztosítandó eszközöket, a végrehajtásukra vonatkozó feltételeket és – amennyiben szükséges – az időtartamukat.”¹⁹⁸

Az amszterdami szerződés létrehozta a kül- és biztonságpolitikai főképviselő (*High Representative* vagy „*Mr. CFSP*”) státusát, amelynek betöltésére Javier Solana, a NATO volt főtitkára kapott mandátumot. A szerződés nem hozott jelentős változást, sem a közös védelmi politika, sem a közös véderő vonatkozásában. (A 17. cikk rendelkezik a védelmi politika fokozatos kialakításáról.) A petersbergi feladatok is bekerültek a dokumentumba. Előrelépés, hogy a közös védelmet nem „idővel”, hanem „fokozatosan” kívánja elérni. A maastrichti szerződés a második pillérrel óvatosabban fogalmazott: „idővel” megvalósulandó közös védelmet helyezett kilátásba. Az amszterdami szerződéshez csatolt nyilatkozat, a közös döntések előkészítésének segítésére és a nemzetközi folyamatok előrejelzésére, egy gyors riadóztatási és politikai tervezőegység létrehozásáról rendelkezett, amelynek célja:

- a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP) „*hatálya alá tartozó területeken felmerülő fejlemények felügyelete és elemzése;*
- *az uniónak a közös kül- és biztonságpolitika területére tartozó érdekeinek értékelése és azon területek számbevétele, amelyekhez a KKBP a jövőben elsődlegesen kapcsolódhat;*
- *megfelelő időben való értékelés és gyors riadóztatás olyan események bekövetkezése vagy olyan helyzet fennállása esetén, amelynek fontos kihatása lehet a közös kül- és biztonságpolitikára, beleértve a lehetséges politikai válsághelyzeteket is;*
- *a Tanács vagy az Elnökség kérésére vagy saját kezdeményezésre olyan dokumentumok kidolgozása, amelyek [...] választási lehetőségeket mutatnak be a követendő politikákra vonatkozóan...*”¹⁹⁹

A tervezőegység a tagállamok és a Bizottság maximális támogatását élvezi. „Az Amszterdami Szerződés igyekezett legalább némiképp orvosolni a maastrichti rendelkezések hiányosságait, s levonni a délszláv válságban tanúsított összuniós

¹⁹⁸ Uo. 232. o.

¹⁹⁹ Uo. 341. o.

tehetetlenség legfőbb tanulságait.”²⁰⁰ Az amszterdami szerződés a KKBP megerősödéséhez vezetett. A karakteres és markáns másodpillér megvalósításának ügyét szolgálta a WEU Miniszteri Tanácsának döntése, amikor a krízismenedzsment funkcióját az Európai Uniónak adományozta.

A nizzai szerződés V. fejezete tartalmazza a közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó rendelkezéseket. A szorosabb együttműködés céljából az unió értékeinek megőrzését, valamint identitásának megerősítését tűzi ki.

A 25. cikk a politikai és biztonsági bizottságot (*Political and Security Committee – PSC*) bízta meg a közös kül- és biztonságpolitikát érintő nemzetközi események figyelemmel kísérésével. Feladata a Tanács munkáját, akár annak kérésére, akár önnön kezdeményezésére, állásfoglalásaival segíteni. Új gondolat, hogy a PSC a Tanács égisze alatt gyakorolja a válságkezelési műveletek feletti politikai ellenőrzést és stratégiai irányítást. A dokumentum a harmadik pillér vonatkozásában is rendelkezett. Intézményesítette – a tamperei csúcstalálkozón elhatározott – Eurojust felállítását (29. és 31. cikk).

A nizzai szerződés ratifikációját az írek gátolták meg, népszavazáson utasítva el azt – végül 2003. február 1-jén hatályba lépett. Az újabb szerződésmódosítás még két hasonló elutasítást szenvedett. A francia és a holland szavazók az alkotmányszerződésre mondtak nemet. A lisszaboni szerződéssel elsősorban a külügyi dimenzió erősödött. A külügyi és biztonságpolitikai főképviselő, a „külügyminiszter” *Cathrine Ashton*, aki a Bizottság külkapcsolatokért felelős alelnöke is.

Az elmúlt évtizedek szisztematikus munkájának köszönhető, hogy napjainkra az Európai Unió védelmi, katonai dimenzióval is rendelkező közösség és egyre markánsabb másod- és harmadpilléres politikát képvisel. A militáris képességek felajánlásával és a védelmi szegmens erősítésével a cél az, hogy a közös európai biztonság- és védelempolitika harmonizált együttműködés keretében, életképes és meghatározó európai pillér lehessen, hiszen sorsot, jövőndőt, biztonságot és védelmet csak szilárd fundamentumra érdemes építeni.

A nemzetállamok hatáskörébe tartozó terrorizmus elleni küzdelem is a közös politika része lett. A következő évek történései adnak majd választ arra, hogy elképzeléseiket és terveiket a tagállamok hogyan képesek egységbe kovácsolni, a közös célok és érdekek vonatkozásában.

²⁰⁰ Póti László – Tóth Péter – Vincze Hajnalka (szerk.): i. m. 18. o.

4.3. A schengeni vívmányok

A schengeni egyezmény előtt, 1954-ben, öt észak-európai ország – Izland, Norvégia, Dánia, Finnország és Svédország – útleveluniója a közös államhatáron, a határforgalom-ellenőrzés felszámolására irányult. 1984. július 13-án Saarbrückenben Nyugat-Németország és Franciaország bilaterális megállapodást kötött a határforgalom-ellenőrzés fokozatos megszüntetéséről. 1985. június 14-én a luxemburgi Mosel folyó partján fekvő Schengenben a Benelux államok, Franciaország és Nyugat-Németország megállapodást írt alá a belső határellenőrzés eltörléséről.

A schengeni egyezmény gyakorlati kivitelezésére jött létre – 1990. június 19-én – a schengeni végrehajtási egyezmény (*Convention Implementing the Schengen Agreement*), amelynek felügyelete a végrehajtó bizottság (*Executive Committee*) kompetenciakörébe tartozott. A schengeni egyezményhez, amely 1995. március 26-án lépett hatályba, a következő államok csatlakoztak: Olaszország (1990), Spanyolország, Portugália (1991), Görögország (1992), Ausztria – uniós csatlakozása napján – (1995), továbbá Dánia, Finnország és Svédország (1996). Társult tagok: Izland és Norvégia. Ez utóbbi két országnak nincs szavazati joga. Nagy-Britannia és Írország, szigetországi státusukra hivatkozva, nem része az egyezménynek. Nagy-Britannia 1999-ben, Írország pedig 2000-ben jelezte, hogy a *schengeni acquis* részleges alkalmazását kívánja megvalósítani, rendőri, igazságügyi és adatvédelmi együttműködés keretében. Dánia egyedi döntés alapján, eseti alapon határoz az egyes jogszabályok átvételéről. Svájc, amely nem tagja az Európai Uniónak, 2008-ban csatlakozott a schengeni övezethez.

A Tanács 1999. május 20-án a schengeni vívmányokat beemelte az Európai Unió jogi és intézményi keretébe (első és harmadik pillér). A schengeni folyamatot az amszterdami szerződés is megerősítette.

Az Európai Uniónak 2004. május 1-jén tagjává vált tíz tagállam határai nem minősültek azonnal „schengenlandi” belső határoknak. Az unió belső határa lett: Ausztria, Szlovénia és Szlovákia. Magyarország 2004. május 1-jén lett az unió

tagja, és 2007. december 21-én csatlakozott a schengeni övezethez.²⁰¹ Jóllehet az integráció kötelékébe lépő országoknak a schengeni joganyagot is át kell venniük, tagságuk azonban nem jelent automatikus Schengen-kompatibilitást.

Mint ahogyan transznacionális az új típusú terrorfenyegetés, nemzetállamokon és határokon átívelő az ellene való védekezés is. 2005-ben Varsóban kezdte meg működését az Európai Határrendészeti Ügynökség (*European Border Agency – Frontex*). Az ügynökség életre hívásának célja, hogy segítse az együttműködést és a tapasztalatcserét az európai határrendészeti szervek között.

A schengeni belső határokon szabadon mozognak az alapszabadságok: áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke. Indokolt esetben azonban a tagállamok, időlegesen visszaállíthatják a határellenőrzést. A „határok nélküli” Európában nehezebbé vált a terrorszervezetek és a terrorista csoportok felderítése, mozgásuk és tevékenységük figyelemmel kísérése. A terrorista egységeket a múltban is jellemezte, hogy összeköttetésben álltak és esetenként kisegítették egymást. Az al-Kaida típusú terrorizmus egyik ismérve, hogy a nemzetközi hálózat tagjai alkalmi jelleggel összeverbuválódva az adott helyszínre utaznak, majd visszatérnek oda, ahonnan elindultak.

A Financial Times 2001. szeptember 11-e kontextusában vizsgálva a madridi és londoni merényleteket, megállapítja, hogy Európa „könnyebb célpont” lett, aminek okát az integrációs közösség nyitott határaiban látja.²⁰² Véleményem szerint nem ez az oka, hogy „könnyebb célpont” vagyunk. Az Amerikai Egyesült Államok területén a különböző államokba történő utazáskor sincs határellenőrzés. A kockázat a külső határok nem kellő védelmében, valamint a bevándorlókkal szemben tanúsított, megengedő európai szemléletmódban keresendő, amely a demokrácia nevében a biztonság elé helyezi az emberi jogokat.

Az új típusú terrorizmus ellen csak harmonizált, konzekvensen gyakorolt, hatékony intézkedésekkel lehet fellépni. A küzdelemben a terrortevékenység veszélye csökkenthető, de meg nem szüntethető.

²⁰¹ A Budapest Airport határ-ellenőrzési rendszere, amely már 2007 őszén készen állt a schengeni normák teljesítésére, 2008. március 30-án csatlakozott a schengeni övezethez. A szabad zónában megszűntek a belső légi határok, amelynek következtében a közlekedésben részt vevők útlevelét nem ellenőrzik. A schengeni megállapodás az utasok schengeni és nem schengeni övezet szerinti szétválasztásáról rendelkezik. A nemzetközi repülőtereken párhuzamosan léteznek belső és külső határok. A Schengen-kompatibilis intézkedések olyan nagy változást jelentettek, amelyek át-, illetve felülírták az addig létező utas- és járatforgalmi struktúrákat.

²⁰² Fidler, Stephen: i. m. 9. o.

4.3.1. A Szigorított biztonsági terület

2006 júniusában auditorok ellenőrizték, hogy a Ferihegyi nemzetközi repülőtér működése biztonsági szempontból milyen mértékben felel meg az európai uniós normáknak. Az integrációs közösség országainak légikikötőiben rendszeresek a biztonság színvonalát értékelő ellenőrzések, amelyek nyílt és rejtett teszteléssel vizsgálják az érintett szervezetet. Az ellenőrök olykor magukat utasnak álcázva végzik tevékenységüket. Nyílt ellenőrzés esetében az érintett szervezet már a vizsgálat előtt hivatalos tájékoztatást kap annak tényéről, időpontjáról, módjáról és az érintett területekről. Rejtett ellenőrzésnél a tagállam nemzetközi kapcsolattartója és a védelemért felelős hatóságok kapnak előzetes tájékoztatást, majd az ellenőrzés első elemeként végrehajtott rejtett tesztelés vagy egyéb ellenőrzést követően, tájékoztatják az ellenőrzött szervezetet. E procedúra után a nyílt ellenőrzés a zárt ellenőrzéshez hasonlóan folyik.

2006-ban az ellenőrök a hiányosságok két csoportjára világítottak rá. Az egyik a szigorított biztonsági terület (*Security Restricted Area – SRA*) kijelölése és a hozzá tartozó szabályok alkalmazása. Az új SRA-intézkedések több ezer dolgozó „szabad” mozgását érintették. A szigorítás után jelentősen csökkent azon alkalmazottak száma, akiknek állandó belépési jogosultságuk volt a tiltott zónába. A hiányosságok másik csoportja a biztonsági átvizsgálások körébe tartozott.

A védelmi rendszer egyik alapeleme az utasbiztonsági személyi állomány védelmi tudatosságának növelése (*security awareness*) képzések, továbbképzések útján. A védelmi oktatást az Európai Parlament és Tanács 2002. december 16-i 2320/2002 számú rendelete tette kötelezővé. *„Minden egyes tagállamnak meg kell követelnie az illetékes hatóságától, hogy dolgozza ki és hajtsa végre a nemzeti polgári légi közlekedés-védelmi képzési programot azért, hogy a polgári repülés üzemi területein dolgozó valamennyi alkalmazott felismerje és megértse saját szerepének fontosságát egy esetleges jogellenes cselekmény megelőzésében.”*²⁰³

A repülőtér a 2006-os vizsgálatokon nem megfelelő (*non-clean* azaz nem tiszta, nem biztonságos) minősítést kapott. Ennek a légi úton közlekedőket érintő egyik következménye az volt, hogy a 2006. november 6-án a repülőgépek fedélzetére felvihető folyadékmennyiséget szabályozó rendelet hatálybalépésétől például a frankfurti és a müncheni repülőtereken úgy tekintettek a Budapestről

²⁰³ Heti Hírek, 2008. szeptember 5. <http://www.bud.hu> (Letöltés: 2008. szeptember 5.)

érkező és átszálló tranzitutasokra, mintha nem EU-konform, hanem valamely unión kívüli légikikötőből jöttek volna. Az átszálló utasokat ismételt biztonsági ellenőrzés alá vonták.

2010-ben hasonló biztonsági ellenőrzés folyt a budapesti légikikötőben és a hiányosságok megegyeztek a 2006-ban feltártakkal. A repülőtér ismét elvesztette *clean* minősítését, és korlátozó intézkedések bevezetésére kényszerült. Az Európai Bizottság határozata értelmében, 2010. november 12-én kapta vissza régi státusát.

2007. október 27-én a Budapest Airport átfogó kampányt kezdeményezett a repülőtéri alkalmazottak biztonság-tudatosságának fokozására: *a mi repülőtérünk, a mi felelősségünk*. A jelmondatot a közös feladat- és felelősségvállalás ihlette. A légi közlekedés biztonságának garantálásához összefogásra van szükség, hiszen az összehangolt fellépés közös érdek.

4.4. A szeptember 11-e utáni európai uniós intézkedések

A szeptember 11-i merényletsorozat után az Európai Unió nem hirdetett háborút a terrorizmus ellen. A válaszlépést nem a militáris képességek bevetésében látta. Antiterrorista intézkedéseket hozott, erősítette a jogi dimenziót, valamint a krízismenedzsment aspektusából közelített. Kiemelt terület lett a kritikus infrastruktúra elemeinek kezelése (kijelölése, védelme, részletes jogi szabályozás elkészítése).

Szeptember 11-e után a prioritáslistán felértékelődött a védelem- és biztonságpolitika dimenziója. A nemzetközi törvényhozásban és a biztonságpolitikai intézkedésekben egyértelműen követhető az akció és reakció egymásutánisága. A repülés világában is egy-egy cselekmény elkövetési módszereinek, tárgyi feltételeinek, eszközhasználatának figyelembevételével alkotják a nemzetközi jogszabályokat és rendeleteket.

Az Egyesült Államok elleni terrortámadás ösztönző hatást gyakorolt az uniós másod- és harmadpilléres politikára is. Jobban megnyilvánultak a közös biztonság- és védelempolitika iránti elkötelezettség jelei. Antiterrorista, azaz a védelem fokozására irányuló regulák, dokumentumok léptek életbe. Szeptember 14-én a közlekedési miniszterek rendkívüli találkozót tartottak. Az unió a szeptember 21-i rendkívüli brüsszeli csúcson teljes szolidaritásáról biztosította Washingtont. A

találkozó fókuszában a biztonság fokozása és a terrorizmus elleni összehangolt fellépés állt.

Szeptember 24-én a Bizottság döntött az egységes európai légtér kialakításáról. Az Eurojust 2002. március 6-án kezdte meg működését Hágában, a vád-, vizsgálati, igazságszolgáltató és bűnüldöző hatóságok munkájának támogatása céljából. Létrejött a Rendőrfőkapitányok Munkacsoportja (*Police Chiefs Task Force*).

2002. december 16-án az Európai Parlament és a Tanács 2320/2002/EK rendelete a légi közlekedés biztonsága és védelme érdekében az egységes szabályalkotás mellett döntött. A Repülésbiztonsági Szabályozó Bizottság – amelyet a 2320/2002/EK(2) rendelet hozott létre – kompetenciája a biztonsággal kapcsolatos szabályok kidolgozása. 2003. április 4-én látott napvilágot a légi közlekedés védelmére irányuló 622/2003/EK bizottsági rendelet.

Szeptember 11-e előtt a rendőri és titkosszolgálati együttműködés meglehetősen kezdetlegesnek minősült az Európai Unióban. A transznacionális prevenció, az összehangolt cselekvés iránti igény, az akció-reakció „versenyében” lassú ütemben, de folyamatosan erősödött. A madridi és londoni merényletek még inkább elősegítették ezt a folyamatot. Az Európai Tanács 2004. február 19-én, a március 11-i madridi terrortámadás előtt, a titkosszolgálati képességek ismertetésének feladatával bízta meg Javier Solanát. A 2005. július 7-i londoni terrorakció a szakszolgálatok szorosabb együttműködését eredményezte. A A madridi merénylet után jött létre a terrorizmus elleni koordinátor pozíció, amelyet 2007. márciusi lemondásáig *Gijs de Vries* töltött be. A *Mr. Terrorizmus* megüresedő főképviselői pozíciójába a belga *Gilles de Kerchove* került. 2003. december 12-én az Európai Tanács jóváhagyta a Javier Solana szövegezte európai biztonsági stratégiát (*European Security Strategy – ESS*).

2004. november 4–5-én a hágai csúcstalálkozón elfogadták a hágai programként vagy Tampere II-ként ismert bel- és igazságügyi döntéscsomagot. Ez a program is – a Tampere I-hez hasonlóan – a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megteremtését tűzte ki céljául. Fellépett a szervezett bűnözés és a terrorizmus ellen. Törekvései a terrorizmus finanszírozásának ellehetetlenítésére irányultak. Nyomatékosította az Europol és az Eurojust szerepének lényegi voltát.

A finn elnökség kezdeményezésére, az uniós igazságügy-miniszterek 2006. augusztus 16-án informális találkozáson vettek részt. Az elnökség még aznap sajtónyilatkozatban adott hírt rendszeres szakértői találkozókat kezdeményező

elkötelezettségéről, a radikalizáció okainak feltárására, elemzésére: börtönökben, iskolákban és vallási gyülekezőhelyeken. A környezettanulmányozás mellett előtérbe került a média szerepének vizsgálata. A Bizottság elfogadta, hogy akadémiai szakemberekkel és kormányzati szakértőkkel erősítse szakértői hálózatát.²⁰⁴

2006. november 6-án szigorú biztonsági szabályozások léptek életbe az Európai Unió légikikötőiben, az augusztus 10-i folyadék alapú robbanóanyaggal megkísérelt terrortámadás után.²⁰⁵ A Tanács elfogadta a repülés biztonságáról szóló 1448/2006/EK(1) bizottsági rendeletet. Korlátozták a kézipoggyászban a gépek fedélzetére vihető folyadékmennyiséget, bevezették a 100 ml-es szabályt.²⁰⁶ A nem európai uniós tag Norvégia, Svájc és Izland repülőterein is fogantatosították a szigorú biztonsági előírásokat. Az 1448/2006/EK(1) bizottsági rendelet titkos melléklete tartalmazza a kézipoggyászban repülőgépre vihető folyadékokra vonatkozó intézkedéseket.

2007-ben kapott szárnyra az uniós hír, hogy a légi marsallok jelenléte megszüntetné a folyadék alapú anyagok mennyiségének fedélzeti korlátozását.²⁰⁷ Európai uniós törekvés, hogy a gépek fedélzetére ne juthasson fel robbanószer vagy fegyver. A tagállamok kompetenciája, hogy eldöntsék, utasszállító gépeik fedélzetén legyenek-e biztonsági tisztek. Az unóban Anglia, Ausztria és Németország alkalmazza őket.

Az Egyesült Államokból és Izraelből Budapestre érkező utasszállítók fedélzetén vannak speciális kísérők. A magyar biztonsági szemléletmód, a Malév gépeken nem tartja indokoltnak alkalmazásukat, mivel „*kifigyelhetik, megsebesíthetik, sőt likvidálhatják őket*” – véli Vágó József, és inkább a terrorcselekmények földi megelőzésének fontosságát hangsúlyozza. „*A biztonsági szűrés helyszíne a repülőtéri utascarnok.*”²⁰⁸ Az európai biztonságfelfogás

²⁰⁴ Informal London Meeting on Counter-Terrorism, Joint Press Statement. 2006. augusztus 16. <http://www.euractiv.com/en/justice/eu-tighten-aviation-security-failed-terror...> (Letöltés: 2008. október 9.)

²⁰⁵ A terrorcselekmény-kísérlet részleteit lásd a *Terrortevékenység Nagy-Britanniában* című fejezetben.

²⁰⁶ Az új rendelkezés értelmében az 1 dl-es, egyedi kiszerelésű flakonokat, tégelyeket, dobozokat utasonként egy liter őraltartalmú, 20 x 20 cm-es, újjazárható tasakban lehet csak a kézcisomagtól elkülönítve, az utasbiztonsági átvilágítás során a tranzit területére bevinni. Az ellenőrzési ponton belül található *duty-free* üzletekben vásárolt folyadék alapú anyagok az utazás befejezéséig lezárt, számlával ellátott zacskóban maradnak. A terminálok monitorjain vetített tájékoztatófilmek a szabályok alkalmazásának módját, a biztonsági előírások kommunikálását szolgálták. A szórólapok, valamint a külső csarnokokban (*landside*) létesített információs pultok, szintén az utasbiztonsági átvilágítás gördülékenységét segítették. A hatékony tájékoztatás, az ellenőrzőkapuknál értékes percek megtakarításával járt.

²⁰⁷ Nagy-Britanniában speciális folyadékvizsgáló gépet fejlesztettek ki.

²⁰⁸ Személyes interjú Vágó József légügyi igazgatóval 2008 októberében.

markánsan tükröződik ebben a gondolatvezetésben, amelynek metodikája számos ponton eltér az amerikai szemléletmódtól.

Az általános szakmai modell a különböző zónák egymáshoz kapcsolásával tartja elérhetőnek a biztonság magasabb szintjét, amely a repülőtér tranzit területén túl, magában foglalja a forgalmi előteret, a nyilvános területet, a beszállítási útvonalat és a beszállítási raktárt. Napjainkban kizárólagos a komplex rendszerszemlélet: nem csak a tradicionális területhez (tranzitterület, csomagosztályozó) köthető, hanem a teljes légi közlekedési szférában kialakított, egymáshoz kapcsolódó biztonsági zónák, és az azokra vonatkozó arányos intézkedések képesek megfelelni a kor védelmi követelményeinek.

A Bizottság 2006. október 4-i 1546/2006 EK rendeletében döntött a légiközlekedés-védelmi követelményrendszer végrehajtásához szükséges intézkedések meghatározásáról szóló 622/2003/EK rendelet módosításáról, amelyben aláhúzza az egységes követelményrendszert pontosító intézkedések szükségességét, mivel megnövekedett a folyékony robbanóanyagok feljutásának kockázata a légi járművekre. Kimondta továbbá a szabályozás „félévenkénti felülvizsgálatát, a műszaki fejlődés, a repülőterek működésére gyakorolt befolyásuk és az utasokat érintő hatásuk függvényében.”²⁰⁹

A Bizottság 2006. december 15-i 1862/2006/EK rendelete az egységes követelményrendszert pontosító intézkedések szükségességére hívja fel a figyelmet. 1862/2006/EK(2) „A terrorizmus minden államot és minden embert fenyeget. [...] Csökkentenünk kell a fenyegetettséget.”²¹⁰

Az Eurobarometer 2006 nyarán készített felmérése szerint a polgárok nyolcvanhat százaléka több európai uniós döntéshozatalt igényelne a terrorizmus elleni küzdelemben. Magyarországon a megkérdezettek nyolcvan százaléka fogalmazta meg ugyanezt a véleményt.²¹¹

A légi közlekedésben részt vevők számának emelkedése, az európai uniós előírásoknak, normáknak történő megfelelés nagy terhet és felelősséget ró a

²⁰⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:286:0006:0007:HU:PDF> (Letöltés: 2007. április 27.)

²¹⁰ The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism. Council of the European Union. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>

²¹¹ A kutatási eredmények nyilvánossá tételének ideje: 2007. február.
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_266_en.pdf (Letöltés: 2007. március 21.)

repülőterek működtetőire.²¹² A regulák betartása költséges, a repülésbiztonsági szabályok fenntarthatósága nehézkes. A terrorcselekmények kivitelezése minimalizált költséghányadú, kivédésük azonban nagyon drága. Ebből következően folyamatos gazdasági és szakmai viták vannak a megtérülés vonatkozásában, ugyanis a ráfordítás ismert, de az elmaradt kár nehezen számszerűsíthető. A magasabb biztonsági szintek elérése költségspirálba kényszeríti a különböző vállalatokat és államokat.²¹³

A terror elleni adatgyűjtéssel védekezés példája az Amerikai Egyesült Államok. Az oda induló, a repülőgépen tartózkodó utasokról kötelező az információszolgáltatás. Az információközlés után gyanú vagy bekövetkezett cselekmény esetén, eljárás indul a rendvédelmi szervek készítette kockázati listák összehasonlítása, a titkosszolgálati adatbázisok ellenőrzése, valamint az utasnyilvántartási adatok (*Passenger Name Records – PNR*) alapján. A légi úton közlekedők hol úgy tűnik, hozzászoktak, hol pedig tűréshatárukon vannak a „mindenki terroristagyanús” szemléletmód miatt. Képtelenség emberek millióit potenciális merénylőként kezelni.²¹⁴

A biztonsági intézkedések és az utas privát szférájának tisztelete közötti egyensúly a múlté. A szeptember 11-i terrorcselekmények hatására megerősödött a „militarizált biztonságpolitika”. A *biztonságpolitikai barterben* a valamit valamiért elve képződik le, amely az egyén szabadságjogainak részleges korlátozását, felfüggesztését a biztonság ígéretével magyarázza.

Az Egyesült Államok elleni támadás után nem csak a légi közlekedésben sérültek az emberi jogok. A kommunikáció felügyelete kapcsán, a hatalomgyakorlás és a tömeges kontroll összefüggésében, ismét orwelli gondolatok fogalmazódnak meg. A vezetékes és mobiltelefonok, az internetalapú, továbbá a rádiófrekvenciás kommunikáció ellenőrzésének időszakát éljük, ami megtörténik a földön, a tengeren és a levegőben egyaránt. A titkosszolgálatok naponta könyvtárnyi méretű és mennyiségű adatállományt, információt gyűjtenek össze, töltenek le online.

A technikai, technológiai vívmányok korát a megelőzés célzatú „projektszemlélet”, azaz a lehetséges történések modellezése jellemzi –

²¹² A Budapest Airport Zrt. üzemeltetési joga a német *Hochtief-konzorcium* tulajdonába került (2007. május 9.) az angol BAA és a spanyol *Ferrovial* után. A polgári légi közlekedés magyar fellegvárában, évente több mint nyolcmillió utas fordul meg. A 2007. márciusi felmérések – a repülőmozgások számát illetően – 126 278 startolást és landolást rögzítettek. *Heti Hírek*, 2007. március 14. <http://www.bud.hu> (Letöltés: 2007. március 14.)

²¹³ A szigorú biztonsági regulák következtében, a repülőjegyárak harminc százalékkal emelkedtek.

²¹⁴ Az amerikai határellenőrzésnél fényképfelvétel-készítés és ujjlenyomatvételezés történik.

információgyűjtéssel, -elemzéssel megakadályozni a baljós előjelű eseményeket. A polgári légi közlekedésben a jelen folyamatok, a különböző képességekkel bíró, „mindent látó” vizuális megfigyelés-alapú tömeges kontrollt sejtetnek. Adottak az orwelli gondolatrendőrség működésének feltételei: az agyi „ujjlenyomatvétellel” az agyban tárolt információkra következtető kamera. Az információszerzés ugyancsak szofisztikált módja az ideghálózati kamera. Egyre jelentősebb szerepük lesz a viselkedés és magatartás megfigyelésén, analizálásán alapuló szűréseknek. Félő azonban, hogy mivel a rendszerek nem tévedhetetlenek, a pontatlan, hibás és elhamarkodott diagnózissal ártatlan emberek válhatnak gyanússá.

Megváltozott világunk „az új veszélyek, de egyben az új lehetőségek világa is. Az Európai Uniónak megvan a képessége, hogy nagyban hozzájáruljon mind a fenyegetések kezeléséhez, mind pedig, hogy segítsen a lehetőségek megvalósításában. Egy aktív és hatékony Európai Unió, világviszonylatban, nagy szerepet játszhat.”²¹⁵

4.5. Radikalizmus és terrorizmus Európában

4.5.1. Al-Kaida-terrorizmus: a madridi és a londoni merényletek

Az al-Kaida a madridi és a londoni támadásokkal jelezte, hogy az Egyesült Államok után Európa is kénytelen szembenézni a legújabb kori erőszakformával, az új típusú terrorizmussal. A merényletek tudatosították, hogy a transznacionális fenyegetés kontinensünket is elérte.

A vonatközlekedést célkeresztjébe állító madridi támadásban tizenhárom távirányítású bombát aktiváltak, amelyek közül tíz működésbe is lépett. A londoni robbantásos akciók a busz- és metróközlekedés ellen irányultak, és ötvenkét ember életét követelték. A két főváros elleni merényletnek több mint kétszáz halálos áldozata és ezernyolcszáz sérültje volt.

A londoni terrorcselekményeket Nagy-Britanniában született, az integráció kívánalmainak és a társadalmi normáknak látszólag megfelelő, pakisztáni családi háttérrel bíró muszlim fiatalok követték el. Nem volt ez másként a madridi akciót kivitelezők esetében sem, akikre a militáns ideológia Spanyolországban gyakorolt hatást.

²¹⁵ A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy.
<http://www.delpak.ec.europa.eu/WHATSNEW/European%20Security%20Strategy-12-3.htm>. i.m.

Mind a spanyolok, mind pedig az angolok sokak szimpátiáját és csodálatát vívták ki, amiért méltósággal, önuralommal viselték a megrázkódtatásokat. Tömeghisztériának jelét sem lehetett tapasztalni. Jellemző vonás, hogy az Egyesült Államokban – véleményem szerint lélektani okokból – egy-egy, a nemzetet ért trauma után, több időt vesz igénybe az eredeti állapot helyreállítása, és a megszokott (menet)rendhez történő visszatérés, mint Európában.

2005. július 7-i londoni terrortámadás

Forrás: <http://article.wn.com>

A madridi és a londoni merényletekkel bebizonyosodott, hogy a kontinenseken átívelő erőszakáradat bármely országot képes megsebezni. A terrorcselekmények után ugyanaz a félelemérzet telepedett Európára, mint ami az Egyesült Államokra nehezedett szeptember 11-e után. *„Az európaiak kezdtek ráeszmélni, hogy honi területük nem csupán a terroristák célpontja, hanem egyben bázisa is.”*²¹⁶

²¹⁶ Moisi, Dominique: The Clash of Emotions. Foreign Affairs, 2007. január/február, 9. o.

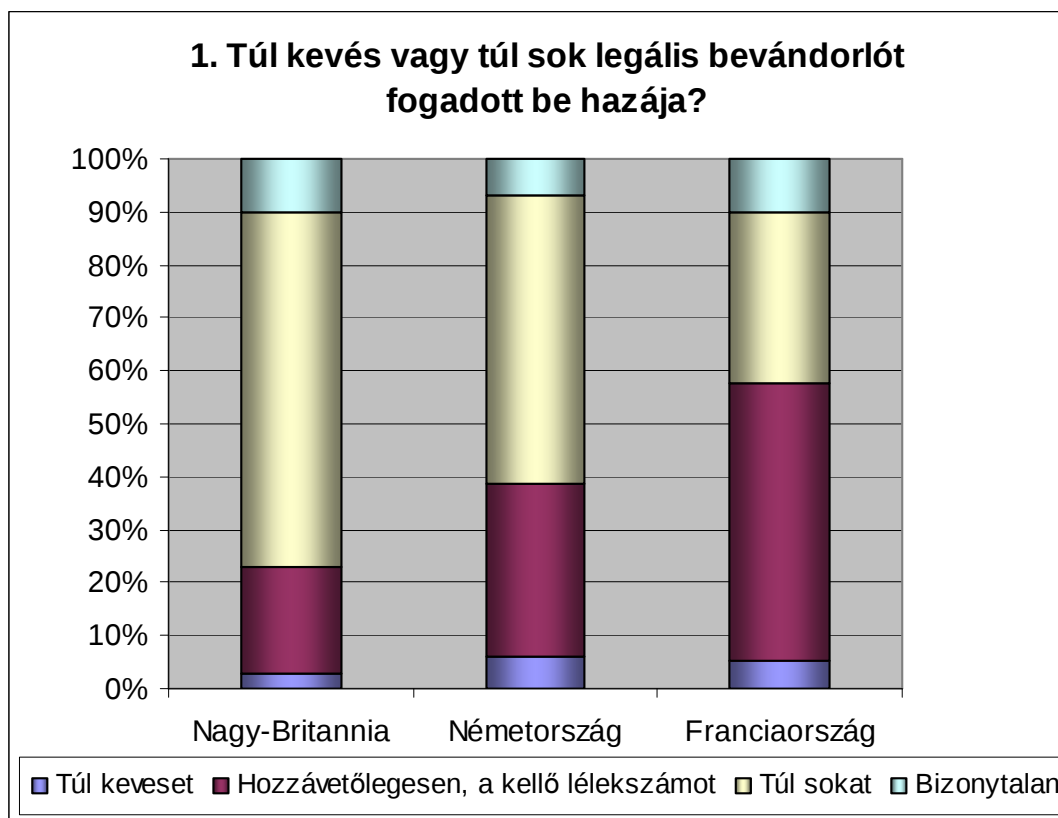
4.5.2. Az „öreg kontinens” új lakói – a muszlim kisebbség

A második világháború utáni Európa kedvelt emigrációs desztinációnak bizonyult, és megnyitotta munkaerőpiacát az olcsó emberi erőforrás előtt. A vendégmunkásoktól elvárták, hogy rövid európai tartózkodás után visszatérjenek hazájukba. A betelepülők azonban sem a munkanélküliek százezreit kitermelő 1973-as olajválság, sem a nyolcvanas évek *stagflatió*ja idején nem mutattak hajlandóságot a távozásra.

Európát gazdaságának mielőbbi talpra állítási szándéka vezette, amikor a muszlim munkaerő-mobilizálás útjára lépett, hiszen a háború megtizedelte a munkaképes férfi lakosságot. Az alacsony jövedelemért foglalkoztatottak alkalmazásából eredő gazdasági siker azonban tiszavirág-életűnek bizonyult. A nem megfelelően végiggondolt, elhamarkodott döntések nyomán, Európának szembe kellett néznie a munkaerőimport hozadékával, a muzulmán kisebbség állandósuló, gyors ütemben növekvő jelenlétével.

Míg 1950-ben a kontinensen nyolcszázezer muzulmán élt, addig napjainkban a számuk már 15-20 millióra tehető. Franciaországban, amely Európa legnagyobb iszlám közösségét tudhatja magáénak, 4-4,5 millióan vannak. Németországban – ahol a kisebbség jellemzően török származású – számuk meghaladja a hárommilliót. Nagy-Britanniában kétmillió, Spanyolországban és Olaszországban másfél millió muzulmán él. Nyugat-Európát a következő három-négy évtizedben mély demográfiai változások jellemzik majd. Az öregedő kontinens alacsony népesedési mutatója még inkább szembetűnő a muszlim gyermekszaporulat és életképesség függvényében.

Európa az ötvenes és hatvanas években az integrációs képességébe vetett hittel nyitott utat a határain túlról érkező munkavállalók előtt. A remélt és elképzelt új világban az asszimiláció, az integráció és a sokszínűség kulcsfogalom volt. Míg Franciaország homogén, Nagy-Britannia a multikulturális társadalom képét dédelgette. Az elmúlt évtizedekben bebizonyosodott, hogy egyik vízió sem valósul meg, utópisztikusak az elképzelések.

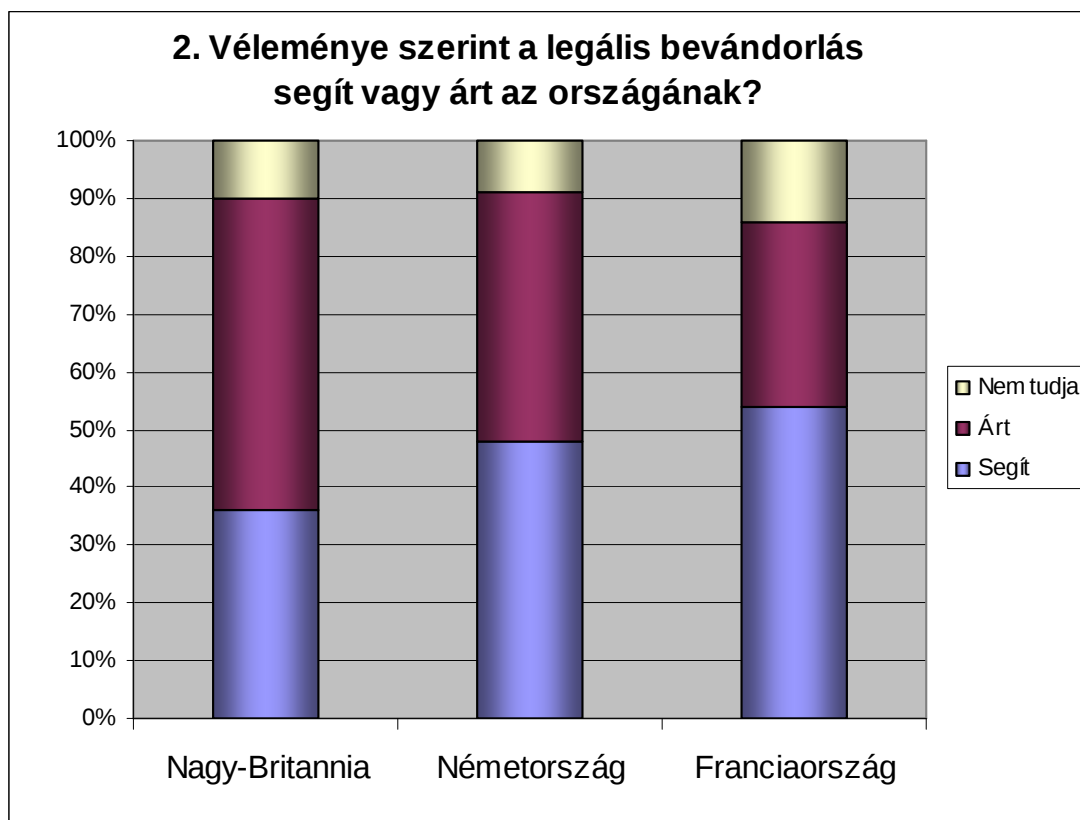

Forrás: The Harris Poll²¹⁷

A hisztogram(ka)t Dányiné Bak Zsófia készítette (2011).

A nyugat-európai országok őshonos polgárainak migrációval kapcsolatos véleményét jól tükrözi a *Harris Poll* felmérése. A britek hatvanhét, a németek ötvenöt, a franciák harminckét százaléka véli úgy, hogy országa túl sok legális bevándorlót fogadott be. A szigetország lakóinak csupán három százaléka szerint *túl kevés* ez az arány. Németországban a megkérdezettek három, Franciaországban pedig öt százaléka osztja ugyanezt a véleményt. Beszédes adat, amely egyben Franciaország integrációs törekvéseinek sikeresebb voltát is jelzi, hogy a *hozzávetőlegesen kellő lélekszámra* voksolók aránya ötvenkét százalék. Nagy-Britanniában a megkérdezettek csupán húsz, Németországban pedig harminchárom százaléka tartja megfelelőnek a bevándorlók számát.

²¹⁷ The Harris Poll: 2007. május 29. http://www.harrisinteractive.com/harris_poll/index.asp?PID=762 (Letöltés: 2009. augusztus 23.)

Forrás: The Harris Poll²¹⁸

A britek ötvennégy, a németek negyvenhárom, a franciák harminckét százaléka szerint a migráció árt hazájának. A bevándorlásról mint pozitív jelenségről Nagy-Britanniában a megkérdezettek harminchat, a németek negyvennyolc, a franciák ötvennégy százaléka van meggyőződve.

Napjainkban Európát az észak–délkelet tengely mentén áramló illegális migráció veszélyezteti. Észak-Afrikából a biztos megélhetés, a kiszámíthatóbb jövő reményében özönlnek a bevándorlók. Az „öreg kontinens” nyugati része képtelen és felkészületlen az emberáradat befogadására. A problémakezelés lehetséges módjaként felmerült, hogy Kelet-Európába irányítják az újonnan érkező menekültek egy részét.

Az iszlám törekvéseinek szempontjából, a lelkiileg elesett Európa különösen veszélyes állapotban van. Aggodalomra ad okot, hogy sok második és harmadik generációs muzulmán fiatal meg van győződve esélyegyenlőtlenségéről, perifériára szorultságáról. A másodlagos állampolgár imázsát erősítik a munkaerőpiacon megélt negatív tapasztalatok.²¹⁹ A kilátástalanság, a jövőkép-nélküliség, a holnapba vetett hit

²¹⁸ The Harris Poll: i. m.

²¹⁹ Ez a tendencia nem releváns azok esetében, akik beilleszkedtek, az adott országot a hazájuknak érzik, valamint a pályájukon kiemelkedő szakmai teljesítményt értek el. Esetükben a vallásgyakorlás nem a hétköznapi meghatározó, lényegi tényezője.

hiánya a gettó-mentalitást erősíti. Európa nagyvárosaiban a muszlim közösségek önálló negyedeket, autonóm zónákat alkotnak, ahol hagyományaik, szokásaik szerint élnek és a saria törvénykezést gyakorolják. Az állam az államban létezése, helyi háborúhoz vagy polgárháborúhoz vezető konfliktusforrás.

Európában új, átgondolt alapokon nyugvó európai bevándorláspolitikára van szükség, amelyet higgadt következetességgel kell gyakorolni és végrehajtani. A napjainkra jellemző halogató politika elodázza a hathatós és összehangolt stratégiai döntéseket. Életképes koncepciók hiányában *„egy napon nem marad más lehetőség, mint az állami kényszerítő eszközök alkalmazása”*.²²⁰

Az illegális migráció szempontjából kockázati tényezőt jelentenek azok az országok, ahol autokratikus hatalomgyakorlás folyik, mivel nincs élettér és perspektíva. A lét meghatározó tényezői a szegénység, a munkanélküliség, az instabilitás, az alacsony életszínvonal, a társadalmi feszültségek, a szólásszabadság hiánya stb. Képtelenség nem számolni a társadalmi változásokat, politikai jogokat vagy demokráciát követelő megmozdulásokkal, újabb menekülthullámokkal, az illegális migráció és a humanitárius katasztrófa eshetőségével. Hathatós gazdasági intézkedésekkel, például munkahelyteremtéssel és beruházások segítségével a potenciális migránsok otthontartására kellene törekedni. A szubszidiaritás elvének szisztematikus gyakorlására van szükség – azaz a megoldatlanságok, a baljós előjelű események lokális, regionális kezelésére.

Az európai őshonos lakosok kirekesztő magatartása, továbbá a muszlimok elkülönülési igénye, különös „klíma” kialakulását idézte elő. Az önmaguk társadalmi szerepét leértékelő, a létperiférián élő fiatalok esetében az *ummá*hoz tartozni vágyás, kényszerítő tudatformáló erő és veszélyes folyamatok eredője. A muzulmánok közösség iránti igénye, jóval erősebb, mint az európai emberé.

Míg Európa nyugati felén az individuum maga kreálta, énközpontú szférájában személyes izolációja foglya, addig az iszlám világban a közösségteremtés a cél. *Ayaan Hirsi Ali* a nyugati és a keleti létértelmezés kontrasztját, így szemlélteti: *„Nem magától értetődő, hogy valaki individuum. Itt [...] a te, mi, én; ott a mi, mi, mi a hangsúlyos.”*²²¹ Európa nem muszlim családi háttérű fiataljai, különösen a munkásosztályhoz tartozó lelkes ifjak, nagy számban térnek át az iszlám hitre. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy radikalizálódnának.

²²⁰ Személyes interjú Kelemen József nyugállományú altábornaggyal, volt helyettes államtitkárral. 2011. január.

²²¹ Bawer, Bruce: *Why Europe Slept*. Broadway Books, New York, 2006, 17. o.

A szomáliai származású Hirsi Ali, holland parlamenti képviselő. Az iszlám és az iszlám társadalmi berendezkedés éles hangú kritikusa.

„Az európaiak félnek, hogy radikális iszlamisták felrobbantják, vagy demográfiailag meghódítják őket, és a kontinensük Eurábia lesz.”²²² A muzulmánok nem adták fel az iszlám Európa látomását. Nem az „öreg kontinens” megmaradása a kérdés, hanem vallási összetételének változása. Az Európa jövőjét és identitását féltők lelki szeme előtt a „Notre Dame-mecset” vagy az „Eiffel-minaret” jelenik meg. A félelmeket fokozta Oszama bin Laden nagybirodalmi víziója, amelyben „Isten egységet szimbolizáló zászlaja még egyszer a magasba emelkedik az iszlámtól ellopott földterületeken: Palesztinától Andalúziáig.”²²³

Napjainkra különösen aggasztóvá vált a muszlim fiatalok körében a militáns eszközök magától értetődő és természetes alkalmazási lehetősége, mint az önkifejezés „trendi” módja. A terrort az elégedetlenség hatékony kommunikációs formájának tartják. A fejben, a gondolatokért zajló ideológiai csata megnyilvánulási formái egyértelműen nyomon követhetők. Aggodalmat ébreszt a radikális csoportok integrációs képessége. A felnövekvő nemzedékek esetében, ami gyakran nem sikerül Európának, az nekik sikerül.

A munkavállalás céljából Európába érkezett bevándorlók első generációja az új élettérben is ragaszkodott a gyökereihez, szokásaihoz, hagyományaihoz. Rendszerint a nyelvet sem sajátította el. A második nemzedéket az identitáskeresés jellemzi, hiszen kétféle kulturális hatás éri. A családi háttér és az európai társadalmi normák eltérőségének feszültségében el kell döntenie, mely értékek mentén rendezi be életét. Ez a folyamat a legtöbbször ellentmondásos és számos konfliktus forrása. Az integrációnak a harmadik generáció esetében azonban meg kellene valósulnia, mivel a gyerekek a nagyszüleiket befogadó országban nőnek fel. Ott végzik tanulmányaikat, bírják a nyelvet és ismerik a szokásokat.

A terrorcselekmények negatív módon hatottak az egyébként is aggályos beilleszkedési folyamatra. A többségi társadalom még inkább kirekesztő magatartást tanúsított, aminek következtében a muszlimok hitükben és identitásukban még inkább megerősödtek.

A muzulmánok beilleszkedésének segítésében lényegesen hatékonyabb az amerikai mentalitás és életvezetési szemlélet. Az erős integráló képesség azonban semmiképpen sem jelent asszimilációt. A 2001. szeptemberi merényletek utáni változásokat tapasztalva, illuzórikus is lenne beolvadásra gondolni – amikor a New York-i babakocsikon (is) amerikai zászló lobogott, a muszlim gardróbokból előkerült a

²²² Moisi, Dominique: i. m. 9. o.

²²³ *The Crescent and the Cross*. BBC rádió, 2009. november 9.

hijab (fejkendő). Megnőtt a mecsetek látogatottsága és a magukat muzulmánoknak vallók száma. A vallásból fakadó másság jelei hirtelen mutattak rá a magának jogokat kívánó markáns kisebbség jelenlétére.

Az amerikaiak gyakran felteszik a kérdést, hogy hazájuk vajon olvasztótégely (*melting pot*) vagy pedig *patchwork*-ország, ahol a különböző etnikai háttérrel bíró emberek teszik sokszínűvé a társadalmat.²²⁴ Szeptember 11-e után nyilvánvaló, hogy a diverzitást, amely egykor büszkeséget ébresztett, manapság kevésbé tolerálják. Az Egyesült Államok polgárai amerikai értékek szerint kívánnak élni – féltik kulturális értékeiket és hagyományaikat.

Úgy tűnik, hogy gyökereit, önazonosságát illetően Európa kollektív amnéziában szenved. Az „öreg kontinens” lakóit egyre aggasztóbb mértékben jellemzi az európai és keresztyén identitás-deficit. A konvencionális értékelvűség hanyatlása vákuumot generál. Az ideológiai űrt rendszerint egy másik eszme tölti be. A felvilágosult, mikro- és makrokörnyezetétől elidegenedett ember, különböző izmusok és ideológiák kakofóniájában él. Egyfajta poszt-posztmodern tudás és életszemlélet van kialakulóban, ami többnyire távol áll a hagyományos európai értékektől.

4.5.3. Terrortevékenység Nagy-Britanniában

Európában nem ismeretlen jelenség a terrorizmus. A kontinens nyugati részén – Franciaországban, Nagy-Britanniában, Németországban, Olaszországban és Spanyolországban – a tradicionális terrorszervezetek számos akciót hajtottak végre.

A Heathrow nemzetközi repülőtér többször vált merényletek célpontjává. A világ második legforgalmasabb légikikötője, terrorfenyegetettség szempontjából, a tíz legveszélyeztetettebb brit célpont (*top 10*) listáján szerepel. 1997. április 21-én az IRA a félelemkeltés eszközeivel manipulálva, terrorcselekmény elkövetésével fenyegetőzött, ami csaknem teljesen megbénította London tömegközlekedési hálózatát.

A terrorizmus jellemvonása, hogy valós intencióit álcázva, megtéveszti a közvetlen környezetét. *Anne Mary Murphy* különös története bizonyítja, hogy a terror bárkit felhasznál. Murphy 1986. április 17-én az El Al Londonból induló járatával Tel-Avivba repült volna, de dupla aljú táskájában a légitársaság biztonsági tisztjei

²²⁴ A kanadaiak hazájukat mozaikországgként tartják számon.

semtex-alapú robbanószert találtak. A gyermeket váró, ír származású menyasszony a poggyászt vőlegényétől, *Nezar Hindavitól* kapta, de annak tartalmáról nem volt tudomása. Hindavi azt állította, hogy a repülőgép felrobbantását szír titkos ügynökök rendelték meg, akik a cselekmény után, az Egyesült Királyságban ígértek neki biztos jövőt – ehelyett negyvenöt év börtönbüntetést kapott.²²⁵

Anne Mary Murphyt eszközként használta a vőlegénye. A szerepéről mit sem sejtő utasnak jó esélye volt, hogy átjusson az ellenőrzésen: ez a magatartás képes megtéveszteni a biztonsági rendszert. A repülés világában azonban jól ismert tény, hogy az izraeli járatokat övezi a legszigorúbb biztonsági gyűrű. A légi úton közlekedők kikérdezése nagy precizitással történik.

1994 márciusában az IRA aknatámadás-sorozatot indított a Heathrow ellen, részlegesen megbénítva a főváros légi útvonalait. Innen datálódik a londoni térfigyelőkamera-telepítés hagyománya. Anglia több millió CCTV-kamerájával megfigyelő-nagyhatalom. London a világ legmegfigyeltőbb városa.

2003 februárjában ezerhét száz rendőrt és egy négyezer-ötszáz főből álló csapatot vezényeltek a Heathrow védelmének megerősítésére. Algériai támadók egy repülőgépet akartak lelőni. 2004 februárjában biztonsági okokból két napon belül hat, Nagy-Britanniából és Franciaországból induló transzatlanti járatot töröltek.

Nagy-Britannia honi területén már a 2005-ös londoni merénylet előtt felütötte fejét az al-Kaida típusú terrorizmus. Richard Reid 2001 karácsonyán egy Boeing–767-es felrobbantását tervezte.²²⁶ Az üzemanyagtartályhoz közeli ablaknál helyet foglaló merénylető gondos ülőhelyválasztása arra utalt, hogy a kerozint akarta belobbantani.

A BBC a Reidet motiváló tényezőket feltárva ismertette életútja jelentős fordulópontjait, nyomon követve radikalizálódásának állomásait. A cipős terrorista 1973-ban, Londonban született, angol anyától és jamaikai apától, aki szinte állandóan börtönben ült, ahová a törvénnyel sorozatosan összeütközésbe kerülő fia is követte. Az iszlám hitet az egyik fiatakorúaknak fenntartott intézetben, a nyugat-londoni *Felthamben* kezdte gyakorolni. Ez volt visszatérésének színhelye.²²⁷ Szabadulása után lelkes látogatója lett a dél-londoni *brixtoni* mecsetnek, de egyre inkább szélsőséges erők hatása alá került. *Abdul Hak Baker* tapasztalata szerint a szélsőségesek a „gyenge jellemeken dolgoztak. [Márpedig Reid] nagyon, nagyon

²²⁵ Anne Marie Murphy története az első csomagba rejtett robbantásos merénylet emlékét idézi. 1955. november 1-jén *Jack Graham* azért tett édesanyja pakkjába bombát, hogy megkaparintsa az életbiztosítását. A merényletben negyvennégy ember vesztette életét. Jack Grahamet halálra ítélték.

²²⁶ Lásd A „tett propagandája” című fejezetet.

²²⁷ Az iszlámban a visszatérés nem azonos a keresztyén megtérés fogalmával.

befolyásolható volt”.²²⁸ A személyiségében végbemenő változások külsőségekben, így az öltözködésében is megnyilvánultak. A folytatás szinte megjósolhatóan törvényszerű volt: az útja egy afganisztáni al-Kaida-kiképzőtáborba vezetett. Bírósági tárgyalásán bin Laden tanítványának és az Egyesült Államok ellenségének vallotta magát.

Jellemrajzából egy befolyásolható ember stabilitáskereső törekvései olvashatók ki. Richard Reid esete példázza, hogy a szélsőséges ideológia és szellemiség hogyan ejti csapdába az egyént. Reidet a valahová tartozni vágyás szándéka, a coloradói Florance-ban található börtöncella fogságához, közösségélmény iránti igénye pedig a bíróság életfogytiglani ítéletéhez vezette.

Az extrémizmushoz és a terrorizmushoz vezető út számos rizikófaktorral szegélyezett. Reid esetében (is) szembeűnő a motivációk egyvelege: a szakadozott családi háló, a szegénység, a jövőkép-nélküliség, a kiforratlan, könnyen befolyásolható személyiség, amelyek puzzle darabokként illeszkednek egymásba. Ezek a tényezők és a lét sérülékeny faktorai, egymást erősítő hatásuknál fogva a terrorizmusnak kedveznek.

Napjaink új típusú akcióit elkövetők nem feltétlenül a nímandok sorából kerül ki. Volt idő, amikor a terroristák a szegények között rekrutáltak, a kilátástalanság ellen küzdők tömegében. Ez a modell régen nem kizárólagos érvényű, hiszen (öngyilkos) merénylő nem csak a társadalom peremén élő egyénből lehet. Napjainkban a szelekció az osztályok közötti átjárhatóság elve alapján működik. A terrorizmus a középrétegből is toboroz – ahonnan a szeptember 11-i támadás végrehajtói is származtak.

A jól szituált öngyilkos terrorista tipikus reprezentánsa *Don Stewart-Whyte*, akit huszonhárom társával együtt vettek őrizetbe: transzatlanti járatok fedélzetén öngyilkos akciók végrehajtására készültek.²²⁹ A letartóztatottak többsége pakisztáni felmenőkkel bíró, brit állampolgár volt. Köztük a tehetsős, tisztességes, értelmiségi angol családban nevelkedett Stewart-Whyte, akinek édesapja politikus, édesanyja tanár. Ha a személyiség-transzformáció benne végbemehetett, akkor „bárki” a militáns ideológia áldozata lehet. A huszonegy éves fiatalember ismerősei hitetlenkedésüknek és megdöbbenésüknek adtak hangot a terrorcselekmény-kísérletben betöltött szerepe miatt.

²²⁸ Who is Richard Reid? BBC News, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/1731568.stm> (Letöltés: 2009. március 12.)

²²⁹ Lásd A „tett propagandája” című fejezetet.

Az al-Kaida-akciókhoz a módos, konszolidált, iskolázott emberanyag-utánpótlás elegendőnek tűnik. „A terrrorszervezetek tagjai között igen jó módúak, nagy vagyonnal rendelkezők is találhatók. Sokan rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, doktori diplomával.”²³⁰ Irhabi007 internetes terrorista számítógépének „dzsihád” elnevezésű könyvtárában talált üzenet különösen releváns: „negyvenötén vagyunk orvosok, mind eltökéltek abban, hogy Allah érdekében felvállaljuk a dzsihádot, hogy Allah segédelmével megvívjuk a harcot Amerikán belül is.”²³¹ A 2007-es londoni, valamint a glasgow-i repülőtéren megghiúsult merényletek gyanúsítottjai közül hét orvosként praktizált. Nagy-Britanniában a doktori hivatást nagy egzisztenciális megbecsülés övezi.

A muszlimok többsége békés életet kíván. Nyilvánvaló azonban a szignifikáns militáns kisebbség jelenléte. Számos mérsékelt radikális vagy radikális muzulmán viszont elutasítja az al-Kaida módszereit, mivel a terrrorszervezet muszlimokat is gyilkol. Szeptember 11-nek iszlám vallású áldozatai is voltak.

Az Egyesült Királyságban háromezer al-Kaida-kiképzőtábort megjáró muzulmán él. 2004 márciusában a megkérdezett brit muszlimok tizenhárom százaléka tartott jogosnak további terrortámadásokat az Egyesült Államok ellen.²³²

Arra a kérdésre, hogy arabok követték-e el a 2001. szeptember 11-i merényleteket, 2006-ban a brit muszlimok ötvenhat százaléka válaszolt nemmel. Franciaországban a muzulmánok negyvenhat, Németországban negyvennégy, Spanyolországban harmincöt százaléka osztotta ezt a véleményt.²³³ Érdekes lenne ugyanezt a kérdést feltenni a madridi és londoni terrortámadások elkövetőinek etnikai hovatartozása kapcsán. Valószínűleg hasonló eredmény születne.

A brit királyság muzulmán kisebbsége javarészt pakisztáni, bangladesi és indiai gyökerű. Egyik legfontosabb jellemvonásuk, hogy erősebb érzelmi szállakkal kötődnek az anyaországhoz, hitükhöz és kultúrájukhoz, mint új hazájukhoz, illetve annak társadalmi normáihoz, vallási gyakorlatához, szokásrendszeréhez. Az európai értékek és életvitel elfogadására irányuló integrációs törekvések azon harmadgenerációs muszlimok körében sem hoztak eredményt, akik soha nem jártak ősök földjén. Nagy részük nem fogadja el az angol államiságot, annak törvényeit, az európai társadalmi együttélési normákat és szabályokat.

²³⁰ Rostoványi Zsolt: i. m. 78. o.

²³¹ Reflex, 2007. október, 17. o.

²³² Anvil (An Anglican Evangelical Journal for Theology and Mission): Themes and Resources in Christian-Muslim Relations, 2006, 23. kötet, 2-es szám.

http://www.anviljournal.co.uk/Editorials/23_2.htm (Letöltés: 2007. szeptember 27.)

²³³ The Harris Poll: i.m.

A 2001-es népszámlálás idején 607 083 muszlim élt Londonban, ami a világváros lakosságának nyolc és fél százaléka. Etnikai összetétele miatt a fővárost gyakran *Londonisztánként* emlegetik. A 2012-es olimpiai játékok színhelye közelében, *West Ham*ben épül Európa legnagyobb mecsetje. A megamecset negyvenezer ember befogadását teszi lehetővé. A beruházó az iszlám vahabita ágához tartozó *Tablighi Dzamat iszlamista* szekta, amely az elmúlt években „*brit muszlimok százait küldte pakisztáni vallásos iskolákba, madraszákba. Brit titkosszolgálati körökben él a gyanú, hogy az utazások során néhány diák radikalizálódhatott.*”²³⁴ A szekta *dewsburyi* központjának látogatói közé tartozott a londoni terrortámadások két merénylője, *Mohamed Szidik Khán* és *Sezád Tanvir* is. A fővárosban a *Finsbury Park-i* és a *Baker Street-i* mecsetekben köztudottan szélsőséges tanokat hirdetnek. A második legnagyobb városban, Birminghamben él a második legnagyobb muzulmán közösség. Az egykor bányászatáról híres iparvárosban 140 033 muszlim lakik, azaz a lakosság tizennégy százaléka.

Egy angol agytröszt (*think tank*) prognózisa szerint 2035-re 1,96 millió, a hitét rendszeresen gyakorló muzulmán mellett kisebbségbe kerül az 1,63 millió hithű keresztyén.²³⁵ Nagy-Britanniát a más vallások iránti nagyfokú tolerancia jellemzi, ami a keresztyén templomokra és egyházi ingatlanokra kifüggesztett Eladó (*for sale*) táblák, feliratok tömegéhez vezetett. A létesítményeiket fenntartani képtelen, elnéptelenedő gyülekezetek egyre gyakrabban kényszerülnek épületeik értékesítésére – ami korántsem egyedi jelenség Nyugat-Európában. Több anglikán templomot alakítottak át mecsetté. A kiüresedő istentiszteleti helyek, jó esetben, tanácsi bérlakásként vagy kulturális intézményként funkcionálnak tovább. Birminghamben az Egyesült Református Egyház (*The United Reformed Church – URC*) egyik temploma *the Church* néven kocsmaként (*pub*) működik.

Az inkluzív Európa látomásának nem az európai identitás, örökség és hagyományok feladásával kellene megvalósulnia. Anglia évszázadokon át a keresztyénség egyik védelmezőjének és bástyájának számított, ám ezen identitása mára megkopott. Franciaországban hasonló mértékű az egyház térvesztése. Az ország déli részén több mecset van, mint keresztyén templom. Az ezerhatszáz mecsetből százötven szélsőségesek befolyása alatt áll.

²³⁴ Doward, Jamie: Battle to Block Massive Mosque. The Guardian, 2006. szeptember 24.

<http://www.guardian.co.uk/society/2006/sep/24/communities.religion> (Letöltés: 2007. október 11.)

²³⁵ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1018631/More-practising-Muslims-Christians-Britain-2035.html>, 2008. május 8. (Letöltés: 2008. október 11.)

A britek szűkebb és tágabb környezetüktől egyre inkább elidegenednek. Eltávolodtak a multikulturális dimenziótól és a pluralista társadalom iránti igénytől, bizalomtól, hiszen nyilvánvaló, hogy az ezerarcú struktúra a hétköznapi életben működésképtelen. A társadalmi kohéziós erőterben különös súllyal esik latba az *én házam az én váram* szólás igazsága.

Az évszázadok folyamán az angol és a francia királyok azért versengtek, hogy melyikük a legkeresztényibb uralkodó. Ami egykor érték és fő jellegzetesség volt, ma már történelem.

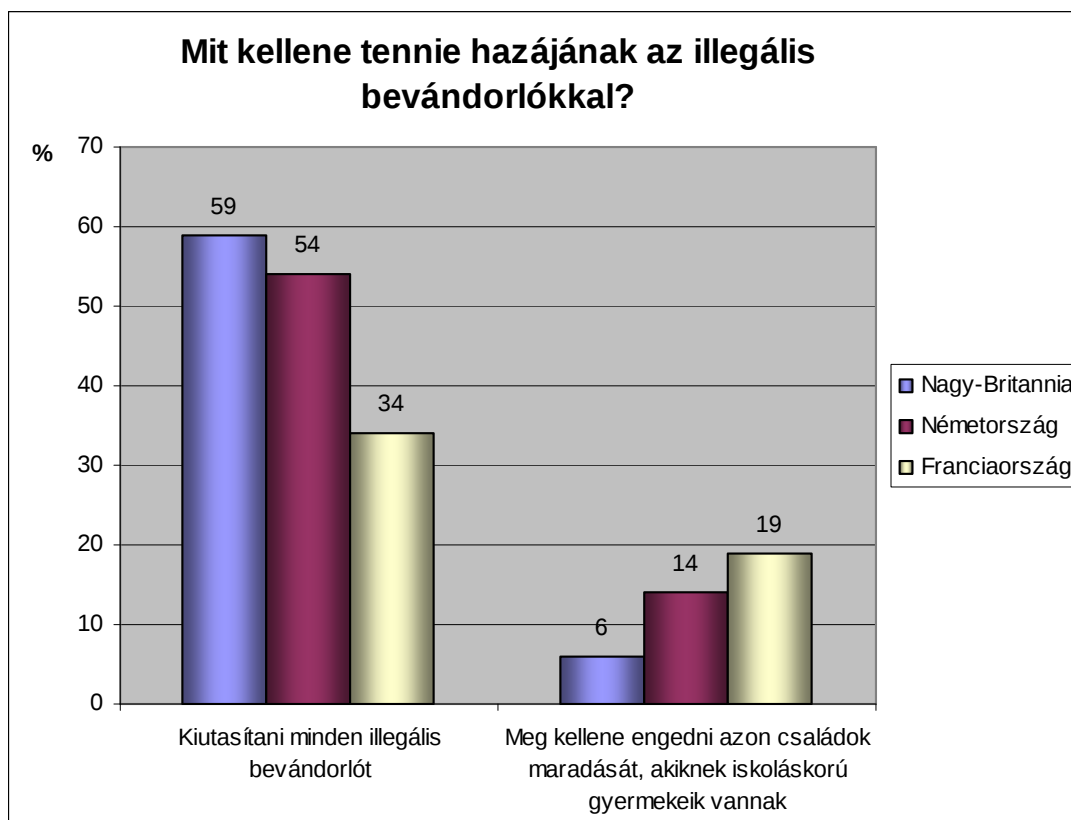
4.5.4. Az európai dimenzió a brit oktatásban

Nagy-Britanniát hagyományosan a decentralizált oktatási rendszer jellemzi, jóllehet a nyolcvanas évektől határozott centralizációs törekvések figyelhetők meg. Az oktatás terén is leképeződik a politikai szintéren megmutatkozó szemléletbeli különbség. Míg a baloldal a kulturális sokféleséget preferálja, addig a konzervatívok az asszimilációra voksolnak.

A sokszínű és soknyelvű szigetországban a tanárok nagymértékű nyitottsága tapasztalható a „kulturális másság” kifejezése vonatkozásában. Mivel a diákok többféle etnikai háttérből származnak, a nagyvárosi iskolák tanulóit különböző kulturális hatások érik.

Emlékszem, amint egy általános iskolai tanár lelkesen magyarázta és ültette át a gyakorlatba a multikulturalizmus egyik alapelvét, hogy tudniillik mindenkit ugyanazon esélyek illetnek meg az oktatásban és a vallásos nevelésben. Tekintettel a muszlim diákokra, abban az iskolában (is) akkortájt szüntették meg a keresztyén hitoktatást. Jóllehet a nemzeti alaptanterv (*National Curriculum*) értelmében segíteni kell a tanulók spirituális, morális és kulturális fejlődését. Az esélyegyenlőség, a tolerancia és a bevándorló diákok nemzeti hagyományainak tisztelete jegyében, a britek már eddig is túl sokat áldoztak keresztyén értékeikből, örökségükből.²³⁶

²³⁶ A liberális szemléletmóddal merőben ellentétes a muzulmán országok értékítélete és álláspontja. A vallásos nevelést illetően, a megengedő magatartásmód és gyakorlat ismeretlen jelenség. Eklatáns példa Zanzibár, ahonnan Mohamed tanítása Kelet-Afrikában elterjedt. A diákok a hét hat napján kötelező vallásórán vesznek részt. Az iskolai oktatás keretében – együttesen és hangosan – három órát olvassák a Koránt.

Forrás: The Harris Poll²³⁷

A Harris Poll az illegális migránsokkal kapcsolatos megoldatlanságok felszámolására több lehetséges megoldást vázolt, a hisztogramon jelzett felvetéseken túl (*amnesztia; egyik sem az eddig felvetett lehetőségek közül; valami más; nincs véleménye*). A kiutasításban megoldást keresők után a legtöbben az oktatásban találták meg a kérdésre adható európai választ.

A szigetországban elsősorban brit és nem Európa-központú nevelés folyik. Az általános iskolás diákok felkészültebbek az egykori birodalom gyarmatainak történelméből és földrajzából, mint Európából. E véleményemet támasztja alá a Tanárok Szakmai Szövetségnek (*Professional Association of Teachers*) felmérése: „A legtöbb tanár és óraadó nem tudja, mit tanítson Európáról, és nem tudja, hová forduljon segítségért, tanácsért. [...] Az Európáról szóló oktatás a legtöbb iskolában, különösen az általános iskolákban, csekély elsőséget élvez, és kevésbé hatásos. A megkérdezettek zöme nem érzi eléggé felkészültnek magát arra, hogy Európáról tanítson, és nem tudja, mit kellene tanítania. 92,5 százalékuk nem tud arról, hogy létezik-e Európáról szóló nemzeti irányelv. A válaszadók hetven százaléka jelezte,

²³⁷ The Harris Poll: i.m.

*hogy iskolájának nincs Európa-politikája.*²³⁸

A jelenlegi keretek és tendenciák közepette az angol közoktatási intézményekben kevés szerep jut az Európa-tudatos oktatási, nevelési stratégiának. Jóllehet a Tanárok Szakmai Szövetsége szerint a földrajz, a történelem és a kultúra azok a területek, amelyek ismeretében a diákok képesek lennének Európát „elhelyezni a világtérképen”.

Az oktatáspolitikai európai dimenziójának nem kedvez az Európai Unióra vonatkozó közfelfogás, amely az integrációban pusztán egy mesterségesen létrehozott intézményrendszert lát. A szigetország lakói egyébként is szívesen értelmezik magukat mindentől és mindenkitől különállónak. Nagy kérdés, hogy az iskolai és az egyetemi tantervek európaizációja, továbbá az Európa-tudatosságra nevelés hogyan illeszthető be a hétköznapi oktatási rendjébe.

A 2001-es népszámlálás felhívta a figyelmet a muszlimok aluliskolázottságának tényére. A tizenhat és huszonnégy év közötti londoni fiatalok képzettségi szintje jóval alatta marad nem muzulmán kortásaikénak. Márpedig napjainkban, Európában jól képzett munkaerőre van szükség.²³⁹ Az Egyesült Államokban hétmillió muszlim él, és európai társaiknál iskolázottabbak: hatvanhét százalékuknak van főiskolai vagy annál magasabb végzettsége, a nem muszlim amerikaiak negyvennégy százalékához képest.

Az integráció folyamatából az európai kontinensen élő muzulmánok második, harmadik nemzedéke kimaradt. A behozandó hátrány mérhetetlen, miközben a többségi társadalomba történő betagozódás segítése az egyetlen járható, intelligens európai út. Jelen helyzetében, Európának ésszerű közép- és hosszú távú oktatási, nevelési és cselekvési tervekre lenne szüksége.

²³⁸ Pat Press Release: What should we Teach about Europe?
<http://www.pat.org.uk/publications/downloads/Delivery%20of%20theEuropean%20...> (Letöltés: 2008. október 11.)

²³⁹ Mayor of London: Muslims in London. 2006. október.
<http://www.london.gov.uk/gla/publications/equalities/muslims-in-london.pdf> (Letöltés: 2009. július 21.)

4.5.5. Az oktatás európai dimenziója – a békességszerzés egyik eszköze

A 2005-ös párizsi zavargások idején, a *Nicolas Sarkozy* belügyminiszter által emlegetett nagy teljesítményű porszívó „bevetése” inkább rontott a bel- és közbiztonságon, mintsem a megoldáskeresést szolgálta volna.²⁴⁰ A helyes irányba elmozdulást a múltba tekintéssel és az európai örökségéhez visszakanyarodó, az integrációt életre hívó eszmeiség újrafelfedezésével lehetne hatékonyan elősegíteni. Hiszem, hogy az alapok újrafeltárása és a visszatérés az integrációs folyamatok kezdeteit jellemző motivációs tényezőkhöz mutatná a helyes utat.

Amikor a kereszténydemokrata alapító atyák – *Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi és Walter Hallstein* – az integráció reményében összekötötték sorsukat, az egységes Európa megálmodásával, életre hívásával, a kontinens békéjének hosszú távú, tartós megőrzése érdekében tették. Egy politikailag erős, értékeiben és érdekeiben azonos elveken nyugvó integrációs közösségben látták az egymás mellett élés lehetőségét, a pacifikálás és a megmaradás zálogát.

Napjaink Európája más típusú, új fenyegetettséggel szembesül – az iszlám militáns ideológia erősödésével, előretörésével. Nemzetközi szervezetekben, valamint különböző fórumokon fogalmazódik meg az iszlám európaizálásának problematikája és a szélsőséges radikalizmus gyökeres kiirtásának szükségessége, hiszen az al-Kaida-ideológia a fiatalok között szedi áldozatait. Jean Monnet gondolatai, tudniillik *ha még egyszer kezdené, akkor az oktatással kezdené*, jelenünk megoldatlanság-halmazában, valamint a terrorfenyegetettség árnyékában, relevánsabbnak tűnnek, mint valaha.

Az iszlamizmus negatív hatásait az európai dimenzió szisztematikus szorgalmazásával az oktatásban, nevelésben lehetne ellensúlyozni. Az Európát hajdan jellemző görög–római szellemiségből táplálkozó, judeo-keresztény alapokon nyugvó értékelvűség és szemléletmód restaurálása eredményre vezetne. Az oktatás európai dimenziója, az értékeit, hagyományait ismét felfedező Európában hathatós egyensúlyteremtő szféra lehetne.

Az Európai Bizottság az oktatás európai dimenziójának erősítését szorgalmazza a földrajz, a történelem és az idegen nyelvek oktatásakor. Az európai alapelvek ismertetése és az Európa-tudatosságra nevelés azonban nem csak e

²⁴⁰ A Párizsban kezdődő zavargások több francia városra is áttértek.

tantárgyak keretében kerülhet be az órarendbe. *„Az európai dimenzió számos elemből tevődik össze. Egyrészt az európai ismeretekből, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a tanulók többet tudjanak az európai kontinensről, másrészt az úgynevezett európai készségekből (így a nyelvi, kommunikációs, társadalmi, tárgyalási, utazási sajátosságok), harmadrészt a jellegzetes európai mentalitásokból, amelyek az Európa-elkötelezettséget hivatottak erősíteni.”*²⁴¹

Az aktív európai állampolgári eszme alapértékei a nemzeti identitásban, a népek, nemzetek hagyományaiban és kultúrájában gyökereznek. Európa történelmi és civilizációs „hagyaték” – a nemzeti és az európai önazonosság élettere. A nemzeti karakter megőrzése és az európai értékelvűség komplementer elemek. Az oktatás európai dimenziója nem a kulturális, társadalmi, etnikai és vallási határok összemosására irányul, hanem szellemi kapunyitás a kontinens határain kívül eső világra, és egyben lehetőség a közös értékek megismerésére.²⁴²

A tanulási, oktatási, nevelési mechanizmus irányítása tanári hatáskör, amelynek nagy jelentősége van az aktív állampolgári nevelésben, az események hiteles interpretálásában. Egyre kisebb, ugyanakkor bonyolultabb globalizált világunk jelenségeinek ésszerű magyarázata éberséget követel. Az európai dimenzió megvalósulásának egyik titka a tanárok hivatástudatában, a diákok eligazodását segítő munkájában keresendő. *„Az európai dimenziót a globális kérdésekkel összhangban kell értelmezni.”*²⁴³ Ezt a nem hétköznapi feladatvállalást a mindennapokban kell teljesíteni, sokszor előítéletekkel terhelt, sémákba csontosodott közegben. A pedagógustársadalomnak kulcsfontosságú szerepe van az Európa-tudatosság megvalósulásában – a cél nem kevesebb, mint hogy *„a fiatalok toleranciája más országok és azok népei iránt ismereteik bővítése révén növekedjék. Ezek az erőfeszítések segíthetnek eloszlatni a rossz tájékozottságon alapuló beidegződéseket és a sztereotípiák kialakulását.”*²⁴⁴

Európa és az Európa-fogalom közös kulturális, történelmi és civilizációs hagyatékunk – amelyek méltó megjelenése a nemzeti tantervekben még várat magára, mint ahogyan várat magára az európai önazonosság- és értékközösségtudat kialakulása is. Az európaiság felbecsülhetetlen történelmi örökségének

²⁴¹ Convery, Anne: Az európai dimenzió az uniós dokumentumok tükrében.

<http://www.ofi.hu/tudastar/europai-dimenzio-unios> ((Letöltés: 2009. október 11.))

²⁴² Hazánkban 2004. május 1-je előtt nagyobb volt az iskolák interkulturális kapcsolatok iránti igénye, mint a csatlakozásunk óta eltelt időben.

²⁴³ Zarándy Zoltán (szerk.): Európa az iskolában – az iskola Európában. Kézikönyv az oktatás európai dimenziójáról. Magenta Kft., 2000, 267. o.

²⁴⁴ Uo.

továbbadására jó esély az iskolapadban van. Az Európa-központú szemléletmód mielőbbi integrálása az oktatás-nevelés jelenlegi keretei között, európai feladat.

Az európai dimenzió az Európai Unióban, a nemzeti, etnikai, társadalmi és kulturális választóvonalak átlépésének a „szellemi úti passzusa”. Kontinensünk fiataljainak és felnőtt lakosságának a schengeni vívmányokhoz hasonló, „intellektuális határátljárásra” lenne szüksége.

4.6. Németország török kisebbsége

A második világháború után Németország is idegen munkavállalókra szorult. Nyugat-Európa több országa egykori gyarmatbirodalma területéről importálta a munkaerőt. Németország e háttér hiányában, két okból ragaszkodott a török vendégmunkásokhoz: egyrészt Törökországot tartotta a legeurópaibb muszlim államnak. Úgy gondolta, hogy a kontinens határain túlról érkező potenciális munkavállalók közül nekik vannak a legalaposabb ismereteik Európáról. Másrészt a török politikai akarat elszántan és meggyőzően bírta rá Németországot a minél több vendégmunkás befogadására.

Németország azonban nem vette számításba, hogy a munkaerő nem a nagyvárosokból, hanem a premodern, elmaradott országrészekből érkezik. Másságuk hamar megmutatkozott – kultúrájukban, szokásaikban, szociális és erkölcsi normáikban egyaránt. A vidéki viszonyokhoz szokott emberek zöme a nagyvárosokban telepedett le. Az óhaza és az európai körülmények közötti kontraszt áthidalhatatlansága következtében azonban idegennek érezték magukat. A befogadó ország úgy tűnik, képtelen felülírni a kódolt társadalmi normákat, amelynek egyik legfontosabb oka, hogy a muszlim társadalom szerkezete nem kompatibilis a nyugatival.

A világ a 2005-ös madárinfluenza idején kapott eszméltető képet Törökország szegénységgel, nincstelenséggel küszködő régióiról. A média leplezetlenül tájékoztatott Anatólia legelmaradottabb vidékeiről, ahol emberek és állatok mindmáig egy fedél alatt élnek.

Napjainkra nyilvánvaló a német integrációs politika oktatási dimenziójának deficitje – míg a lányok szépen teljesítenek az iskolában, a fiúk inkább elkerülni

igyekeznek azt. Vallási okokra hivatkozva (imádkozásra készülés), a diákok péntekenként gyakran nem látogatják a tanintézeteket.

Egy nemzetközi felmérés azon kérdésére, hogy ellenkezik-e az elkötelezett muszlim vallásgyakorlat a modern társadalmi léttel, a nem muzulmán németek hetven százaléka igennel válaszolt. Spanyolországban a megkérdezettek ötvennyolc, Nagy-Britanniában pedig ötvennégy százaléka osztotta ugyanezt a véleményt. A muszlimok körében a felmérési adatok ellentétes álláspontot tükröznek: ötvenhét százalékuk véli úgy, hogy hitviláguk összeegyeztethető a modern társadalmi normákkal. Nagy-Britanniában negyvenkilenc, Franciaországban hetvenkét, Spanyolországban pedig hetvenegy százalékuk érzi képesnek magát, hogy vallási meggyőződését és a kor követelményeit harmonizálja.²⁴⁵

Németország hárommillió muszlim országa – nagy részük török származású. A muzulmán ifjúság körében baljóslatú az öngyilkos akciókra toborzás iránti nyitottság. A szakszolgálatok 30 600 iszlamista szervezethez tartozó muszlimról tudnak, közülük háromszázat a veszélyes kategóriába sorolnak. Az Egyesült Államok elleni terrortámadás után a német hatóságok betiltottak három radikális szervezetet: *Kalifatsaat, Al-Aksa e. V. és Hizb-ut Tahrir*.

2007. szeptember 4-én három német állampolgárt vettek őrizetbe, akik amerikai szimbólumoknak minősülő objektumok ellen terveztek robbantásos merényleteket. A madridi és londoni akciónál is pusztítóbb cselekményekre készültek, s még tömegesebb halálokozásra.

A New York Times 2007. szeptember 7-i száma vallási radikalizálódásuk útját követte nyomon. Az egyikük Törökországban született, a másik kettő később fogadta el az iszlám tanokat és tért át muzulmánna. Mindhármuk esetében közös vonás, hogy 2006-ban „*al-Kaida-kapcsolatokkal bíró észak-pakisztáni kiképzőtáborokba látogattak, ahol a bombakészítésben szereztek jártasságot, és iszlám radikálisokkal kerültek kapcsolatba. [...] A huszonnyolc éves Fritz G., a csoport feltételezett vezére, Münchenben született, a dél-németországi Ulmban folytatott mérnöki tanulmányokat, amely város titkosszolgálati körökben radikális iszlám centrumként ismert. Tisztázatlan, hogy tinédzser éveinek végén miért tért át a muszlim vallásra. Mint lehetséges motivációról, ismerősei törökökkel való közeli kapcsolatáról tesznek említést. Radikalizálódása később következett be, amikor bekapcsolódott az ulmi radikális iszlám központ életébe, majd pedig amikor a múlt évben ellátogatott egy*

²⁴⁵ Pew Global Attitudes Project. <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=253> (Letöltés: 2009. október 2.)

pakisztáni terroristaképző táborba. Daniel S. huszonegy éves és középosztálybeli család sarja – a Saar-vidék francia–német határ menti területéről származik. A médiariportok szerint három éve tért át az iszlám vallásra. Radikalizációja egyrészt egyiptomi útjain következett be – ahol arabul tanult –, majd tavalyi pakisztáni tartózkodása idején. A csoport harmadik tagja, a huszonnyolc éves Adem Y., Törökországban született, de a közép-németországi Langenben élt.”²⁴⁶ A Spiegel tudósítása szerint Adem Yilmaz 1997 és 2002 között a frankfurti repülőtér vasútállomásának alkalmazottja volt. Tervezett akciósorozatuk listáján szerepelt a légikikötő elleni támadás is.”²⁴⁷

A 2005-ös statisztika harmincnegyzhez képest egy 2006-os felmérés szerint, a németek hetven százaléka gondolja úgy, hogy merénylet áldozata lehet.²⁴⁸ A lakosságot, úgy tűnik, nem sikerült megnyugtatni azzal a biztonságpolitikai szlogennel, hogy a 2004-es és a 2005-ös európai terrorcselekményeket nem követte újabb „sikeres” akció.

2007. november 1-jén Németországban bevezették a biometrikus útlevelet. Minden hatévesnél idősebb útiokmány-tulajdonos esetében a csipkártya tartalmazza az illető fényképét, személyes adatait és ismertetőjegyeit. A „memóriás” úti passzus szükségességét a terroristák kiszűrésével magyarázzák. Az egyre kisebb, mobilabb technológiák, csúcstechnikai újítások és technikai erőforrások alkalmazásának célja a virtuálisan átlátható ember „megteremtése”.

Az európaiak gyakran elégedetlenek a határellenőrzés biztonságával. A németek csaknem fele úgy véli, hogy a határ-ellenőrzési rendszerük túlzottan „átjárható”. Az olaszok hetvennyolc, a spanyolok hatvankettő, a franciák ötvenhat, a britek – akik nem csatlakoztak „Schengenlandhez” – nyolcvan százaléka osztja ezt az álláspontot.²⁴⁹ *Angela Merkel* kijelentése, amely a terror jelenvalóságára hívja fel a figyelmet, további nyugtalanságra ad okot: „A veszély nem pusztán absztrakt. Nagyon is valóságos.”²⁵⁰

²⁴⁶ Williamson, Hugh: Germans Probe Link to Global Network. Financial Times, 2007. szeptember 7., 3. o.

²⁴⁷ Terror Suspect Worked at Frankfurt Airport. Spiegel Online, 2007. szeptember 17.

<http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,506190,00.html> (Letöltés: 2008. április 2.)

²⁴⁸ Reflex, i. m. 11. o.

²⁴⁹ The Harris Poll: i. m.

²⁵⁰ Williamson, Hugh – Fidler, Stephen: Islamist Threat Closer to Home. Financial Times, 2007. szeptember 7., 3. o.

4.6.1. A „keresztyén klub” és Törökország

Recep Tayyip Erdogan miniszterelnök és pártja, az Igazság és Haladás Párt (AKP), többször hangoztatta a „keresztyén klub” megjelölést az Európai Unióra. Különös titulus ez, hiszen mint ahogyan az iszlám nem homogén, identitástudatát, gyökereit illetően Európa sem egységesen keresztyén.

Törökország évtizedek óta várakozik, hogy bebocsátást nyerjen az Európai Unióba – hol közelebb kerül végcéljához, hol távolodik a teljes jogú tagságtól.²⁵¹ 2004. december 12-én reménykeltően hangzott José Manuel Barroso bizottsági elnök nyilatkozata: „A mai nap az újrakezdés napja mind Európa, mind Törökország számára. [...] Korántsem a folyamat vége ez, hanem a kezdete.”²⁵² Az Európai Unió 2004. december 15-i parlamenti szavazásán 407 képviselő 262 ellenében a csatlakozási tárgyalások megkezdésére voksolt. A tényleges EU–török megbeszélések 2005. október 3-án kezdődtek. A végletek skálája, hogy a 2006. december 1-jei brüsszeli uniós külügyminiszeri találkozón az a javaslat született, hogy a Tanács a december 14–15-i ülésén, a csatlakozási tárgyalások részleges felfüggesztése mellett döntsön.

Törökország uniós belépési esélyeit jó időre elbizonytalanította a 2006-os keresztyén–iszlám incidens. A dán karikatúraháborút még el sem felejtettük, amikor újabb tüntetéshullám kezdődött. XVI. Benedek pápa regensburgi beszédében II. (Palaiologosz) Mánuel (1350–1425) bizánci császárt idézte, aki szerint Mohamed szenvedést hozott a Földre. A muszlim világ egy emberként háborodott fel, és az egyházfő 2006. novemberi törökországi útját erőteljes protestálás kísérte.

²⁵¹ Törökország először 1959 júliusában jelezte csatlakozási szándékát az Európai Gazdasági Közösséghez. 1961-ben belépett a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezetébe (*Organization for Economic Cooperation and Development*). 1963. szeptember 12-én, Ankarában, az Európai Közösség és Törökország társulási megállapodást kötött, vámunió létrehozása céljából. Az ankarai megállapodás a Törökország és az Európai Gazdasági Közösség nemzetei közötti szoros kapcsolatok fenntartását emelte ki. Az életkörülmények javítását, a gazdasági fejlődést, továbbá Törökország és a közösség tagállamai közötti „egyenlőtlenségek visszaszorítását”. Az iszlamista *Erbakan-kormány* hatalomgyakorlását megakadályozó 1980-as katonai puccs után megszakadt az Európai Közösség és Törökország közötti kapcsolat. 1987. április 14-én a muszlim ország benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. 1989 decemberében az Európai Bizottság javasolta, hogy a Tanács utasítsa el azt. 1997. december 13-án a luxembourgi Európai Tanács megerősítette Törökország uniós csatlakozásra való alkalmasságát, de jelezte, hogy a tagság kritériumainak sem politikai, sem gazdasági téren nem felel meg. 1999. december 10–11-én a Helsinkiben ülésező Európai Tanács elismerte Törökország tagjelölt státusát. Az Európai Tanács koppenhágai ülésén (2002. december 12–13.) elhatározta, hogy a török tárgyalások akkor folytatódnak, ha – a Bizottság ajánlása és jelentése alapján –, az Európai Tanács 2004 decemberében úgy dönt, hogy Törökország megfelel a koppenhágai kritériumoknak. (Az Európai Tanács 1993. júniusi koppenhágai feltételei határozzák meg a csatlakozás általános tényezőit.)

²⁵² BBC News, 2004. december 12.

Kétségtelen, hogy a római egyház fejét ért fenyegetések előtti években, az EU–török-kapcsolatépítés, amelyet az unióban heves viták öveztek, viszonylag dinamikus folyó. Az ígéretes folyamat hirtelen szakadt félbe.²⁵³ Törökországnak az atatürki hagyományokon alapuló szekularizált berendezkedése és értékrendszere mellett érvelő hangok elcsendesedtek.

A muszlim országot kormányzó Igazság és Haladás Párt 2002-es választási győzelmét két alkalommal ismételte meg. Az Erdogan-kormány kezdetben az európai uniós csatlakozási tárgyalások előmozdítására törekedett. A demokrácia és jogállamiság irányába mutatott a 2001-ben és 2004-ben végrehajtott alkotmányreform. Eltörölték a halálbüntetést, kiszélesítették a szabadságjogokat, biztosították a nők egyenlőségét. Bírók, jogászok és rendőrök vettek részt emberi jogokat ismertető képzéseken. A büntető törvénykönyvből kivették a házasságtörés szankcionálhatóságát. Törvényi változások léptek hatályba a gyülekezés-, szólás- és vallásszabadság terén. A kínzás minden formáját betiltották, és súlyosbodott a becsületgyilkosságok büntethetősége. A parlamenti munka intenzitását jelezte, hogy 2004 októberétől 2005 júniusáig százhatvanhat új törvényt adaptáltak.

Az Európai Bizottság 2004-es országjelentésében méltatta a reformok kiteljesedését az alapvető szabadságjogok, az emberi jogok – ezen belül a nők jogainak védelme terén. A brüsszeli testületet azonban aggodalommal töltötte el a gyermekmunka, bár ezen a területen is történtek pozitív változások.²⁵⁴

Az erősödő központi hatalom megszilárdulását jelzi azonban, hogy a hadseregtől megvonták a kormány ellenőrzésének jogát, valamint megszüntették a katonai vezetők mandátumát a felsőoktatásban és a médiában. A tábornoki kar és a legfelsőbb bíróság a szekuláris berendezkedés és az atatürki hagyományok őre, védelmezője. *Kemal Atatürk* világi, európai állammá szervezete át országát – ez a folyamat azonban megszakadni látszik.

Brüsszel a csatlakozás egyik kritériumának tekinti a 2004-ben európai uniós tagállammá lett Ciprusi Köztársaság elismerését. *Gürel Sükrü Sina* gondolatai egyértelműen rávilágítanak Törökország álláspontjára: „A görög ciprusiak a török ciprusiakat a kormányzat minden területéről eltávolították, és Európában először etnikai tisztogatást kíséreltek meg. [...] 1974-ig a török ciprusiakat elűzték falvaikból, városaikból és enklávékba, gettókba kényszerítették őket. A sziget három

²⁵³ Az Európai Parlamentből egyetlen képviselő sem fogalmazta vagy fogalmazná meg ily módon a megtorpanás okát.

²⁵⁴ Commission of the European Communities. 2004 Regular Report on Turkey's Progress towards Accession. Brussels, 167. o.

százalékán létesült gettókat a legnagyobb embargó [...] sújtotta. Törökország határozott szándéka, hogy megőrizze a ciprusi török népesség identitását, és mindenben segítséget adjon.”²⁵⁵

A török kül- és belpolitikai megoldatlanságok között tartjuk számon a kurd és az örmény kisebbség ügyét. A hadsereg falurombolásainak következtében, az önálló állammal nem rendelkező kurdok százezrével kényszerültek nagyvárosokban letelepedni. Az ellenük irányuló hajsza során a katonák gyakran a török–iraki határon is „áttévednek”. Józsa László hivatkozik egy állítólagos kétoldalú titkos paktumra, amely a török katonákat felhatalmazza, hogy a rebellis kisebbséghez tartozókat az országhatáron túl is üldözhetik.²⁵⁶

2002-ben a kormány megszüntette az ország délkeleti, kurdok lakta területén a rendkívüli állapotot. 2004-től az állami televízió és rádió kurd nyelvű adásokat sugároz, valamint lehetővé vált a kurdnyelv-tanulás. Az Európai Unió a csatlakozási tárgyalások szempontjából a kurd kérdés kezelését a demokrácia próbakövének nyilvánította.

A török nemzetiségi politika az örmények tömeges kivándorlását idézte elő. Az Európai Parlament 2004. december 14-i ülésén felhívást intézett az Európai Bizottsághoz és az Európai Tanácshoz, hogy követeljék a török hatóságoktól az örmények ellen 1915-ben elkövetett népirtás elismerését, és a török–örmény határ megnyitását.

Orhan Pamuk 2005 februárjában egymillió örmény és harmincezer kurd meggyilkolásáról beszélt. Az író ellen bírósági eljárás indult. Brüsszel figyelmeztette Ankarát, hogy a per kimenetele befolyásolja Törökország integrációs kilátásait. A véleménynyilvánítás és a szólásszabadság általános európai érték – a demokrácia fokmérője.

2005-ben hivatalosan megkezdődtek az EU–török csatlakozási tárgyalások, jóllehet az *Eurobarometer* kutatási adatai szerint az Európai Unió polgárainak ötvenkét százaléka ellenezte a török tagságot.²⁵⁷ Törökország nem európai állam – érveltek az ország tagfelvételét ellenzők. „A török népnek nem kell bizonyítania európaiságát. Számunkra nem jelent nagy különbséget, hogy mások elfogadják-e európaiságunkat, vagy sem. A történelem bizonyítja, hogy Törökországnak nagy szerepe volt az európai történelem és Európa formálásában. A török nép célja a

²⁵⁵ Gürel, Şükrü Sina: Turkey's Relations to the European Union. TLI Külpolitikai Tanulmányok Központja, Budapest, 2002, 4. o.

²⁵⁶ Józsa László: Globális terrorizmus – fogalmi keretek. In: Tóth Péter (szerk.) (2002): i. m. 104. o.

²⁵⁷ Eurobarometer: Over half of EU citizens against Turkey's accession.

<http://www.euractiv.com/Article?tcmmuri=tcm:29-142697-16...> (Letöltés: 2006. január 19.)

*teljes jogú európai uniós tagság, mivel úgy hiszi, hogy a legmagasabb színvonalat érdemli az élet minden területén. Ezt a nívót az Európai Unió jeleníti meg. [...] Törökországra vonatkozó határozata nem csupán annak ügyében történő állásfoglalás, hanem a jövőbeni európai identitásról szóló döntés is – amit az európaiak magukról gondolnak.*²⁵⁸

Ankara külpolitikáját sokáig a demokratikus értékek alapján építkező országok iránti partnerkapcsolatra törekvés határozta meg. A hidegháború idején a régióban az Egyesült Államok legnagyobb szövetségesének számított és a NATO délkeleti szárnyát biztosította.²⁵⁹ Integrációja amerikai érdek, hiszen tagságával az Európai Unió keleti és déli határa Iránig, Irakig, illetve Szíriáig húzódna. Washington elmarasztalása a csatlakozási folyamat során többször meg is érkezett Brüsszelbe. Az unió napjainkban inkább elutasítja, mintsem támogatja a két kontinensen fekvő ország felvételét.

Az elutasító magatartás következménye, hogy az Egyesült Államok után a második legnagyobb NATO-hadsereget magáénak tudó Törökország, geopolitikai súlyát és szerepét újradefiniálva, többé már nem Európába igyekszik – önálló hatalmi ambíciói vannak, regionális vezető szerepre tör.

Ankara *Washington*tól is elfordult – míg az Afganisztán elleni hadműveletekben támogatta a szuperhatalmat, addig az iraki intervenciótól igyekezett távol tartani. Nem járult hozzá, hogy az Irakba tartó katonai csapatok átvonuljanak a területén. Napjainkban az egyik leginkább Egyesült Államok-ellenes ország. A hajdani szövetségesben létét, szabadságát és kulturális értékeit fenyegető veszélyt lát. Erdogan miniszterelnök a „hirtelen és negatív attitűdváltás” okát az iraki háború következményeként értékeli.²⁶⁰

2000-ben a törökök hatvan százaléka még pozitív véleménnyel volt az Egyesült Államokról. A Clinton-adminisztráció idején az amerikaiak balkáni háborúban betöltött szerepe váltotta ki szimpátiájukat. A délszláv válság üzenete számukra ugyanis az volt, hogy a nagyhatalom a haderejével lépett fel a keresztyén Szerbia ellen, hogy megmentse a muszlimokat.

Az Egyesült Államok nemzetközi tekintélyvesztésének egyik legszembetűnőbb következménye, hogy napjainkban a „*törökök nyolcvanegy százaléka ellenszenvvel viseltetik Amerika demokrácia-felfogásával szemben. [...] Nyolcvanhárom százalék*

²⁵⁸ Gürel, Şükrü Sina: i. m. 4. o.

²⁵⁹ Törökország 1952-ben lépett be a NATO-ba. 1945-től ENSZ-tag, és 1950 óta része az Európa Tanácsnak.

²⁶⁰ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/survey-turks-feel-threatened-america/article-66524>
(Letöltés: 2008. február 6.)

rosszalja az Egyesült Államok ügyintézési metódusát. Hatvannyolc százalékuk nem szereti az amerikai zenét, filmeket és televíziót. [...] Ötvenegy százalékukat nem tölti el csodálattal technológiai és tudományos fejlettsége. [...] 2002-ben a többség, hatvanhét százalék, még dicsérte ezen előnyöket. [...] Csaknem kétharmaduk (hatvannégy százalék) az Egyesült Államokat jelölte meg a leginkább fenyegető tényezőnek Törökország jövőjére nézve, annak ellenére, hogy az USA garantálja a NATO-szövetséges Törökország biztonságát.”²⁶¹ A törökök pusztán kilenc százalékának van pozitív véleménye a nagyhatalomról.

Azon túl, hogy Törökország muzulmán ország, ráadásul túl nagy – szól a következő ellenvetés. Az ország területének három százaléka (23 764 km²) Délkelet-Európában, kilencvenhét százaléka (775 688 km²) Délnyugat-Ázsiában fekszik. Lakóinak száma: 71 152 000. Sikeres csatlakozása esetén Németország után a második legnagyobb tagállam lenne. 2025-re a népessége várhatóan nyolcvannolcmillióra emelkedik, amivel az unió vezető lélekszámú tagja lenne. Európában tartanak a török bevándorlók és munkanélküliek tömegétől, bár ez a félelem a korábbi csatlakozásokat követően sem igazolódott. Az integráció támogatói szerint az öregedő európai kontinens számára gazdasági szempontból jelentős támasz lenne a török lakosság, amelynek harmada huszonöt éven aluli. Európa Törökországba irányuló expanziója meglehetősen ellentmondásos érzéseket gerjeszt.

A török tagság patrónusával, *Gerhard Schröder*rel ellentétben, *Angela Merkel* – 2005-ben – csak különleges partneri kapcsolatok megvalósulását szorgalmazta. Ausztria szintén a lazább együttműködés mellett érvelt. Mind a Bizottságot, mind a tagállamokat megosztja a török csatlakozás. A franciák kitartásának volt köszönhető, hogy 2005. október 3-án megindulhatott az EU–török párbeszéd.

2005 júliusában a *Voice for Europe* nemzetközi tiltakozókampányban magyar fiatalok is felemelték szavukat az Európai Parlament brüsszeli épülete előtt Törökország uniós tagsága ellen. Érveik között szerepelt a demokrácia-deficit, az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartásának mellőzése, a nők társadalmi szerepének és értékének másodlagossága, a gazdasági mutatók disszonanciája, a kulturális különbségek stb.

Az iszlám éket ver az európai értékek és a török törekvések közé – hangoztatják Európa keresztyén jellege kapcsán a csatlakozás opponensei. A török teljes jogú tagság kapcsán a „túl iszlám” érv disszonánsan hangzik, hiszen éppen az

²⁶¹ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/survey-turks-feel-threatened-america/article-66524>.

„öreg kontinens” szakadt el keresztyén örökségétől. A törökök sokáig előszeretettel hangoztatták szekuláris állami berendezkedésüket, és vallásgyakorlatuk fontosságának kérdése háttérbe szorult. A török lelkeség valóban eltéréseket mutat más muszlim országgal történő összehasonlításban, jóllehet a fundamentalizmus és az iszlamizáló törekvések erősödése itt is tapasztalható.²⁶² Ismét megengedett a muzulmán fejkendő iskolai viselete.

Az Európai Bizottság 2005-ös országjelentésében elmarasztalóan szól a 2004 októberétől megfigyelhető előrelépések hiányáról a vallásszabadság és az iszlámon kívüli hitgyakorlat vonatkozásában. A kisebbségi vallási közösségek csupán korlátozott ingatlantulajdonnal rendelkezhetnek, nem lehetnek önálló jogi személyek, nem képezhetnek vallási vezetőket, továbbá beavatkoznak alapítványaik működésébe.²⁶³

*A Geramin Marshall Alap (Geramin Marshall Fund) kutatása szerint 2004-ben a törökök „hetvenhárom százaléka tartotta »jó gondolatnak« az európai uniós tagságot. 2006-ra azonban ötvennégy százalékra csökkent az így vélekedők aránya. [...] A NATO-tagság szükségességének megítélése a biztonság érdekében a 2004-es ötvenhárom százalékról 2006-ra negyvennégy százalékra esett.*²⁶⁴

A muszlim állam európai uniós csatlakozási tárgyalásainak kimenetele évtizedekig annak függvénye volt, hogy reformjai és erőfeszítései elegendőnek bizonyulnak-e a kritériumok teljesítéséhez. Sikerül-e európai körülményeket teremtenie, továbbá igazodnia az unió értékrendjéhez.

Az Erdogan miniszterelnök vezette ország azonban, mint már nyomatékosítottam, geostratégiai helyzetét újrapozicionálva, nem az „öreg kontinens” irányába tekint. Európa pedig tart az Atatürk-i szekuláris modelltől folyamatosan távolodó, és az iszlám hagyományokat egyre inkább követő, nagy területű ország csatlakozásának következményeitől. A multikulturalizmus eszmeiségéből kijózanodó Európa, a határain kívül kívánja tartani a muszlim népeiséget, s ezáltal megelőzni a jövőbeni konfliktusok eshetőségét. Az unió felkészületlen az ország befogadására.²⁶⁵

²⁶² Repülőtéri szolgálatomban gyakran találkoztam toleráns muszlimokkal, akik nem igyekeztek vallásuk igazságairól meggyőzni. A törökökről, különösen az erdogani fordulat előtt, egy megnyerő nép emlékét őrzöm. Ezzel ellentétes példa annak a török orvosnak az esete, aki a budapesti nemzetközi szakmai konferencia után felkereste a repülőtéri kápolnát. Az iszlám tanításokon kívül semmi másról nem volt hajlandó párbeszédet folytatni.

²⁶³ European Commission: Turkey 2005 Progress Report. Brüsszel, 2005, 29. o.

²⁶⁴ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/survey-turks-feel-threatened-america/article-66524>

²⁶⁵ A Kelet-Európa irányába történő 2004-es kapunyitásnál félelmet keltett a diverzitásnövekedés. Törökország esetében ez még inkább releváns.

4.7. Hollandia muzulmán kisebbsége

Hollandia muszlim lakosságának száma hétszázezer és egymillió között van. Az ország népességének etnikai összetételében, ha a jelen demográfiai trend folytatódik, az elkövetkezendő évtizedek mélyreható változást hoznak. Napjainkban Amsterdam lakóinak tizenkét százaléka muzulmán.

Az egykori gyarmattartó nagyhatalom Hollandia legnagyobb kisebbsége indonéz gyökerekkel bír.²⁶⁶ Számottevő még a marokkói betelepültek és a török vendégmunkások aránya. A bajok forrása azonban nem az eltérő vallásgyakorlatban keresendő, hanem, mint már rámutattam, a muszlim és a nyugati társadalom és kultúra közötti szakadék olyan mély, hogy azt a hollandokat jellemző tolerancia sem képes áthidalni.

A hollandokat sokkolta Theo van Gogh (Vincent van Gogh testvérének unokája) kivégzése, akit *Mohamed Fahmi Bouyeri* Amszterdamban – 2004. november 2-án – nappal, több lövéssel meggyilkolt az utcán, majd a torkát egy henteskéssel átvágta.²⁶⁷ A kettős állampolgárságú, marokkói gyökerű merénylő Amszterdamban született és nevelkedett. Személyiségmódosulása a militáns iszlám követőivel, az amszterdami al-Tavhid mecsetben történt rendszeres találkozók következménye. *Visszatérésének* egyértelmű magatartás- és ruházkodásbeli jelei voltak.

Az orvgylkosságot azután követte el, hogy a holland televízió bemutatta a filmrendező *Submission* című filmjét, amely a muszlim nők helyzetét és a velük való bánásmódot leplezte le. Európa őshonos lakóit arról kérdezték, hogy a muzulmán férfiak mennyire tisztelik a muszlim nőket. A britek ötvenkilenc, a franciák hetvenhét, a németek nyolcvan, a spanyolok nyolcvanhárom százaléka szerint az iszlám vallást gyakorló férfiak nem tisztelik a nőket. Hollandiában nem készültek felmérések ebben a kérdésben. Jóllehet, a filmrendező halála után az adatok különösen relevánsak lennének.²⁶⁸

Muszlim körökben istenkáromlásnak minősítették Theo van Gogh alkotását, aki a nyilvánosság védelmében bízott. Azt remélte, hogy ismertsége elegendő védelmet nyújt. Az európai gondolkodásmód és érvrendszer azonban tévesnek bizonyult – véleménynyilvánításáért és állásfoglalásáért életével fizetett. Halála után

²⁶⁶ A világ legnépesebb muzulmán országa Indonézia, 1949-ig állt holland fennhatóság alatt.

²⁶⁷ Bouyeri a gyilkosság elkövetésével nagy népszerűsége tett szert a diákok között. Képe az iskolatáskákon is megjelent.

²⁶⁸ Pew Global Attitudes Project. <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=253>. i. m.

pályatársai, félelemből nem merték nyilvánosan visszautasítani az erőszakot és elítélni kollégájuk lemészárlását.

A filmrendező meggyilkolását követően a holland kormány – 2005 januárjában – a biztonság és védelem fokozására, a már elfogadott költségvetési kereten túl, további négyszázezer eurót biztosított. Theo van Gogh mártírhalála a szélsőséges jobboldali erők előretörését idézte elő. A következő években több holland emigrált, mint ahány külföldi vándorolt be az országba.

Az őslakosok zöme úgy véli, hogy meg kellene tiltani a nyugati világon kívülről érkezők letelepedését, mivel félnek, hogy hazájukat bekebelezi az idegen muszlim kultúra és szokásjog. Féltik demokratikus rendszerüket és vívmányaikat. Kérdés, hogy a szabadságot a szabadosságig megélő és toleráló Hollandia mikor jut el az engedő és megengedő szemléletmód határáig, és hogyan mond határozott nemet az extrémista ideológiára.

A hollandokat még nem is oly régen büszkeséggel töltötte el az idegenek iránti nyitottságuk. A tulipánok hazájában Theo van Gogh meggyilkolása után, azonban a befogadó társadalmi modell és magatartásmód hirtelen, látványos metamorfózisa tapasztalható. Hollandia a muzulmánokkal szembeni elzárkózás egyik legszemléletesebb nyugat-európai példája.

Az „öreg kontinens” jelentős muszlim kisebbségű országaiban az iszlám jelenlétének az európaiság és az európai értékközösség a kárvallottja. A polgárközelibb Európai Unió megteremtését munkáló elv, úgy vélem, azt is jelenti, hogy megnyugtató módon válaszolni kell az őshonos lakosságában felmerülő kérdésekre a bevándorláspolitiká kapcsán, amelynek higgadt és következetes kezelése tovább nem halogatható.

4.8. A keresztyén egyház békességszerző történelmi küldetése

4.8.1. A keresztyén egyház hivatása: az erőszak elleni küzdelem

A keresztyén egyház az erőszakmentes megoldáskeresés instrumentumaként, a párbeszéd, a tárgyalás híve. Az Egyházak Világtanácsa (*World Council of Churches – WCC*; EVT) 1999-ben hirdette meg a terrorizmus legyőzésének évtizedét (*Decade to Overcome Terrorism – DOV*).

Hamufelhő egy New York-i templom fölött 2001. szeptember 11-én
Forrás: <http://www.time.com/time/photogallery>

Az egyház a terrorral szemben – a népek és nemzetek biztonságáért –, a gazdasági és szociális igazságosság megvalósulását hangsúlyozza. Az egyház felelőssége és küldetéséből fakadó kötelessége, hogy a halmozottan hátrányos, gazdaságilag és szociálisan visszamaradott térségekben is alternatív életutat mutasson. Embermentő kötelezettségéből adódóan hatékony szolgálatot tölt be a válságprevenció területén. „Mindenütt jelenvalóságából” fakad, hogy lokálisan és regionálisan „korai figyelmeztető rendszerként” (*early warning system*) hatékonyan ellensúlyozza a negatív folyamatokat. Az egyház rövid, közép- és hosszú távú programok keretében eredményesen léphet fel a társadalom peremén élő rétegek felemelése, integrálása érdekében a pozitív szociális és társadalmi változások

előmozdításában. Történelmi tapasztalatai vannak a konfliktusok kialakulásának és eszkalálódásának megelőzésére tett erőfeszítésekben. A baljós előjelek idejekorán történő felismerése jó esélyt biztosít a békés rendezésre. Napjainkra felértékelődött a preventív látásmód és cselekvési terv szerepe.

A negatív tendenciák elleni küzdelemben a tisztelet kultúrájának megélése, valamint a fiatalok megszólítása napjaink megkerülhetetlen feladata. Az egyház a szegénységben, a jövőkép-nélküliségben és a kilátástalanságban élőket igyekszik megszólítani, a terrorizmus kiváltó okait alapjaiban törekszik orvosolni. Jóllehet, amint már hangsúlyoztam, a terror nem csupán a „szegény ember diplomáciája”.

Az EVT elutasítja a terrorizmus mindennemű jogi, ideológiai bázisát és „normarendszerét”. A civil lakosságot sújtó cselekmények nem igazolhatók sem „teológailag, sem pedig morálisan”.²⁶⁹ A világszervezet hasonló szigorral véleményezi a terroristaellenes fellépéseket is: „Mindkettő ugyanannak az éremnek az ellentétes oldala.”²⁷⁰ Az ártatlan emberek elleni erőszak, az emberi jogokat, valamint alapértékeket sértő és mellőző normák nem igazolhatók sem a terrorizmus, sem pedig az ellene irányuló küzdelem nevében. A szeptember 11-e utáni lét egyik jellemvonása az erőszak új dimenziójának feltárulása, a nemzetközi paraméterek áthágása és az emberi jogok alapvető normáinak megsértése. A terror elleni harc jogán előkerültek a törvény uralmával össze nem egyeztethető eszközök.²⁷¹

Miközben a szabadságjogok korlátozása kapcsán az ellenvetések nagy súllyal esnek latba, Rostoványi Zsolt megjegyzi: „a terrorizmus esetenként sokkal nagyobb veszélyt jelent a demokratikus társadalmak számára, mint a polgári szabadságjogok terrorizmus elleni küzdelem miatti átmeneti korlátozása”.²⁷² Véleményem szerint az emberi jogok korlátozása korántsem „átmeneti”. A militáns indulatoknak sem az emberi szabadságjogok, sem pedig az élet tisztelete nem szab gátat.

Minden idők egyházának a békéltetés szolgálata és a sebek gyógyítása adatott, továbbá a békesség és megbékélés evangéliumának hirdetése. Kérdés, hogy indulatoktól túlfűtött világunkban mennyire képes betölteni küldetését. A

²⁶⁹ Commission of the Churches on International Affairs of the World Council of Churches: Report. Consultation on Terrorism, Human Rights and Counter Terrorism. Geneva, 2005, 3. o.

²⁷⁰ Uo.

²⁷¹ Az elmúlt években vádemelés, büntetőjogi eljárás vagy tárgyalás nélkül fosztottak meg embereket szabadságuktól. A fogolytáborok és a titkos CIA-börtönök az emberi jogok megszegésének helyszínei. Románia és Lengyelország neve többször felmerült a börtönök vonatkozásában, bár a vádak mindkét ország tagadta. Bizonyított tény azonban, hogy felségterületükön foglyokat szállító légi járművek landoltak. Németországban és Olaszországban titkosszolgálati műveletek során megtörtént, hogy gyanúsítottakat közterületen vagy repülőtéren rabolták el.

²⁷² Rostoványi Zsolt: i. m. 83. o.

következő években válik egyértelművé, hatékonyan tud-e szót emelni az emberi jogokat a biztonság oltárán feláldozó törekvések ellen.

4.8.2. A repülőtéri lelkészségek feladata az iszlámmal folytatott dialógusban

2001. szeptember 11-én sokakban a vég sejlett fel, és a terrortámadást az utolsó idők jeleként, az apokaliptikus kor eljöveteleként értékelték. A merényletek után a nemzetközi figyelem a „gonosz tengelyére”: Irakra, Iránra és Észak-Koreára összpontosult.²⁷³ Az Egyesült Államok iraki intervenciója után felerősödött azok hangja, akik a háborúban Iraknak, a nagy Babilonnak a „feltámadását” várták, és az eseményeket a végidőkre vonatkozó bibliai próféciaák beteljesüléseként értelmezték.

Fekete kedd a gyász napja, de egyúttal az amerikai spirituális ébredés mérföldköve is. Az egyébként is vallásos népben realizálódott az igény, hogy az eseményekre a Szentírásban keresse a választ, és imaösszejöveteleken, gyászistentiszteleteken (*memorial services*) vegyen részt. Az egyház lélekgyógyító szolgálatában (*healing ministry*), amelynek angolszász gyökerei vannak, nagy hangsúly esik egy nép történelem ütötte lelki sebeinek orvoslására (*healing of wounded history*).

2001. szeptember 11-e az amerikai polgárháborúra emlékeztet. Az Egyesült Államok történetében az egyik legsötétebb nap. A Dallas/Fort Worth-i nemzetközi repülőtér vezető lelkipásztora Donal Hayes püspök, így emlékszik vissza: „Korábban a legtöbb amerikai soha nem tapasztalt meg semmiféle katasztrófát. A sok ártatlan áldozat meghaladta az átlagember tűrőképességének határát. Lelkipásztorként arról igyekeztünk meggyőzni az embereket, hogy nem vagyunk közvetlen veszélyben. Egy hét múlva a repülőteret ismét megnyitották, és az aggodalmaskodás más aspektusával szembesültünk. A finansziális következmények számos repülőtéri alkalmazottat érintettek. Az Egyesült Államok elleni támadás a gazdaság elleni merénylet is volt, ami sok embert érintett. Igyekeztünk a lehető legjobb színvonalon kezelni az új típusú aggodalmakat. Nem tehattünk sokat azon túl, hogy jelen voltunk, és meghallgattuk az American Airlines és a United Airlines dolgozóit, és igyekeztünk bátorítani őket, hogy meg tudjanak birkózni a nehézségekkel. A következő néhány hétben különösen fontossá vált a lelkipásztori szolgálat. Számos meghívást kaptam

²⁷³ George W. Bush elnök nevezte így ezen országokat.

*helyi és állami hivatalokba, hogy imaösszejöveteleket vezessenek és hirdessenek a vigasztalás Igéjét. A terrortámadás után az IACAC éves indianapolisi konferenciáján amerikai és külföldi repülőtéri lelkipásztorok vettek részt. Szinte minden amerikai lelkipásztor jelen volt és a legtöbb külföldi lelkész is. A konferencia megindító és komoly hangvételi volt. Minden egyes amerikai lelkipásztort arra kértek, hogy fejezze ki a tragédiával kapcsolatos érzéseit és véleményét. Úgy vélem, ez a gyógyulás alkalma volt.*²⁷⁴

A brüsszeli nemzetközi repülőtéren szolgálatot teljesítő muszlim lelki vezető, Abdel Kouba, egyik személyes találkozásunkkor így adott hangot véleményének: „Mély szomorúsággal tölt el, hogy a terrortámadások az iszlámról ilyen rossz képet alakítottak ki.”²⁷⁵

A repülőtéri lelkésziségek földrajzi helyzete különböző, ugyanakkor globalizált világunkban hasonló kérdésekkel szembesülünk. A kápolnában számos lehetőség adódik az eltérő vallási, ideológiai háttérű utasokkal folytatott párbeszédre. A különböző igazságmegnyilvánulások és izmusok palettáján az iszlám előkelő helyet foglal el.

A konzumkultúra és a szabadosságot toleráló szemléletmód sok, az élet valódi értelmét kutató fiatalban tiltakozást vált ki. Az ifjúság hiteles embereket, példaképeket keres. Életvezetési modellek után kutat, amelyekre sorsát, jövőjét alapozhatja – akár rigorózus szabályok, törvények betartásával is. A vallási meggyőződés külső és belső jegyekben egyaránt megnyilvánulhat.

A normák, regulák betartása kontextusában különösen elgondolkodtató, hogy Magyarországot gyakran éri kritika: ez egy következmények nélküli ország. A maradandó értékeket keresőkben az iszlám tanok „rendíthetetlensége” tiszteletet ébreszt és vonzó hitdesztinációvá teszi a keleti hitvilágot. Ráadásul a poszt-

²⁷⁴ “Most Americans have never experienced any catastrophe of this kind before. To see so many innocent people killed in one sweeping blow was more than the average person could handle. We – as chaplains – helped to assure the people that we were in no immediate danger of attack. A week later the airport was reopened, and we encountered a new set of concerns. Many of the employees were experiencing various financial situations. The attack on America was also an attack on its economy, which affected many people. So we did the best we could to accommodate these new areas of concern. There was not much we could do, except be present, listen to the concerns of American Airlines and United Airlines to ensure that they were getting along. For the next several weeks, our job as chaplains attained a high level of importance. I was also asked to come to various local and state agencies to conduct prayer meetings and speak words of consolation and comfort. Airport chaplains, national and international, attended the annual IACAC Conference that was being held in Indianapolis. Almost all the chaplains from the United States attended, along with a great majority of chaplains from abroad. It was a moving conference and somber many ways. Each USA chaplain was asked to stand up and express themselves about the tragedy. I believe that it was a great time of healing.” Idézet Donal Hayes püspök leveléből, amelyet a szerzőnek írt.

²⁷⁵ Lásd 4. számú melléklet.

posztmodern embert a más, az idegen iránti kíváncsiság, nyitottság is nagyban motiválja.

Egy Angliában született, de lengyel családból származó egyetemi hallgató mondta el muzulmánként válásának történetét. Véleménye szerint *„a pápai tanítások és az enciklikák mindig változnak, és a jelen világhoz igazodnak. Márpedig, ha valami isteni eredetű, az statikus és mozdulatlan. Az idő nem változtat Mohamed tanításain, és ezáltal könnyebb eligazodni a világban.”* A törvények iránti megfelelési igény, a fekete-fehér sémákban történő gondolkodás kevéssé törekszik a saját vélemény kialakítására, az *idzstihád* gyakorlására, és a döntés következményeinek felelős vállalására.

Az könyvvallások haladó követőinek nagy dilemmája, hogyan értelmezzék a tanokat, tanításokat a XXI. század realitásai közepette. *„A Korán tökéletes”* – hangoztatta *Irshad Manji* az EastWest Intézet világkonferenciáján. *„Üzenetének applikálása azonban a jelenkor emberének feladata.”*²⁷⁶ Meggyőződésem, hogy a vallások békés egymás mellett élésében és a különbözőségek tolerálásában Manji szemléletmódja előremutat, bár gondolatai korántsem találtak egyöntetű, pozitív visszhangra a hallgatóság körében.

Sok muszlim egy új kor hajnalán, a reislamizáció küszöbén érzi magát. 2001. szeptember 11-e után világszerte megszorodtak a keresztyének elleni támadások. *Orbán Viktor* 2011. január 19-i strasbourgi európai parlamenti beszédét azzal zárta, hogy az Európai Unió soros elnökségét átvevő Magyarország egyik legfontosabb törekvése, hogy hatékonyan fellépjen a keresztyének védelmében, és gátat szabjon a keresztyénüldözésnek.²⁷⁷ A muszlim országokban élő keresztyén kisebbségek védelmében mielőbbi nemzetközi megállapodásokra és együttműködésekre van szükség.

Az egyház kétezer éves örökségével közös európai értékeink őrizője és közvetítője – szinte paralel nélküli intézmény az iszlámmal folytatott és folytatandó hatékony dialógusban. Nagy szerepe lehet az iszlám európaizálásban és az európai identitástudat erősítésében.²⁷⁸

²⁷⁶ Elhangzott az EastWest Intézet V. Biztonsági Világkonferenciáján (*The 5th Annual Worldwide Security Conference*) Brüsszelben, 2008. február 21-én.

²⁷⁷ Strasbourgi Európai Parlament plenáris ülése, 2011. január 19.

²⁷⁸ 2005-ben az Európai Parlament egyik képviselője tartott előadást egy strasbourgi nemzetközi konferencián, és Európa spiritualitásának a toleranciát nevezte meg. Egyrészt a helyes fogalomhasználat okán megjegyzendő, hogy a tolerancia nem spiritualitás. Másrészt a határok nélküli tolerancia a terrorizmus melegágya. Elgondolkodtató, hogy a keresztyén európai örökség védelme éppen a „keresztyén” európai házban szenved csorbát.

A történelmi egyházak teológusai gyakran adnak hangot azon félelmüknek, hogy a kontinens vallási térképe át fog rajzolódni. Európa több mint földrajzi hely – mélyen gyökerező értékközösség is, amelynek megőrzésében az egyháznak, illetve az egyházi iskoláknak kiemelt szerepük van. Az oktatás keretei között megtörténhet a hídverés, a kommunikációs csatornák kiépítése az iszlám világ felé – az interkulturális kapcsolatépítés, a vallási, társadalmi dimenzió megismerése okán.

A keresztyén egyház iskolapolitikája mellett az európai identitástudat megőrzésében, továbbadásában kulcsszerepük van a repülőtéri kápolnáknak. Irányt mutatnak, hitbeli meggyőződést közvetítenek.²⁷⁹ A légitársaságok missziós állomásai a vallások, kultúrák, civilizációk békés egymás mellett élésének elősegítésével töltik be a küldetésüket. A békességmunkálás, a békéltetés szándékával és eszközeivel történő fellépés egyetemes emberi feladat, hiszen „a jövő a béke emberé”.²⁸⁰

Következtetések

Az uniós szerződések rendelkezései, az intézményi változások, a strukturális módosulások az egyesülő Európa mérföldkövei. A biztonsági és védelmi dimenzió megteremtése a nemzetállamok közösségének életképességét jelzi. A szándékok, célok megvalósítása a második és harmadik pilléres politika erősítésében, még határozottabb erőfeszítésekre kell hogy készítse a döntéshozókat.

Európa küzdelmet folytat a bevándorlókkal, akikkel növekszik a fenyegetettség. A migráció ugyanis magában hordozza az agresszió, a terrorizmus veszélyét. A bevándorlás szabályozása, korlátozása közös politika kialakítását igényli.

A második világháború utáni Európába érkezett muszlim munkavállalók gyakran premodern társadalmi kereteket hagytak maguk mögött, és képtelenek voltak beilleszkedni az új élettérbe. A hitüket, szokásaikat, hagyományaikat ápoló muzulmán közösségek elszigetelődésének egyik legfőbb oka, hogy nem kívántak integrálódni a tőlük idegen, felvilágosult társadalomba. Ugyanakkor az őshonos polgároknak sem volt kellő hajlandóság beilleszkedésük segítésére. A homogén és a multikulturális társadalom megvalósulására nincs esély.

²⁷⁹ Az egyházi épületek, létesítmények a pusztaságukkal is üzenetet hordoznak, „prédikálnak”.

²⁸⁰ Zsoltárok könyve 37, 37 c.

Napjaink európai politikája dönti el, hogy a demográfiailag hanyatló Nyugat-Európa hogyan reagál a népesség összetételében változásokat hozó folyamatokra, amelyek arra engednek következtetni, hogy egyes országokban túlsúlyba kerülhet a muzulmán lakosság. A muszlimok zöme békében kíván élni, nyilvánvaló azonban a radikális kisebbség jelenléte. Aggasztó jelenség, hogy a második és harmadik nemzedék számára természetes, hogy véleményének militáns nyomatékot adjon. Nemtetszése kifejezésének tárházában az erőszak, mint szalonképes forma jelenik meg. Az al-Kaida típusú terrorcselekmények elkövetői rendszerint közülük kerülnek ki. A madridi és londoni merénylek radikalizációja a szülőföldjükön történt.

Az esettanulmányok jól érzékeltetik, hogyan determinálja az egyén gondolkodásmódját az iszlám militáns ága. A szélsőséges tanok befogadásának és a fanatizálásnak nem minden esetben vannak külső jelei. Megtörténik, hogy a változás a környezet számára észrevétlen marad. A látszólagos társadalmi integráció megtévesztő jelenség is lehet.

A szélsőséges iszlamizmus törekvéseinek ellenszere az Európa-tudatosság fejlesztésére irányuló oktatás és képzés. A béke záloga, hogy az Európa-tudatos nevelés, valamint az oktatás európai dimenziója milyen mértékben és hatékonysággal realizálódik. Hiszem, hogy az új típusú veszéllyel szemben erőszakmentes eszközökkel és képességekkel érdemes küzdeni. Az európai identitást kialakító értékközpontú oktatási modell megvalósítása, pedagógusi kompetenciát követel.

Az európai értékek felmutatásában és közvetítésében a történelmi egyházaknak, illetve oktatási intézményeinek is fontos szerepük van. Az évezredes értékek őrzésében, mentésében, a kultúrák, civilizációk és vallások közötti párbeszédben az egyháznak történelmi tapasztalatai vannak.

2001. szeptember 11-e után intenzitást mutatott a második legnagyobb világvallással folytatandó diskurzus igénye, amelyben az egyház *proaktív* szerepet vállalt, hiszen ebben a folyamatban szinte alternatíva nélküli szervezet. A még intenzívebb egyházdiplomácia még élénkebb kommunikációhoz vezetne.

Poszt-posztmodern világunk fogyasztásra ösztönzése és szabadossága az európai fiatalok széles rétegében elutasítást kelt. Az egyház küldetése, hogy az útkereső ifjúság számára valós értéket és alternatívát mutasson. A történelmi egyházaknak és az európai uniós törekvéseknek összhangban kellene haladniuk e folyamat előmozdításában. Európa jelene és jövője, polgárainak közös feladata és

felelőssége. A hagyományos értékek újrafelfedezése és átmentése a jövő nemzedékek számára átfogóbb látásmódot, cselekvési tervet igényel.

Összegzés

A terrorizmus színeváltásai egyértelműen jelzik különböző korszakainak sajátosságait. A terrorcselekmények enciklopédiájában a polgári légi közlekedés ellen elkövetett akciók, önálló fejezetet alkotnak. Mióta az ember meghódította az eget, ez a szféra, mint a kritikus infrastruktúra eleme, a merénylők egyik célpontja. A repülés világát ért terrortámadások vizsgálatával, elemzésével biztonsági és védelmi szempontok alapján adtam számot az e téren szerzett ismereteimről, megfigyeléseimről. A múlt és jelen eseményeinek korrelációjában, az elkövetési módok és eszközök vonatkozásában megkíséreltem bepillantani a jövőbe. A holnap a tiltott fegyverek, valamint az új technikák és technológiák bevetési eshetőségét körvonalazza. Számolni kell az NBV-képességek alkalmazásának forgatókönyvével.

Az értekezésen végigvonul az akció-reakció alapotívuma, ezért ismertettem, hogy a különböző merényleteket milyen akciók követték (csapás-ellencsapás-válaszcsapás). Minden egyes cselekménnyel újabb résszel bővül a terrorizmus kézikönyve, ami mára végtelen történetnek tűnik.

2001. szeptember 11-e egy új korszak kezdete – az al-Kaida típusú terrorizmusé. Az Egyesült Államok elleni támadásra Washington értetlenséggel reagált, jóllehet tisztában volt a terrorfenyegetettség tényével. Az Oszama bin Laden vezette szervezetet azonban nem kezelte valódi súlyának megfelelően, valamint a terrorizmus amerikai csapásirányának valószínűségét nem építette be stratégiai gondolkodásába. Hogy a merényletsorozat bekövetkezhetett, az egyebek között a szakszolgálatok lokális, regionális és nemzetközi együttműködésében megmutatkozó hiánynak róható fel – bár az összefogásra számos területen szükség van.

Az al-Kaida hagyományos értelemben nem egy földrajzi helyhez kötődik, hanem a világ számos pontján hozott és hoz létre (alvó) sejteket, báziscsoportokat. Célja nagy veszteséget előidéző, tömeges ártatlan áldozatokkal járó támadások végrehajtása.

A globalizációellenes terrorhálózatot a poszt-posztmodern világ transznacionalizálódó ideológiái, eszmei áramlatai, normái és modelljei ellen harcol, miközben annak vívmányait, legmodernebb eszközeit használja fel képzésre,

mozgósításra, toborzásra. A digitális kultúrában felnövekvő ifjúság különösképpen veszélyeztetett.

A terrorizmus propagandájával szemben átgondolt médiapolitikára és szabályzókra van szükség. Ajánlásokat fogalmaztam meg a média és a sajtó felelős tevékenysége vonatkozásában. Különös hangsúlyt helyeztem a muszlim vezetők polemizáló gondolatainak közlésére, ami megoszthatja az al-Kaida és az al-Kaida típusú szervezetek tagságát, szimpatizánsait. Elkerülhetetlenné vált a hírközlő csatornák szerepének át- és újragondolása. A túlreagáló tudósításokkal szemben megoldást jelentene a hiteles tájékoztatási forrás létrehozása.

Az új típusú terrorizmust összetett külső és belső motivációs tényezők vezérik, felszínre hozva mélyről és régről fakadó, vélt és valós sérelmeket. Az évtizedes, évszázados mérgek áztatta gyökerek olyan mélyen nyúlnak vissza a történelembe és kapaszkodnak meg népek, nemzetek múltjában, hogy kiirtásuknak, úgy tűnik, alig van reális esélye. A terrorizmus kezére játszó oksági viszonyok kezelése és felszámolása hoz eredményt. Ezért feltártam és bizonyítottam a terrorizmushoz vezető ok-okozati összefüggéseket. Meghatároztam, felsoroltam, azokat az inspiráló tényezőket, jelenségeket, amelyek ellenséges indulatokat váltottak ki az iszlám világban, és amelyek a 2001. szeptember 11-i terrorcselekményekhez vezettek.

Bemutattam az új típusú terrorizmus és az öngyilkos merényletek jellemző sajátosságait. Ideológiák, normák társadalmi beágyazottságának vizsgálatával igyekeztem kifejtetni a negatív tendenciák felülírási módját (kódolás-visszakódolás problematikája). Alternatívákban gondolkodó, nem katonai megoldás-keresési javaslatokat vázoltam fel az öngyilkos akciók társadalmi támogatottságának meggyengítésére, értékvesztésére, célcsoportok és stratégiák megjelölésével.

A terrorizmus elleni küzdelem olyan szisztematikus cselekvési tervek készítését és végrehajtását igényli, amely a muszlim társadalmat belülről átható folyamatok megindításával, az öngyilkos terrorizmus példaértékűségének megváltoztatására irányul. Az al-Kaida humánerőforrás-bázisának gyengítésére kell törekedni. Ha ugyanis szimpatizánsai elfordulnak a szervezettől, a sejtek és báziscsoportok társadalmi támogatottság hiányában erőtlenné válnak.

Az értekezés kutatási tárgyát, egyebek között, a nemzetközi terrorizmus politikai, gazdasági, vallási, társadalmi és szociális komponenseinek vizsgálata, valamint együttthatásuk elemzése képezte. A terrorizmus jelenségének és kockázatának csökkentéséhez nagyban hozzájárulhat a politikai, gazdasági és

szociális rendezetlenségek felszámolása, amint az is, hogy a nagyhatalmak kül- és gazdaságpolitikai érdekeiket ne bizonyos nemzetek kárára érvényesítsék.

A terrorizmus felszámolására többirányú kísérletet látunk: katonai, politikai, diplomáciai, gazdasági, szociológiai stb. A terrorizmust kiváltó tényezők összetettek, akárcsak a megoldás irányába mutató törekvések rendszere. A rövid, közép- és hosszú távú tervek megfogalmazásával a negatív folyamatok kedvező irányba terelésére törekedtem, amelynek elsődleges komponensei: az életszínvonal emelése és a tudáshoz segítés.

A terrorizmus elleni küzdelemben nagy tekintélyre tett szert a nem militáris elemeken építkező szemléletmód, amelynek értéke – a jövő biztonság- és védelempolitikájában – még inkább megnő, hiszen a biztonság nem csupán katonai eszközökkel és módszerekkel tartható fenn. A béketeremtés nem pusztán militáris képesség. A terrorizmus minden áldozatra kész eltökéltségével szemben, azonban a fegyveres erők bevetése nem marginalizálható.

Értekezésemben nyomon követhető a biztonságpolitikai sztereotípiák új aspektusú elemzése és értelmezése. Elméletek, feltételezések vizsgálatával, értékelések elutasításával vagy elfogadásával alakítottam ki véleményemet és fogalmaztam meg álláspontomat. Bizonyítottam a huntingtoni tétel igazságát. Értelmeztem és meghatároztam gyakran tévesen definiált kifejezéseket: extrémizmus, terrorizmus és dzsihád.

Az al-Kaida létét, fajsúlyát és szerepét gyakran felnagyító szakmai véleményeket ellensúlyozva, szempontjaimat objektív fókuszba állítottam. Napjainkban csekély az esélye az Egyesült Államok honi területén lévő célpontok elleni nagyszabású akciók „sikeres” kivitelezésének. A múlt tapasztalatai és tendenciái alapján azonban prognosztizálható, hogy világszerte követnek majd el merényleteket amerikai létesítmények, épületek és érdekeltségek ellen. Konstansnak tűnik a „látványos” cselekmények forгатókönyve iránti igény. A terroristák cél-objektum kiválasztása, valamint eszközhasználata okozhat még meglepetéseket, mint ahogyan a fekete keddi terrortámadás kivitelezési módja sokkolta a világ békés részét. A fegyvernemválasztás, azaz polgári légi járművek használata repülő bombaként, addig nem realizált, csupán megkísérelt jelenség volt.

2001. szeptember 11-én a bipoláris világ ellenségképének helyét elfoglalta az új típusú terrorizmus, aminek következtében a világ legerősebb katonai hatalma, szövetségeseivel az oldalán, reguláris képességeket alkalmaz irreguláris erőkkel szemben.

Az afganisztáni, majd az iraki hadműveletek csak szították a terroristák indulatát. A George W. Bush indította háborúk ugyanazt az effektust válthatják ki, mint az afganisztáni szovjet intervenció. Az afgán és az iraki népet ért trauma generációk közötti továbbadásának hatását az elkövetkezendő évek teszik nyilvánvalóvá. A helyzet katonapolitikai rendezése nem hozta meg a kívánt eredményt. A fegyveres megoldáskeresés, újabb háborúk nyitánya lehet.

A történelmi múlt, valamint a jelen nemzetközi történéseinek kronologikus egymásutániségéből következtetve, felvázoltam a jövő konfliktusainak lehetséges forrásait, mozgatóit, rámutatva a vallási és etnikai béke sérülékenységre, továbbá a gazdasági és szociális szféra sebezhetőségére. A nagy háborúk kora nem járt le!

Az Európai Unióban a biztonság- és védelempolitikai dimenzió jelentős változáson ment át. Erősödött az intézményesített struktúra, az aktív kül-, biztonság- és védelempolitika. Az Európai Közösség a második világháború után igyekezett a béke garanciáit megteremteni, és elkerülni annak eshetőségét, hogy a kontinenst valaha is egy harmadik világháború sújtsa.

Európát napjainkban az új típusú terrorizmus fenyegeti. A militáns ideológia veszélyeit a második és harmadik generációs muszlim kisebbséghez tartozó fiatalok jelentik. Az al-Kaida napjainkra ideológiai mozgalom lett. Új ambíciókat keltő, *know-how*-t adó, „modellértékű” szervezet, amely nem feltétlenül csupán al-Kaida típusú csoportok létrejöttét inspirálja. A jövő teszi nyilvánvalóvá, hogy az egyéni elkövetők miként merítenek a Bázis forrásából, és alkotják meg cselekményeik igazolására saját eszméiket. A militáns szándék rendszerint megleli a legitimációt.

A gyűlölettel szembeni alternatívaként a tisztelet kultúrájának kialakításában nagy szerepe van az európai iskolapolitikának. A radikalizálódás, a fanatizmus és az intolerancia egyvelegének egymást erősítő hatása elleni „szérum” az oktatásban és a nevelésben fedezhető fel, a fiatalok európai identitásérzésének megszilárdításával.

Rámutattam Európának a militáns iszlamizmus elleni küzdelmére, stratégiát fogalmaztam meg az iszlám európaizálására, az oktatás európai dimenziójának előmozdításával, a terrorizmusra fogékony ifjúság integrációjának segítésére. A figyelem fókuszába állítottam a szélsőséges megnyilvánulásokat, amelyek vallási igényekkel és indíttatással vezetnek félre, ejtik csapdába áldozataikat.

Különösen hangsúlyoztam a keresztyén egyház feladatát, felelősségét a mérsékelt muszlimokkal történő párbeszédben – elsősorban az ifjak érdekében, akiket megtéveszthet a radikális iszlamizmus és a terrorizmus eszmeisége, mivel vallásos ideológiával és retorikával leplezi szekuláris intencióit. A történelmi

egyházak számára ajánlást fogalmaztam meg a békességszerzés folyamatának előmozdításában. A keresztyén–iszlám dialógusban jelentős szerep hárul a repülőtéri lelkeszségekre. Ezért (is) célravezető a repülőtéri missziók erősítése. Önálló megfigyeléseimet, egyéni tapasztalataimat és a kutatási alanyok megnyilvánulásait az esettanulmányok rögzítik.

Az „öreg kontinens” sorsa múlik azon, hogy mennyire lesz képes identitását megőrizni és örökölni a következő nemzedékekre. Napjaink Európája és az európai identitás, a hagyományörzés és az európai eszmeiség kezdeti modelljéhez történő visszatérés nélkül elveszti azt, amiért az elődök harcoltak.

A nemzetek kollektív feladata az extrémizmus és a terrorizmus jelenségének minimalizálása, visszaszorítása. A szeptember 11-i támadássorozat óta a poszt-posztmodern ember megváltozott világban él.

Mellékletek

1. számú melléklet

9/11 Commemoration – Dallas/Fort Worth International Airport (September 11, 2007)

On September 11 four passenger planes were hijacked. American Airlines Flight 11 crashed into the north tower of the World Trade Center. The second passenger jet, United Airlines Flight 175, hit the south tower. Both 110-story buildings collapsed within an hour. The third aircraft, American Flight 77, slammed into the Pentagon. An hour after the third strike the fourth aircraft, United Flight 93, crashed in Pennsylvania. The suicidal terrorists used the airplane as a terrorist weapon.

Terrorists have become the enemy in the vacuum left by the disappearance of the formal bipolar, cold-war world. After the September 11 attacks, international terrorism entered a new phase which has reached a transatlantic dimension. Since 9/11 an all-pervasive sense of fear that anything can happen at any time to anyone has taken root in people's hearts and minds.

I was on duty on 9/11 at Budapest Ferihegy International Airport and heard of the shocking news together with the passengers and airport employees. Shocked silence in the terminal buildings. People could not believe their eyes as we watched the news. Lively Ferihegy Airport had never experienced anything like this. With my long experience as airport chaplain and seeing the barbarian destruction wreaked by terrorism on the aviation industry and on innocent victims, I feel that the bell tolls hollow for their meaningless deaths.

Three weeks after the events of 'Black Tuesday,' I was invited by the Presbyterian Church to be part of a delegation that spent six weeks in the United States. I preached at several Presbyterian congregations, keeping up people's spirits in those difficult days. Many in the congregations were in tears because of the tragic events.

In the fast-moving world in which we live we face numerous challenges and trials daily. People are seeking stability and security. They are searching for new foundations and principles for living. Terrorism and natural catastrophes shake us up and motivate us to look for new attitudes in this wounded world.

For this to happen we need to revive our own traditions, philosophy, and wisdom by revitalizing its essence – both secular and religious in the name of the common good. There is such a need for a new sense of hope and trust. This world has a greater need than ever for spiritual bonds, dialogue, and harmony.

In this overheated and dangerous atmosphere, Pope John Paul II's words are particularly meaningful, 'May words from religion always be words of peace ...Peace is always possible!'

Revd Andrea Krasznai
Acting President, IACAC

Szeptember 11-i megemlékezés a Dallas/Fort Worth-i nemzetközi repülőtéren (2007. szeptember 11.)

Szeptember 11-én terroristák négy utasszállító repülőgépet térítettek el. Az American Airlines 11-es járata a *World Trade Center* északi tornyába csapódott. A második repülőgép, a United Airlines 175-ös járata, a déli toronynak ütközött. Mindkét 110 emeletes épület egy órán belül összeomlott. A harmadik gépet, az American Airlines 77-es járatát a Pentagon ellen fordították. Egy órával a harmadik személyszállító szerencsétlensége után, a United Airlines 93-as járata Pennsylvániában lezuhant. Az öngyilkos merénylők a repülőgépeket terrorista fegyverként használták.

A hidegháborús, bipoláris világ elmúltával, az ellenség megüresedő helyébe a terroristák léptek. A szeptember 11-i támadások után, a nemzetközi terrorizmus új szakaszba, transzatlanti dimenzióba került. Szeptember 11-e óta a mindent átható félelem – bármi, bármikor, bárkivel megtörténhet – beköltözött az emberek tudatába.

Szeptember 11-én szolgálatban voltam a Ferihegyi repülőtéren, az utasokkal és az alkalmazottakkal együtt értesültem a megrázó eseményekről. A terminálépületre sokkoló csend telepedett. Senki sem akart hinni a szemének, amint a nemzetközi hírek képsorait néztük. Ferihegy élettelteli világában ez korábban nem volt tapasztalható. Sokéves repülőtéri lelkipásztori múlttal, a terrorizmusnak a légi közlekedés és az ártatlan emberek ellen irányuló barbár pusztítása kapcsán, a lélekharang üresen kong – mélyen, legbelül.

A fekete keddi történések után három héttel tagja voltam annak a delegációnak, amely a presbiteriánus egyház meghívására hat hetet töltött az Egyesült Államokban. Számos presbiteriánus gyülekezetben prédikáltam és bátorítottam az embereket azokban a nehéz időkben. A gyülekezeti tagok könnyes szemmel emlékeztek a tragikus eseményekre.

Gyorsan változó világunkban, amelyben élünk, számos kihívással és megpróbáltatással szembesülünk. Az emberek stabilitást, biztonságot, új alapokat és vezérelveket keresnek. A terrorizmus és a természeti katasztrófák felráznak bennünket és új magatartásmód kialakítására ösztönöznek ebben a sebzett világban.

Ennek érdekében a jó nevében fel kell elevenítenünk – szekuláris és vallási – hagyományaink, életfilozófiánk és emberi bölcsességünk belső lényegét. Oly nagy

szükség van rá, hogy a remény és a bizalom új jelentéstartalmat kapjon! Világunknak minden eddiginél nagyobb szüksége van a spirituális kötelékekre, a dialógusra és a harmóniára.

Ebben a felfokozott és veszélyes légkörben II. János Pál pápa szavai különös értelmet kapnak: „*A vallás szava minden esetben legyen a béke szava. [...] A békére mindig van esély!*”

Krasznai Andrea
IACAC elnök

2. számú melléklet

INTERNATIONAL ASSOCIATION OF CIVIL AVIATION CHAPLAINS

Acting President

15 August, 2006

Dear Colleagues,

This morning I had the privilege of talking to Jenny Wright, Janet Thomson, and Roy Monks, our English colleagues on the phone about the terrible terrorism operation. I assured them of our spiritual support.

The UK threat level, which was raised to 'critical', was downgraded to 'serious' by the government. Many of us, however, are still experiencing pressure on our airports.

Janet from Heathrow Airport said that people were patient and were standing in queue without complaint.

Please pray for the colleagues and airport personnel, who work long office hours and are doing their best to get things back to normal.

I think what BAA's CEO Stephen Nelson said concerns us all, 'I want to thank all of you who have been working so hard to keep our airports operating safely and securely'.

Blessings,

Rev. Andrea Krasznai
Acting President, IACAC

Kedves Kollégák!

Ma délelőtt abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy angol kollégáinkkal, Jenny Wrighttal, Janet Thomsonnal és Roy Monksszal beszélhettem telefonon a rettenetes terrorcselekmény-kísérletről. Biztosítottam őket lelki támogatásunkról.

Nagy-Britanniában a kormány a fenyegetettségi szintet *kritikus*ról *súlyos*ra minősítette vissza. Sokan közülünk még mindig érzékelik a repülőterekre nehezedő nyomást.

Janet a Heathrow repülőtérrel elmondta, hogy az emberek nyugodtan viselkedtek, és zúgolódás nélkül túrték a sorban állást.

Kérlek, imádkozzatok kollégáinkért és a repülőtéri alkalmazottakért, akik meghosszabbított munkaidőben dolgoznak, és a legjobbat igyekeznek nyújtani azért, hogy minden visszatérjen a régi kerékvágásba.

Úgy gondolom, különösen relevánsak a BAA elnökének, Stephen Nelsonnak a szavai: „Köszönetet kívánok mondani mindnyájatoknak, amiért olyan sokat fáradoztok repülőtereink biztonságos működése érdekében.”

Budapest, 2006. augusztus 15.

Áldáskívánással:

Krasznai Andrea
IACAC elnök

3. számú melléklet

INTERNATIONAL ASSOCIATION OF CIVIL AVIATION CHAPLAINS

Acting President

Newsletter, July 2007

Dear Colleagues,

Last month sad news came to us in the international media about Sao Paolo's Congonhas Airport and Glasgow's Prestwick International Airport. Let us remember the victims, the family members and airport staff at Sao Paolo's Congonhas Airport. On July 17 a TAM Airlines Airbus 320 carrying 176 passengers and crew on board caught fire while trying to land in heavy rain. Brazil's President Luiz Inacio Lula da Silva declared three days of national mourning for the victims.

After the terrorist attack on Glasgow International Airport I contacted our colleague Revd Allister Goss. Let me cite Allister who would like to say a big thank you to all of you who got in touch with him.

'No doubt many of you saw the dramatic events unfolding on your television screens; the flames, the arrest of the perpetrators, the emergency services swinging quickly into gear. The vehicle was heading straight for the check-in staff. The fear and horror of those brief moments will live in their memories for a very long time.

I was alerted to the events at our holiday home in Dunoon when I saw the first reports on a television news flash. The jeans-clad chaplain sprang into action, and drove to the airport. The security cordon around the airport was foolproof. Check point after check point. I spent the first few hours at the police station where I managed to speak to some of the witnesses who naturally were bemused and distressed.

The majority of the work with staff started the next day and lasted, literally, all week. I saw as many as humanly possible. One of the security staff told me, 'Just seeing that you're with us and so visible brings us the confidence to go on.' A cheering comment. People worked incredibly long hours; exhausted and sometimes tearful they carried out their tasks as true professionals.

Your support, both personal and prayerful, was much appreciated especially from those I was able to speak to.'

Kind regards,

Revd Andrea Krasznai
Acting President, IACAC

Hírlevél, 2007. július

Kedves Kollégák!

A múlt hónapban a nemzetközi média szomorú hírekről tudósított a São Pauló-i Congonhas repülőtérrel és a glasgow-i Prestwick nemzetközi repülőtérrel. Emlékezzünk az áldozatokra, gondoljunk családtagjaikra és a Congonhas repülőtér alkalmazottaira. Július 17-én a TAM légitársaság 320-as *Airbus*a 176 utassal és a személyzettel a fedélzetén, zuhogó esőben, landolás közben lángra kapott. Luiz Inácio Lula da Silva brazil elnök a tragikus események után háromnapos nemzeti gyászt hirdetett.

A glasgow-i nemzetközi repülőtér elleni terrortámadás után felvettem a kapcsolatot kollégáinkkal, Allister Goss lelkipásztorral. Engedjétek meg, hogy idézzek Allister leveléből, és tolmácsoljam köszönetét mindazoknak, akik kapcsolatba léptek vele.

„Kétségkívül sokan láttatok a televízióban a drámai eseményeket: a lángokat, az elkövetők letartóztatását, a sürgősségi szolgálatok gyors fellépését. A gépjármű egyenesen az utasfelvételi alkalmazottak felé tartott. Annak a néhány pillanatnak a borzalma és rettenete sokáig emlékezetes marad.

Az eseményekről dunooni hétvégi házukban értesültem a televíziós tudósításokból. Úgy ahogy voltam, farmernadrágban, azonnal a repülőtérre hajtottam. A repülőteret körülvéző biztonsági kordon könnyen áttekinthető volt. Ellenőrzési pont ellenőrzési pont hátán. Az első néhány órát a rendőrségen töltöttem, ahol sikerült néhány szemtanúval beszélnem, akik természetesen zavartak voltak, és szorongtak.

Az alkalmazottakkal való foglalkozás másnap kezdődött és gyakorlatilag egész héten tartott. Annyit kerestem fel közülük, amennyit csak tudtam. Egy biztonsági őr mondta: „Pusztán, hogy látjuk és itt van velünk, bizakodással tölt el minket további munkánkban.” Örömteljes pillanat. Az emberek roppant sokat dolgoztak; a teljes kifáradásig és könnyfakadásig. Professzionalizmussal végezték feladatukat.

Személyes és imádságos támogatásokat igen nagyra tartották azok, akikkel beszélni tudtam.

Szívélyes üdvözlettel:

Krasznai Andrea
IACAC elnök

4. számú melléklet

ZE07072602 - 2007-07-26

<http://zenit.org/article-20224?l=english>

On Fighting Terrorism in Airports

Interview with Aviation Chaplain President

ROME, JULY 26, 2007 (Zenit.org.) - The Church has an important role in the fight against terrorism, and airport ministry is one way to help, says the Protestant president of the International Association of Civil Aviation Chaplains.

In this interview with ZENIT, Reverend Andrea Krasznaï speaks about the unique ministry found in airports and the service it offers to the Church.

The Pontifical Council for Migrants and Travelers recently organized the 13th International Seminar for Catholic Civil Aviation Chaplains and Chaplaincy Members. The theme of the conference was 'Dialogue in Airport Chaplaincies as an Answer to Terrorism.'

Q: Terrorism is at the center of the discussions of the conference, and the answers airport chaplaincies have to offer. What are the various aspects of this question that you are observing at the conference?

Krasznaï: At the conference we searched to understand the vital role the Christian churches can play in fighting terrorism and dialoguing with Islam. Insecurity and terrorism motivate us to look for new attitudes to make life livable. For this to happen, we need to revive our own tradition and wisdom by revitalizing its essence – both secular and religious.

Q: Which ideas would you highlight from the speeches as important and useful insights?

Krasznaï: Keynote speakers gave insights into terrorism and sought answers in this difficult field. The profound speech on evil, by Archbishop Angelo Amato was greatly appreciated, along with Cardinal Paul Poupard's presentation on 'Inter-religious Dialogue to Counter Terrorism.'

Both Father Ryan and Father Michael Zaniolo, president of the National Conference of Catholic Airport Chaplains and chaplain of Chicago O'Hare Airport, approached the subject from the viewpoint of experienced chaplains. Thus, their words were particularly insightful. I must mention the great work and valuable thoughts and comments of Archbishop Agostino Marchetto, who presided over the conference.

Q: What effective responses can be made to the frightening phenomenon of terrorism?

Krasznaï: If only I knew the answer to this question. There have been various attempts to eliminate terrorism – military, political, diplomatic, economic, and

sociological. It is clear, however, that military and political efforts to bring peace to our troubled world have not brought about the desired result. I believe that the Church has a significant role to play in this respect.

Q: Where would you place interreligious dialogue in this context?

Krasznai: Before we initiate an in-depth dialogue with Islam, we have to make a clear distinction between Islam and Islamism. Islam is both a religion and a culture. Islamism is a political ideology that has two branches, one structural, which is peaceful; the other is militant, and terrorist. Terrorism is not identical and synonymous with the Muslim or Arab world.

As guardian and promoter of European and Christian values, the Church can play a unique role in communicating with Islam. It is an organization without alternatives in promoting the Gospel, with a mission to work for peace. The Church with its rich cultural heritage has an important role to play in building European identity, and promoting and communicating European values.

This is the reason I approached the issue of terrorism in my presentation from the standpoint of bolstering European identity. I described the nature of terrorism and the changes in its targets and objectives. I compiled a brief chronology, listing the most significant attacks against the aviation industry.

Q: What are the challenges and problems airport chaplains face in their everyday work?

Krasznai: There is a worrisome deficit in European and Christian identity, which has created a vacuum. In December I met many young people in their twenties going on the Hajj who came to the chapel at the airport to pray. To my surprise, one of the pilgrims, who was Hungarian asked whether it was not possible to take the cross from the altar? 'This is a Christian chapel and the cross cannot be removed', I replied.

Growing numbers of young people are no longer satisfied with the consumerism and the licentiousness of our postmodern world. Human beings search for deeper values, rules and laws, which they can take seriously. Islam seems to attract many young people.

Airport chapels have a strategic importance in communicating European and Christian values. While being sensitive to the religious diversity of people who work in and travel through airports, we must pay special attention to preserve the Christian or interreligious character of our chapels. Our aim is to share the Gospel and meet people at the point of their need. The ministry originates from Christ's words, 'I was a stranger and you welcomed me.'

Travelers are often afraid to fly – airport ministry provides a space of welcome and offers time for prayer. Our ministry is best described as a 'ministry of the moment' and these moments are precious since passengers are usually pressed for time.

Q: In your view, has the service of chaplaincies grown in the past decades or is there less interest from travelers?

Krasznai: At the conference I represented the International Association of Civil Aviation Chaplains, which is a worldwide organization. The spiritual wealth of the various Churches and traditions have made our association a colorful and lively international family. I believe that in the fast-moving world of aviation, IACAC can make a real difference for the global benefit and well-being of humanity. I believe that our ministry has brought back many people to the Church.

The first airport chapel was opened to the public at Boston's Logan International Airport, in 1950, more than half a century ago. IACAC nowadays numbers 170 chapels all over the world. Approximately 360 chaplains work at airports. There are many more volunteers. Let the numbers speak for themselves. Our visitor books are filled with valuable comments and prayers. As an ever-increasing number of people travel by air, a growing number of passengers seek our ministry.

© Innovative Media, Inc.

A terrorizmus elleni küzdelem a repülőtereken

Róma, 2006. július (Zenit.org)

Az egyháznak a terrorizmus elleni küzdelemben fontos szerepe van, és a repülőtéri szolgálat a segítségnyújtás egyik módja – mondja a Repülőtéri Lelkészek Nemzetközi Szövetségének protestáns elnöke.

A Zenitnek adott interjújában Krasznai Andrea lelkész az egyedülálló repülőtéri szolgálatról beszél, és arról, amit ez az egyház számára jelent.

A Migránsok és Utazók Pápai Tanácsa megrendezte a Katolikus Repülőtéri Lelkészek és Lelkészségi Tagok 13. Nemzetközi Szemináriumát. A konferencia témája: A repülőtéri lelkészségek dialógusa a terrorizmus megválaszolásában.

K: A konferencia fókuszában a terrorizmus témakörének megvitatása áll, továbbá a repülőtéri lelkészségek arra adott válasza. Melyek e kérdéskör aspektusai, amelyeket a konferencia vizsgál?

Krasznai: A konferencián a keresztyén egyházak létfontosságú szerepét igyekeztünk megérteni, amelyet a terrorizmus elleni küzdelemben és az iszlámmal folytatott dialógusban játszhatnak. A biztonságérzet hiánya és a terrorizmus, új utak keresésére ösztönöz, hogy az életet élhetővé tegyük. Ennek elérése érdekében fel kell elevenítenünk hagyományainkat és aktiválni kell életbölcességünket, hogy ezek lényege új életre keljen – mind szekuláris, mind pedig vallási értelemben.

K: Mely gondolatokat emelné ki a beszédekből, amelyek bepillantást nyújtanak a konferencia fontos és hasznos elemeibe?

Krasznai: A szónokok betekintést engedtek a terrorizmus jelenségébe, amelyre válaszokat kerestek. Angelo Amato érsek mélyenszántó gondolatai a gonoszságról nagy elismerést váltottak ki, csakúgy, mint Paul Poupard bíboros előadása *A vallások terrorizmus elleni dialógusáról*.

Mind Ryan atya, mind pedig Michael Zaniolo – aki a Katolikus Repülőtéri Lelkészek Nemzeti Konferenciájának elnöke és a chicagói O'Hare repülőtér lekipásztora – a tapasztalt repülőtéri lelkészek szemléletmódjával közelítette meg a témát. Előadásuk különös éleslátásról tanúskodott. Meg kell említenem Agostino Marchetto érsek értékes gondolatokkal teljes beszédét is.

K: Melyek a hatékony válaszok a terrorizmus rémisztő jelenségére?

Krasznai: Bárcsak tudnám a választ erre a kérdésre. Számos kísérlet történt már a terrorizmus kiiktatására: katonai, politikai, diplomáciai, gazdasági és szociológiai. Nyilvánvaló, hogy a katonai és a politikai erőfeszítések nem a várt eredményt hozták. Bajban lévő világunk békéjének megteremtésében hiszem, hogy az egyháznak jelentős szerepe van.

K: Ebben a kontextusban miben jelölné meg a vallások közötti párbeszéd szerepét?

Krasznai: Mielőtt mély dialógust kezdeményeznénk az iszlámmal, világos különbséget kell tennünk az iszlám és az iszlamizmus között. Az iszlám az vallás és kultúra. Az iszlamizmus politikai ideológia, amely kétfelé ágazik. Az egyik a strukturális, amely békés, a másik a militáns és terrorista. A terrorizmus nem azonos a muszlim és az arab világgal.

Mint az európai és a keresztyén értékek őrzőjének és pártfogójának, az egyháznak egyedülálló szerepe lehet az iszlámmal történő kommunikációban. Alternatíva nélküli szervezet az evangélium ügyének előmozdítására és a béke munkálására. Az egyháznak, gazdag kulturális öröksége révén kivételes lehetősége van az európai identitás erősítésében, továbbá az európai értékek közvetítésében.

Ezért a terrorizmus kérdését az európai identitás támogatása szempontjából közelítettem meg az előadásomban. A terrorizmus természetrajzát adtam és rávilágítottam a céljaiban és szándékaiban bekövetkező változásokra. Összeállítottam a légi közlekedés elleni legjelentősebb támadások kronológiáját.

K: Melyek azok a kihívások és nehézségek, amelyekkel a repülőtéri lelkészek a hétköznapiakban szembesülnek?

Krasznai: Aggodalomra ad okot az európai és keresztyén identitás-deficit, amely vákuumot idézett elő. Decemberben sok, a *hádzsra* induló, a húszas éveiben járó fiatallal találkoztam, akik imádságra tértek be a ferihegyi kápolnába. Az egyik magyar zarándok megkérdezte, hogy a keresztet leveheti-e az oltárról. „*Ez keresztyén kápolna, és a keresztet nem lehet elmozdítani*” – válaszoltam.

Az ifjúság egyre nagyobb tömegét nem elégíti ki poszt-posztmodern világunk fogyasztást ösztönző berendezkedése és szabadossága. Az emberek mélyebb értékek, szabályok, törvények után kutatnak, amelyeket komolyan vehetnek. Az iszlám sok fiatal számára tűnik vonzónak.

A repülőtéri lelkeszségek stratégiai fontosságúak az európai és a keresztyén értékek közvetítésében. Miközben érzékenyek vagyunk a repülőtéri alkalmazottak és az utasok vallási különbözőségeire, különös figyelmet kell fordítanunk kápolnáink keresztyén vagy vallásközi jellegének megőrzésére. Az a célunk, hogy megosszuk

az evangélium üzenetét, és a nehéz helyzetben lévő embereknek támaszt nyújtunk. A szolgálat Krisztus szavaiból ered: „Idegen voltam és befogadtatok.”

Az utasok gyakran félnek a repüléstől. A repülőtéri szolgálat teret ad a velük való találkozásra és imádkozásra is. Szolgálatunk legjobban úgy írható le, mint a *pillanat szolgálata*. Ezek a pillanatok értékesek, hiszen az utasok rendszerint az idő szorításában élnek.

K: Véleménye szerint a szolgálat kiterjedt az elmúlt évtizedekben, vagy pedig kevesebb figyelmet kap az utasoktól?

Krasznai: A konferencián a Repülőtéri Lelkészek Nemzetközi Szövetségét képviseltem, amely világszervezet. A különböző egyházak és hagyományok spirituális gazdagsága színes és élénk nemzetközi családdá formálta a szervezetünket. Hiszem, hogy a repülés gyorsan változó világában az IACAC sokat tehet az emberiség globális jóléte érdekében. Remélem, hogy szolgálatunk sok embert hozott vissza az egyházba.

Az első repülőtéri kápolnát a bostoni Logan repülőtéren nyitották meg, több mint fél évszázada, 1950-ben. Az IACAC napjainkban 170 kápolnát számlál világszerte. Hozzávetőleg 360 lelkész dolgozik repülőtereken, de ennél jóval több az önkéntes munkát végzők száma. Hagyjuk, hogy a számok magukért beszéljenek. Vendégkönyveink értékes gondolatokkal és imádságokkal telnek meg. Mivel egyre növekszik a légi úton közlekedők száma, egyre növekszik a szolgálatunkat kereső emberek száma is.

Irodalomjegyzék

- Bawer, Bruce:** Why Europe Slept. Boroadway Books, New York, 2006
- Blair, Jane:** Hesitation Kills. Rowman and Littlefield Publishers, Inc., New York, 2011
- Bokor Pál – N. Sándor László – Szaniszló Ferenc (szerk.):** Sztálin. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest, 1988
- Burke, Jason:** Al-Kaida. HVG Kiadói Rt., Budapest, 2004
- Bush, George W.:** Decision Points. Crown Publishers, New York, 2010
- Cohen, Aaron – Century, Douglas:** Brotherhood of Warriors. HarperCollins Publishers, New York, 2008
- Commission of the Churches on International Affairs of the World Council of Churches:** Report. Consultation on Terrorism, Human Rights and Counter Terrorism. Geneva, 2005
- Commission of the European Communities.** 2004 Regual Report on Turkey's Progress towards Accession. Brussels
- Commission of the European Communities 2005.** Communication from the Commission. 2005 Enlargement Straregy Paper. Brussels
- Conquest, Robert:** A nagy terror. AB Független Kiadó, Budapest, 1989
- Darwish, Adel – Alexander, Gregory:** Unholy Babilon. Victor Gollanz Ltd., London, 1991
- Deák Péter:** A biztonságpolitika kihívásai. Új Mandátum Könyvkiadó–Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2005
- European Commission:** Turkey 2005 Progress Report. Brussels, 2005
- Fazekas Judit (szerk.):** Az európai integráció alapszerződése 1. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000
- Fazekas Judit (szerk.):** Az európai integráció alapszerződése 2. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002
- Freedman, Lawrence (ed.):** Superterrorism. Blackwell Publishing Ltd., Oxford, 2002
- Galbraith, W. Peter:** Unintended Consequences. Simon and Schuster, New York, 2008
- Gürel, Şükrü Sina:** Turkey's Relations to the European Union. TLI Külpolitikai Tanulmányok Központja, Budapest, 2002
- Halmosy Dénes:** Nemzetközi szerződések 1945–1982. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985
- Horváth Zoltán:** Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, 2005

- Kaplan, Robert D.:** Soldiers of God. Vintage Departures, New York, 2001
- Kende Tamás – Szűcs Tamás – Jeney Petra (szerk.):** Európai közjog és politika. Complex Kiadó, Budapest, 2007
- Kissinger, Henry:** Diplomácia. Panem-Grafo, Budapest, 1998
- Krieken, P. J. van:** Terrorism and the International Legal Order. T.M.C. Asser Press, The Hague, 2002
- Marvasti, Jashmid A.:** Psycho-Political Aspects of Suicide Warriors, Terrorism and Martyrdom. Charles C Thomas Publisher, Ltd., Springfield, 2008
- May, Ferdinand:** A „Fekete kéz”. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979
- Minitzer, Richard:** Mastermind. Sentinel, New York, 2011
- Occhipinti, John D.:** The Politics of EU Police Cooperation. Toward a European FBI? Lynne Rienner Publishers, London, 2003
- Orwell, George:** 1984. Európa Kiadó, Budapest, 1989
- Póti László – Tálas Péter – Vincze Hajnalka (szerk.):** Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai I., Charta Press Kft., 2003
- Póti László – Tálas Péter – Vincze Hajnalka (szerk.):** Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai II. Charta Press Kft., 2004–2005
- Rimington, Stella:** Nyílt titok. Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2004
- Shafritz, Jay M. – Gibbons, E. F., Jr. – Scott, Gregory E. J.:** Almanac of Modern Terrorism. Facts on File, New York, 1991
- Simon Róbert:** A Korán világa. Helikon Kiadó, Budapest, 1987
- Spencer, Robert:** The Politically Incorrect Guide to Islam. Regnery Publishing, Inc., Washington D.C., 2005
- Suter, Keith:** 50 fontos kérdés a világról. HVG könyvek, Budapest, 2007
- Sweet, Kathleen M.:** Aviation and Airport Security. Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2004
- Szabó János:** Média és erőszak. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009
- Tálas Péter (szerk.):** A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006
- Tálas Péter (szerk.):** Válaszok a terrorizmusra – avagy van-e kiút az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal–Chartapress, Budapest, 2002
- Tálas Péter (szerk.):** Válaszok a terrorizmusra II. A politikai marketing csapdájában. Mágustúdió Kkt., Budapest, 2006
- Tenet, George:** At the Center of the Storm. Harper Press, London, 2007

Trento, Susan B. – Trento, Joseph J.: Unsafe at Any Altitude. Steerforth Press, New Hampshire, 2006

Yon, Michael: Moment of Truth in Iraq. Richard Vigilante Books; Printed in the United States of America, 2008

Vadai Ágnes (szerk.): Terrorizmus – A nemzeti és nemzetközi biztonságot érintő kihívás. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 1999

Zangana, Haifa: City of Widows. Seven Stories Press; New York, 2007

Zarándy Zoltán (szerk.): Európa az iskolában – az iskola Európában. Kézikönyv az oktatás európai dimenziójáról. Magenta Kft., 2000

Folyóiratok

Blair, Tony: A battle for Global Values. *Foreign Affairs*, 2007. január/február, 79–90. o.

Gordon, Philip H.: Can the War on Terror be Won? *Foreign Affairs*, 2007 november/december, 53–66. o.

Hima Tamás: Terrorizmus – a fenyegetés új irányai. *Rendészeti Szemle*, 1991/6., 44–55. o.

Máramaros Zoltán: A századvég terrorizmusának természetrajza. *Rendészeti Szemle*, 1992/2., 15–26. o.

Moisi, Dominique: The Clash of Emotions. *Foreign Affairs*, 2007. január/február, 8–12. o.

Müller, John: Is There Still a Terrorist Threat? The Myth of the Omnipresent Enemy. *Foreign Affairs*, 2006. szeptember/október, 2–8. o.

Neumann, Peter R.: Negotiating with Terrorists. *Foreign Affairs*, 2007. január/február, 128–138. o.

Sallai János: A Schengeni Egyezmény és a magyar határőrizet. *Európai Tükör*, 2001/5., 65–100. o.

Süle Ferenc: A fanatizmus mélylélektana. *Rendészeti Szemle*, 1999/12., 75–85. o.

Tomka Miklós: Vallás, erőszak, terrorizmus. *Rendészeti Szemle*, 1999/12., 66–74. o.

Előadások, konferenciák, személyes interjúk

1. Gary Bernstein előadása. Middle East Institute, Washington D.C., 2008. október 17.

2. James F. Amos előadása. *Brookings Intézet*, Washington D.C., 2011. május 26.

3. Az EastWest Intézet V. Biztonsági Világkonferenciája (The 5th Annual Worldwide Security Conference, EastWest Institute). Brüsszel, 2008. február 19–21.
4. Személyes interjú Bruce Hoffmannal a Georgetowni Egyetem professzorával. Washington D.C., 2008. október.
5. Személyes interjú Kelemen József nyugállományú altábornaggal, volt helyettes államtitkárral. Budapest, 2010. december.
6. Személyes interjú Simon Sándorral, a Nemzetbiztonsági Hivatal volt főigazgatójával. Budapest, 2011. január.
7. Személyes interjú Szászvári Lajossal, a titkosszolgálatokat felügyelő miniszter főtanácsosával. Budapest, 2009. május.
8. Személyes interjú Vágó József légügyi igazgatóval. Budapest, 2008. október.

Napi-, heti- és havilapokban (*Financial Times, The New York Times, The Washington Post, Time Magazine, Reflex*) megjelent írások.

Online dokumentumok

Katonai és biztonságpolitikai szakértők dokumentumai, továbbá közvélemény-kutatási adatok:

1. <http://www.sg.hu/cikkek/38891>
2. <http://www.delpak.ec.europa.eu/WHATSNEW/European%20Security%20Strategy>
3. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4781185.stm>
4. http://www.cbc.ca/news/background/osamabinladen/ressam_timeline.html
5. <http://www.safegate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/c/a>
6. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/speeches+by+Israeli+leaders/2002>
7. http://www.pbs.org/newshour/bb/africa/july-dec02/kenya_11-29.html
8. <http://www.foreignaffairs.com>
9. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/200109/print/20010920-8.html>
10. <http://www.gallup.com/poll/121181/Afghans-Name-Karzai-No-One-Trusted.aspx>
11. <http://www.zeenews.com/news551014.html>
12. <http://www.alerमारह.info/english/index.php?option=com-content&view=article...>
13. <http://www.foxnews.com/world/afghanistan/index.html>
14. <http://www.gallup.com/poll/123335/Nearly-Half-Afghans-Think-Troops-Help.aspx>
15. <http://www.gallup.com/poll>
16. <http://www.opinionjournal.com/forms/printThis.html?id=110008785>
17. <http://www.bud.hu>

18. <http://www.euractiv.com...>
19. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:286:0006:0007:HU:PDF>
20. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>
21. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_266_en.pdf
22. <http://www.harrisinteractive.com>
23. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/1731568.stm>
24. http://www.anviljournal.co.uk/Editorials/23_2.htm
25. <http://www.guardian.co.uk/society/2006/sep/24/communities.religion>
26. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1018631/More-practising-Muslims...>
27. <http://www.pat.org.uk/publications/downloads/Delivery%20of%20theEuropean%2>
28. <http://www.london.gov.uk/gla/publications/equalities/muslims-in-london.pdf>
29. <http://www.ofi.hu/tudastar/europai-dimenzio-unios>
30. <http://pewglobal.org/reports/display.php?ReportID=253>
31. <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,506190,00.html>

Képek, fotók:

1. <http://www.google.hu/search?q=ikaros>
2. <http://israelmatzav.blogspot.com>
3. <http://nytimes.com>
4. <http://uk.news.yahoo.com>
5. <http://www.guardian.co.uk>
6. http://www.theexclusivenews.com/baquba_iraqi_mom.html
7. <http://cdn.crooksandliars.com/files/uploads/2009>
8. http://steliq.com/c/elem/9/90/158/68272_desert-storm.jpg
9. <http://4.bp.blogspot.com/>
10. <http://hg.hu/upload/images/photos/000/051/004>
11. <http://article.wn.com>
12. <http://www.time.com/time/photogallery>
13. <http://whatreallyhappened.com>